

NAKHON LAMPANG BUDDHIST'S JOURNAL

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

NBJ

ISSN:2350-9953 (Print)
ISSN:2672-9830 (Online)
Vol.10 No.1 (January - April 2021)

หลักการและเหตุผล

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ถือเป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางวิชาการ และองค์ความรู้ที่สำคัญ เนื่องจากเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ความคิดที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนความเคลื่อนไหวในแง่มุมต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ ของมหาวิทยาลัย

ในการนี้ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคม และการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ พัฒนาสังคม และการศึกษา ตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม
2. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
3. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่

หมายเหตุ

1. บทความทุกบทความได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายนอกมหาวิทยาลัย และบทความที่ส่งถึงกองบรรณาธิการ ขอสงวนสิทธิ์จะไม่ส่งคืน
2. บทความ ข้อความภาพประกอบ และตารางใด ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่ใช้ความรับผิดชอบของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว
3. บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างพิจารณาของวารสารฉบับอื่น หากตรวจสอบพบว่ามี การตีพิมพ์ซ้ำซ้อน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

การจัดพิมพ์ ปีละ 3 ครั้ง ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน) ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม)
ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม)

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

ชื่อ วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
(Nakhon Lampang Buddhist College's Journal)
ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2564 – เมษายน 2564)
Volume 10 No.1 (January 2021– April 2021)
ISSN 2350-9953 (Print)
ISSN 2672-9830 (Online)

ที่ปรึกษา

พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.	อธิการบดี	พระโสภณวชิราภรณ์	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการ
พระเทพพรเมธี, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร		ต่างประเทศ
พระสุวรณ์เมธาภรณ์, ผศ.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	รศ.ดร.สุรพล สุธะพรหม	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป
พระเมธีธรรมจารย์, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวางแผน และพัฒนา	พระราชเขมากร,รศ.ดร.	รองอธิการบดีวิทยาเขตแพร่
พระเทพเวที, รศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต	พระครูปริยัติกิตติธำรง,รศ.ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์
พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ผศ.ดร.	รองอธิการบดีฝ่าย ประชาสัมพันธ์และเผยแผ่	พระราชธรรมาลังการ	ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัย สงฆ์นครลำปาง

บรรณาธิการ พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ. (พระมหาภาณุวัฒน์ ปฎิภาณเมธี)

ผู้ช่วยบรรณาธิการ อาจารย์ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

กองบรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.สุทธิพร สายทอง
ผศ.เกศรา สว่างวงศ์
ดร.ณภัสสรส์ เหมาะประสิทธิ์

หน่วยงานภายนอก

รศ.วิภาวรรณ บัญจรัตน์	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
รศ.อุมาภรณ์ คงอุไร	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
ผศ.ดร.ชัชวาล แอร่มหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
ผศ.ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ.ดร.อนันต์ อุปสอด	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ.ธนากร สังเขป	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผศ.บุรินทร์ รุจจนพันธุ์	มหาวิทยาลัยเนชั่น
ผศ.ดร.รักษ์ศรี เกียรติบุตร	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ.ดร.สุพัฒนา หอมบุปผา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ดร.กฤษณพันธ์ เฟื่องศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ออกแบบปก พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปัญโญ, ดร., นางสาวมุกกรวี นิมพะเนาว์

นิติกร อาจารย์พรณรงค์ บวรชัยธรรม อาจารย์พาคินทร์ พิทยะลีพงษ์

เว็บไซต์: <https://www.firstojs.com/index.php/nbj> ; อีเมล: silawatchaiwong30@gmail.com

สำนักงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

เลขที่ 662 หมู่ 2 ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 52130

โทรศัพท์/โทรสาร 0 5420 9454

จำนวนที่พิมพ์: 500 เล่ม

ที่พิมพ์: จิระนันท์การพิมพ์ ถนนระวี ตำบลหัวเวียง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โทร. 08 3515 9154

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ
วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

1. พระชยานันท์มณี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
2. พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
3. พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ภูริปัญญา, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
5. พระมหานันทวิทย์ ชีรภาโท	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปัญญา, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9. รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. รศ.ดร.อภิรักษ์ จันทะนี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11. รศ.ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. รศ.ดร.ธีรยุทธ พึ่งเพียร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
13. รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
14. รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
15. รศ.ดร.วรกฤต เกื้ออนช้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
16. ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
17. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
18. ผศ.ดร.ประพันธ์ ศุภษร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
19. ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกัลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
20. ผศ.ดร.ฐิติวุฒิ มั่นมี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
21. ผศ.ดร.อนุวัติ กระสังข์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
22. ผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
23. ผศ.ดร.ประเสริฐ ธิลา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
24. ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
25. ผศ.ดร.สมควร นิยมวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

26. ผศ.ดร.กมลาส ภูวนาธิกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
27. ดร.ลำพอง กลมกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
28. ดร.สุวัฒน์ รักขันโท	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
29. ดร.ภารดี พูลประภาเอี่ยมเจริญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
30. ดร.พงษ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

1. พระครูปลัดสุรภูมิ จันทมโม, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
2. พระศรีวินญาณภรณ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
3. ศ.เกียรติคุณ ดร.สุมานพ ศิวรัตน์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
5. รศ.ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. รศ.วิภาวรรณ ปัญจรัตน์	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
7. รศ.อุมาภรณ์ คงอุไร	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
8. รศ.ดร.นัยทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
9. ผศ.จริยา วิไลวรรณ	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
10. ผศ.ดร.ชัชวาล แอร์มหล้า	มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
11. รศ.ดร.วีระ เลิศสมพร	มหาวิทยาลัยพะเยา
12. ผศ.ดร.ธนกร สิริสุคันธา	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
13. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
14. ผศ.ดร.รัตเกล้า เปรมประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
15. ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
16. ผศ.ดร.สุริยา สัมจันทร์	มหาวิทยาลัยพะเยา
17. ผศ.ดร.ภิรวัฒน์ นนทะโชติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
18. ผศ.ดร.ชูวงศ์ อุบาสี	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
19. ผศ.ดร.ประชัน ชะชิกุล	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
20. ผศ.ดร.สุพัฒนา หอมบุปผา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
21. ผศ.ดร.รักษ์ศรี เกียรติบุตร	มหาวิทยาลัยพะเยา
22. ผศ.ทรงวุฒิ ศรีวิลัย	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
23. ผศ.ธนากร สังเขป	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
24. ดร.ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์	มหาวิทยาลัยบูรพา
25. ผศ.ดร.วีรวิทย์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

26. ผศ.ดร.ฐานิดา บุญวรรณ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
27. ดร.พัฒนา นาคทอง	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี
28. ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
29. ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
30. ดร.จิระพงศ์ เรืองกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
31. ดร.ประสงค์ พรหมศรี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
32. ดร.สุรวิฐ แลสันกลาง	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
33. ดร.ชัยณรงค์ เครือนวล	มหาวิทยาลัยบูรพา
34. ดร.นิชภา โมราถบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
35. ดร.กฤษณพันธ์ เฟื่องศรี	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
36. ดร.อนุกุล ศิริพันธุ์	วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง
37. ดร.อิทธิพงษ์ ทองศรีเกษ	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
38. ดร.จตุพันธ์ ขวัญเนตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
39. ดร.สิตางค์ เจริญวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
40. อาจารย์วัชรภรณ์ ลวดลาย	สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
41. อาจารย์รัชชัย ทำทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
42. อาจารย์ฐาปกรณ์ เครือระยา	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
43. อาจารย์ยุทธภูมิ มั่นตรง	นักวิชาการกรมศิลปากร
44. อาจารย์สายชล ปัญุชิต	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
45. อาจารย์เกสรสิริ ลีลาลัย	สำนักงานต่างประเทศ สำนักงานอัยการ สูงสุด

อนุโมทนาภคา

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2564) เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนานำเสนอการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาในสังคม การนำเสนอผลงานทางด้านวิชาการ เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ ความรู้ ความสามารถ ทางด้านการบริการวิชาการแก่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ในโลกยุคปัจจุบัน เป็นโลกยุคของการแข่งขัน แสวงหาเฉพาะประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ดังนั้นการส่งเสริมให้มีการนำหลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน จึงเป็นอีกหนทางหนึ่งในการช่วยลดความขัดแย้ง ความเห็นต่างทางด้านความคิด ซึ่งมักจะมองแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักการส่งเสริมให้มีการบูรณาการหลักการและวิธีการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการเรียนการสอน อาทิเช่น การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนากับ ศาสตร์สมัยใหม่ การศึกษา และการบริหารองค์กรภาครัฐ จึงเป็นการเหมาะสมและสมควรอย่างยิ่ง ซึ่งตรงกับปรัชญาของมหาวิทยาลัยคือ “จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม”

วารสารฉบับนี้เป็นวารสารที่เปิดโอกาสให้คณาจารย์ นิสิต และผู้ที่สนใจได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์และองค์ความรู้ทางวิชาการ รวมไปถึงประสบการณ์ในการศึกษาวิจัย ในประเด็นหัวข้อการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จด้านวิชาการ และการสืบทอดพระพุทธศาสนา ให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไป

ในนามของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ขออนุโมทนาขอบคุณ คณะผู้จัดทำวารสาร และนักวิชาการทุกรูปทุกท่านที่ได้เขียนบทความวิชาการเพื่อตีพิมพ์ลงวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทุกประการ

พระครูสิริธรรมบัณฑิต, ผศ.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทบรรณาธิการ

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางฉบับนี้ ได้จัดพิมพ์เป็นปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2564) อย่างต่อเนื่องกัน โดยมีผู้ให้ความสนใจและสอบถามถึงความคืบหน้าของบทความเป็นจำนวนมาก โดยวารสารฉบับนี้ได้รับเกียรติจากคณาจารย์ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิจากทั้งภายในและภายนอก นำเสนอบทความมาตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งทางกองบรรณาธิการวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ขอขอบพระคุณทั้งผู้ที่สนใจเข้ามาตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานและผู้อ่านที่สนใจวารสารฉบับนี้ มา ณ โอกาสนี้

สำหรับวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มีบทความประจำฉบับนี้ นำเสนอทั้งสิ้น 20 บทความ ประกอบด้วย

บทความที่หนึ่ง บทความของ คณิงนิจ ปิจนันท์, สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ และดิลก บุญอ้อม เรื่อง **“การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาครีย์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอกะเคาะ จังหวัดลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึง โรงพยาบาลเวชชาครีย์ ลำปาง ได้รับนโยบายภาครัฐ โดยการจัดองค์กรและการบริหารงานกายภาพบำบัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ มีการบริหารและการพัฒนาทรัพยากรบุคคลสอดคล้องกับพันธกิจของหน่วยงานเพื่อเอื้อต่อการให้บริการทางกายภาพบำบัด ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ได้ตรวจประเมินและให้โปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ที่เหมาะสมกับผู้ป่วย และให้ความรู้และคำแนะนำในการดูแลตนเองด้านการแพทย์ ผู้ป่วยสามารถจัดการด้านกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง มีจิตใจมั่นคง มีสมาธิอยู่กับปัจจุบันมากขึ้น รู้จักการเข้าสังคม ได้รับความรู้เกี่ยวกับโรคและการดูแลสุขภาพหลังเจ็บป่วย และมีความมั่นใจที่จะกลับไปใช้ชีวิตประจำวัน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ควรดำเนินการใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาร่างกายให้เกิดทักษะในสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ การพัฒนามารยาทให้เกิดทักษะในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาความคิดให้เกิดทักษะในการควบคุมอารมณ์ที่เศร้าหมอง และการพัฒนาความรู้ให้เกิดทักษะในการรับรู้สิ่งที่ปรากฏตามที่เป็นจริง

บทความที่สอง บทความของ พระมหาไกรสร แสงวงศ์ และคณะ เรื่อง **“รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ”** เป็นบทความที่กล่าวถึง การขับเคลื่อนงานของหน่วยอบรมประจำตำบลภาคเหนือ สอดคล้องกับนโยบายคณะสงฆ์และพันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพและอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศีลสมาธิ ศาสนาสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม สามัคคีธรรมโดยการบูรณาการกับโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ เป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา 4 เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของหน่วย อ.ป.ต. ได้อาศัยการขับเคลื่อนงานที่ได้รับการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ ผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม ได้แก่ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา ภายใต้การนำเครื่องมือการทำงาน ได้แก่ การประชุม การ

วิเคราะห์ SWOT เทคนิค AIC สทนากลุ่มย่อย สารสนเทศ ศูนย์การเรียนรู้ และการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้การดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการครั้งประสบความสำเร็จ

บทความที่สาม บทความของ พระอธิการณัฐพล ปัญญาวิไล (สมญา), พระอธิการสุชาติ จันทสโร และ พระครูสุตตยาภรณ์ เรื่อง **“จิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึง หลักคิดจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง: พระคิลานุปัฏฐาก มีหน้าที่ให้การแนะนำ ช่วยเหลือและดูแลผู้ป่วย โดยการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ การป้องกัน การออกกำลังกาย อาหารที่ควรฉันและควรไม่ควรฉัน มีการสำรวจ ตรวจเช็คสุขภาพ และติดตามอาการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์อาพาธมีกำลังใจ และพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคได้ และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถพัฒนาสุขภาพะชุมชน มีส่วนในการดูแลชุมชนและสังคม มีหน้าที่สื่อสารเรื่องสุขภาพพระสงฆ์ เฝ้าระวังสถานการณ์ด้านสุขภาพในวัดและชุมชน ประสานงานด้านสุขภาพพระสงฆ์กับคณะสงฆ์ และหน่วยงานด้านสาธารณสุข จัดบริการสุขภาพเบื้องต้นแก่พระสงฆ์ในพื้นที่ รวมถึงให้คำปรึกษา แนะนำถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านสุขภาพแก่ชุมชน และดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดีด้านสุขภาพ ตามหลักพระธรรมวินัย

บทความที่สี่ บทความของ ธนกร สิริสุคันธา เรื่อง **“ความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึงความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (3.10) จำแนกรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านความคิด การริเริ่มสร้างสรรค์ (3.21) การมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์ (3.18) การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ (3.11) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติงาน (3.03) และการมีส่วนร่วมด้านการติดตาม ประเมินผลและการรับผิดชอบในโครงการ (2.97) ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล ประกอบด้วยความเป็นสมณเพศซึ่งปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ 2) ปัจจัยด้านชุมชน คือความเข้มแข็งของคณะกรรมการวัด หรือ คณะกรรมการชุมชน และ 3) ปัจจัยด้านหน่วยงานราชการและองค์กรที่ขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การใช้วัดเป็นพื้นที่ส่วนกลาง การเป็นกลางทางการเมือง และการหาปัจจัยมาสนับสนุนการจัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ ด้านวัตถุ ด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

บทความที่ห้า บทความของ ประภาพร ธนกิตติเกษม เรื่อง **“กรรมในนวนิยาย เรื่อง ขอจำจวันตาย ของ รพีพร”** เป็นบทความที่กล่าวถึง การวิเคราะห์กรรมในนวนิยายเรื่อง ขอจำจวันตาย ของ รพีพร ผู้วิจัยใช้แนวคิดกรรม ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประยูร ปยุตโต เพื่อศึกษาวิเคราะห์กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม หมวดจำแนกกรรมตามเวลาที่ให้ผลแห่งกรรมที่ปรากฏในเรื่อง โดยศึกษาจากบทพูดของตัวละครและภูมิหลังของเหตุการณ์ กรรมที่ปรากฏนำไปสู่ผลกระทบอย่างไร และนำไปสู่แนวทางปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของชีวิตอย่างไร วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรม และวิเคราะห์กรรมส่งผลให้เกิดผลของกรรม จากการศึกษากรรมในนวนิยายเรื่อง ขอจำจวันตาย พบว่ากรรมที่ปรากฏมี 3 ระดับ ได้แก่ 1. ระดับบุคคล 2. ระดับครอบครัว 3. ระดับสังคม ทั้งสามระดับ จำแนกตามเวลาที่ให้ผลแห่งกรรม ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. กฎุทธกรรมเวทนิยกรรม คือ กรรมที่ส่งผลในชาตินี้ เกิดในช่วงเวลาใดของชีวิตก็ได้ 2. อปรายเวทนิ

ยกรรม คือ กรรมดีหรือ กรรมชั่วที่ส่งผลในอนาคต และ 3. อโหสิกรรม คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ไม่ส่งผล ไม่ปรากฏ 1 ลักษณะ ได้แก่ อุปัชฌายะกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า เรื่องสะท้อนข้อคิดเรื่องกฎแห่งกรรม ให้กระทำความดี ละเว้นความชั่วอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดความผาสุก

บทความที่หก บทความของ สุเทพ คำเมฆ และ กฤติมา อินทะกุล เรื่อง **“การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท กรณีศึกษา เทศบาลตำบลพลายชุมพล อำเภอเมืองจังหวัดพิษณุโลก”** เป็นบทความที่กล่าวถึงกล่าวถึง แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเชิงพื้นที่ผ่าน การขับเคลื่อนด้วยการนำข้อมูลเชิงตัวเลขสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่กำหนด ทิศทางในการพัฒนาและช่วยเหลือผู้สูงอายุทั้งในระดับท้องถิ่นแบบบูรณาการซึ่งถือว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ในการพัฒนาผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาทั้งในระดับ บุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ดังนั้นจึงต้องมีบูรณาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุทั้งในระดับ นโยบายของหน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ระดับจังหวัดสู่การปฏิบัติงานของหน่วยงานท้องถิ่นในระดับพื้นที่ ผ่าน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของหน่วยงานของการวางแผน การปฏิบัติงาน ระบบติดตามประเมินผล และแก้ไข และพัฒนา ที่เชื่อมโยงกลไกการทำงานด้านผู้สูงอายุของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ที่เรียกว่า “เครือข่าย สหวิชาชีพชุมชนดูแลกลุ่มผู้สูงอายุเชิงพื้นที่” เน้นการทำงานเชิงรุกในการพัฒนาองค์ความรู้และความร่วมมือ กันในการกำหนด “แผนชุมชนสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงพื้นที่”

บทความที่เจ็ด บทความของ สิทธิพร เกษจ้อย และคณะ เรื่อง **“การลดความเครียดและพฤติกรรมการจัดการความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ปัจจัยที่ ส่งผลต่อความเครียด ของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบล บ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น มี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อมและด้าน สุขภาพอนามัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดของกลุ่มเกษตรกรมากคือปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเพราะไม่สามารถ ควบคุมได้ ส่วนพฤติกรรมจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด กลุ่มเกษตรกรมีการทำความเข้าใจและยอมรับเกี่ยวกับสถานะของเศรษฐกิจที่ผันผวน ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่ แบบผสมผสาน แสวงหาความรู้ในการทำเกษตรและการพัฒนาความรู้ของตน

บทความที่แปด บทความของ ปาริฉัตร โพธิ์คำ, เซษฐภูมิ วรรณไพศาล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง เรื่อง **“การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึง แผนการจัดการ เรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริม ทักษะการคิดแก้ปัญหา จำนวน 6 แผน ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหา ขั้นที่ 2 ทำความ เข้าใจกับปัญหา ขั้นที่ 3 ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ขั้นที่ 4 สังเคราะห์ความรู้ ขั้นที่ 5 สรุปและประเมินค่าหา คำตอบ ขั้นที่ 6 นำเสนอและประเมินผลงาน ซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้พัฒนา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนได้ตามวัตถุประสงค์ ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน หลังการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตลอดจนผลของทักษะการคิดแก้ปัญหาเรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 โดย ใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

บทความที่เก้า บทความของ ทศนีย์ ปัทมสนธิ์, อรุณี กาสยานนท์ และ กฤติมา อินทะกุล เรื่อง **“กระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย”** เป็นบทความที่กล่าวถึง กระบวนการและเส้นทางการเข้ามาทำงานเริ่มจากการติดต่อกลุ่มคนที่ต้องการเข้ามาใช้แรงงานในเมืองไทย ผ่านนายหน้าที่มีหลากหลายและมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาพัวพันร่วมขบวนการเป็นขุมเครือข่ายใหญ่มีอิทธิพล ช่องทางการเข้าเมืองส่วนใหญ่เป็นการหลบหนีเข้าเมืองตามเส้นทางธรรมชาติ รูปแบบการเดินทางโดยมากจะมาเป็นกลุ่ม โดยมีนายหน้าฝั่งไทย คอยจัดส่งกลุ่มแรงงานกระจายไปยังเป้าหมาย ผ่านการหลอกลวง การสร้างหนี้ การบังคับขู่เข็ญ การกักขังหน่วงเหนี่ยว ภายใต้เงื่อนไขทำงานก่อน พอมีรายได้จะถูกหักค่าขนส่ง ค่านายหน้า ทำให้ต้องถูกกักตัวเพื่อทำงานแลกเงิน ในส่วนของแนวทางป้องกันและปราบปรามการลักลอบการค้ามนุษย์ที่สำคัญคือการแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างโดยการบูรณาการทั้งความคิดและวิธีการปฏิบัติของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้กฎหมายต้องสามารถบังคับใช้ได้ อย่างจริงจังกับนายหน้า ผู้ประกอบการ และการทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐ

บทความที่สิบ บทความของ ณัฏฐวดี ดวงใจ, ชรินทร์ มั่งคั่ง และ เชษฐภูมิ วรรณไพศาล เรื่อง **“การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ผลการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ตลอดจนผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางพบว่าผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีจิตสำนึกมากที่สุด เรื่องตามลำดับดังนี้ นักเรียนส่วนมีจิตสำนึกในด้านเศรษฐกิจของเมืองลำปางที่ได้รับจากการเรียนรู้เป็นลำดับที่หนึ่ง รองลงมาคือ ด้าน ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง ลำดับที่ สามคือ ด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และลำดับสุดท้ายคือ ด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ

บทความที่สิบเอ็ด บทความของ เพียงกานต์ นามวงศ์, ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และศิริขวัญ ปัญญาเรียน เรื่อง **“แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกาแฟพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านแม่แจ่ม ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ด้านความมีชื่อเสียงผลการประเมินอยู่ในระดับดีปานกลาง ด้านสภาพแวดล้อมผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง และมีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับต่ำ รวม 4 ด้านคือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และ 4) การจัดการไร์กาแฟพิเศษ ตลอดจน ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าเหมี้ยง ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ด้านความมีชื่อเสียงผลการประเมินอยู่ในระดับดีปานกลาง และมีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับควรปรับปรุง รวม 5 ด้านคือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสภาพแวดล้อม 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 4) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และ 5) การจัดการไร์กาแฟพิเศษ

บทความที่สิบสอง บทความของ ชุตินันท์ วงษ์อมรวิทย์ และ พระครูปลัด นิเวศ ชินวโร (จงแจ้ง กลาง) เรื่อง **“การพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวของอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา”** เป็นบทความที่กล่าวถึง แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีความสำคัญต่อการเสริมรายได้ของคนในชุมชนและช่วยพัฒนาศักยภาพความแข็งแรงชุมชนให้เข้มแข็งได้ด้วยตนเอง การพัฒนาข้อมูลท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว เป็นการสนับสนุนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว อำเภอสิคิ้วโดยใช้ระบบแอปพลิเคชันที่ทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้น พัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา แสดงข้อมูลการท่องเที่ยวที่แนะนำจากระบบ รวมทั้งหมวดหมู่การท่องเที่ยว นำทางไปยังเส้นทางท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ระบบเส้นทางท่องเที่ยว จะแสดงเส้นทางด้านการท่องเที่ยว โดยระบบสามารถเชื่อมโยงไปยังระบบแผนที่และนำทางสำหรับการเดินทางได้ ยังสามารถให้ผู้ใช้งานได้แสดงความรู้สึกับแอปพลิเคชันในข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ได้อีกด้วย และสร้างเครือข่ายสถานที่ท่องเที่ยว และสถานที่เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปฏิบัติธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการศึกษาทางธรรมชาติ

บทความที่สิบสาม บทความของ พระครูปลัดอุทัย รตนปัญโญ, ลินดา พัฒนพันธ์ และ กตัญญู เรือนต้น เรื่อง **“กรรมในพระพุทธศาสนา”** เป็นบทความที่กล่าวถึง กรรมในทางพระพุทธศาสนา กรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการวิเคราะห์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการการให้ผลของกรรม เพื่ออธิบายกรรมทั้งดีและชั่วและการให้ผลของกรรม โดยมีการยกเนื้อหาการตีความ และให้ความหมายจากท่านผู้รู้ที่ได้รับการยอมรับในวงการวิชาการ เพื่อให้เป็นหลักการสังเกต วิเคราะห์เนื้อหา และยกเนื้อหาประวัติของเนื้อเรื่องของการชี้แจงให้ผู้อ่านได้ศึกษาว่านามธรรม รูปธรรม ในเนื้อเรื่องขอ กรรมให้ผลตามลำดับอย่างไร หลักคำสอนเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธศาสนา ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในทุคติภูมิก็มี ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วไปเกิดในทุคติเพราะทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อนก็มี อุกุศลกรรมนั้นยังให้ผลอยู่ กรรมมีหน้าที่ มีลำดับและเวลาให้ผลของกรรม ผู้ทำกรรมแล้วต้องไปรับผลของกรรมทั้งฝ่ายอกุศลกรรมและฝ่ายกุศลกรรม จึงก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่คือความเชื่อในเรื่องกรรม และภพภูมิที่รับผลของกรรม ทำกรรมชั่วไปเกิดในทุคติภูมิ ทำกรรมดีไปเกิดในสุคติภูมิ

บทความที่สิบสี่ บทความของ ทศมาวดี ฉากภาพ และ กรกต ชำบัณทิต เรื่อง **“หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ”** เป็นบทความที่กล่าวถึง หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ เป็นการนำเสนอหลักแนวคิดตะวันตก: มิติแห่งการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุซึ่งเป็นแนวคิดของออตม์ส แนวคิดของไมเยอร์ และแนวคิดของโรฟี่ และหลักแนวคิดตะวันออก: มิติแห่งการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ กล่าวถึงสุขภาวะแบบองค์รวมตามแนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย ด้านกายภาวนา (การพัฒนาด้านร่างกาย) ด้านสึลภาวนา (การพัฒนาด้านพฤติกรรม) ด้านจิตภาวนา (การพัฒนาด้านจิตใจ) ด้านปัญญาภาวนา (การพัฒนาด้านปัญญา) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความที่สิบห้า บทความของ ณฤณี ศรีสุข เรื่อง **“นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ”** เป็นบทความที่กล่าวถึง แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการ

วิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ส่วนในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึงสิ่งที่เรียกว่า บริหารหรือบริหาร คือ สิ่งที่อยู่แวดล้อมกันทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ประเภทของระบบนิเวศในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) ระบบนิเวศทางธรรมชาติ แบ่งเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อุดินยาม และระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต ได้แก่ พืชนิยาม และจิตนิยาม และ (2) ระบบนิเวศทางวัฒนธรรม แบ่งเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

บทความที่สืบหkB บทความของ พระมหาอุเทน โพธิ์ศรีประเสริฐ, ฦัฎฐ์ รัตนศิริณิษฐกุล และ เฉลิมชัย สุขจิตต์ เรื่อง **“องค์ประกอบของการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา”** เป็นบทความที่กล่าวถึง การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นโรงเรียนเอกชนที่จัดตั้งขึ้นตามมาตรา 15 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และเป็นโรงเรียนในระบบประเภทสามัญศึกษาตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 บุคลากรประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ การดำเนินงานของโรงเรียนจะมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ

บทความที่สืบเจ็ด บทความของ พระครูปลัดเถรานุวัณ (สุเทพ) ดีเยี่ยม เรื่อง **“การบริหารจัดการภาครัฐต่อปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคม”** เป็นบทความที่กล่าวถึง ปัจจุบันกระแสการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง จะต้องได้รับความร่วมมือกับภาคีภาคส่วนต่างๆ ในการขับเคลื่อนทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันของชุมชน ชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อน ดังนั้นถ้าผู้นำที่เก่ง มีทักษะในการบริหารที่ดี เสริมสร้างบุคคลให้เข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจให้มีความรู้ความสามารถ และศักยภาพที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจให้พ้นจากความยากจน ส่วนด้านสังคมก็มีแนวทางการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของรัฐบาลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนตรวจสอบติดตามการดำเนินงานของภาครัฐ ให้มีการดำเนินงานการใช้อำนาจในทางที่ชอบ เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล ในการควบคุมบริหารงานของภาครัฐผ่าน 4 หลักการ 8 หลักการย่อยต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งเป็นสภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในระดับบุคคล ส่งผลให้เกิดความทุกข์ในการดำเนินชีวิต ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลายๆด้าน

บทความที่สืบแปด บทความของ รัชฎาภรณ์ พรหมสุทธิ และคณะ เรื่อง **“การพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0”** เป็นบทความที่กล่าวถึง การพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0 ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้เป็น “ประเทศไทย 4.0” เศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยี และการบริการระดับสูง เพื่อผลักดันการเติบโตของรายได้ในประเทศให้สูงขึ้น ส่งผลให้ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องมีการปรับเปลี่ยนการทำงานและต้องมีการพัฒนา

สมรรถนะทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงและทักษะด้านดิจิทัลมากยิ่งขึ้น ในด้านความรู้ (Knowledge) คือ ความรู้เฉพาะด้านของบุคคล ด้านทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ต้องการให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดจากการฝึกปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดความชำนาญ ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Attribute) คือ ทักษะคิด ค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนหรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น และด้าน แรงจูงใจ (Motives) คือ สิ่งที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายหรือมุ่งสู่ความสำเร็จ เพื่อนำไปพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจาก “คน” เป็นทรัพยากรที่สำคัญขององค์การที่จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บทความที่สืบเก่า บทความของ โอฬาร ถิ่นบางเตียว เรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย” เป็นบทความที่กล่าวถึง พัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่น รูปแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย และการวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย ผลการศึกษาวิจัยนี้ พบว่า พัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 5 ช่วงเวลา ได้แก่ พัฒนาการระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยในยุคก่อนอาณานิคม (the Pre-colonial Period) ยุคอาณานิคม (The Colonial Era) ยุคหลังประกาศเอกราชและรัฐบาลพลเรือน (Independence and the Civilian Government) ยุครัฐบาลทหาร (The Military Coup Period) และยุคหลังรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 2008 หรือยุครัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลา มีความเชื่อมโยงอยู่กับพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองร่วมอยู่ด้วย

บทความที่ยี่สิบ บทความของ ชาญวิสุทธิ์ ตันมณี และ พร้อมพล สัมพันธ์โน เรื่อง “กฎหมายปกครองกับการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะ” เป็นบทความที่กล่าวถึง การดำเนินนโยบายบริการสาธารณะโดยรัฐจะต้องมีกฎหมายเป็นเครื่องมือและกลไกในการบริหารงานอยู่เสมอ เพราะการบริหารราชการแผ่นดินจะต้องยึดกฎ ระเบียบ และข้อบังคับตามหลักการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย กลไกและเครื่องมือดังกล่าวก็คือกฎหมายปกครอง ดังนั้น กฎหมายปกครองและการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะจึงมีความสัมพันธ์กัน ทั้งเป็นกลไกสำหรับการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติโดยรัฐ การช่วยควบคุมการใช้อำนาจของรัฐ และเป็นเครื่องมือตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะให้ได้ดุลยภาพกับประโยชน์ของเอกชน อย่างไรก็ตาม กลไกและเครื่องมือดังกล่าวจะต้องมีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยกลไกจะต้องมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ส่วนองค์กรจะต้องมีความเป็นเอกภาพ ไม่ซ้ำซ้อนและไม่ถูกแทรกแซงจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร และระบบควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจก็ต้องมีความเหมาะสมกับสภาพกิจกรรมที่ฝ่ายปกครองกระทำอันจะเป็นการสร้างดุลยภาพของความจำเป็นในการใช้อำนาจรัฐ

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

กองบรรณาธิการวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจตุประกายมิตการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ต่อนิสิตบรรพชิต/คฤหัสถ์ และผู้สนใจทั่วไป หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะหรือติชมประการใด กองบรรณาธิการขอโน้มรับไว้ด้วยความขอบพระคุณยิ่ง

พระครูสิทธิธรรมบัณฑิต, ผศ.

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

อนุโมทนาภคา

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย:

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชราชภัฏ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง.....	1
(คณินิจ ปิจนันท์, สมจันทร์ ศรีปรัชยานนท์ และดิลก บุญอ้อม)	
2. รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ	16
(พระมหาไกรสร แสงวงศ์ และคณะ)	
3. จิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง.....	33
(พระอธิการณัฐพล ปญญาวุฑฒิ (สมยา), พระอธิการสุชาติ จันทสโร และ พระครูสุตชยาภรณ์)	
4. ความคิดเห็นของชุมชนต้อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริม สุขภาพผู้สูงอายุอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง.....	46
(ธนกร สิริสุคันธา)	
5. กรรมในนวนิยาย เรื่อง ขอจางวันตาย ของ รพีพร.....	62
(ประภาพร ธนกิตติเกษม)	
6. การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท กรณีศึกษา เทศบาลตำบลพลายชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.....	74
(สุเทพ คำเมฆ และ กฤติมา อินทะกุล)	
7. การลดความเครียดและพฤติกรรมจัดการความเครียดของกลุ่มเกษตรกร ที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกะหนาม จังหวัดขอนแก่น	89
(สิทธิพร เกษจ้อย และคณะ)	

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทความวิจัย (ต่อ):

8. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลก ในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนโรงเรียน อัสสัมชัญลำปาง	101
(ปาริฉัตร โพธิ์คำ, เชษฐภูมิ วรรณไพศาล และ ชรินทร์ มั่งคั่ง)	
9. กระบวนการและเส้นทางการกลอบค้ำมนุษย์ในแรงงานภาคการประมง ของประเทศไทย	114
(ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์, อรุณี กาสยานนท์ และ กฤติมา อินทะกุล)	
10. การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้าง จิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง	126
(ณัฏฐวดี ดวงใจ และคณะ)	
11. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกาแฟพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง	137
(เพ็ญกานต์ นามวงศ์, ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และศิริขวัญ ปัญญาเรียน)	
12. การพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวของอำเภอสี่คัว จังหวัดนครราชสีมา	152
(ชุตินันท์ วงษ์อมรวิทย์ และ พระครูปลัด นิเวศ ชินวโร (จงแจ้งกลาง))	

บทความวิชาการ:

13. กรรมในพระพุทธศาสนา	163
(พระครูปลัดอุทัย รตนปัญโญ, ลินดา พัฒนพันธ์ และ กตัญญู เรือนตุ่น)	
14. หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ	177
(ทัศนาวดี ฉากภาพ และ กรกต ชาบัณทิต)	
15. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ	187
(ณฤณีย์ ศรีสุข)	

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทความวิชาการ (ต่อ):

16. องค์ประกอบของการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศล ของวัดในพระพุทธศาสนา.....	203
(พระมหาอุเทน โพธิ์ศรีประเสริฐ, ณัฐ รัตนศิรินิชกุล และ เฉลิมชัย สุขจิตต์)	
17. การบริหารจัดการภาครัฐต่อปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคม.....	216
(พระครูปลัดเกรานุกวัฒน์ (สุเทพ) ดีเยี่ยม)	
18. การพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0.....	228
(ธัญญรัตน์ พรหมสุทธิ์ และคณะ)	
19. เศรษฐศาสตร์การเมืองของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย.....	244
(โอพาร ถิ่นบางเตียว)	
20. กฎหมายปกครองกับการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะ.....	257
(ชาญวิสุทธิ์ ตันมณี และ พร่อมพล สัมพันธ์โน)	

ภาคผนวก

ผู้เขียน.....	270
แบบประเมินบทความตีพิมพ์วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.....	274
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.....	277
คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ.....	278
ใบสมัครสมาชิก.....	285

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ
ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชราชักษ์ ลำปาง ตำบลศาลา
อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

DEVELOPING THE QUALITY OF LIFE ACCORDING TO BUDDHIST
PRINCIPLES OF THE DISABLED OF THE WARD VEJJARAK LAMPANG
HOSPITAL, SALASUBDISTRICT, KOH KHA DISTRICT,
LAMPANG PROVINCE

คณิงนิจ ปิจนันท์*

Kanungnij Pijanan

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-03-24

Accepted: 2021-04-30

สมจันทร ศรีปราชยานนท์**

Somchan Sripraschayanon

ดิลก บุญอิม***

Diloke Boonim

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ของหอผู้ป่วย ใน โรงพยาบาลเวชราชักษ์ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักพุทธธรรม ของคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชราชักษ์ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็น การวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ กลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ จำนวน 13 คน กลุ่มผู้ป่วย/คนพิการ จำนวน 9 รูป/คน และกลุ่มผู้ดูแลผู้ป่วย/ญาติของผู้ป่วย จำนวน 5 คน

ผลการวิจัย พบว่า โรงพยาบาลเวชราชักษ์ ลำปาง ได้รับนโยบายภาครัฐ โดยการจัดองค์กรและการ บริหารงานกายภาพบำบัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ มีการบริหารและการพัฒนา ทรัพยากรบุคคลสอดคล้องกับพันธกิจของหน่วยงานเพื่อเอื้อต่อการให้บริการทางกายภาพบำบัด ที่มีคุณภาพ

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง,
เบอร์โทร 098-4346389, E-mail: kanungnij.3023@gmail.com.

** อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

และประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ได้ตรวจประเมินและให้โปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ที่เหมาะสมกับผู้ป่วย และให้ความรู้และคำแนะนำในการดูแลตนเองด้านการแพทย์ ผู้ป่วยสามารถจัดการด้านกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง มีจิตใจมั่นคง มีสมาธิอยู่กับปัจจุบันมากขึ้น รู้จักการเข้าสังคม ได้รับความรู้เกี่ยวกับโรคและการดูแลสุขภาพหลังเจ็บป่วย และมีความมั่นใจที่จะกลับไปใช้ชีวิตประจำวัน ดังนั้น แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ควรดำเนินการใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาร่างกายให้เกิดทักษะในสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ การพัฒนามารยาทให้เกิดทักษะในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาความคิดให้เกิดทักษะในการควบคุมอารมณ์ที่เศร้าหมอง และการพัฒนาความรู้ให้เกิดทักษะในการรับรู้สิ่งที่ปรากฏตามที่เป็นจริง

คำสำคัญ: การพัฒนา, ผู้ป่วย, โรงพยาบาล

ABSTRACT

This research study have a purpose, 1) To study the process of rehabilitation of people with disabilities Of the ward Vejcharak Hospital Lampang, Sala Subdistrict, Koh Kha District, Lampang Province. 2) To study the development of quality of life according to Buddhist principles of the disabled. 3) To present a guideline for improving the quality of life according to the Buddhist principles of Disabled person in wards in Vejcharak Hospital, Lampang Sala, Koh Kha District, Lampang. It is a research model merging method both document and qualitative. The interviewees group include, Medical personnel group number 13 people, Group of patients/ disabled, number 9 photos / person, And a group of caregivers/ relatives of patients, number 5 people

The research results found that, Vejcharak Hospital Lampang received government policy, by arranged organization and administration about physical therapy give accordance with the needs of service recipients, had an administration and human resource development that consistent with the mission of the agency to facilitate the provision of physical therapy services that has quality and efficiency. Medical staff Checked and arranged provide appropriate medical rehabilitation programs to the patients, and provided knowledge and advice on medical self-care. Patients can managed their daily activities by themselves, had stable mind, had concentrate is more on the present, knowed how to socialize, Gain knowledge about disease and health care after illness, and had the confidence to return to everyday life. So, Guidelines for improving the quality of life according to Buddhist principles of the disabled should take action in four areas is: the development of the body give birth to skills in the material environment, the developing of etiquette to give birth social interaction skills, the development of thinking give birth to skills to control melancholy emotions, and the development of knowledge and skills give birth in perceiving things as they are true

Keywords: Development, patient, Hospital

1. บทนำ

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ได้ปรับปรุงวิธีการ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการให้มีความเหมาะสม เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งตนเองได้ และสามารถดำรงชีวิตอย่างอิสระ เข้าถึงและใช้สิทธิประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง¹ ด้วยเหตุของผู้พิการมี

ข้อจำกัดการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการมีส่วนร่วมทางสังคม อันสืบเนื่องจากสภาวะทางร่างกาย เช่น การเคลื่อนไหว การเห็น การได้ยิน การสื่อสาร ตลอดจนสภาวะทางด้านจิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ ฯลฯ นอกจากนี้ ผู้พิการยังมีลักษณะความบกพร่องอย่างอื่นที่เป็นอุปสรรค และมีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ เพื่อให้สามารถดำรงชีพและมีส่วนร่วมทางสังคมได้อย่างเช่นบุคคลทั่วไป² ปัจจุบันภาคเหนือมีสถิติจำนวนผู้พิการ ทั้งหมด 432,074 คน คิดเป็นร้อยละ 22.54 โดยเฉพาะความพิการทางด้านการเคลื่อนไหวที่มีข้อจำกัดในการดูแลและส่งผลกระทบต่อคุณภาพ ชีวิตเป็นอย่างมาก³ การดูแลจำเป็นจะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้พิการให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่น มี ความหวัง อดทนอดกลั้นและเข้าใจในภาวะแห่งความจริงที่ดำรงอยู่ โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถจำแนกได้ ดังนี้ 1) การพัฒนา ด้านร่างกาย 2) การพัฒนาด้านสังคม 3) การพัฒนาด้านจิตใจ 4) การพัฒนาด้านสติปัญญา⁴

โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง เป็นโรงพยาบาล ชันตติยภูมิสังกัดกรมการแพทย์ ที่ดำเนินงานเฉพาะทางด้านการศึกษาฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการทั้ง ผู้ป่วยนอกและใน ให้ผู้รับบริการเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะหออผู้ป่วยในรับคนพิการแบบนอนพักรักษา ตัว จากการชักประวัติ ด้านความเชื่อพบว่า ผู้ป่วยนับถือพุทธศาสนา ชักประวัติด้านการเจ็บป่วยพบว่า คนพิการมีปัญหา 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านสุขภาพกาย คือ คนพิการคิดว่าตนเองมีข้อจำกัด ต้องพึ่งพาผู้อื่น
- 2) ด้านจิตใจ คือ คนพิการปฏิเสธความเจ็บป่วย สูญเสียความมั่นใจ
- 3) ด้านสังคม คือ คนพิการรู้สึกเกิดความแตกต่าง และแยกตัวออกจากสังคม
- 4) ด้านปัญญา คือ คนพิการไม่มีสมาธิ หรือการจดจ่อกับสิ่งต่างๆ ลดลง

จะเห็นได้ว่า ปัญหาข้างต้นต้องได้รับการบำบัดฟื้นฟูจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่ ทาง การแพทย์ ที่ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการ ของหออผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจนำหลักธรรมสร้างเป็นกิจกรรมบริการคนพิการ โดยคนพิการหรือผู้ป่วย เข้าร่วมการบำบัดฟื้นฟูในโปรแกรมอย่างน้อย 60 %/วัน วันละ 2 ชั่วโมง ตั้งแต่เดือนมิถุนายน-กันยายน 2563

¹ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550, ราชกิจจานุเบกษา, (กันยายน 2550): 8-24.

² กิตติวัฒน์ ฉัตรศรีโพธิ์, “โครงการวิจัยศึกษาปัญหาและรูปแบบการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขของ คนพิการ: พื้นที่ศึกษา เทศบาลตำบลเมืองศรีไคและเทศบาลตำบลธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานวิจัย, (คณะ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2558), หน้า 1-6.

³ ณฤทัย เกตุหอม, “ความต้องการได้รับสวัสดิการทางสังคมของคนพิการในเขตอำเภอปทุมทองจังหวัด ชลบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2555), หน้า 1-4.

⁴ สุทิน จันทา, “คุณภาพชีวิตการทำงานของคนพิการทางกายที่ผ่านการฝึกอาชีพจากศูนย์ฝึกอาชีพคน พิการ”, วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2554): 103-114.

เพื่อให้คนพิการเข้าใจและรู้จักการพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญาที่ตนเองกำลังประสบ โดยผู้ให้โปรแกรมโดยแพทย์ ผู้สอนโดยพยาบาล เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือคนไข้ และพระสงฆ์

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา “แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง” ทั้งนี้ เพราะต้องการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับผู้ป่วย/คนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยการการนำหลักพุทธธรรมบูรณาการหลักการแพทย์สร้างกิจกรรมและส่งเสริมในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วย/คนพิการ โดยคาดหวังว่า ผลการวิจัยครั้งนี้ จะได้แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ป่วย/ผู้พิการ ที่ชัดเจน และเหมาะสมกับสภาพผู้ป่วย/คนพิการ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
- 2.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ
- 2.3 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ของ หอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาธิ์ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

3. ขอบเขตของการวิจัย

- 3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตคนพิการ จากเอกสารวิชาการ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และหลักพุทธธรรม คือ ภาวนา 4
- 3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษากระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตตาม หลักพุทธธรรมของคนพิการ และแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพ พื้นที่การวิจัยได้แก่ โรงพยาบาลเวชชาธิ์ ลำปาง กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ จำนวน 13 คน กลุ่มผู้ป่วย/คนพิการ จำนวน 9 คน และกลุ่มผู้ดูแลผู้ป่วย/ญาติของผู้ป่วย จำนวน 5 คน

4.1 เครื่องมือการวิจัย

- 1) ใช้เอกสาร เป็นเครื่องมือศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวช ชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 2) ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นเครื่องมือศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวช ชาธิ์ ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

4.2 การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

- 1) ข้อมูลเอกสาร ได้ใช้วิธีการประมวลข้อมูล ศึกษา และเรียบเรียง แล้วนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย
- 2) ข้อมูลการสัมภาษณ์ ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ และประมวลข้อมูล แล้วนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย
- 3) ใช้ผลการศึกษาจากเอกสารและการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นปัจจัยในการสังเคราะห์ และเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ของหอผู้ป่วยในโรงพยาบาลเวชราชักษ์ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

5. ผลการวิจัย

5.1 กระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชราชักษ์ลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ เป็นการเสริมสร้างสมรรถภาพหรือความสามารถของคนพิการให้มีสภาพที่ดีขึ้น หรือดำรงสมรรถภาพหรือความสามารถที่มีอยู่เดิมไว้ โดยอาศัยกระบวนการทางการแพทย์ การศาสนา สังคม อาชีพ หรือกระบวนการอื่นใด เพื่อให้คนพิการได้มีโอกาสทำงานหรือดำรงชีวิตในสังคมอย่างเต็มศักยภาพ

รัฐมีนโยบายต้องการให้คนพิการได้รับการดูแลสุขภาพอย่างมีคุณภาพ ทั้งถึง เป็นธรรม โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีแนวปฏิบัติ คือ เสริมพลังให้คนพิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้จากสิทธิสวัสดิการ รวมถึงส่งเสริมคุ้มครองสิทธิของคนพิการ สร้างความรู้ความเข้าใจให้มีเจตคติเชิงสร้างสรรค์ต่อคนพิการ และสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

โรงพยาบาลเวชราชักษ์ลำปาง ได้รับนโยบายภาครัฐ โดยการจัดองค์กรและการบริหารงาน ภายใต้อำนาจหน้าที่ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ มีการบริหารและพัฒนาทรัพยากรบุคคล สอดคล้องกับพันธกิจของหน่วยงานเพื่อเอื้อต่อการให้บริการทางกายภาพบำบัดที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ จัดตั้งหน่วยงานความสะอาดในการให้บริการทางกายภาพบำบัด เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ และผู้ให้บริการ โดยคำนึงถึงความ ปลอดภัย มีเครื่องมือทางกายภาพบำบัด อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้บริการผู้ป่วยได้อย่างปลอดภัย มีคุณภาพและประสิทธิภาพ และมีกระบวนการให้บริการทางกายภาพบำบัดอย่างมีประสิทธิภาพตามมาตรฐานวิชาชีพ และตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ

5.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า

- 1) ด้านบทบาทในการให้โปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย พบว่า เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ได้ตรวจประเมินและให้โปรแกรมการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์ที่เหมาะสมกับผู้ป่วย และให้ความรู้และคำแนะนำในการดูแลตนเองด้านการแพทย์ รวมถึงข้อมูลที่สำคัญด้านอื่นที่มีผลสนับสนุนการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์และออกไปรับรองแพทย์และ

ใบรับรองความพิการแก่ผู้ป่วย ได้ให้การดูแล จัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ และเข้าร่วมกิจกรรมบำบัดฟื้นฟู เป็นผู้นำกลุ่มในการส่งเสริมให้ผู้ป่วยฝึกทักษะการดำรงชีวิต โดยกระตุ้นให้ผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพของโรคและความสามารถของผู้ป่วย เพื่อลดการเกิดภาวะซึมเศร้า ความเครียด วิตกกังวล รวมทั้งให้ข้อมูลแนวทางการดำรงชีวิตอิสระสำหรับคนพิการ และกระตุ้นคนพิการให้ฝึกทักษะด้านต่างๆ ในการช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด

2) ด้านการจัดกิจกรรมในโปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย พบว่า เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการบริการให้คำปรึกษาฉันเพื่อน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เสนอปัญหาและสนับสนุนการแก้ปัญหาโดยสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา ช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหามา โดยมีกฎข้อตกลงร่วมกัน การบริการข้อมูลข่าวสาร ในด้านต่างๆ เช่น กฎหมาย อาชีพ การฟื้นฟูทางการแพทย์ การให้ผู้ป่วยฝึกทำกิจกรรมหรือภารกิจต่างๆ ที่ทำให้คนพิการสามารถดำเนินชีวิตตามใจที่ต้องการตั้งแต่เรื่องการช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน การดูแลสุขภาพ การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น การฝึกอาชีพ การจัดกิจกรรมนันทนาการ และธรรมบำบัด

3) ด้านขั้นตอนการดำเนินงานในโปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย พบว่า เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ได้ดำเนินงานโดยเริ่มจากสอบถามความต้องการของผู้ป่วยเกี่ยวกับการฝึกกิจกรรม แจ้งชื่อกิจกรรมที่ผู้ป่วยส่วนใหญ่ต้องการ เตรียมความพร้อมผู้ป่วยเข้าร่วมกิจกรรม แจ้งขั้นตอนเฉพาะของกิจกรรมนั้นๆ บำบัดฟื้นฟูด้วยกิจกรรมแก่ผู้ป่วย และสรุปกิจกรรม

4) ด้านผลลัพธ์จากการใช้โปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ พบว่า ผู้ป่วยได้ผ่อนคลายความเครียด ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ลดความวิตกกังวล มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่น ยอมรับความเจ็บป่วย และสามารถวางแผนทางเลือกชีวิตของตนเอง ผู้ป่วยได้ไขว่คว้าที่เหลือน้อยอย่างเต็มศักยภาพ มีทักษะในการคิดแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ มั่นใจในความคิดของตนเอง ผู้ป่วยเห็นคุณค่าในตนเอง ฝึกการใช้ความคิด กระบวนการคิดวิเคราะห์สามารถใช้ชีวิตได้ใกล้เคียงชีวิตปกติ ลดภาระในการดูแลของญาติ และเป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้ป่วยให้สามารถกลับเข้าไปสู่สังคม

5) ด้านอุปสรรคในการใช้โปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ พบว่า โปรแกรมให้ไม่เฉพาะกับโรค กลุ่มของผู้ป่วย วัย สภาพร่างกาย แต่เน้นความสามารถและตามความสนใจของผู้ป่วยเป็นหลัก ความหลากหลายของกิจกรรมจำกัด กล่าวคือ พื้นที่ในการทำกิจกรรมไม่กว้างขวาง สื่อการเรียนรู้และการสอนมีจำกัด และผู้ป่วยคิดกิจกรรมที่สนใจมีจำกัด และแนวทางการประยุกต์หลักแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้าร่วมยังไม่มีชัดเจน และการวัดผลลัพธ์ของกระบวนการในมิติที่หลากหลายยังจำกัด

6) ด้านแนวทางการพัฒนาโปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ พบว่า ควรให้โปรแกรมให้เหมาะสมกับโรค กลุ่มของผู้ป่วย วัย สภาพร่างกาย ความสามารถและตามความสนใจของผู้ป่วยเป็นหลัก ควรให้ผู้ป่วยได้คิดออกแบบกิจกรรมให้มากที่สุด และโปรแกรมการฝึกอาชีพควรมีหลากหลาย และมีเจ้าหน้าที่หรือผู้เชี่ยวชาญมาฝึกสอน เพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการและความถนัดของผู้ป่วยแต่ละคน และเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยได้นำเสนอกิจกรรมที่ตนเองชอบ เพื่อคัดเลือกและนำมาเพิ่มเข้าในโปรแกรม และประยุกต์หลัก

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้าร่วมในกิจกรรม เช่น หลักศีล สมาธิ ปัญญา และการฝึกสติ เป็นต้น เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยลดความวิตกกังวลฟุ้งซ่าน และจดจ่ออยู่กับปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ป่วยหรือคนพิการเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า

1) ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ก่อนเข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า ผู้ป่วยจัดการด้านกิจวัตรประจำวันก็ทำไม่ค่อยถูก ร่างกายมีความบกพร่อง จิตใจรู้สึกซึมเศร้าและมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่อยากให้เกิด ใช้ชีวิตลำบาก หงุดหงิดง่าย ไร้เป้าหมาย ขาดความรู้ในการปรับตนเอง ขาดความรู้เรื่องโรคและทักษะการทากิจวัตรประจำวัน เกิดความไม่แน่ใจในการดูแลรักษาตนเอง ต้องมีคนช่วยทากิจวัตรประจำวันบางอย่าง ไม่ได้ไปรวมกิจกรรมในชุมชน

2) ด้านการประสบปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวัน ก่อนเข้ารับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า ผู้ป่วยรู้สึกจะทำอะไรได้ช้าและขัดใจ ร่างกายอ่อนเพลียขา ขยับเขยื้อนร่างกายลำบาก ไม่ทราบแหล่งประโยชน์ที่เข้าถึงง่ายและปรึกษาได้ ไม่รู้การจัดการความวิตกกังวลที่ถูกต้อง ขาดความรู้ทักษะในการดูแลตนเอง ขาดความมั่นใจในตนเอง กลัวคนอื่นรังเกียจและกลัวเป็นภาระแก่ผู้อื่น

3) ด้านความต้องการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวัน ก่อนเข้ารับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า ผู้ป่วยต้องการปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต มีความปลอดภัย อันตรายและความเจ็บปวดต่างๆ ได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคม มีเงินรายได้เลี้ยงตัวเอง ต้องการโอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต ต้องการปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบตัว และชีวิตมีคุณค่า มีความสมบูรณ์ในชีวิต

4) ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน หลังเข้ารับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า ผู้ป่วยสามารถจัดการด้านกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองมากขึ้น สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้เหมือนคนปกติ ฟังพาดตนเองได้ สามารถจัดการกับความวิตกกังวลได้ดี นอนหลับพักผ่อนได้เต็มที่ ไม่หงุดหงิดง่าย ลดความหม่นหมอง ซึมเศร้า หงุดหงิดง่าย เฉยเมย เอาแต่ใจ หลังได้รับคำปรึกษาและข้อมูลที่ดีจากทีมบุคลากรทางการแพทย์ มีจิตใจมั่นคง มีสมาธิอยู่กับปัจจุบันมากขึ้น ได้รับความรู้เรื่องโรค และทักษะการดูแลสุขภาพหลังเจ็บป่วย มีความมั่นใจที่จะกลับไปใช้ชีวิตประจำวัน

5) ด้านการได้รับการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวัน หลังเข้ารับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ พบว่า ผู้ป่วยได้เรียนรู้การบริหารร่างกายให้แข็งแรง และแนวทางการสร้างความผาสุกในชีวิต มีความเข้าใจหลักการสร้างสุขภาวะด้วยการฝึกปฏิบัติตามหลักธรรม คือ เรียนรู้ในสิ่งที่ควร รู้จักสร้าง รู้จักละ รู้จักปล่อยวาง เห็นคุณค่าในตนเองที่ยังสามารถทำความดีเพื่อตนเองและสังคมได้ ได้เรียนรู้หลักการสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นตามแนวพระพุทธศาสนา ที่จะทำให้ชีวิตไม่โดดเดี่ยวและได้เรียนรู้เส้นทางความเจริญและความเสื่อมของชีวิตตามคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ กุศลจิตและอกุศลจิต

6) ด้านการนำการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ไปต่อยอดในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเอง พบว่า ผู้ป่วยจะนำต่อยอด ดังนี้

6.1) การพัฒนากาย: พยายามทากิจวัตรด้วยตนเองให้มาก ตามศักยภาพของตนเอง และฝึกฝนร่างกายตนเองให้มีกำลังมากขึ้น และฟังพาดตนเองให้มากขึ้นด้วย

6.2) การพัฒนาจิตใจ: ใช้ธรรมะในการบำบัดจิตใจ เช่น การฟังธรรมะ การทำวัตรเย็น การทำบุญตักบาตรการสวดมนต์ทำสมาธิ ไปฝึกปฏิบัติต่อไป เพื่อกำจัดความเครียด

6.3) การพัฒนาปัญญา: มองชีวิตให้เป็นธรรมชาติ เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง แล้วก็ดับไป พยายามใช้สติอยู่กับปัจจุบัน และนำความรู้เรื่องการรู้ทันโรคที่เป็นอยู่ไปเป็นแนวทางในการดูแลตนเอง และแนะนำผู้อื่นที่เป็นโรคเดียวกัน รวมทั้งสร้างเป็นนิสัยใช้ความคิดด้วยการพิจารณาสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นให้รู้ตามความเป็นจริง

6.4) การพัฒนาสังคม: สร้างคุณค่าในตนเองให้เครือข่ายยอมรับ เพื่อออกไปสู่สังคมด้วยความมั่นใจในคุณค่าของตน และเพิ่มพูนวิธีการในการเข้าสังคมเพื่อสร้างสรรค์ความเป็นมิตรให้มากขึ้น โดยการปฏิบัติตนตามมารยาททางสังคมที่เหมาะสมกับสภาพและบทบาทของตน

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ดูแลคนพิการ/ญาติเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ

1) ด้านปัญหาการดำเนินชีวิตก่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ผู้ดูแลคนพิการ/ญาติ พบว่า ผู้ป่วยนอนติดเตียง ทำกิจวัตรบนเตียง จิตใจ หงุดหงิดง่าย ไม่ต้องการพบปะผู้คน ไม่อยากออกนอกบ้าน ขาดความรู้ในการปฏิบัติตนในกิจวัตรประจำวัน และขาดความรู้ในการดูแลตนเอง

2) ปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวันถูกแก้ไขหลังการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ

3) ด้านความสามารถของผู้ป่วยในนำการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการไปต่อยอด ผู้ดูแลคนพิการ/ญาติ พบว่า ผู้ป่วยควรนำหลักโภชนาการสำหรับผู้ป่วย และหลักการบริหารร่างกายตามกิจกรรมที่เรียนรู้ไปฝึกต่อเนื่องที่บ้าน พยายามทำตนให้เป็นภาระของผู้อื่นน้อยที่สุด เพื่อให้ตนมีคุณค่าที่สุดเท่าที่ทำได้ ตั้งใจฟังคำแนะนำ และเรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการรักษาอาการป่วยของตน ฝึกสวดมนต์ทำสมาธิก่อนนอนเพื่อให้จิตใจสงบมากขึ้น ทำตนเป็นคนปกติ แสวงหาความรู้ในการรักษาตนจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือต่างๆ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการดูแลตนเอง และหมั่นทักทาย พูดคุยกับเครือข่าย มิตรสหาย และคนผู้คุ้นเคย เมื่อมีโอกาส เพื่อความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

5.3 แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ของหอผู้ป่วย ในโรงพยาบาลเวชราชรัศลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

จากผลการศึกษาเอกสารและการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ ของหอผู้ป่วยใน โรงพยาบาลเวชราชรัศลำปาง ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ควรดำเนินการ ดังนี้

1) ด้านการพัฒนากาย โรงพยาบาลควรมีการเตรียมการฟื้นฟูสภาพกายของผู้ป่วย มีการฟื้นฟูทางการแพทย์ จัดโปรแกรมฟื้นฟูร่างกายที่ตอบสนองผู้ป่วยแต่ละโรค จัดหาสถานฟื้นฟูไว้ให้เพียงพอต่อการบริการผู้ป่วย/พิการ หาวิธีการให้ผู้ป่วยรู้สึกชีวิตดีขึ้น มีความลำบากน้อยลง หาทางช่วยเหลือให้ผู้ป่วยได้รับปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ช่วยให้ผู้ป่วยมีความสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ช่วยให้ผู้ป่วยสามารถจัดการด้านกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองมากขึ้น ช่วยให้ผู้ป่วยได้เรียนรู้การบริหารร่างกายให้แข็งแรง ให้ผู้ป่วยฝึกฝนร่างกายตนเองให้มีกำลังมากขึ้น และพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น และควรแนะนำผู้ป่วยให้นำหลักโภชนาการสำหรับผู้ป่วย และหลักการบริหารร่างกายตามกิจกรรมที่เรียนรู้ไปฝึกต่อเนื่องที่บ้าน

2) ด้านการพัฒนาศีล (พัฒนาการอยู่ร่วมในสังคม) ควรสนับสนุนผู้ป่วยให้มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่น สนับสนุนผู้ป่วยให้มีความมั่นใจในตนเองที่จะออกสู่สังคม ส่งเสริมผู้ป่วยให้พัฒนา

ตนเองให้ครอบครัวและสังคมเห็นคุณค่าและยอมรับ ส่งเสริมผู้ป่วยให้รู้จักตอบสนองกับผู้ดูแล และผู้อื่นให้มากขึ้น และสนับสนุนผู้ป่วยให้หมั่นทักทาย พูดคุยกับเครือญาติ มิตรสหาย และคนผู้คุ้นเคย เมื่อมีโอกาส

3) ด้านการพัฒนาจิต (พัฒนาสมาธิ) สถานพื้นฟูควรมีการจัดกิจกรรมนันทนาการ และธรรมบำบัด ที่สนองความต้องการของผู้ป่วย/คนพิการ หากิจกรรมที่จะให้ผู้ป่วยได้ผ่อนคลายความเครียด ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ลดความวิตกกังวลและผ่อนคลายความรู้สึกซึมเศร้า แนะนำผู้ป่วยให้สามารถจัดการกับความวิตกกังวลได้ดี สนับสนุนแนวทางการสร้างความผาสุกในชีวิตให้แก่ผู้ป่วย/คนพิการ ควรสร้างความเข้าใจหลักการสร้างสุขภาวะด้วยการฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมให้แก่ผู้ป่วย/คนพิการ แนะนำผู้ป่วย/คนพิการให้นำหลักธรรมที่เกี่ยวกับการบำบัตจิตใจ เช่น การฟังธรรมะ การทำวัตรเย็น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ทำสมาธิ ไปฝึกปฏิบัติต่อไป เพื่อกำจัดความเครียด และควรแนะนำผู้ป่วย/คนพิการฝึกสวดมนต์ ทำสมาธิก่อนนอน เพื่อให้จิตใจสงบมากขึ้น

4) ด้านการพัฒนาปัญญา (พัฒนาความรู้) สถานพื้นฟูควรมีการบริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโรคและการรักษาโรคต่างๆ แก่ผู้ป่วย/คนพิการ ควรมีสื่อการเรียนรู้และการสอนเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของโรคและการป้องกันรักษาโรคต่างๆ ให้ความรู้ในการปรับตนเองและความรู้เรื่องโรคและทักษะการทำกิจวัตรประจำวัน ฝึกผู้ป่วย/คนพิการให้มีความรู้ในการวิเคราะห์สภาพอาการป่วยของตนให้เห็นตามความเป็นจริง แฉ่งแหล่งประโยชน์ที่เข้าถึงง่ายและปรึกษาได้ และให้ความรู้และทักษะในการดูแลตนเองแก่ผู้ป่วย/คนพิการ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลักการสร้างเครื่องยึดเหนี่ยวใจผู้อื่นแก่ผู้ป่วย/คนพิการ ฝึกฝนผู้ป่วย/คนพิการให้รู้จักมองชีวิตให้เป็นธรรมชาติ คือ เกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง แล้วก็ดับไป พยายามใช้สติอยู่กับปัจจุบัน ฝึกฝนผู้ป่วย/คนพิการให้มีการปฏิบัติตามมารยาททางสังคมที่เหมาะสมกับสถานภาพและบทบาทของตน และควรสร้างแรงจูงใจผู้ป่วย/คนพิการให้เกิดความตั้งใจในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคที่ตนเป็นอยู่ และเรียนรู้สิ่งที่เป็ประโยชน์ต่อการรักษาอาการป่วยของตน

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 ผลการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์เกี่ยวกับผลลัพธ์จากการใช้โปรแกรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการกับคนพิการหรือผู้ป่วย

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ป่วยได้ผ่อนคลายความเครียด ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ลดความวิตกกังวล ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ มีการจัดกิจกรรมนันทนาการ การสวดมนต์ ทำสมาธิร่วมกัน มีการพูดคุยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้ป่วยกับผู้ป่วย และเจ้าหน้าที่กับผู้ป่วย จึงทำให้ผู้ป่วยผ่อนคลายความเครียด ได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ลดความวิตกกังวล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธานีรัตน์ ผ่องแผ้ว⁵ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณภาพชีวิตคนพิการขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช: ปัจจัยที่มีผลและแนวทางการพัฒนา” พบว่า คุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ เช่น ด้านจิตใจ จะต้องมีการให้กำลังใจและจัดให้มีการพบปะพูดคุยระหว่างคนพิการด้วยกัน ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จะต้องจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนกับคนพิการ และด้าน

⁵ธานีรัตน์ ผ่องแผ้ว, “คุณภาพชีวิตคนพิการขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช: ปัจจัยที่มีผลและแนวทางการพัฒนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2558), หน้า 17.

สิ่งแวดล้อม จะต้องมีการวางแผนปรับปรุง ซ่อมแซมที่อาศัยเพื่อสอดคล้องกับสภาพและการใช้ชีวิตประจำวันคนพิการ

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยมีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ผู้ป่วยได้พัฒนา ศึกษาเรียนรู้ร่วมกัน มีการทักทาย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่าง ๆ ระหว่างกัน จึงต้องมีการปรับมารยาททางสังคม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมใจ ลักษณะ⁶ ที่กล่าวว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง แก้ไขและสร้างสรรค์เกี่ยวกับตนเอง เพื่อความเจริญในตนเอง อันจะนำไปสู่ความดี ความงาม โดยมีความมุ่งหมายสูงสุดคือการมีชีวิตที่มีคุณภาพ

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยยอมรับความเจ็บป่วย และสามารถวางแผนทางเลือกชีวิตของตนเอง และได้ใช้อวัยวะที่เหลืออยู่อย่างเต็มศักยภาพ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะ เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ ได้นำโปรแกรมด้านการพัฒนากาย พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา และพัฒนาสังคม ตามหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา มาให้ผู้ป่วยได้ศึกษาเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ จึงทำให้ผู้ป่วยเข้าใจสภาพชีวิตของตนเองตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นมูลเหตุสำคัญที่จะช่วยให้ผู้ป่วยวางแผนการดำเนินชีวิตของตนได้ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ปรีมาพร แสงพยัคฆ์⁷ ที่กล่าวว่า การประเมินตนเองตามความรู้สึกของตนว่า ตนเป็นคนมีคุณค่า มีความสามารถ มีความสำคัญ สามารถประสบผลสำเร็จในการทำงาน มีความเชื่อมั่นในตนเอง นับถือตนเอง ยอมรับตนเองและบุคคลอื่น การเห็นคุณค่าจากคนในสังคมที่มีต่อตน ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่อตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง จะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยมีทักษะในการคิดแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ มั่นใจในความคิดของตนเอง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้ป่วยได้รับการฝึกกายบริหาร การออกกำลังกายร่างกายในส่วนที่บกพร่อง ฝึกการควบคุมจิตใจเมื่อรู้สึกว้าว ความหดหู่ ท้อแท้ หรือความฟุ้งซ่านจะเข้ามาครอบงำจิตใจ และได้ฝึกการคิดวิเคราะห์สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองตามแนวการพัฒนาปัญญา จนเห็นตามความเป็นจริง จึงทำให้มั่นใจในความคิดของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)⁸ ที่ได้กล่าวถึงหลักปัญญากาวนาว่า คือการเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา หรือการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ด้วยปัญญา

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยเห็นคุณค่าในตนเอง ฝึกการใช้ความคิด กระบวนการคิดวิเคราะห์ จนสามารถใช้ชีวิตได้ใกล้เคียงชีวิตปกติ ลดภาระในการดูแลของญาติ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้ป่วยได้รับการชี้แนะให้วิเคราะห์ส่วนดี และส่วนบกพร่องในร่างกายของตน จากเจ้าหน้าที่ผู้จัดโปรแกรมฯ จึงทำให้ผู้ป่วยได้เห็นส่วนดีต่าง ๆ ของตนว่ายังมีคุณค่าต่อตนเองและครอบครัว จนทำให้เกิดความมั่นใจที่จะดำเนินชีวิตให้ได้อย่างคน

⁶ สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2543), หน้า 85.

⁷ ปรีมาพร แสงพยัคฆ์, “ผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีเผชิญความจริงที่มีต่อการตระหนักรู้และการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553), หน้า 33.

⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 70.

ปกติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พรรณราย ทรัพย์ะประภา⁹ ที่กล่าวว่า การเห็นคุณค่าในตนเองทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า และสามารถบ่งชี้คุณภาพชีวิตของบุคคลได้ว่าเป็นอย่างไร การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ

6.2 ผลการสัมภาษณ์ผู้ป่วยหรือคนพิการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน หลังเข้ารับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ป่วยสามารถจัดการด้านกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเองมากขึ้น และพึ่งพาตนเองได้ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะการจัดโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟูผู้ป่วย/คนพิการ เจ้าหน้าที่บุคลากรทางการแพทย์ ได้นำหลักการทางการแพทย์มาใช้ร่วมกับหลักภavana 4 ในการบำบัดฟื้นฟูทั้งทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา และทางสังคม จนทำให้สภาพร่างกายเคลื่อนไหวสะดวกขึ้น และจิตใจดีขึ้น จนสามารถทำกิจวัตรประจำวันและช่วยเหลือตนเองได้ดีขึ้น พึ่งตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ¹⁰ ที่กล่าวว่า การพึ่งตนเอง เป็นความสามารถของคนที่ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นการระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล มีความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีปัจจัยที่จำเป็นต้องใช้พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยสามารถจัดการกับความวิตกกังวลได้ดี นอนหลับพักผ่อนได้เต็มที่ ไม่หงุดหงิดง่าย ลดความหม่นหมอง ซึมเศร้า หงุดหงิดง่าย เจ็บเมื่อย เอาแต่ใจ และมีจิตใจมั่นคง มีสมาธิอยู่กับปัจจุบันมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้ป่วยหันมาให้ความสนใจฝึกจิตภาวนา คือการพัฒนาจิตใจมากขึ้น ซึ่งเป็นการฝึกปรับความคิดที่เป็นอกุศลธรรม ให้เป็นกุศลธรรม เช่น ปรับความคิดฟุ้งซ่านในโรคภัย ให้เป็นความดีที่ตนเคยทำ จนทำให้จิตใจเกิดความปิติ อิ่มใจ จนทำให้คลายความวิตกกังวล มีจิตใจมั่นคงที่จะพัฒนาตนเองต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เรียม ศรีทอง¹¹ ที่กล่าวว่า การปรับปรุงและการพัฒนาตนเองจะผลดีต่อตนเอง ส่งเสริมความรู้สึกตระหนักในคุณค่าแห่งตนให้สูงขึ้นและมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า มีการปรับปรุงข้อบกพร่องและพัฒนาพฤติกรรมด้านต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น ช่วยส่งเสริมการเข้าใจในตนเอง ทำหน้าที่ได้เหมาะสมกับบทบาทของตนอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยได้รับความรู้เรื่องโรค และทักษะการดูแลสุขภาพหลังเจ็บป่วย และมีความมั่นใจที่จะกลับไปใช้ชีวิตประจำวัน ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้ป่วยได้รับการพัฒนาความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน จากการจัดโปรแกรมการบำบัดฟื้นฟู ที่เน้นการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมของผู้ป่วยเป็นสำคัญ จนทำให้ผู้ป่วยมีความมั่นใจที่จะกลับไปใช้ชีวิต ประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สรราย จูช่วย และคณะ¹² ที่กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตไว้ว่าทำให้บุคคลรู้จักใช้ปัญญา

⁹ พรรณราย ทรัพย์ะประภา, จิตวิทยาประยุกต์ในชีวิตและในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548), หน้า 293-294.

¹⁰ เสรี พงศ์พิศ, 100 ร้อยคำที่ควรรู้, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์, 2547), หน้า 17.

¹¹ เรียม ศรีทอง, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์ เอ็ดดูเคชั่น, 2540), หน้า 164-165.

¹² สรราย จูช่วย และคณะ, "คุณภาพชีวิตนักศึกษาวิทยาลัยราชพฤกษ์: กรณีศึกษานักศึกษาเข้าใหม่ ปีการศึกษา 2555", รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยราชพฤกษ์, 2555), หน้า 15.

เหตุผล ความมีคุณธรรม จริยธรรม หลักจิตวิทยา หลักการบริหารเพื่อมาแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคม

6.3 ผลการสัมภาษณ์ผู้ดูแลคนพิการ/ญาติเกี่ยวกับปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวันถูกแก้ไขหลังการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธธรรมของคนพิการ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ป่วยเริ่มลุกนั่งบนเตียง และขยับร่างกายด้วยตนเอง มีการตอบสนองกับผู้ดูแล และผู้อื่นได้มากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้ป่วยได้เข้าใจหลักการรักษาฟื้นฟูสภาพร่างกายให้ดีขึ้น แล้วพยายามฝึกการเคลื่อนไหวด้วยท่ากายบริหารที่ได้เรียนรู้ ฝึกใช้ความคิดวิเคราะห์ให้เข้าใจและยอมรับสภาพปัจจุบันที่เป็นจริงมากขึ้น จนทำให้ขยับร่างกายด้วยตนเอง และมีการตอบสนองกับผู้ดูแลดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มาลินี อยู่โพธิ์¹³ ที่กล่าวว่า บุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดี มีใช้ผู้ที่ปราศจากปัญหา แต่เป็นผู้ที่กล้าจะเผชิญปัญหาอุปสรรค และความยุ่งยากในชีวิตอย่างมีสติ และไม่หวาดหวั่น ตลอดจนเป็นผู้ที่พร้อมจะเผชิญทั้งความสุข และความทุกข์ในชีวิต บางครั้งแม้จะประสบความผิดหวังและล้มเหลวในชีวิต ก็ยังมีความเข้มแข็งที่จะดำเนินชีวิตต่อไป โดยไม่ยอมพ่ายแพ้ หรือท้อถอย

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยตั้งใจในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคที่ตนเป็นอยู่ ช่วยเหลือตัวเองได้ดีขึ้น หงุดหงิดน้อยลง และรู้จักยิ้มแย้ม พูดคุย สอบถามตามสถานการณ์กับผู้อื่นและคนที่มาเยี่ยมมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผู้ป่วยได้เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติจิตตภาวนา และปัญญาภาวนาตามกิจกรรมในโปรแกรมฯ จนทำให้จิตใจรู้สึกสบายขึ้น และเกิดความคิดในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการรักษาโรคที่ตนเป็นอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาปัญญา คือ รู้ทั่ว (รู้ให้ทั่วถึง) รู้ข้างหน้า (รู้จักวางแผน) รู้ก่อน (รู้วิธีการ) รู้ออก (รู้แนวทางแก้ปัญหา) จึงนับเป็นการปรับตัวเองให้กระตือรือร้นในการดูแลตนเองมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วราภรณ์ ตระกูลสฤษฎี¹⁴ กล่าวถึง ลักษณะของบุคคลที่ปรับตัว ได้ดี เป็นบุคคลที่มีลักษณะยอมรับในสิ่งที่ตนเองเป็น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักควบคุมอารมณ์และรู้จักจัดการกับอารมณ์อย่างเหมาะสมหรือที่เรียกว่า “มีความฉลาดทางอารมณ์”

ประเด็นต่อมา ผู้ป่วยสนใจเรียนรู้กระบวนการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง ผู้ป่วยได้เรียนรู้จากการทำกิจกรรมในโปรแกรมฯ ที่เน้นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกาย ส่งเสริมสุขภาพจิต ส่งเสริมการเรียนรู้ และส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีผลเกี่ยวพันกับตนเอง จึงทำให้ผู้ป่วยสนใจที่จะเรียนรู้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมคิด อิศระวัฒน์¹⁵ ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นวิธีการไขว่คว้าหาความรู้อย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

¹³ มาลินี อยู่โพธิ์, การทดลองการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มต่อการพัฒนาการปรับตัวทางสังคมด้านสัมพันธภาพกับเพื่อน, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาการแนะแนว, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2525), หน้า 36.

¹⁴ วราภรณ์ ตระกูลสฤษฎี, จิตวิทยาการปรับตัว, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2545), หน้า 213.

¹⁵ สมคิด อิศระวัฒน์, การเรียนรู้ด้วยตนเอง: กลวิธีสู่การศึกษาเพื่อความสมดุล, วารสารครุศาสตร์, ปีที่ 27 ฉบับที่ 1, (กรกฎาคม-ตุลาคม 2541): 35-38.

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเป็นเชิงนโยบาย สำหรับเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการ โดยสังเขป ดังนี้

- 1) ส่งเสริมผู้พิการให้ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพจากญาติหรือผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด
- 2) ส่งเสริมญาติหรือผู้ดูแลผู้พิการ ให้มีความรู้ มีทักษะ จนสามารถให้การดูแลและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
- 3) ส่งเสริมผู้พิการให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้หลังรับการฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือให้เป็นภาระแก่ครอบครัวน้อยที่สุด
- 4) ส่งเสริมให้ญาติหรือผู้ดูแลผู้พิการ สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนมาใช้ในการพัฒนาและฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
- 5) ส่งเสริมแกนนำผู้พิการให้มีความรู้ในสิทธิของผู้พิการและสามารถช่วยเหลือตัวเองและผู้พิการคนอื่นๆ ได้
- 6) ส่งเสริมญาติและผู้ดูแลผู้พิการให้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและในชุมชน
- 7) ส่งเสริมชุมชนให้สามารถพัฒนาเป็นศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการในระดับ หมู่บ้าน หรือตำบล
- 8) ส่งเสริมผู้พิการให้สามารถช่วยเหลือดูแลคนพิการกันเองในกลุ่มคนพิการ เพื่อให้คนพิการสามารถดำรงชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข และมีส่วนช่วยเหลือสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอีกทางหนึ่ง

7.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีอีกหลายประเด็นที่ควรนำมาวิจัย อาทิ

- 1) ควรวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบูรณาการทางการแพทย์เชิงพุทธในการฟื้นฟูสภาพความพิการทางการเคลื่อนไหวแก่ผู้สูงอายุ” เพราะการนำการแพทย์ทางวิทยาศาสตร์ และการแพทย์เชิงพุทธมาใช้ร่วมกันในการฟื้นฟูสภาพความพิการ จะเป็นการพัฒนาสุขภาวะผู้ป่วยทั้งร่างกายและจิตใจ
- 2) ควรวิจัยเรื่อง “นาถกรณธรรม 10: แนวทางการสร้างเสริมความรู้ความสามารถในการพึ่งตนเองของผู้ป่วยพิการ” เพราะนาถกรณธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับกระทำที่พึงให้แก่ตนเอง
- 3) ควรวิจัยเรื่อง “สังคหวัตถุ 4: รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชนตามแนวพุทธศาสน์” เพราะสังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจคน
- 4) ควรวิจัยเรื่อง “สาราณียธรรม 6: พุทธวิธีการฟื้นฟูสัมพันธภาพการอยู่ร่วมกันของคนพิการกับครอบครัวและชุมชน” เพราะสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน

8. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากคณะอาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำทั้งในส่วนของเนื้อหาและวิธีการเขียนเป็นอย่างดี ช่วยชี้แนะทางประเด็นและเติมเต็มในสิ่งที่ผู้วิจัยมีส่วนขาด จนทำให้งานนี้มีความบกพร่องน้อยที่สุด จึงขอขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ คณะจารย์ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่มีเมตตาธรรมได้ให้โอกาส ให้กำลังใจ ให้ตำราอันเป็นข้อมูลในการเขียนงานวิจัย ขอขอบคุณท่านผู้รู้ทั้งหลาย ที่ได้ร่วมงาน

เขียนของท่านมาอ้างอิงไว้ในวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณผู้บริหารและเพื่อนข้าราชการโรงพยาบาลประหารักษ์ ลำปาง ที่ให้ข้อเสนอแนะและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยฉบับนี้

9. เอกสารอ้างอิง

- กิตติวัฒน์ ฉัตรศรีโพธิ์. “โครงการวิจัยศึกษาปัญหาและรูปแบบการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุขของ คนพิการ: พื้นที่ศึกษา เทศบาลตำบลเมืองศรีไคและเทศบาลตำบลธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี”. รายงานวิจัย. คณะ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2558.
- ณฤทัย เกตุหอม. “ความต้องการได้รับสวัสดิการทางสังคมของคนพิการในเขตอำเภอปอทองจังหวัด ชลบุรี”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2555.
- ธานีรัตน์ ผ่องแผ้ว. “คุณภาพชีวิตคนพิการขององค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอท่าศาลา จังหวัด นครศรีธรรมราช: ปัจจัยที่มีผลและแนวทางการพัฒนา”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2557.
- ปริมาพร แสงพยับ. “ผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีเผชิญความจริงที่มีต่อการตระหนักรู้และการเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550. ราชกิจจานุเบกษา, กันยายน 2550.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- พรรณราย ทพยะประภา. จิตวิทยาประยุกต์ในชีวิตและในการทำงาน. กรุงเทพมหานคร แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- มาลินี อยู่โพธิ์. การทดลองการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มต่อการพัฒนาการปรับตัวทางสังคมด้านสัมพันธภาพกับเพื่อน. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาจิตวิทยาการแนะแนว. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2525.
- วรารณ ตระกูลสุชาติ. จิตวิทยาการปรับตัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2545.
- เรียม ศรีทอง. พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. กรุงเทพมหานคร เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, 2540
- เสรี พงศ์พิศ. 100 ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพมหานคร เจริญวิทย์, 2547.
- สุทิน จันทา. “คุณภาพชีวิตการทำงานของคนพิการทางกายที่ผ่านการฝึกอาชีพจากศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการ”. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2554.
- สมคิด อิสระวัฒน์. “การเรียนรู้ด้วยตนเอง: กลวิธีสู่การศึกษาเพื่อความสมดุล”. วารสารครุศาสตร์, ปีที่ 27 ฉบับที่ 1, กรกฎาคม-ตุลาคม 2541.
- สมใจ ลักษณะ. การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2543.

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

สำราญ จุช่วย และคณะ. “คุณภาพชีวิตนักศึกษาวิทยาลัยราชพฤกษ์: กรณีศึกษานักศึกษาเข้าใหม่ ปีการศึกษา 2555”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร วิทยาลัยราชพฤกษ์, 2555.

รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ

A PATTERN FOR ENHANCING BUDDHIST WELL-BEING OF THE TAMBON PEOPLE'S TRAINING UNIT IN THE NORTH OF THAILAND

พระมหาไกรสร แสนวงศ์ และคณะ*
PhramaKraisorn Sanvong and Others

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และสื่อสร้างเสริมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในภาคเหนือ เพื่อพัฒนานวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล และเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม กับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลโดยผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบคุณภาพ (Qualitative Research) เชิงปฏิบัติการ (Action Research โดยการบูรณาการแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาบทบาทของคณะสงฆ์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ผลการศึกษา พบว่า การขับเคลื่อนงานของหน่วยอบรมประจำตำบลภาคเหนือ สอดคล้องกับนโยบายคณะสงฆ์และพันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพและอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม สามัคคีธรรมโดยการบูรณาการกับโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ เป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา 4 เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของหน่วย อ.ป.ต. ได้อาศัยการขับเคลื่อนงานที่ได้รับการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ ผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม ได้แก่ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

* อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, เบอร์โทร 086-1939398, E-mail:

ksanvong@hotmail.com

พระมหาอรุณพล นริสโร อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พระครูสิริสุตตันตยาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ปิ่นปิ่นทิพย์ เหลืองพิทักษ์ อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ปกรณ มหากันหา อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

เสน่ห์ ใจสิทธิ์ อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

สามารถ บุญรัตน์ อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา ภายใต้การนำเครื่องมือการทำงาน ได้แก่ การประชุม การวิเคราะห์ SWOT เทคนิค AIC สันทนากลุ่มย่อย สารสนเทศ ศูนย์การเรียนรู้ และการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้การดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการครั้งประสบความสำเร็จ ซึ่งปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม การสร้างแกนนำ พระสงฆ์และชุมชน การสร้างเครือข่าย และกำกับติดตามปรับกลยุทธ์ที่ยืดหยุ่น และยังพบอุปสรรคในการทำงาน ได้แก่ ระยะเวลา การขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง สารสนเทศ ผลการดำเนินงานนำไปสู่การผลักดันนโยบาย ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล นโยบายขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนเพื่อประชาธิรัฐ เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: สุขภาวะเชิงพุทธ, การเสริมสร้าง

ABSTRACT

Research studies Model for enhancing Buddhist well-being Of the district people training unit (Or Soror) in the North with the objective To develop the body of knowledge and media to promote well-being according to Buddhism of the sub-district people training unit in the North To develop the Buddhist well-being innovation of the Tambon People's Training Unit And to build cooperation networks of government agencies, the private sector and civil society With the working mechanism of the Tambon People's Training Unit, the researcher used the qualitative research model (Action Research) by integrating Buddhist concepts with modern science and local wisdom. The development of the role of the Sangha In enhancing the Buddhist well-being of the Tambon Boromma District The study found that Driving the work of the district training unit in the north Consistent with the policy of the Sangha and the 8 important missions: morality and culture Health and Sanitation of Livelihood Peace Education Welfare Public welfare Gratitude, Gratitude, Dharma, fellowship by integrating with the village driving project, keeping the 5 precepts and the reform of the Sangha Affairs It is a method of applying Buddhist principles in promoting health and sustainability. Important principles that can be applied, such as the Tri-Sikha, Prayana 4, etc., which integrate principles to enhance health. It can be seen that the operation of the PTTEP unit is based on the supportive work of the local government organization and the government sector, its performance reflects the stakeholders of the project and activities. Including the district people training unit Performance reflects the stakeholders of the project and activities. Reform of the Sangha Affairs Driving villages to maintain the 5 precepts, communities, local government organizations Government and private sectors, educational institutions Under the leadership of working tools, including meetings, SWOT analysis, AIC techniques, group discussions, information, learning

centers. And workshops Making the project-driven operation a success Which factors for success include social capital, participation Creating a leader for the monks and communities Network building And direct, follow, adjust strategies that stay flexible And still found obstacles in the work, such as the time to drive continuously, information on the performance leading to the advocacy of the policy, such as the policy of promoting the district people training unit Local government policies And the development of public training units for the civil state For further enhancement of Buddhist well-being.

Keywords: Buddhist well-being, strengthening

1. บทนำ

มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้มีมติให้ดำเนินการการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 6 ด้าน สำคัญได้แก่ การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการศึกษาสงเคราะห์ จึงถือเป็นโอกาสสำคัญที่เครือข่ายการสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา จะได้ร่วมมือส่งเสริมนโยบาย กิจกรรมและองค์ความรู้ในช่วงเวลาแห่งการปรับกระบวนทัศน์ การพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนา¹ การดำเนินยุทธศาสตร์และโครงการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ได้มีการผลักดันให้เกิดการสร้างองค์ความรู้และการฟื้นเครือข่ายสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาให้มีความยั่งยืน อยู่ในช่วงเวลาที่เป็โอกาสสำคัญของการสร้างสรรค์เครือข่ายการทำงาน และกระบวนการส่งเสริมองค์ความรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา บูรณาการร่วมกับการกิจของคณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องร่วมกัน

การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นภารกิจที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับการสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ให้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการพัฒนาฐานข้อมูลและกระบวนการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาได้พัฒนาไปสู่การสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ตลอดจนการพัฒนากิจกรรมสนองกิจการคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมและองค์กรสุขภาวะให้เกิดในคณะสงฆ์ได้อย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานภายใต้เครือข่ายการสร้างเสริมสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ที่สามารถดำเนินกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องและมีแนวโน้มนำไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น มีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จร่วมกันสามประการกล่าวคือ ประการที่หนึ่ง การสร้างเครือข่ายร่วมกับคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพื้นที่ที่กล่าวคือการเห็นความสำคัญกับการระดมศักยภาพของคณะสงฆ์ในพื้นที่ โดยการเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์พัฒนาโครงการพัฒนาสุขภาวะและแนวทางการผลักดันสู่ชุมชน ส่งผลให้เกิดพื้นที่การทำงานที่สามารถพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือภายในท้องถิ่นโดยมีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นพื้นที่การเรียนรู้และการสร้างกิจกรรมพัฒนาสุข

¹ คณะกรรมการประสานงานแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (คปพ.), รายงานสรุปการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา, 2561, หน้า 56

ภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ประการที่สอง การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและกลไกระดับชุมชน กล่าวคือการผลักดันให้คณะสงฆ์พัฒนาเครือข่ายและประเด็นการทำงาน ที่สามารถบูรณาการภารกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หรือนโยบายสำคัญของคณะสงฆ์ ไปเชื่อมโยงหรือขยายผลต่อไปยังหน่วยงานภาครัฐและกลไกระดับชุมชนต่างๆ ผลของการดำเนินงานที่สร้างความร่วมมืออย่างชัดเจนนำไปสู่การจัดตั้งความร่วมมือเบื้องต้นในการขยายองค์ความรู้สู่สาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนาไปยังหน่วยงานต่างๆ และ ประการที่สาม การพัฒนานโยบายสำคัญของมหาเถรสมาคมสู่การปฏิบัติในพื้นที่ กล่าวคือ การผลักดันการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ของมหาเถรสมาคม ถือเป็นภารกิจที่สามารถประยุกต์การสร้างสังคมสุขภาวะได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบัน การพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ได้ขยายแนวทางและรูปแบบการดำเนินการมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้จากการส่งเสริมความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและภาคีเครือข่ายทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานสถาบันการศึกษา อาทิ การสนับสนุนให้เกิดการพัฒนากิจกรรมสร้างสุขด้วย 5ส การพัฒนาเครือข่ายการทำงานระหว่างพระสังฆาธิการและพระสงฆ์นักพัฒนา² ตลอดจนการพัฒนาสื่อการเรียนรู้และกลยุทธ์สร้างสุขภาวะทางกายผ่านกระบวนการทางโภชนาการ ซึ่งถือว่าได้ยกระดับความร่วมมือในมิติที่สอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ได้พอสมควร อย่างไรก็ตามการบูรณาการกระบวนการพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาสู่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งเสริมองค์กรคณะสงฆ์ต้นแบบที่สามารถดำเนินกิจกรรมสุขภาวะภายในระบบการเผยแผ่ปฏิบัติได้ ถือเป็นความท้าทายแห่งยุคสมัยร่วมกันที่จำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น เพราะการสามารถยกระดับความตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างเสริมสุขภาวะ ที่คณะสงฆ์สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ได้ จะเป็นรูปแบบที่สร้างระบบสุขภาพที่ยั่งยืนต่อไป อีกทั้งปัจจุบันภาครัฐได้พัฒนายุทธศาสตร์ชาติและกำหนดให้การพัฒนาสุขภาวะเชิงบูรณาการและให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการลงสู่พื้นที่ชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกลไกที่จะยกระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน

กล่าวสำหรับการปกครองคณะสงฆ์ในพื้นที่ปัจจุบัน การมีสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดเป็นศูนย์กลางการปกครองได้ช่วยให้เกิดการนำนโยบายและโครงการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ลงสู่พื้นที่ชุมชนมากขึ้น แต่ยังเป็นการดำเนินงานในลักษณะแยกโครงการหรือตามฝ่ายคณะกรรมการที่ได้รับมอบหมาย ดังนั้นการบูรณาการให้เกิดเครือข่ายการส่งเสริมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการดำเนินงานร่วมองค์กรที่สะท้อนบทบาทการบูรณาการได้อย่างรอบด้าน รวมทั้งเป็นหน่วยงานที่ทำงานในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล” หรือ อ.ป.ต.³ ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีพันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ(1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษา

² พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, คู่มือขับเคลื่อนโครงการสังฆพัฒน์นิเวศชาลย์. (กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2560), หน้า 38

³ จากรายงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า ปัจจุบันมีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลทั้งสิ้น 5,914 แห่ง โดยเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลคือการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งบางปีเจ้าคณะปกครองอาจส่งเสริมให้มีการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อถอดบทเรียนและมอบรางวัลให้กับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดีเด่นระดับหน่วย, หน้า 72

สงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูทเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม จึงถือเป็นรูปแบบองค์กรเครือข่ายที่คณะสงฆ์ภาคเหนือ เห็นว่าควรพัฒนาและส่งเสริมการดำเนินงานร่วมกันเชิงพื้นที่ ให้เกิดการขับเคลื่อนการส่งเสริมสุขภาพและต่อยอดเป็นนวัตกรรมสุขภาพวิถีพุทธร่วมกันต่อไป

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธ ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในภาคเหนือ” เพื่อสะท้อนให้เห็นการดำเนินงานพัฒนาและปฏิบัติการที่จะนำไปสู่การพัฒนางานองค์ความรู้และนวัตกรรมสุขภาพวิถีพุทธ รวมทั้งการสร้างการขับเคลื่อนให้เกิดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลที่สามารถบูรณาการพันธกิจร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ตลอดจนการยกระดับให้เกิดวัดส่งเสริมสุขภาพในพื้นที่การศึกษาต้นแบบตามแนวทางของธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 ร่วมด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนางานองค์ความรู้และสื่อสารสร้างเสริมสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในภาคเหนือ

2.2 เพื่อพัฒนานวัตกรรมสุขภาพวิถีพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

2.3 เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม กับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยปรัชญากลุ่มปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยด้วยวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการอยู่ 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ดำเนินการศึกษาค้นคว้าวิจัยติดตามประเมินผลการเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธ ของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล คณะสงฆ์ภาค 4,5,6,7 โดยการคัดเลือกพื้นที่ภาคละ 1 จังหวัด รวม 4 พื้นที่/จังหวัดในการติดตาม แนะนำ และเสริมสร้างการขับเคลื่อนสุขภาพเชิงพุทธ

ระยะที่ 2 ดำเนินการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยการถอดบทเรียนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลต้นแบบ ของคณะสงฆ์ภาค 4,5,6,7 เพื่อศึกษาถึงรูปแบบ นวัตกรรม และกระบวนการจัดการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละพื้นที่ ในการสร้างองค์ความรู้และต่อยอดการเสริมสร้างสุขภาพเชิงพุทธแก่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลอื่น ๆ ในประเทศไทย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ ประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล แกนนำชุมชน หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือการวิจัยที่เน้นกระบวนการกิจกรรมซึ่งมีความหลากหลาย และมีความยืดหยุ่นด้านการในเครื่องมือการวิจัย ทั้งนี้ยังอาศัยข้อมูลในการศึกษาวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview: IDI) การสังเกต (Observe) การสร้างเวทีประชาคมโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion: FGD) ผู้วิจัย

ใช้วิธีการกำหนดประเด็นหรือแนวคำถาม (schedule guide) ไว้ล่วงหน้าก่อน และใช้เทคนิค SWOT Analysis ในการวิเคราะห์ศักยภาพ และใช้กระบวนการ F.S.C (Future Search Conference)

4. ผลการศึกษา

4.1 องค์ความรู้และสื่อสร้างเสริมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในภาคเหนือ พบว่า การพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธ เป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา 4 เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องสุขภาวะทางด้านร่างกายให้มีความพร้อมเป็นเบื้องต้น เพราะสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่ไปด้วยกัน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ได้ให้คำนิยามของคำว่า สุขภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ดังนั้น การพัฒนาสุขภาวะที่สมบูรณ์จึงต้องพัฒนาทั้งระดับภายในตัวบุคคลและทำที่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีหลักในการวัดว่าบุคคลจะมีภาวะเช่นนี้หรือไม่ ให้ดูจากผลของการพัฒนาในด้านต่างๆ สืบตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา 4 ได้แก่⁴

- 1) กายภาวนา พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
- 2) คีลภาวนา พัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม
- 3) จิตตภาวนา พัฒนาจิต คือ การฝึกจิตให้มีความเข้มแข็ง เจริญองกามด้วยคุณธรรมและเป็นสุข
- 4) ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญา คือการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ผลการศึกษาวิจัยการพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ พบว่า จากการรวบรวมแนวคิดและองค์ประกอบสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ ทำให้สามารถกำหนดขอบเขต (Domain) ของสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ เป็นองค์ประกอบย่อยตามหลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา คีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา และแบ่งเป็นองค์ประกอบย่อย 12 ด้าน ได้แก่⁵

1) กายภาวนา หรือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกาย ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ต้องมีความเป็นอยู่ที่สอดคล้องและไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ด้านการเสพ บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 รวมทั้งอุปกรณ์และเทคโนโลยี อย่างถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการเสพ บริโภค ใช้สอยอย่างสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ ด้านการใช้อินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ในการรับรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รู้เท่าทันไม่เกิดโทษ และ ด้านสุขภาพร่างกาย คือ การดูแลสุขภาพทั้งร่างกาย และมีทัศนคติต่อการมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงเพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนชีวิตที่ดีงาม

2) คีลภาวนา หรือการพัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ ด้านปฏิสัมพันธ์ คือ รู้จักสงเคราะห์ เกื้อกูล และไม่เบียดเบียนต่อกลุ่มบุคคลต่างๆ สามารถปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง

⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), อ้างใน พระครุชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณวิชราพรทิพย์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ, วารสารวิชาการสาธารณสุข, ปีที่ 17 ฉบับเพิ่มเติม 6 (กันยายน – ตุลาคม 2551): 1651.

⁵ พระครุชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณวิชราพรทิพย์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ, วารสารวิชาการสาธารณสุข, หน้า 1654 – 1655.

เหมาะสม ด้านการหาเลี้ยงชีพ ที่ประกอบสัมมาอาชีพ และการจัดสรรการใช้จ่ายที่ดี และ ด้านวินัย คือ เคารพ กฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ จรรยาบรรณ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข รวมทั้งการรู้จักปรับปรุง วินัยภายในตนเองให้สามารถทำงานได้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

3) จิตตภาวนา หรือการฝึกฝนพัฒนาตนในด้านจิตใจ ได้แก่ ด้านคุณภาพจิต เป็นด้านคุณสมบัติด้าน คุณธรรมและจริยธรรม มีความเสียสละแก่ส่วนรวม ด้านสมรรถภาพจิต เป็นด้านความสามารถของจิตที่จะ ช่วยควบคุมการทำงาน ความมุ่งมั่นในงาน หรือการคิด การตัดสินใจได้อย่างสมเหตุสมผล ได้แก่ สติ สมาธิ และความมุ่งมั่น และด้านสุขภาพจิต คือความสามารถที่จะมีความสุขท่ามกลางสถานการณ์ต่างๆ

4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญาซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมจิตและพฤติกรรมทั้งหมดของ มนุษย์ ได้แก่ ด้านการปฏิบัติต่อความรู้ คือ การสามารถขวนขวายหาความรู้ในการทำกิจหน้าที่ หรือดำเนิน ชีวิตอย่างเข้าใจ และนำมาใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ ตรงตามจริง สามารถถ่วงถ่วงสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งรับรู้ และเข้าใจทุกอย่างได้อย่างเท่าทันความ เป็นจริง

ดังนั้นแล้ว การเสริมสร้างสังคมลำพูนให้เป็นสังคมสุขภาวะเชิงพุทธนั้น คือการนำเอาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับการดูแลสุขภาพเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และ ปัญญา ซึ่งการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการสร้างสุขภาพได้อย่างยั่งยืน เพราะสามารถดูแลได้ทั้ง ร่างกายและจิตใจ อันจะเป็นการพัฒนาสุขภาพให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่าง เป็นปกติสุข เมื่อศึกษาวิจัยเพื่อวิเคราะห์การขับเคลื่อนงานการส่งเสริมสุขภาวะเชิงพุทธของหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล ซึ่งให้ความสำคัญกับการดำเนินงานร่วมองค์กรที่สะท้อนบทบาทการบูรณาการ กิจกรรมได้อย่างรอบด้าน ภายใต้พันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ(1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและ อนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม ที่มีการพัฒนาและส่งเสริมการดำเนินงานร่วมกันเชิงพื้นที่ ให้เกิดการขับเคลื่อนการส่งเสริมสุข ภาวะและต่อยอดเป็นนวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธร่วมกัน ประกอบไปด้วย 6 พื้นที่ในภาคเหนือ ดังนี้

- 1) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- 2) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดงตะขบ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน
- 3) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- 4) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลป่าปอ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
- 5) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน
- 6) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ในแต่ละพื้นที่เกิดกระบวนการทำงานตามพันธกิจ 8 ด้านของ อ.ป.ต. ภายใต้การเสริมสร้างสุขภาวะ เชิงพุทธ ที่มุ่งเน้นในการเสริมสร้างให้คณะสงฆ์และประชาชนมีความสมบูรณ์ตามหลักภาวนา 4 การ ขับเคลื่อนงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ตามพันธกิจ 8 ด้าน ซึ่งได้ดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์ หลัก 4 ประการ คือ

1. เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้และพัฒนาตนเองไปใน ทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

2. เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ให้เจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น

- ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้าตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น นั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ประชาชนไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่นหรือไปขายแรงงานที่อื่น

- ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับภูมิปัญญาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วยกันปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนมีศีลธรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานในการพัฒนาด้านอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

- ช่วยกันพัฒนาอาชีพโดยเฉพาะอาชีพที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เราเรียกกันว่าสามอาชีพ ทั้งนี้ เพื่อที่จะหารายได้มาพัฒนาครอบครัว หมู่บ้าน และสังคมที่ตนอาศัยอยู่โดยไม่เลือกงานหนักเอาเบาสู้ยึดคิดว่า คนขยันย่อมหาทรัพย์ได้

3. เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า กล่าวคือ ใครมีความคิดอะไรที่เป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรืองให้มาแสดงออกที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เข้าทำนองที่ว่า ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ จะนำชาติให้เจริญ

4. เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุขช่วยกันปกป้องพิทักษ์รักษาชีวิต และทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้านให้เกิดความปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย หรือภัยอื่นๆ ให้ทุกคนนอนตาหลับ เข้าทำนองว่า ถึงคราวมีทุกข์ ช่วยกันแก้ไข ถึงคราวสุขสบายก็ไม่ตกอยู่ในความประมาท

5. เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นจะต้องรับทราบอย่างทันทั่วทั้งตรงไปตรงมายุคนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง จะทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองไม่ถูกต้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาไม่ถูกต้อง

ทั้งนี้เมื่อหน่วยงานอบรมประชาชนประจำตำบลซึ่งปัจจุบันบางหน่วยไม่สามารถจะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ได้เนื่องจากขาดปัจจัยหลายประการ เช่น บุคลากรและอุปกรณ์ที่จะมา สนับสนุนในการดำเนินงาน จึงเห็นควรประสานกับองค์กรและหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีเครือข่ายโยงใยทั่วประเทศ ช่วยวางแผนในการทำงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาด้านการศาสนา ดังนี้

1. ประชาชนต้องได้รับการพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและสามารถดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข โดยมีการเผยแพร่หลักธรรมไปสู่ประชาชนในรูปแบบที่หลากหลายกว้างขวางและต่อเนื่อง

2. การศึกษาของคณะสงฆ์ต้องยกระดับให้มีคุณภาพสูงขึ้นรวมทั้งขยายผลออกไปให้กว้างขวางทั่วถึงทุกวัด

3. ศาสนสถานสำหรับพระพุทธศาสนา คือ วัดต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นแกนนำในการเผยแพร่หลักธรรมและให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน สามารถสงเคราะห์เกื้อกูลชุมชนในทุกๆ ด้านที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและพระธรรมวินัย

4. ระดมสรรพกำลังจากศาสนิกชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ให้มีส่วนร่วมทำนุบำรุง อนุรักษ์ในกิจการพระศาสนาซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนทุกคนรวมทั้งการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดี ระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาด้วยกันและองค์กรอื่นๆ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืน

5. เร่งรัดพัฒนาการบริหารงานพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนา และเพื่อให้บุคลากรทางพระศาสนาสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพการเผยแผ่ หลักธรรมสู่ประชาชนของหน่วยงาน อ.ป.ต.

การขับเคลื่อนงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละพื้นที่ ได้ทำงานตามพันธกิจและ วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธมาโดยตลอด จะเห็นได้ว่าเมื่อหน่วย อ.ป.ต. แต่ละพื้นที่ได้ขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้เป็นการต่อยอดและสร้างนวัตกรรมทางสังคมในด้านใดด้านหนึ่งของพันธกิจ 8 ด้าน แต่มีความสัมพันธ์ในพันธกิจด้านอื่นๆ และเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทั้งทางตรงและ ทางอ้อม จึงขอเสนอกระบวนการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธ ดังนี้

1) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ภายใต้โครงการขับเคลื่อน งานพุทธเกษตรเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการสร้างสัมมาชีพให้กับคนใน ชุมชน ในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ที่บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้คนในชุมชน ได้มีจิตอาสาเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน การส่งเสริมด้านการบริโภคผักปลอดสารพิษให้มีสุขภาพอนามัยที่ แข็งแรง และการส่งเสริมทางด้านสังคมความสามัคคีธรรม จากการสัมภาษณ์ พระชยานันท์มณี ประธาน อ. ป.อ. อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน กล่าวว่า “การส่งเสริมเกษตรเชิงพุทธ เป็นหัวใจสำคัญของการทำงาน อ.ป.ต. ที่สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงการพัฒนาตามพันธกิจทั้ง 8 ด้าน และยังเสริมสร้างสุขภาวะได้เป็นอย่างดี เช่น การการทำเกษตรเชิงพุทธ ได้เน้นให้คนในชุมชนมีศีลภาวนา มีพฤติกรรมที่เอื้อเฟื้อแบ่งปันสร้างสามัคคีธรรม ในชุมชน นอกจากนี้ยังได้เสริมสร้างให้คนมีจิตใจที่ดีงาม มีปัญญาที่สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อคนในชุมชน และการส่งเสริมด้านกายภาพนามีสภาพร่างกายที่แข็งแรง” จะเห็นได้ว่าการมุ่งเน้นเกษตรเชิงพุทธเป็นการ สร้างนวัตกรรมทางสังคมของหน่วย อ.ป.ต. ที่ได้เสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

2) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดงตะขบ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ภายใต้โครงการ ขับเคลื่อนและขยายผลการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของจังหวัดพิจิตร โดยมุ่งเน้นการเป็นศูนย์การ เรียนรู้ของคณะสงฆ์และชุมชนจังหวัดพิจิตร อ.ป.ต. ดงตะขบ ซึ่งมีผลงานการขับเคลื่อนหน่วย อ.ป.ต. ตาม พันธกิจทั้ง 8 ด้านที่มีความเข้มแข็ง และได้พัฒนาไปสู่การสร้างศูนย์การเรียนรู้ของคณะสงฆ์และชุมชน ที่มี องค์ความรู้ทั้ง 8 ด้าน (1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษา สงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม จึงเห็นได้ว่าเป็นการเสริมสร้าง สุขภาวะเชิงพุทธที่มีความสมบูรณ์ ทั้งนี้ยังเกิดการขยายความรู้สู่การปฏิบัติของคณะสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร มี หน่วย อ.ป.ต. หลายพื้นที่ในจังหวัดพิจิตร ได้ดำเนินการนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการ สัมภาษณ์ พระราชสิทธิเวที รศ. ดร. เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร กล่าวว่า “หน่วย อ.ป.ต.ดงตะขบ นับว่าเป็นการ ทำงานที่เป็นต้นแบบสะท้อนถึงพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการตามพันธ กิจ 8 ด้านของคณะสงฆ์ และยังได้เผยแพร่องค์ความรู้แก่คณะสงฆ์ชุมชน จึงเป็นต้นแบบของจังหวัดพิจิตร นอกจากนี้การทำงานแบบนี้ยังเป็นมิติของการขับเคลื่อนให้คนมีความสมบูรณ์ตามหลักภาวนา 4 ที่มีจิตใจดี

งาม มีปัญหาสร้างสัมมาชีพ มีร่างกายที่สมบูรณ์ และสังคมที่สงบสุข” จึงเห็นได้ว่ามิติของการทำงานพระสงฆ์ที่มีความหลากหลายทำให้สร้างบทบาทสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธต่อสังคมอย่างยั่งยืน

3) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมือง อำเภอเมือง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ภายใต้โครงการการอบรมสัมมาอาชีพสู่ชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 พื้นที่ของหน่วย อ.ป.ต. จังหวัดลำพูน ได้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนการเสริมสร้างสัมมาชีพแก่ชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการดำรงชีพของคนในชุมชน การสัมภาษณ์ของ พระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน กล่าวว่า “การส่งเสริมสัมมาชีพเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อพุทธศาสนิกชนมีอันจะกิน มีรายได้ที่เกิดมาจากสัมมาชีพ การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนาจะสามารถดำเนินไปได้มีประสิทธิภาพ ผู้คนมีความสุข ไม่เกิดการกระทำผิดศีล 5 และมีส่วนร่วมในการทำงานพระศาสนาได้เพิ่มขึ้น” จะเห็นได้ว่าการทำงานของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูนมีการขับเคลื่อนงาน อ.ป.ต. ที่เด่นชัด และเป็นการมุ่งสร้างนวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่ต้นแบบ 3 พื้นที่ และได้ยกระดับการสร้างสัมมาชีพได้แก่ การทำโคลนลันนา การแกะสลักไม้สัก การทำเทียน ที่ได้สร้างเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้ เยาวชนมีรายได้ในการสร้างสัมมาชีพ ทำให้เกิดการต่อยอดของชุมชน นับเป็นการส่งเสริมสุขภาวะเชิงพุทธทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืน

4) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ภายใต้โครงการธรรมะสัญจรพัฒนาจิตใจเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ได้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนงานด้านสามัคคีธรรม และด้านศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ความสำคัญในด้านจิตใจของคนในชุมชน จึงได้จัดกิจกรรมธรรมะสัญจรพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชนและเยาวชน เพื่อเป็นเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ จากการสัมภาษณ์ของ พระครูสิริปริยัติวิมล ประธาน อ.ป.ต. ตำบลเจดีย์หลวง กล่าวว่า “การส่งเสริมด้านปัญญาและจิตใจจะทำให้ผู้คนมีความสุขทางใจและทางกาย เมื่อมี 2 อย่างสมบูรณ์ จะนำไปสู่การสรรสร้างสังคมที่น่าอยู่ การขับเคลื่อน อ.ป.ต.จังหวัดเชียงรายในอดีตยังมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจน จากการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ ทำให้เห็นมิติการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่าย ชุมชน และคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการเสริมสร้างสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็ง

4.2 พัฒนานวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พบว่า การพัฒนานวัตกรรมสุขภาวะวิถีพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น เป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา 4 เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องสุขภาวะทางด้านร่างกายให้มีความพร้อมเป็นเบื้องต้น เพราะสุขภาวะเชิงพุทธนั้นเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่ไปด้วยกัน พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ได้ให้คำนิยามของคำว่า สุขภาพ คือ ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต สังคม และปัญญา เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ดังนั้น การพัฒนาสุขภาวะที่สมบูรณ์จึงต้องพัฒนาทั้งระดับภายในตัวบุคคลและทำที่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีหลักในการวัดว่าบุคคลจะมีภาวะเช่นนี้หรือไม่ ให้ดูจากผลของการพัฒนาในด้านต่างๆ สืบตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา พัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ศีลภาวนา พัฒนาพฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม จิตตภาวนา พัฒนาจิต คือ การฝึกจิตให้มีความเข้มแข็ง เจริญองกามด้วยคุณธรรมและเป็นสุข และปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญา คือการฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การขับเคลื่อนงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลแต่ละพื้นที่ ได้ทำงานตามพันธกิจและวัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งนำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธมาโดยตลอด จะเห็นได้ว่าเมื่อหน่วย อ.ป.ต. แต่ละพื้นที่ได้ขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้เป็นการต่อยอดและสร้างนวัตกรรมทางสังคมในด้านใดด้านหนึ่งของพันธกิจ 8 ด้าน แต่มีความสัมพันธ์ในพันธกิจด้านอื่นๆ และเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงขอเสนอกระบวนการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธ ดังนี้

1) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ภายใต้โครงการขับเคลื่อนงานพุทธเกษตรเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการสร้างสัมมาชีพให้กับคนในชุมชน ในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ที่บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้คนในชุมชนได้มีจิตอาสาเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน การส่งเสริมด้านการบริโภคผักปลอดสารพิษให้มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง และการส่งเสริมทางด้านสังคมความสามัคคีธรรม จากการสัมภาษณ์ พระชยนันท์มณี ประธาน อ.ป.อ. อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน กล่าวว่า “การส่งเสริมเกษตรเชิงพุทธ เป็นหัวใจสำคัญของการทำงาน อ.ป.ต. ที่สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงการพัฒนาตามพันธกิจทั้ง 8 ด้าน และยังเสริมสร้างสุขภาวะได้เป็นอย่างดี เช่น การการทำเกษตรเชิงพุทธ ได้เน้นให้คนในชุมชนมีศีลภาวนา มีพฤติกรรมที่เอื้อเฟื้อแบ่งปันสร้างสามัคคีธรรมในชุมชน นอกจากนี้ยังได้เสริมสร้างให้คนมีจิตใจที่ดีงาม มีปัญญาที่สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อคนในชุมชน และการส่งเสริมด้านกายภาพนามีสภาพร่างกายที่แข็งแรง” จะเห็นได้ว่าการมุ่งเน้นเกษตรเชิงพุทธเป็นการสร้างนวัตกรรมทางสังคมของหน่วย อ.ป.ต. ที่ได้เสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

2) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดงตะขบ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ภายใต้โครงการขับเคลื่อนและขยายผลการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของจังหวัดพิจิตร โดยมุ่งเน้นการเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคณะสงฆ์และชุมชนจังหวัดพิจิตร อ.ป.ต. ดงตะขบ ซึ่งมีผลงานการขับเคลื่อนหน่วย อ.ป.ต. ตามพันธกิจทั้ง 8 ด้านที่มีความเข้มแข็ง และได้พัฒนาไปสู่การสร้างศูนย์การเรียนรู้ของคณะสงฆ์และชุมชนที่มีองค์ความรู้ทั้ง 8 ด้าน (1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม จึงเห็นได้ว่าเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธที่มีความสมบูรณ์ ทั้งนี้ยังเกิดการขยายความรู้สู่การปฏิบัติของคณะสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร มีหน่วย อ.ป.ต. หลายพื้นที่ในจังหวัดพิจิตร ได้ดำเนินการนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์ พระราชสิทธิเวที รศ. ดร. เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร กล่าวว่า “หน่วย อ.ป.ต.ดงตะขบ นับว่าเป็นการทำงานที่เป็นต้นแบบสะท้อนถึงพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการตามพันธกิจ 8 ด้านของคณะสงฆ์ และยังได้เผยแพร่องค์ความรู้แก่คณะสงฆ์ชุมชน จึงเป็นต้นแบบของจังหวัดพิจิตร นอกจากนี้การทำงานแบบนี้ยังเป็นมิติของการขับเคลื่อนให้คนมีความสมบูรณ์ตามหลักภาวนา 4 ที่มีจิตใจดีงาม มีปัญญาสร้างสัมมาชีพ มีร่างกายที่สมบูรณ์ และสังคมที่สงบสุข” จึงเห็นได้ว่ามิติของการทำงานพระสงฆ์ที่มีความหลากหลายทำให้สร้างบทบาทสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธต่อสังคมอย่างยั่งยืน

3) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมือง อำเภอเมือง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ภายใต้โครงการการอบรมสัมมาชีพสู่ชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 พื้นที่ของหน่วย อ.ป.ต. จังหวัดลำพูน ได้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนการเสริมสร้างสัมมาชีพแก่ชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการดำรงชีพของคนในชุมชน การสัมภาษณ์ของ พระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน กล่าวว่า “การส่งเสริมสัมมาชีพเป็น

สิ่งสำคัญ เมื่อพุทธศาสนิกชนมีอันจะกิน มีรายได้ที่เกิดมาจากสัมมาชีพ การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนาจะสามารถดำเนินไปได้มีประสิทธิภาพ ผู้คนมีความสุข ไม่เกิดการกระทำผิดศีล 5 และมีส่วนร่วมในการทำงานพระศาสนาได้เพิ่มขึ้น" จะเห็นได้ว่าการทำงานของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูนมีการขับเคลื่อนงาน อ.ป.ต.ที่เด่นชัดและเป็นการมุ่งสร้างนวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่ต้นแบบ 3 พื้นที่ และได้ยกระดับการสร้างสัมมาชีพ ได้แก่ การทำโคลนลันนา การแกะสลักไม้สัก การทำเทียน ที่ได้สร้างเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้ เยาวชนมีรายได้ในการสร้างสัมมาชีพ ทำให้เกิดการต่อยอดของชุมชน นับเป็นการส่งเสริมสุขภาวะเชิงพุทธทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืน

4) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ภายใต้โครงการธรรมะสัญจรพัฒนาจิตใจเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ได้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนงานด้านสามัคคีธรรม และด้านศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ความสำคัญในด้านจิตใจของคนในชุมชน จึงได้จัดกิจกรรมธรรมะสัญจรพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชนและเยาวชน เพื่อเป็นเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ จากการสัมภาษณ์ของ พระครูสิริปริยัติวิมล ประธาน อ.ป.ต. ตำบลเจดีย์หลวง กล่าวว่า "การส่งเสริมด้านปัญญาและจิตใจจะทำให้ผู้คนมีความสุขทางใจและทางกาย เมื่อมี 2 อย่างสมบูรณ์ จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่น่าอยู่ การขับเคลื่อน อ.ป.ต.จังหวัดเชียงรายในอดีตยังมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจน จากการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ ทำให้เห็นมิติการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่าย ชุมชน และคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการเสริมสร้างสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็งการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย เป็นการขับเคลื่อนผ่านนโยบายของคณะสงฆ์ ภายใต้พันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ(1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม โดยการบูรณาการกับการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่าการทำงานของหน่วย อ.ป.ต. ได้อาศัยการขับเคลื่อนงานที่ได้รับการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาหน่วย อ.ป.ต. นับเป็นหน่วยงานคณะสงฆ์ที่เป็นเบื้องหลังของการทำงานคณะสงฆ์ที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะหน่วย อ.ป.ต. ภาคเหนือ ที่มีผลงานเด่นชัดของการขับเคลื่อนงาน จะเห็นได้จากพื้นที่จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดพิจิตร ที่มีทุนทางสังคมในการพัฒนาคณะสงฆ์และชุมชน จากการผลการขับเคลื่อนโครงการในครั้งนี้ ก่อให้เกิดการยกระดับการทำงานของคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น สร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เป็นเชิงประจักษ์ และทำให้เกิดเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเครือข่ายงดเหล้าบุรีรัมย์ภาคเหนือ และเครือข่ายอื่น ๆ ที่ได้มีบทบาททำงานร่วมกัน ทำให้การขับเคลื่อนงานของ อ.ป.ต. มีแนวทางการขับเคลื่อนในเชิงคุณภาพมากขึ้น

4.3 การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมกับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พบว่า การดำเนินงานของหน่วยอบรมประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย เป็นการขับเคลื่อนผ่านนโยบายของคณะสงฆ์ ภายใต้พันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ (1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม โดยการบูรณาการกับการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่าการทำงานของหน่วย อ.ป.ต. ได้อาศัยการขับเคลื่อนงานที่ได้รับการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาหน่วย

อ.ป.ต. นับเป็นหน่วยงานคณะสงฆ์ที่เป็นเบื้องหลังของการทำงานคณะสงฆ์ที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะหน่วย
อ.ป.ต. ภาคเหนือ ที่มีผลงานเด่นชัดของการขับเคลื่อนงาน จะเห็นได้จากพื้นที่จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย
จังหวัดลำพูน จังหวัดพิจิตร ที่มีทุนทางสังคมในการพัฒนาคณะสงฆ์และชุมชน จากการผลการขับเคลื่อน
โครงการในครั้งนี้ ก่อให้เกิดการยกระดับการทำงานของคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น สร้างนวัตกรรมทาง
สังคมที่เป็นเชิงประจักษ์ และทำให้เกิดเครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนา
สำนักงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเครือข่าย
งดเหล้าหรือภาคเหนือ และเครือข่ายอื่น ๆ ที่ได้มีบทบาททำงานร่วมกัน ทำให้การขับเคลื่อนงานของ อ.ป.ต.
มีแนวทางการขับเคลื่อนในเชิงคุณภาพมากขึ้น ผลการศึกษาภาพรวมของภาคเหนือจึงพบข้อเสนอจากฐาน
รากฐานนโยบาย จึงได้นำเสนอดังนี้

1) นโยบายการส่งเสริมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานของคณะสงฆ์ที่ดำเนินงานด้วยจิตอาสาและการ
สงเคราะห์ชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ไม่ได้รับงบประมาณในการสนับสนุนจากภาครัฐ จากการขับเคลื่อนงาน
อ.ป.ต.ที่ผ่านมา และการยกระดับการทำงานของหน่วย อ.ป.ต. โครงการนี้ ก่อให้เกิดผลงานที่เสริมสร้างสุข
ภาวะเชิงพุทธให้สังคมอย่างยั่งยืน และเป็นการขับเคลื่อนงานที่สะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ ผู้เป็น
บุคลากรสำคัญในสังคมไทยที่ไม่ได้มุ่งเน้นในด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นการทำงานที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับ
การทำงานภาครัฐ จากการศึกษาวิจัยในแต่ละพื้นที่ภาคเหนือ พบว่า ความเข้มแข็งของการทำงานคณะสงฆ์
ผ่านหน่วย อ.ป.ต. มีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรต่าง ๆ ในการสนับสนุน
และต่อยอดกระบวนการทำงาน ซึ่งการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุน
สนับสนุนส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับการทำงาน จึงเห็นผลลัพธ์ที่ก่อให้เกิด
กระบวนการสำคัญ ได้แก่ เครือข่ายการทำงานที่ชัดเจนขึ้น การยกระดับการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น
แม้หน่วย อ.ป.ต. จะเป็นหน่วยงานที่ทำงานปิดทองหลังพระ และเป็นหน่วยงานที่สงเคราะห์ชุมชนตามแบบ
แผนของคณะสงฆ์ แต่หากได้รับการผลักดันเป็นนโยบายระดับประเทศ และได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ
บทบาทพระสงฆ์กับการทำงานในสังคมจะเป็นสิ่งที่ตอบโจทย์ในด้านการเสริมสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืนได้

2) นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากผลการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ก่อให้เกิดรูปธรรมที่เป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ได้รับความสนใจ
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเห็นได้จากหน่วย อ.ป.ต.จังหวัดน่าน ที่ดำเนินการด้านพุทธเกษตรเกิด
ผลผลิตทางการเกษตรที่นอกจากสร้างรายได้สัมมาชีพให้กับคนในชุมชน ยังเป็นการช่วยเหลือเรือนจำจังหวัด
น่าน และนำไปผลิตอาหารเพื่อช่วยเหลือชุมชนในสถานการณ์การระบาดของโควิด -19 ทำให้องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญ และนำไปสู่การวางแผนนโยบายท้องถิ่นที่จะให้การสนับสนุนการทำงานคณะสงฆ์
จังหวัดน่าน หน่วย อ.ป.ต. จังหวัดลำพูน ที่ได้ส่งเสริมสัมมาชีพการทำโคลนลันนา การแกะสลักไม้สัก การทำ
เทียนของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการเสนอองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นนโยบายการส่งเสริมงานคณะสงฆ์
และอีกหลายพื้นที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เห็นกระบวนการทำงานของคณะสงฆ์ จึงก่อให้เกิดความ
สนใจและการผลักดันนโยบายท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการทำงานคณะสงฆ์

3) หน่วยอบรมประชาชนเพื่อประชาธิรัฐ

โครงการประชารัฐของรัฐบาลมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมฐานรากของชุมชน ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างยั่งยืน โดยการต่อยอดด้านอาชีพในชุมชน จึงเห็นว่ากระบวนการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล มีพันธกิจที่สอดคล้องกับการทำงานของโครงการรัฐบาล และเป็นกระบวนการทำงานที่เชื่อมโยงหลากหลายมิติ ซึ่งก่อให้เกิดการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธที่เป็นรูปธรรม ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาจึงเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงผลงานของพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อสังคม หากได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการทำงานพระสงฆ์ จะทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานมีมากขึ้น และก่อให้เกิดสังคมเชิงพุทธที่เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

5. อภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนงานของหน่วยอบรมประจำตำบลภาคเหนือ สอดคล้องกับนโยบายคณะสงฆ์และพันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ ศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพและอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม สามัคคีธรรม โดยการบูรณาการกับโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ **พัฒนาองค์ความรู้และสื่อสารเสริมสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในภาคเหนือ** จึงเป็นวิธีการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน หลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ได้ เช่น ไตรสิกขา ภาวนา 4 เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ **การพัฒนาวัตรกรรมสุขภาวะวิถีพุทธของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล** เกิดการพัฒนาแต่ละพื้นที่ ดังนี้ 1) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ภายใต้โครงการขับเคลื่อนงานพุทธเกษตรเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการสร้างสัมมาชีพให้กับคนในชุมชน ในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ที่บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้คนในชุมชนได้มีจิตอาสาเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน การส่งเสริมด้านการบริโภคผักปลอดสารพิษให้มีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง และการส่งเสริมทางด้านสังคมความสามัคคีธรรม จากการสัมภาษณ์ พระชยานันทมุนี ประธาน อ.ป.อ. อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน กล่าวว่า “การส่งเสริมเกษตรเชิงพุทธ เป็นหัวใจสำคัญของการทำงาน อ.ป.ต. ที่สามารถเชื่อมโยงให้เห็นถึงการพัฒนาด้านพันธกิจทั้ง 8 ด้าน และยังเสริมสร้างสุขภาวะได้เป็นอย่างดี เช่น การการทำเกษตรเชิงพุทธ ได้เน้นให้คนในชุมชนมีศัลภาวนา มีพฤติกรรมที่เอื้อเฟื้อแบ่งปัน สร้างสามัคคีธรรมในชุมชน นอกจากนี้ยังได้เสริมสร้างให้คนมีจิตใจที่ดีงาม มีปัญญาที่สามารถสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อคนในชุมชน และการส่งเสริมด้านกายภาวนามีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง” จะเห็นได้ว่าการมุ่งเน้นเกษตรเชิงพุทธเป็นการสร้างวัตรกรรมทางสังคมของหน่วย อ.ป.ต. ที่ได้เสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธอย่างยั่งยืน 2) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดงตะขบ อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ภายใต้โครงการขับเคลื่อนและขยายผลการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของจังหวัดพิจิตร โดยมุ่งเน้นการเป็นศูนย์การเรียนรู้ของคณะสงฆ์และชุมชนจังหวัดพิจิตร อ.ป.ต. ดงตะขบ ซึ่งมีผลงานการขับเคลื่อนหน่วย อ.ป.ต. ตามพันธกิจทั้ง 8 ด้านที่มีความเข้มข้น และได้พัฒนาไปสู่การสร้างศูนย์การเรียนรู้ของคณะสงฆ์และชุมชน ที่มีองค์ความรู้ทั้ง 8 ด้าน (1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม จึงเห็นได้ว่าเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธที่มีความสมบูรณ์ ทั้งนี้ยังเกิดการขยายความรู้สู่การปฏิบัติของคณะสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร มีหน่วย อ.ป.ต.

หลายพื้นที่ในจังหวัดพิจิตร ได้ดำเนินการนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์ พระราชสิทธิเวที รศ. ดร. เจ้าคณะจังหวัดพิจิตร กล่าวว่า “หน่วย อ.ป.ต.ดงตะขบ นับว่าเป็นการทำงานที่เป็นต้นแบบสะท้อนถึงพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำเนินการตามพันธกิจ 8 ด้านของคณะสงฆ์ และยังได้เผยแพร่องค์ความรู้แก่คณะสงฆ์ชุมชน จึงเป็นต้นแบบของจังหวัดพิจิตร นอกจากนี้การทำงานแบบนี้ นับเป็นมิติของการขับเคลื่อนให้คนมีความสมบูรณ์ตามหลักภาวนา 4 ที่มีจิตใจดีงาม มีปัญญาสร้างสัมมาชีพ มีร่างกายที่สมบูรณ์ และสังคมที่สงบสุข” จึงเห็นได้ว่ามิติของการทำงานพระสงฆ์ที่มีความหลากหลายทำให้สร้างบทบาทสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะเชิงพุทธต่อสังคมอย่างยั่งยืน 3) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเมือง อำเภอเมือง หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลป่าพลู อำเภอบ้านไร่ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลบ้านธิ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ภายใต้โครงการการอบรมสัมมาอาชีวะสู่ชุมชน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้ง 3 พื้นที่ของหน่วย อ.ป.ต. จังหวัดลำพูน ได้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนการเสริมสร้างสัมมาชีพแก่ชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการดำรงชีพของคนในชุมชน การสัมภาษณ์ของ พระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน กล่าวว่า “การส่งเสริมสัมมาชีพเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อพุทธศาสนิกชนมีอันจะกิน มีรายได้ที่เกิดมาจากสัมมาชีพ การส่งเสริมด้านพระพุทธศาสนาจะสามารถดำเนินไปได้มีประสิทธิภาพ ผู้คนมีความสุข ไม่เกิดการกระทำผิดศีล 5 และมีส่วนร่วมในการทำงานพระศาสนาได้เพิ่มขึ้น” จะเห็นได้ว่าการทำงานของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูนมีการขับเคลื่อนงาน อ.ป.ต.ที่เด่นชัด และเป็นการมุ่งสร้างนวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่ต้นแบบ 3 พื้นที่ และได้ยกระดับการสร้างสัมมาชีพ ได้แก่ การทำโคมล้านนา การแกะสลักไม้สัก การทำเทียน ที่ได้สร้างเสริมให้ชุมชนเกิดรายได้ เยาวชนมีรายได้ในการสร้างสัมมาชีพ ทำให้เกิดการต่อยอดของชุมชน นับเป็นการส่งเสริมสุขภาวะเชิงพุทธทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยิ่ง 4) หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ภายใต้โครงการธรรมะสัญจรพัฒนาจิตใจเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ ได้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนงานด้านสามัคคีธรรม และด้านศึกษาสงเคราะห์ ได้ให้ความสำคัญในด้านจิตใจของคนในชุมชน จึงได้จัดกิจกรรมธรรมะสัญจรพัฒนาจิตใจแก่คนในชุมชนและเยาวชน เพื่อเป็นเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ การขับเคลื่อน อ.ป.ต. จังหวัดเชียงรายในอดีตยังมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจน จากการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ ทำให้เห็นมิติการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่าย ชุมชน และคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี ก่อให้เกิดการเสริมสร้างสุขภาวะได้อย่างเข้มแข็ง การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม กับกลไกการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลของคณะสงฆ์ไทย เป็นการขับเคลื่อนผ่านนโยบายของคณะสงฆ์ ภายใต้พันธกิจที่สำคัญ 8 ประการคือ(1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม (2) สุขภาพและอนามัย (3) สัมมาชีพ (4) สันติสุข (5) ศึกษาสงเคราะห์ (6) สาธารณสงเคราะห์ (7) กตัญญูกตเวทิตาธรรม (8) สามัคคีธรรม โดยการบูรณาการกับการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 และการแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ จะเห็นได้ว่าการทำงานของหน่วย อ.ป.ต. ได้อาศัยการขับเคลื่อนงานที่ได้รับการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ ซึ่งการทำงานที่ผ่านมาหน่วย อ.ป.ต. นับเป็นหน่วยงานคณะสงฆ์ที่เป็นเบื้องหลังของการทำงานคณะสงฆ์ที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะหน่วย อ.ป.ต. ภาคเหนือ ที่มีผลงานเด่นชัดของการขับเคลื่อนงาน จะเห็นได้จากพื้นที่จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำพูน จังหวัดพิจิตร ที่มีทุนทางสังคมในการพัฒนาคณะสงฆ์และชุมชน จากการผลการขับเคลื่อนโครงการในครั้งนี้ ก่อให้เกิดการยกระดับการทำงานของคณะสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น สร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เป็นเชิงประจักษ์ และทำให้เกิด

เครือข่ายระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่มเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเครือข่ายงดเหล้าหรือภาคเหนือ และเครือข่ายอื่น ๆ ที่ได้มีบทบาททำงานร่วมกันทำให้การขับเคลื่อนงานของ อ.ป.ต. มีแนวทางการขับเคลื่อนในเชิงคุณภาพมากขึ้น จะเห็นได้ว่าการทำงานของหน่วย อ.ป.ต. ได้อาศัยการขับเคลื่อนงานที่ได้รับการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐ ผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม ได้แก่ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ผลการดำเนินงานจึงสะท้อนให้เห็นถึงผู้มีส่วนได้เสียของการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม การปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษา ทำให้การดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการครั้งประสบความสำเร็จ ซึ่งปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ ทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม การสร้างแกนนำพระสงฆ์และชุมชน การสร้างเครือข่าย และกำกับติดตามปรับกลยุทธ์ที่ยืดหยุ่นและยังพบอุปสรรคในการทำงาน ได้แก่ ระยะเวลา การขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง สารสนเทศ ผลการดำเนินงานนำไปสู่การผลักดันนโยบาย ได้แก่ นโยบายการส่งเสริมหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล นโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการพัฒนาหน่วยอบรมประชาชนเพื่อประชารัฐ เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธอย่างยั่งยืนต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

1) ควรนำรูปแบบของกระบวนการดำเนินงานคณะสงฆ์และเครือข่าย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สู่การต่อยอดโดยให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และหาแนวทางร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2) ควรมีการศึกษาการเสริมสร้างและการเรียนรู้สุขภาวะเชิงพุทธ โดยเน้นพันธกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ที่เป็นการสร้างนวัตกรรมอย่างเป็นรูปธรรม ดำเนินการวิจัยเพื่อติดตามประเมินการดำเนินงาน และหาแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ให้เกิดความยั่งยืน

6.2 ข้อเสนอแนะด้านบทบาทพระสงฆ์และเครือข่าย

1) ควรมีกิจกรรมสร้างองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และเครือข่ายร่วมกัน ในประเด็นต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการส่งเสริมสุขภาวะชุมชน จะทำให้กระบวนการทำงานขับเคลื่อนไปอย่างมีคุณภาพ

2) นโยบายคณะสงฆ์จำเป็นที่จะต้องอาศัยข้อมูลเชิงลึกจากพระสงฆ์แกนนำและเครือข่าย เพื่อกำหนดทิศทางการทำงาน และการเสริมสร้างสุขภาวะที่มีประสิทธิภาพ

3) บทบาทพระสงฆ์และเครือข่ายไม่จำเป็นต้องขับเคลื่อนด้านสุขภาวะในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะมีส่วนร่วมในเครือข่ายต่าง ๆ ถึงการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งผลทางตรงและทางอ้อมต่อการเสริมสร้างสุขภาวะจังหวัดลำพูนต่อไป

4) การนำองค์ความรู้ในศูนย์การเรียนรู้ สู่การต่อยอดและพัฒนาคณะสงฆ์และชุมชน เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

6.3 ข้อเสนอแนะบทบาทมหาวิทยาลัยสงฆ์

1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรมีการบูรณาการการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละสาขาวิชา เพื่อเป็นการพัฒนาบทบาทของนิสิตต่อการดำเนินกิจกรรมต่อไป

2) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ให้เกิดความยั่งยืน เพื่อการเรียนรู้ต่อผู้สนใจด้านสุขภาวะ และการประสานงานของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8. เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา.

กรุงเทพมหานคร. บริษัท ชัคเชสมิเดีย จำกัด, 2543.

คณะกรรมการประสานงานแผนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (คปพ.). รายงานสรุปการขับเคลื่อนแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา, 2561.

ฉลาด จันทสมบัติ. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น. วารสารการบริหารและพัฒนา. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2553.

ติน ปรัชญพฤทธิ์. ทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพมหานคร. ไทยวัฒนาพานิช, 2538.

ถวิลวดี บุรีกุล. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน : จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร. บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, 2552.

ประเวศ วะสี, สุขภาวะชุมชนเป็นรากฐานของสุขภาวะทั้งมวล, กรุงเทพมหานคร. บริษัท พ.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด, 2554.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร. สำนักกองกลางการสนับสนุนการวิจัย, 2542.

พระครรรชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณีวีชิราพรทิพย์. “การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 2555.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). อ้างใน พระครรรชิต คุณวโร ชูฤทธิ์ เตังไตรสรณ์ และ อรุณีวีชิราพรทิพย์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ. วารสารวิชาการสาธารณสุข. ปีที่ 17 ฉบับเพิ่มเติม 6 (กันยายน – ตุลาคม 2551)

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี. คู่มือขับเคลื่อนโครงการสังฆพัฒนาวิชชาลัย. กรุงเทพมหานคร. จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2560.

จิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง

VOLUNTEER AND DEVELOPMENT'S MODEL OF GILANUPATTHAK'S SANGKHA IN HANGCHAT DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

พระอธิการณัฐพล ปญญาวุฑฺโฒ (สมยา) *

Phra Adhikarn Nuttapol Panyawootdho (Somya)

พระอธิการสุชาติ จันทสโร **

Phra Adhikarn Suchart Chandasaro

Received: 2021-03-31

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

พระครูสุตชยาภรณ์ ***

Phrakhru Sutthayaporn

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์ อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง 2) เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากอำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง 3) เพื่อนำเสนอจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 28 รูป/คน ได้แก่ กลุ่มพระสังฆาธิการ/เจ้าคณะผู้ปกครอง จำนวน 5 รูป กลุ่มพระคิลานุปัฏฐาก จำนวน 11 รูป กลุ่มชุมชน/อสม. จำนวน 7 คน กลุ่มสาธารณสุข/โรงพยาบาลหางฉัตร จำนวน 5 คน

ผลการวิจัย พบว่า หลักจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง: พระคิลานุปัฏฐาก มีหน้าที่ให้การแนะนำ ช่วยเหลือและดูแลผู้ป่วย โดยการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ การป้องกัน การออกกำลังกาย อาหารที่ควรกินและควรไม่ควรกิน มีการสำรวจ ตรวจเช็คสุขภาพ และติดตามอาการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์อาพาธมีกำลังใจ และพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคได้ และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถพัฒนาสุขภาพชุมชน มีส่วนในการดูแลชุมชนและสังคม มีหน้าที่สื่อสารเรื่องสุขภาพพระสงฆ์ เฝ้าระวังสถานการณ์ด้านสุขภาพในวัดและชุมชน ประสานงานด้านสุขภาพพระสงฆ์กับคณะสงฆ์ และหน่วยงานด้านสาธารณสุข จัดบริการสุขภาพเบื้องต้นแก่พระสงฆ์ในพื้นที่

* นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

รวมถึงให้คำปรึกษา แนะนำถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านสุขภาพแก่ชุมชน และดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดีด้านสุขภาพ ตามหลักพระธรรมวินัย

กระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง: พระคิลานุปัฏฐากมีบทบาทที่สำคัญ คือ การอบรมให้ความรู้ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพสู่วัด รอบรู้ด้านสุขภาพ ดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด ถวายเป็นกุศลถวายความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพให้กับพระสงฆ์ได้รับทราบและปฏิบัติตาม และติดตามความคืบหน้าสุขภาพของพระสงฆ์และสามเณรผู้อาพาธ มีปฏิทินการออกเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและกำลังใจผู้ป่วย และก่อนที่จะปฏิบัติหน้าที่ไปดูแลผู้ป่วยแต่ละครั้งต้องมีการเตรียมร่างกายให้พร้อม เรื่องความปลอดภัย ควรป้องกันตัวเองทุกครั้ง

ข้อเสนอการสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ของพระสงฆ์อำเภอหางฉัตร จังหวัดลำปาง: พระคิลานุปัฏฐากควรมีบทบาทในการดูแลผู้ป่วย สามารถดูแลการพยาบาลเบื้องต้นอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และถูกต้องตามหลักวิชาการ ควรเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม คือ การสร้างวัดให้เป็นสถานที่เกื้อหนุนต่อกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกายและใจ และแนะนำความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพแก่พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชน เพื่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของคน ชุมชน และสังคม

คำสำคัญ: จิตอาสา, การพัฒนา, คิลานุปัฏฐาก

ABSTRACT

This research has the objectives 1) To study the idea Main of 1) To study the idea Main of idea of Volunteerism and Development Model of the Kilanupatthak Monks of Hang Chat District, Lampang Province, 2) To study Volunteer work process, and the development model of Kilanupatthak monks of Hang Chat District, Lampang Province, 3) To Volunteer building proposal, and development model of Kilanupatthak monks of the monks in Hang Chat District, Lampang Province, It is a qualitative research, either to is ocument, interviews, and discussions group. Target groups of 28 images / person is, Guardian primate monks' number 5 pictures, Kilanupatthak monks' number 11 pictures, Community/ Public health volunteers' number 7 people, and Public Health/ Hang Chat Hospital, number 5 people

The research results found that: Main of idea of Volunteerism and Development Model of the Kilanupatthak Monks of Hang Chat District, Lampang Province: Kilanupatthak Monks have responsible for giving advice, Help and care for the sick by providing basic knowledge about health treatment, protection, exercising, Foods that should and shouldn't eat, have survey, Health check, and continuously monitor the symptoms so that the ill-fated monks have encouragement, and ready to fight disease, and a spiritual leader, Able to develop community health, take part in caring for the community and society, Have the duty to communicate about the health of the monks, monitor health situations in temples and communities, Coordinating the side monks health with the monks board, and public health agencies, provide basic health services to local monks, Including giving

advice, transfer basic knowledge of health to the community, and maintain themselves as a good example of health according to the principle of discipline.

Volunteer work process, and the development model of Kilanupatthak monks of Hang Chat District, Lampang Province: Kilanupatthak monks have an important role are, training to educate, to develop the temple to be a health promotion center to the temple, health knowledge, to take care of environmental health within the temple, to give knowledge about health care to the monks to know and follow, and follow up on health progress of monks and novices who are ill, have calendar of visits to provide physical strength and encouragement to the patient, and before performing duties to care for the patient each time, must be prepared for the body to ready in safety matters, should always protect yourself

Volunteer building proposal, and development model of Kilanupatthak monks of the monks in Hang Chat District, Lampang Province: Kilanupatthak monks should have a role in patient care, Can take care of basic nursing care properly according to the principle of discipline and correct according to academic principles, Should be a leader in the health of the community and society, namely, building a temple as a place to support activities that promote physical and mental health, And introducing knowledge about maintaining health to monks novice and Buddhists for solving human health problems community and society

Keywords: Volunteer, Development, Kilanupatthak

1. บทนำ

พระสงฆ์เป็นบุคคลที่สำคัญที่ประชาชนให้ความนับถือและศรัทธาเป็นจำนวนมาก โดยร้อยละ 95 เปอร์เซนต์ของประชากรนับถือพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางสังคม ทั้งผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ ผู้นำด้านการพัฒนาสังคม ชุมชนและประเทศอีกด้วยทำให้วิถีชีวิตชาวไทยอยู่ในสังคมอย่างร่มเย็นเป็นสุข มีขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามและมีสภาพจิตใจที่งดงาม เนื่องจากมีพระสงฆ์เป็นผู้นำที่เป็นแบบอย่างทั้งทางด้านการประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ ต่อสังคม และประเทศชาติ โดยพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในการอบรมเทศนาสั่งสอนให้คนไทยมีจิตใจเมตตาต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ปัจจุบันสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงทำให้บทบาทของพระสงฆ์เริ่มห่างจากสังคม กอปรกับพระสงฆ์ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะการอยู่การฉันของพระสงฆ์ ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพ ซึ่งจากจำนวนพระสงฆ์ที่อาพาธในโรงพยาบาลสงฆ์ เมื่อปี พ.ศ. 2551 พบว่ามีพระสงฆ์ที่เป็นผู้ป่วยนอก จำนวน 71,000 รูป กว่าครึ่งเป็นพระมาจากส่วนภูมิภาค โรคที่พระสงฆ์ อาพาธมากที่สุด ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูงมีถึง 4,000 รูป รองลงมาคือโรคเบาหวานและโรคมะเร็งโดยเฉพาะมะเร็ง

ปอด¹ เมื่อศึกษาเกี่ยวกับโรคที่พบมากในพระสงฆ์ พบว่าโรคที่เกิดกับ พระสงฆ์และมาขอรับการตรวจในช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2551 มีดังนี้

ลำดับที่ 1 คือ โรคความดันโลหิตสูง

ลำดับที่ 2 คือโรคเบาหวาน

ลำดับที่ 3 คือโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ซึ่งตรงกันทั้งสามปี นอกจากนี้ยังพบโรคไขมันในเลือดสูง โรคไต พิกการเรื้อรัง โรคเส้นเลือดหัวใจ และโรคของข้อ เป็นต้น

จากรายงานล่าสุดในปี พ.ศ. 2553 พบโรคหรือปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยในพระสงฆ์ซึ่ง สามารถ วิเคราะห์และสรุปได้ใน 2 ประเด็น ดังนี้

1. โรคที่พบมากในการอาพาธของพระสงฆ์ 9 โรค เรียงตามลำดับ ดังนี้

- 1.1 โรคเบาหวาน
- 1.2 โรคความดันโลหิตสูง
- 1.3 โรคไขมันในเส้นเลือด
- 1.4 โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง
- 1.5 โรควัณโรค
- 1.6 โรคต่อกระจาก
- 1.7 กระเพาะปัสสาวะอักเสบ
- 1.8 โรคกระเพาะอาหาร
- 1.9 โรคหลอดเลือดหัวใจ

2. สาเหตุการมรณภาพของพระสงฆ์ 10 อันดับแรก เรียงตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 โรคติดเชื้อใน กระแสโลหิตไม่ระบุชนิด
- 2.2 โรคมะเร็งหลอดลมหรือปอด
- 2.3 โรคมะเร็งตับ ชนิด Carcinoma
- 2.4 โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง
- 2.5 โรคเบาหวาน
- 2.6 โรคไตระยะสุดท้าย
- 2.7 โรคตับแข็ง และ โรคมะเร็งต่อม้ำน้ำเหลือง
- 2.8 โรคหัวใจขาดเลือด โรคมะเร็งและโรคกระเพาะอาหาร
- 2.9 วัณโรคปอด
- 2.10 โรคมะเร็งตับอ่อนส่วนหัว²

การฟื้นฟูสภาพหลังการเจ็บป่วยยังพบว่า พระภิกษุสงฆ์จำนวนมากที่เจ็บป่วยด้วยโรค เรื้อรังและมี ปัญหาทางด้านการเคลื่อนไหวของร่างกายยังไม่ได้รับการเยี่ยมและฟื้นฟูสภาพอย่าง ถูกต้องจากเจ้าหน้าที่

¹ ณัฐดี จิตรมานะศักดิ์, “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพสำหรับพระสงฆ์”, วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (2556): 8.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

ของหน่วยงานสาธารณสุขและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อย่างจริงจัง ทำให้พระภิกษุสงฆ์ดำเนินชีวิตไปตามลำพัง เป็นสาเหตุให้พระภิกษุสงฆ์ขาดการกินยาอย่างต่อเนื่องขาด การทำกายภาพบำบัด ขาดการส่งเสริมสุขภาพที่จำเป็นการดูแลสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต แม้กระทั่งพระภิกษุสงฆ์ที่มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้เคียงก็ขาดการดูแลเช่นกัน สำหรับการดูแลสุขภาพของ พระภิกษุสงฆ์ด้วยกันเองพบว่ามีน้อยมาก ส่วนใหญ่มีเพียงถามทุกข์สุขเท่านั้น ซึ่งพระสงฆ์เมื่อป่วยเป็นโรคเรื้อรัง และเป็นพระสูงอายุ แพทย์ลงความเห็นว่าเป็นต้องมีผู้ดูแลอย่างต่อเนื่องเมื่อแพทย์ให้กลับไปรักษาต่อที่วัดในอดีตที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาภิกษุอาพาธจะดำเนินการบำบัดรักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล จัดบริการให้เท่านั้น ส่วนการดูแลบำบัดรักษาด้วยตนเองที่วัดและดูแลด้วยการสนับสนุนจากชุมชนยัง ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน³

กลุ่มพระสงฆ์ที่มีจิตอาสาคิลานุปัฏฐากในการพัฒนาและเยียวยาผู้ป่วยและญาติผู้ป่วย โดยพระคิลานุปัฏฐากมีเป้าหมายในการดูแลระหว่างบุคคลอยู่ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์เอง ตามหลักพระธรรมวินัย สังคมและชุมชนกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาวะของชุมชนและสังคมโดยยึดหลักสำคัญคือการใช้ทางธรรมนำทางโลก และมาตรการสำคัญในการดำเนินการ 5 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ข้อมูล การพัฒนา การบริการสุขภาพ และการวิจัยที่นำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ทั้งทางกายทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม ตลอดจนจนถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพโดยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่าง วัดกับชุมชน ทำให้พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข ภายใน 10 ปี (พ.ศ. 2560 ถึง 2569) ซึ่งถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ในการแสดงศักยภาพการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ เป็นแนวทางการเผยแผ่หลักธรรมเชิงรุกให้แก่พุทธศาสนิกชน อีกทั้งเป็นแนวทางการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยให้เกิดความรู้สึที่ดี และมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายที่กำลังเผชิญอยู่

อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ถือว่าเป็นพื้นที่หนึ่งของเครือข่ายพระคิลานุปัฏฐากที่ปฏิบัติศาสนกิจเชิงรุกในการดูแล ช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย โดยการร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนให้เกิดพลวัตในการปฏิบัติงานร่วมกัน รวมถึงเป็นการให้องค์ความรู้แก่พระสงฆ์ผู้มีจิตอาสาในการดูแลผู้ป่วยและเป็นพระคิลานุปัฏฐากจิตอาสาในการช่วยเหลือ พื้นฟูและดูแลผู้ป่วย ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการหาแนวทางการปฏิบัติงานในการให้ความรู้ การดูแลอุปฐากพระสงฆ์ และพัฒนารูปแบบการปฏิบัติงานของพระคิลานุปัฏฐากให้มีประสิทธิภาพในการดูแลผู้ป่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ตลอดจนถึงการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเชิงรุกที่จะสร้างประโยชน์สุขให้แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาหลักจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

³ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ธวัชรัตน์ แดงหาญ และสรัญญา วาณิชวิจิ, “การพัฒนาแบบการดูแล สุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย”, สำนักงานป้องกันควบคุม โรคที่ 6 จังหวัดขอนแก่น, ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2558): 119.

2.2 เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากอำเภอ
ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

2.3 เพื่อนำเสนอการสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอ
ห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาแนวคิดสุขภาวะ ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างจิตอาสา การพัฒนา บทบาท
ของพระสงฆ์ในการดูแลผู้ป่วย

3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาหลักจิตอาสาในรูปแบบการพัฒนาสู่การสร้างพระคิลานุปัฏฐาก
เพื่อนำไปสู่การสร้างจิตอาสาและเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจของพระคิลานุ
ปัฏฐากพระสงฆ์ในอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การสร้างจิตอาสา
และรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ที่เหมาะสม

3.3 ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย จำนวน
28 รูป/คน

3.4 ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาการปฏิบัติศาสนกิจด้านศาสนสงเคราะห์ พระอาสาสมัครส่งเสริม
สุขภาพประจำวัด พระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์ ในพื้นที่อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีลักษณะรูปแบบการ
วิจัยแบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาตำราวิชาการ บทความ
และงานแปล ตลอดจนแหล่งข้อมูลเอกสารอื่นๆ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ตำราทางวิชาการ เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดูแลพระสงฆ์

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มพระสังฆา
ติการ/เจ้าคณะผู้ปกครองในเขตพื้นที่อำเภอห้างฉัตร โรงพยาบาลห้างฉัตร สาธารณสุขอำเภอห้างฉัตร ชุมชน/
อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาวะพระสงฆ์ เพื่อทราบถึงระบบ
ขั้นตอน วิธีการ และกระบวนการในการดูแลพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

3. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้มีการประชุมกลุ่มย่อย
ร่วมกับพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาแนวทางการพัฒนาภาคี
เครือข่ายพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

4.2 ประชากรกลุ่มเป้าหมาย

- 1) พระสังฆาติการ/เจ้าคณะผู้ปกครอง ระดับผู้ปกครองพระสงฆ์ จำนวน 5 รูป
- 2) พระคิลานุปัฏฐาก อาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (พระอสม.) จำนวน 11 รูป
- 3) ชุมชน/อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 7 คน
- 4) พยาบาลส่งเสริมสุขภาพ/สาธารณสุขจำนวน 5 คน

4.3 เครื่องมือการวิจัย

1) ใช้เอกสาร เป็นเป็นเครื่องมือศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะ แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์ บริบทพื้นฐานชุมชนและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยการอื่นๆ ตลอดจนบริบทพื้นฐานของพระคิลานุปัฏฐากในอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง เพื่อนำไปสู่การสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกว่ามีปัจจัยในการวิเคราะห์การสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้อย่างเหมาะสม

2) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์กลุ่มพระสังฆาธิการ/เจ้าคณะผู้ปกครอง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ/สาธารณสุข กลุ่มชุมชน/อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 17 รูป/คน เพื่อนำไปวิเคราะห์การสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยมีประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึก

3) ใช้การสนทนากลุ่มย่อย เป็นเครื่องมือ โดยการประชุมสนทนาทบทวนความรู้ความเข้าใจ ความถูกต้องของข้อมูลการวิจัยระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มพระคิลานุปัฏฐาก โดยใช้วิธีการกำหนดหัวข้อขึ้นมา แล้วร่วมกันแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อนำข้อสรุปแต่ละประเด็นไปสู่การสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้อย่างเหมาะสม

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์เนื้อหาตามหลักปรัชญา ในลักษณะการตีความ เพื่อแสวงหาคำตอบเพื่อสร้างรูปแบบการสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง แล้วนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย

2) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมาย (In-Depth Interview) และการประชุมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อนำข้อสรุปจากการสนทนาวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง แล้วนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย

5. ผลการวิจัย

5.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับจิตอาสาคิลานุปัฏฐาก

พฤติกรรมสุขภาพ หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในสิ่งที่มีทั้งผลดีและผลเสียต่อสุขภาพ โดยอาศัย ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติตนทางสุขภาพที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ทั้งทั้งเป็นการแสดงออกภายนอก ซึ่งสังเกตได้และที่เป็นการแสดงออกภายในซึ่งสังเกตไม่ได้แต่สามารถวัดได้ว่าเกิดขึ้นโดยจำแนกลักษณะพฤติกรรมสุขภาพไว้ 4 ประการ คือ 1) มีการกระทำในสิ่งที่เป็นคุณ หรือเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพตนเองหรือชุมชน 2) งดเว้นต่อการกระทำในสิ่งที่เป็นโทษหรืออันตรายต่อสุขภาพของ ตนเอง

ครอบครัวยุคใหม่ 3) ไม่การกระทำในสิ่งที่ผิด โทษ หรืออันตรายต่อสุขภาพตนเองหรือของชุมชนและ 4) ไม่ละเลยต่อการกระทำในสิ่งที่ผิด โทษต่อสุขภาพของตนเอง ครอบครัว หรือของชุมชน⁴

พฤติกรรมสุขภาพ เป็นการกระทำหรือการปฏิบัติของบุคคล ที่มีผลต่อสุขภาพ ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ของบุคคลเป็นสำคัญ โดยแสดงออกให้เห็นได้ใน ลักษณะของการกระทำ และไม่กระทำในสิ่งที่ผิด ต่อสุขภาพหรือผลเสียต่อสุขภาพ แล้วแต่กรณี นอกจากนี้ พฤติกรรมยังรวมถึงพฤติกรรมด้านความรู้และทัศนคติที่มีต่อสุขภาพอีกด้วย⁵

พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ถือว่าได้เป็นกิจกรรมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเชื่อว่า กระทำดังกล่าว จะมีผลในทางส่งเสริมสุขภาพ และเป็นการป้องกันโรค ซึ่งคาร์ลและคอบบ์ ได้แบ่งพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

1) พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ การออกกำลังกายสม่ำเสมอ การพักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ การงดเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ การงดสูบบุหรี่และการเสพสารเสพติด การรับประทานอาหาร ที่ถูกสุขลักษณะ มีประโยชน์อย่างเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย

2) พฤติกรรมป้องกันโรค ได้แก่ การตรวจสุขภาพร่างกายเป็นประจำการได้รับภูมิคุ้มกันโรค การใช้เข็มฉีดยาหรือสวมหมวกนิรภัยขณะขับขี่ยานพาหนะ เพื่อการป้องกันอุบัติเหตุ⁶

การอุทิศตนมาเป็นจิตอาสาของบุคคล อาจมาจากค่านิยมบางประการที่มีอยู่ภายในความรู้สึกนึกคิดของบุคคลนั้นๆ ซึ่งอาจเป็นค่านิยมที่ได้รับการพัฒนาหรือหล่อหลอมมาจากครอบครัว สถาบันการศึกษา หลักธรรมคำสอนในศาสนา การเฝ้าสังเกตและการตั้งคำถามกับความเป็นไปในสังคม หรือการได้อ่านประวัติชีวิตของนักพัฒนา หรือบุคคลที่เป็นแบบอย่างในใจ ได้แก่ ความสามารถในการรักษาสมดุลที่ต้องการความสามารถรักษาความสมดุลระหว่างความต้องการเชิงเศรษฐกิจที่สนองรับต่อความต้องการทางกาย และความต้องการที่จะบรรลุอุดมการณ์ภายใน⁷

ความเมตตา กรุณา ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์และมีความสุข ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของเหล่าจิตอาสาหรืออาสาสมัครล้วนมีความเชื่อมโยงกับ “จิตอาสา” ทั้งสิ้นงานที่เกิดจากผู้ที่มีจิตอาสา มีความหมายอย่างมากกับสังคมส่วนรวม เพราะ เป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อ เสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือสังคมให้เกิดประโยชน์และความสุขมากขึ้น อีกทั้งเป็นการช่วยลด “อัตตา” หรือความเป็นตัวเป็นตนของตนเองให้ลงได้บ้างการเป็น “จิตอาสา” ไม่ว่าจะเป็นงานใดๆ ก็แล้วแต่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ในทางบวก ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เราควรทำทั้งสิ้น คนที่จะเป็นอาสาสมัครได้นั้นไม่ได้จำกัดที่ วัย การศึกษา เพศ อาชีพ ฐานะ หรือข้อจำกัดใดๆ ทั้งสิ้นหากแต่ต้องมีจิตใจเป็น “จิตอาสา” ที่อยากจะช่วยเหลือผู้อื่นหรือสังคมเท่านั้น⁸

⁴ ธันวามาต สุวรรณรักษ์, “พฤติกรรมสุขภาพเกี่ยวกับการป้องกันการเจ็บป่วยของนักเรียนระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนผู้ใหญ่วัดบางเขนกรุงเทพมหานคร”, *ปริญาญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2543), บทคัดย่อ.

⁵ พรสุข หุ่นรินทร์, *พฤติกรรมศาสตร์ทางสุขภาพ*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2545), หน้า 79.

⁶ Karl and Cobb, *Psychosomatic Medicine*, (New Jersey: Prentice Hall, 1996), p. 246.

⁷ สุภาวดี อินุพัฒน์, *จิตอาสาเพื่อการพัฒนาชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543), หน้า 15.

⁸ ประวิตร พิสุทธิโสภณ, *จิตอาสาเพื่อยุติธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543), หน้า 15..

เป้าหมายการพัฒนาจิตอาสา มี 3 ประการ คือ

- 1) การพัฒนาตนเอง มีชีวิตพอเพียง เรียบง่ายร่างกายแข็งแรง จิตวิญญาณดีงาม และเป็นสุข
- 2) หลักการทำงานร่วมกัน ทำงานฟรี ฟังตนและช่วยคนให้พ้นทุกข์ถือศีล 5 ละอบายมุขเป็นอย่างน้อย เคารพมติหมู่/อัตราไม่จัด
- 3) มีคุณลักษณะที่เหมาะสม มีความเสียสละและไม่หวังผลตอบแทน มีความเป็นผู้นำมีพรหมวิหาร 4 มีความยืดหยุ่นในการทำงาน รักษาอารมณ์ได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ทำงานเป็นหมู่คณะได้ มีสุขภาพเอื้ออำนวยสำหรับทำงานเคลื่อนไหว ฟังตน เรียบง่าย ประหยัด ขยัน แบ่งปันมีคุณธรรมในตนเอง

5.2 หลักจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาวิจัย พบว่า หลักจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐาก ของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้แก่

- 1) ด้านการดูแลสุขภาพและภาวะความเสี่ยงต่อโรคของพระสงฆ์: พระคิลานุปัฏฐาก มีหน้าที่ให้การแนะนำ ช่วยเหลือและดูแลผู้ป่วย โดยการให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพ การป้องกัน การออกกำลังกาย อาหารที่ควรกินและควรไม่ควรกิน มีการสำรวจ ตรวจเช็คสุขภาพ และติดตามอาการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์อาพาธมีกำลังใจ และพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคได้
- 2) ด้านการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์: พระคิลานุปัฏฐากจะให้การดูแล ต้องมีความรู้ความเข้าใจในการแพทย์การดูแลผู้ป่วยเบื้องต้น ซึ่งเป็นแนวทางการให้สวัสดิการแก่พระสงฆ์ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความผันแปรของโลกปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง
- 3) ด้านการแบ่งเบาภาระของหน่วยงานภาครัฐ: เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ สามารถพัฒนาสุขภาพชุมชน มีส่วนในการดูแลชุมชนและสังคม มีหน้าที่สื่อสารเรื่องสุขภาพพระสงฆ์ เฝ้าระวังสถานการณ์ด้านสุขภาพในวัดและชุมชน ประสานงานด้านสุขภาพพระสงฆ์กับคณะสงฆ์ และหน่วยงานด้านสาธารณสุขให้บริการสุขภาพเบื้องต้นแก่พระสงฆ์ในพื้นที่ รวมถึงให้คำปรึกษา แนะนำถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านสุขภาพแก่ชุมชน และดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดีด้านสุขภาพ ตามหลักพระธรรมวินัย
- 4) บทบาทพระสงฆ์กับการส่งเสริมสุขภาพ: พระคิลานุปัฏฐากควรมีการตั้งศูนย์ประสานงานพระคิลานุปัฏฐากเพื่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่โรงพยาบาล สาธารณสุข และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และเรียนรู้วิธีการดูแลช่วยเหลือผู้ป่วยเบื้องต้นจากหน่วยงานสาธารณสุขและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ตามนโยบายที่ว่า “วัดมั่นคงชุมชนเป็นสุข” ที่จะต้องมีองค์ประกอบเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ

5.3 กระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

จากการศึกษาวิจัย พบว่า กระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ได้แก่

- 1) ด้านการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ: พระคิลานุปัฏฐากมีบทบาทที่สำคัญ คือ การอบรมให้ความรู้ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพสู่วัดรอบรู้ด้านสุขภาพ ดูแลอนามัยสิ่งแวดล้อมภายในวัด ถวายความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพให้กับพระสงฆ์ได้รับทราบและปฏิบัติตาม และติดตามความคืบหน้าสุขภาพของ

พระสงฆ์และสามเณรผู้อาวุโศ ที่ไม่สามารถดูแลตัวเองได้ หรือภิกษุผู้ชราภาพ โดยการทำหน้าที่เป็นเหมือน พยาบาลคอยดูแลช่วยเหลือและแนะนำในการดูแลตัวเองแก่ภิกษุสามเณรผู้อาวุโศและชราภาพ

2) ด้านการปรับเปลี่ยนความคิดของพระสงฆ์และชุมชน: พระคิลานุปัฏฐากมีบทบาทที่ใช้วัดเป็น ศูนย์กลางนำสู่ความเป็นเลิศ/ความประเสริฐ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ส่งเสริมคตินิยมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นหลักที่จะนำไปปฏิบัติ สู่การมีสุขภาพดี ทั้งร่างกายและจิตใจของพระสงฆ์และชุมชน ป้องกันไม่ให้ใช้ ชีวิตให้อยู่ในสังคมและชุมชน สิ่งแวดล้อม ได้อย่างสุขภาพดีแบบองค์รวม

3) ด้านการเฝ้าระวังและติดตามด้านสุขภาพพระสงฆ์ในวัดและชุมชน: พระคิลานุปัฏฐากต้องมีการ วางแผนงาน มีปฏิทินการออกเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและกำลังใจผู้ป่วย ข้อเสนอแนะ ก่อนที่จะปฏิบัติหน้าที่ ไปดูแลผู้ป่วยแต่ละครั้ง ต้องมีการเตรียมร่างกายให้พร้อม เรื่องความปลอดภัย ควรป้องกันตัวเองทุกครั้ง พร้อมทั้งมีกลุ่มคณะผู้ติดตามหรือภาคีเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สาธารณสุขอำเภอ โรงพยาบาลอำเภอ และโรงพยาบาลส่วนตำบล เพื่อจะได้ช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในกรณีที่เป็งานหนัก

4) ด้านการสนับสนุนจากภาคีสุขภาพ: การปฏิบัติศาสนกิจของพระคิลานุปัฏฐาก ควรจัดให้ทุกภาค ส่วนมีส่วนร่วมสนับสนุนในภาคีเครือข่าย เช่น การสนับสนุนพาหนะในการเดินทาง อุปกรณ์ในการตรวจวัด การแพทย์เบื้องต้น และควรสร้างภาคีเครือข่ายให้ขยายไปทั่วทุกวัด และให้ภาครัฐ ภาคประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วม ในการดูแลพระสงฆ์ และจัดให้มีการอบรมเพิ่มความรู้ให้พระคิลานุปัฏฐากให้รู้ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะการสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของ พระคิลานุปัฏฐาก และ กระบวนการปฏิบัติงานจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากของพระสงฆ์อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยสามารถกำหนดเป็น ข้อเสนอแนะการสร้างจิตอาสาและรูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐากพระสงฆ์ ได้ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะการสร้างจิตอาสา

พระคิลานุปัฏฐากควรมีบทบาทในการดูแลผู้ป่วย สามารถดูแลพยาบาลเบื้องต้นอย่าง ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และถูกต้องตามหลักวิชาการ ปัจจัยที่จะส่งเสริมการทำงานของพระคิลานุปัฏฐากควรให้ความร่วมมือภูฎภาคีเครือข่าย ผู้นำชุมชน อสม. สาธารณสุข และพระสงฆ์ ปัจจัยที่ส่งผลให้ พระคิลานุปัฏฐากปฏิบัติศาสนกิจอย่างมีประสิทธิภาพ ควรเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนจากคณะสงฆ์ ความ รอบรู้ด้านสุขภาพ และความตั้งใจเรียนรู้ของพระคิลานุปัฏฐาก

พระคิลานุปัฏฐากควรมีแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจ อย่างต่อเนื่อง และดำรงตนเป็น ตัวอย่างที่ดีด้านสุขภาพ ตามหลักพระธรรมวินัย ควรเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม คือ การสร้าง วัดให้เป็นสถานที่เกื้อหนุนต่อกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกายและใจ ของทั้งพระภิกษุ สามเณร และ พุทธศาสนิกชน เพื่อการแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของคน ชุมชน และสังคมและแนะนำความรู้เกี่ยวกับการ รักษาสุขภาพ เช่น การถวายภัตตาหารอย่างไรให้บุญญ พระสงฆ์ฉันได้สุขภาพ ตระหนักถึงผลเสียต่อการ เจ็บป่วยของพระสงฆ์

คณะสงฆ์ควร มีบสนับสนุน ให้ผู้ที่ได้คัดเลือกให้เป็นพระคิลานุปัฏฐาก สำหรับใช้จ่ายในการเดินทาง หรือซื้ออุปกรณ์ในการรักษาดูแล และจัดอบรมหลักสูตรพระคิลานุปัฏฐาก

2) รูปแบบการพัฒนาของพระคิลานุปัฏฐาก

พระคิลานุปัฏฐาก ต้องมีความ پاکเพียร ต้องมีความบากบั่น มุ่งมั่นที่จะทำสิ่งใดโดยไม่ท้อถอย มีความกระตือรือร้น ต้องมีใจฝึกฝนสิ่งที่พึงกระทำ รู้จักการสร้างมิตรภาพที่ดี เพื่อแสดงถึงพลังที่เกิดจากเราให้ความเคารพนับถือ ยกย่องและทูลเกล้าทูลกระหม่อมให้กับผู้อื่น ต้องให้ความร่วมมือกันในการทำงานกับทุกเครือข่าย และรู้จักศึกษาข้อมูลและตรวจสอบสุขภาพ รวมทั้งติดตามอาการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์อาพาธ และมีกำลังใจและพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคต่างๆ ได้ ตลอดถึงต้องได้รับความร่วมมือจากทางส่วนราชการ คือให้ความช่วยเหลือในด้านอื่นๆที่ อำนาจความสะดวกในการอบรมให้ความรู้

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ความเชื่อของสังคมไทยที่ห้ามผู้หญิงจับต้องพระสงฆ์จะทำให้เป็นบาป บังคับดังกล่าวก่อให้เกิดกลุ่มพระคิลานุปัฏฐากที่มีจิตอาสาสานต่อความรับผิดชอบตนเอง พระสงฆ์ และสังคม โดยมุ่งเน้นให้พระสงฆ์ได้ช่วยเหลือและดูแลผู้ป่วยทั้งที่เป็นพระสงฆ์กับพระสงฆ์หรือพระสงฆ์กับฆราวาส และมีการเฝ้าระวังในการดูแลสุขภาพตนเองโดยไม่ต้องรอให้ป่วยก่อนจึงมาดูแลรักษา เพราะความเจ็บป่วยเป็นสภาพที่ไม่สามารถหนีพ้นได้ โดยจะต้องให้ความรู้ในการดูแลตนเองก่อนที่จะเกิดการเจ็บป่วยแล้วค่อยมาเรียนรู้

ปัญหาสุขภาพของพระสงฆ์มีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น เรื่องการรับรู้สิทธิดังที่กล่าวไปแล้ว เรื่องการย้ายสิทธิก็ไม่ต้องพูดถึงเพราะเมื่อไม่รู้สิทธิก็ไม่รู้จะย้ายอย่างไร เรื่องระบบฐานข้อมูลสงฆ์ก็ยังไม่เรียบร้อย การไปรับบริการที่สถานพยาบาลของรัฐ หากมีผู้รับบริการมากจนแออัดก็ไม่อยากไป กลัวจะหาที่นั่งไม่ได้ จึงเลือกไปรับบริการในโรงพยาบาลเอกชนแทน รวมทั้งบทบาทการเป็นผู้นำด้านสุขภาพะ เช่น การเป็นกรรมการกองทุนสุขภาพตำบลต่างๆ ก็ยังไม่มี ซึ่งอนาคตภาวะประชากรผู้สูงอายุจะมีกลุ่มพระสงฆ์อยู่ด้วย ทั้งนี้จะต้องมีการขับเคลื่อนเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพขององค์กรสงฆ์เอง โดยการส่งเสริมสุขภาพเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มีบทบาทเป็นผู้นำ เล็งเห็นและตระหนักถึงการดูแลสุขภาพตนเอง และจะต้องพิจารณาให้ถูกต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยยึดหลักการ 3 หมวดสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ดูแลพระสงฆ์ด้วยกันเอง มีการอบรมพระคิลานุปัฏฐากซึ่งเปรียบเสมือน อสม.ประจำวัด เรื่องชุมชนดูแลพระสงฆ์ และเมื่อพระสงฆ์ที่มีสุขภาพดีก็กลับไปดูแลญาติโยม ดังคำสัณนิษฐานของ

ปัจจุบันจำนวนผู้ป่วยที่เข้ารับบริการเพื่อรักษาโรคมียาจำนวนมาก ขณะที่จำนวนนายแพทย์ พยาบาล และเจ้าพนักงานที่ดูแลมีจำนวนจำกัด การที่พระสงฆ์เข้าไปรักษายังจะเป็นการเพิ่มภาระงานให้แก่ทางโรงพยาบาลมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ พระคิลานุปัฏฐากที่เข้าไปมีส่วนร่วมและมีบทบาทสำคัญในการดูแลพระสงฆ์ด้วยกัน ถือได้ว่าเป็นการให้ความรู้เพื่อดูแลสุขภาพพยาบาลเบื้องต้นแก่พระสงฆ์ที่อาพาธ ทำให้จำนวนพระสงฆ์ที่เข้ารับบริการในโรงพยาบาลน้อยลงและช่วยแบ่งเบาภาระของหน่วยงานภาครัฐและส่วนที่เกี่ยวข้อง

พระคิลานุปัฏฐากต้องมีบทบาทในการส่งเสริมและสงเคราะห์ผู้ป่วยและชุมชน จึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ในพัฒนาศักยภาพตนเองในการดูแลผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการสร้างจิตอาสาให้เกิดแก่พระคิลานุปัฏฐาก ส่วนพระคิลานุปัฏฐากจะต้องมีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของพระสงฆ์และผู้ป่วยในชุมชน และพยายามให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชนในหลายๆ ด้าน เช่น การให้ความรู้แก่พระสงฆ์ในการประชุมระดับอำเภอ หรือการให้ความรู้ในการถวายทาน และการดูแลโรคแก่ชุมชนเมื่อมีโอกาสได้แสดงพระธรรม

เทศนาในพิธีกรรมต่าง ๆ โดยพระคิลานุปัฏฐากควรให้ความสำคัญในปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดโรคร้ายแก่พุทธศาสนิกชน

พระคิลานุปัฏฐากควรรู้จักสอบถาม และมีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันต่อคำตอบที่ได้รับจากพระอาพาธ นอกจากนี้ การมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระธรรมวินัยจะทำให้พระอาพาธหรือผู้ใกล้ชิดเกิดความเข้าใจไว้วางใจต่อพระคิลานุปัฏฐาก ซึ่งเป็นการง่ายต่อการลงมือให้การพยาบาลในการดูแลรักษาเยี่ยงยาทั้งร่างกายและจิตใจของพระสงฆ์ผู้อาพาธต่อไป ดังนั้น การพยาบาลภิกษุอาพาธต้องรู้ข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ คือ การรู้วินัยของพระภิกษุที่มีสองด้าน คือข้อห้ามและข้อปฏิบัติตาม หลัก 3 ประการ คือ จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยความเมตตา และจะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา พึงนำมาปฏิบัติต่อพระสงฆ์ผู้อาพาธ ด้วยกริยาวิจาจาที่สุภาพอ่อนโยน และด้วยปฏิบัติการทุกอย่างที่แสดงถึงความเคารพต่อพระสงฆ์ โดยการทำหน้าที่เป็นเหมือนพยาบาลคอยดูแลช่วยเหลือภิกษุสามเณรผู้อาพาธ ช่วยเหลือกำลังใจ และช่วยแนะนำในการดูแลตัวเองแก่ภิกษุสามเณรผู้อาพาธ

ระบบสุขภาพไทย เป็นระบบพหุลักษณะ มีผู้เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ทั้งกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงกลาโหม หน่วยงานที่มี พรบ. เฉพาะต่าง ๆ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น องค์การภาครัฐ องค์การภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชน พระสงฆ์ และหน่วยงานสังกัดอื่นๆ แต่ละภาคส่วน มีการดำเนินงานด้านสุขภาพที่แตกต่างกันทั้งงานด้านการสร้างสุขภาพ และซ่อมแซมสุขภาพ ดังนั้น การทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี คงไม่สามารถปล่อยเป็นหน้าที่ของใครหรือหน่วยงานใดเพียงแห่งเดียวได้ เพราะสุขภาพไม่ได้หมายถึงเพียงแค่สุขภาพทางร่างกายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงจิตใจ ปัญญา และสภาพสังคมที่อยู่รอบตัวเราด้วย ดังนั้น พระคิลานุปัฏฐาก ควรเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับทุกเครือข่ายในการดูแลสุขภาพจิตใจพระสงฆ์ผู้อาพาธ และพุทธศาสนิกชนผู้เจ็บป่วย เมื่อมีโอกาส

6.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีอีกหลายประเด็นที่ควรนำมาศึกษาวิจัย อาทิเช่น

- 1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดตั้งสถานพยาบาลสงฆ์เพื่อสวัสดิการด้านสุขภาพของพระภิกษุสามเณรที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย” เนื่องจากปัจจุบัน การเข้าไปรับการตรวจรักษาโรคของพระภิกษุสามเณรในโรงพยาบาลทั่วไป ไม่สะดวก เพราะมีประชาชนผู้ป่วยรอรับบริการจากโรงพยาบาลจำนวนมาก
- 2) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวการดูแลสุขภาพพระภิกษุสงฆ์ให้ห่างจากโรคเบาหวาน ไขมัน และความดันโลหิตสูง ของพระคิลานุปัฏฐาก” เนื่องจากปัจจุบัน โรคเบาหวาน ไขมัน และความดันโลหิตสูง ได้เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ที่มีอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป จำนวนมาก และอาจเป็นอันตรายถึงแก่ภยันตราย
- 3) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “การฝึกทักษะการดูแลตนเองของพระสงฆ์ในถิ่นทุรกันดานที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรัง ตามหลักการแพทย์แผนไทย” เนื่องจากในถิ่นทุรกันดาน มักห่างไกลจากโรงพยาบาล และลำบากในการเดินทางไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล ดังนั้น หลักการแพทย์แผนไทย จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมอีกทางหนึ่ง

8. เอกสารอ้างอิง

- ณัฐวดี จิตรมานะศักดิ์. “พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพสำหรับพระสงฆ์”. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3, 2556.
- ธันวาคม ศุภวรรณรักษ์. “พฤติกรรมสุขภาพเกี่ยวกับการป้องกันการเสพยาบ้าของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนผู้ใหญ่วัดบางเขนกรุงเทพมหานคร”. ปริญญาพนธ์การศึกษา มหาวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2543.
- ประวิตร พิสุทธิโสภณ. จิตอาสาแพทย์วิถีธรรม. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543.
- พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ธวัชรัตน์ แดงหาญ และสรัญญา วณิชชวีย์. “การพัฒนารูปแบบการดูแล สุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดขอนแก่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเครือข่าย”. สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 จังหวัดขอนแก่น. ปีที่ 22 ฉบับที่ 2. กรกฎาคม - ธันวาคม 2558.
- พรสุข หุ่นรินทร์. พฤติกรรมศาสตร์ทางสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2545.
- สุภาวดี อินนุพัฒน์. จิตอาสาเพื่อการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2543.
- Karl and Cobb. **Psychosomatic Medicine**. New Jersey: Prentice Hall, 1996.

**ความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริม
สุขภาพผู้สูงอายุอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง**

**COMMUNITY OPINIONS TOWARDS MONK'S ROLES IN THE
PARTICIPATION IN THE ELDERLY HEALTH PROMOTION, MAETHA
DISTRICT, LAMPANG PROVINCE**

ธนกร สิริสุคันธา*

Thanakorn Sirisugandha

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-03-24

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่างคือผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอำเภอแม่ทะ จำนวน 370 คน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่อบรรยายคุณลักษณะของข้อมูลที่ศึกษา ประกอบด้วยจำนวนความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกตและแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ นำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์เนื้อหาสาระและหาความถี่ประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (3.10) จำแนกรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้านความคิด การริเริ่มสร้างสรรค์ (3.21) การมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์ (3.18) การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ (3.11) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติงาน (3.03) และการมีส่วนร่วมด้านการติดตาม ประเมินผลและการรับผิดชอบในโครงการ (2.97)

ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล ประกอบด้วยความเป็นสมณะซึ่งปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ 2) ปัจจัยด้านชุมชน คือความเข้มแข็งของคณะกรรมการวัดหรือคณะกรรมการชุมชน และ 3) ปัจจัยด้านหน่วยงานราชการและองค์กรที่ขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การใช้วัดเป็นพื้นที่ส่วนกลาง การเป็นกลางทางการเมือง และการหาปัจจัยมาสนับสนุนการจัดกิจกรรมด้าน

* อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, เบอร์โทร 084-2225099, E-mail: noithonglek@hotmail.com

การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ ด้านวัตถุ ด้านสังคมและด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: บทบาทพระสงฆ์ การมีส่วนร่วม การส่งเสริมสุขภาพ ผู้สูงอายุ

ABSTRACT

This research has the objectives to study the levels of the community opinions towards the roles of monks in the participation in the elderly health promotion and factors affecting the monk's participation in the elderly health promotion, Maetha district, Lampang province. The sample group was the elderly living in Maetha district totaled 370 persons. The tools used consisted of a questionnaire, an observation form, an interview form and a focus group recording form. The descriptive statistics used to describe the characteristics of the data consisted of frequency, percentage, mean and standard deviation. The data from the interview form, the observation form and the focus group recording form concerning the roles of monks in the participation in the elderly health promotion and the factors affecting the monk's participation in the elderly health promotion were arranged in groups, analyzed for contents and observed the frequency to accompany the description.

The research results found the levels of the community opinions towards the roles of monk's participation in the elderly health promotion overall at the medium level (3.10) and when considered each side, ranking the means from high to low, as followed: participation in thinking creatively (3.21); participation in receiving benefits (3.18); participation in decision-making (3.11); participation in operations (3.03) and participation in follow-up, evaluation and responsibility in the project (2.97).

For factors affecting the monk's participation in the elderly health promotion, Maetha district, Lampang province were as followed: 1) People factor consisted of being in the monkhood practicing the Lord Buddha's dharma in helping others from sufferings 2) community factor was the strength of the temple committee or community committee and 3) factor of government agencies and organizations driving the elderly health promotion policy consisted of using the temple as the middle ground, the political neutrality and finding monies to support activities of health promotion for the elderly in mental, material, social and cultural in accord with the way of life of the elderly.

Keywords: Monk's roles; Participation; Health Promotion; the Elderly

1. บทนำ

ในสังคมไทยพระสงฆ์เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นศาสนทายาทหรือนักบวชในพระพุทธศาสนาที่มีต้นแบบในเรื่องของวัตรปฏิบัติด้านกรอบของศีล บุญ กรอบความดีตามเกณฑ์และกติกาทาสังคม นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้มีบทบาทในการเป็นต้นแบบ เป็นผู้นำให้ประชาชน ชุมชน สังคม ได้

กระทำตามกรอบแห่งพระธรรมวินัย ชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังพระสงฆ์ โดยการเคารพนับถือและเชื่อฟังนี้เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา ความเต็มใจและเต็มกำลัง¹ แต่ในสังคมไทยปัจจุบันเนื่องจากมีสถาบันอื่น ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทนบทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์มีส่วนช่วยสังคมน้อยลง เช่น มีโรงเรียนทำหน้าที่สอนกุลบุตรกุลธิดาแทนวัด มีโรงพยาบาลรักษาคนป่วยแทนวัด มีโรงแรมที่พักให้ความบันเทิงซึ่งไม่จำกัดฤดูแทนวัด สิ่งเหล่านี้เริ่มทำให้คนห่างวัดมากขึ้น² แต่อีกนัยหนึ่งพระสงฆ์ก็ยังคงบทบาทและทำหน้าที่อย่างต่อเนื่องต่อสังคมและชุมชน ด้วยบทบาทและสถานะของพระสงฆ์ยังเป็นบริบทรวมของสังคมไทย

พระสงฆ์ในสังคมไทยมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไปจากประชาชน มีระเบียบวินัยสำหรับการเป็นอยู่และได้รับการยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพและสักการะ จึงทำให้พระสงฆ์จำนวนมากได้ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือสังคม เช่น การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำที่ถูกต้องแก่ประชาชน แต่โดยทั่วไปแล้วบทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลสังคมโดยภาพรวมมีอยู่ 2 บทบาทใหญ่ คือ 1) บทบาทตามอุดมคติ และ 2) บทบาทตามคาดหวัง แม้ว่าในปัจจุบันพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม ดังนั้นพระสงฆ์จำเป็นต้องมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย ซึ่งโดยสภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม เพราะคุณธรรม คือ เมตตาธรรม เป็นสิ่งที่พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยพระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาสังคมหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย โดยพระสงฆ์ยังเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน ช่วยขจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระสงฆ์ผู้ทรงศีล รวมทั้งการที่พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็ก รวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า สั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรมช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ผู้สูงอายุนับเป็นประชากรอีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนทำกิจกรรมต่าง ๆ กับทางวัดมาเป็นเวลายาวนาน ผู้สูงอายุมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อสังคม อันเนื่องมาจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากมายในชีวิตและมีความรู้ความสามารถในด้านใดด้านหนึ่งเป็นอย่างดี ทำให้ผู้สูงอายุมองเห็นการณ์ไกลสามารถคาดการณ์ได้ใกล้เคียงความจริง ตลอดจนมีความสุข รอบคอบและมีการตัดสินใจที่ดี³ ผู้สูงอายุที่มี

¹ พระอนุชิต ชูเนียม, “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์กับผู้นำชุมชนในจังหวัดอุดรดิตถ์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์), 2550.

² ชัยมงคล ศรีทองแดง, “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม), 2552.

³ ณัฏฐวรรณ แก้วพรหม, “ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมที่รับรู้กับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2530.

คุณภาพจะสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความพึงพอใจและความปรารถนาของตนเอง มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงสามารถช่วยครอบครัวและสังคมได้⁴

ในสภาพปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทำให้ปัญหาสุขภาพของประเทศไทย ได้มีการเปลี่ยนจากโรคติดต่อมาเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ อาจเป็นภัยคุกคามสำคัญสำหรับประเทศไทย เนื่องจากการลดลงของวัยแรงงานอาจก่อให้เกิดการแย่งชิงประชากรวัยแรงงาน โดยเฉพาะคนที่มีศักยภาพสูง ซึ่งเป็นกำลังแรงงานสำคัญในการพัฒนาประเทศ⁵ ปัญหาสุขภาพใหม่ที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ซึ่งมักจะตามมาด้วยโรคหลอดเลือดสมอง มีอาการอัมพฤกษ์ อัมพาต ทำให้มีความพิการตามมา

อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ปัจจุบันมีประชากรที่มีสัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน รวม 29,296 คน เป็นเพศชาย 14,578 คน และเพศหญิง 14,718 คน โดยมีประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป 10,399 คน คิดเป็นร้อยละ 35.50 ของจำนวนประชากรทั้งหมด⁶ ดังนั้นอำเภอแม่ทะ จึงเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ เพราะมีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในอัตรา มากกว่าร้อยละ 20⁷ ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านี้ล้วนแต่มีภูมิปัญญาที่ได้เรียนรู้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากการอดีตถึงปัจจุบันอย่างหลากหลาย และมีบทบาท ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนทั้งในด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา ประเพณีและด้านโภชนาการ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุ เมื่ออายุมากขึ้นก็จะมีผลกระทบของการทำงานของร่างกายและสมอง เกิดภาวะพึ่งพิงในการใช้ชีวิตประจำวัน จำนวนผู้ที่มีภาวะพึ่งพิงทางกายมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งในปัจจุบันนอกเหนือจากปัญหาผู้สูงอายุดังกล่าวแล้ว ยังมีผู้ป่วยอื่นที่เป็นผู้ป่วยที่มีภาวะพึ่งพิงผู้อื่นในการดูแลสุขภาพ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง ผู้พิการ ผู้ที่มีภาวะทุพพลภาพ อันเนื่องมาจากการเจ็บป่วย หรือบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ ผู้ป่วยจิตเวชและภาวะสมองบกพร่อง

การเข้าถึงบริการสุขภาพสำหรับผู้มีภาวะพึ่งพิงมีความยากลำบาก เนื่องจากต้องพึ่งพาผู้อื่นในการดูแลสุขภาพและมีความยุ่งยากในการเคลื่อนย้าย มีต้นทุนสูงในการเข้าถึงบริการโดยเฉพาะในเขตชนบทที่ไม่มียานพาหนะของตนเอง การดูแลผู้ป่วยระยะยาวจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากครอบครัวหรือญาติในการดูแลและให้บริการ รวมถึงการปรับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยให้เอื้อต่อการดูแลด้วย เช่น ที่นอน สถานที่ขับถ่าย ฯลฯ เพื่อให้การดูแลมีประสิทธิภาพ สังคมมนุษย์ต้องมีการปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลก

⁴ ทิพวรรณ สุรานนท์, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556.

⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*, (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560), หน้า 126.

⁶ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, *ระบบสถิติทางทะเบียน*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://stat.dopa.go.th/stat/> [11 มิถุนายน 2563].

⁷ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2556), หน้า 2.

แม้แต่พระสงฆ์เองก็ต้องมีการปรับตัวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมก็เพิ่มมากขึ้น

เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย จะเห็นบทบาทพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจนมาก เพราะสังคมไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย จะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์โดยตลอด ซึ่งตรงตามปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ ตามหลักคำสอนนี้ พระสงฆ์จึงมีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ ให้พ้นจากความทุกข์ ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

ดังนั้น บทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ จึงเป็นการนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ที่ลักษณะของสังคมได้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ประยุกต์พระธรรม มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาถึงบทบาทด้านการพัฒนาที่ไม่ได้มุ่งเน้นความเจริญทางวัตถุของพระสงฆ์ในพื้นที่อำเภอแม่ทะในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพราะที่แท้จริงในทางพุทธธรรมจะต้องเอื้ออำนวยให้พระสงฆ์ตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชน แสดงบทบาทโดยมีธรรมะเป็นพื้นฐาน ให้เกิดคุณค่าในทาง มนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความยุติธรรม⁸ ซึ่งพระสงฆ์ต้องแสดงบทบาทต่อชุมชน เพราะพระสงฆ์ถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักในการช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดี เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ให้เป็นที่พึ่งของชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

3. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุสัญชาติไทย ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เพศชาย 4,992 คน เพศหญิง 5,407 คน รวมทั้งสิ้น 10,399 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 370 คน⁹ แล้วจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) เป็นการเลือกตามสัดส่วนประชากรแต่ละตำบล ดังตาราง 1

⁸ พระไพศาล วิสาโล, *ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก, 2544). หน้า 15.

⁹ Krejcie and Morgan, "Determining Sample Size for Research Activities", *Educational and Psychological Measurement*, Vol. 30 No.3 (1970): 608-609.

ตารางที่ 1: จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ตำบล	ประชากร (คน)	ร้อยละ (%)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
1. แม่ทะ	771	7.41	27
2. นาคร้ว	1,965	18.90	70
3. ป่าตัน	1,459	14.03	52
4. บ้านกิ้ว	835	8.03	30
5. บ้านบอม	277	2.66	10
6. น้ำใจ	1,731	16.65	61
7. ดอนไฟ	857	8.24	30
8. หัวเสือ	1,112	10.69	40
9. วังเงิน	871	8.38	31
10. สันดอน แก้ว	521	5.01	19
รวม	10,399	100.00	370

การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (questionnaire) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) จากกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) ของแต่ละตำบล

การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (in-depth Interview) จากคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุหรือผู้นำที่มีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นคือผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 ปี เพราะจะมีความเข้าใจบริบทและภาพรวมของบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เช่น ประธานผู้สูงอายุ ที่ปรึกษาหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กำนันผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการหรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กรรมการหรือเลขานุการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น รวมทั้งใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่มีการดำเนินงานในพื้นที่อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง รวมทั้งการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย (field observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในขั้นตอนนี้ มี 3 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสังเกต 2) แบบสอบถาม 3) แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม สามารถสรุปได้ดังตาราง 2

ตารางที่ 2: เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย	ข้อมูลที่เก็บ	การตอบวัตถุประสงค์การวิจัย
แบบสังเกต	- บทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ	ข้อ 1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ข้อ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
แบบสอบถาม	- ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ - ระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ	ข้อ 1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง
แบบสัมภาษณ์แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม	- บทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ - ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ	ข้อ 1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ข้อ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1 เมษายน - 31 สิงหาคม 2563

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

4.3.1 การหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สำหรับข้อมูลจากแบบสอบถาม เพื่อแสดงถึงลักษณะข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

4.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สำหรับข้อมูลจากแบบสังเกตแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ซึ่งสร้างข้อสรุปจากข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์สรุปเชิงอุปนัย

5. ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 65-69 ปี สถานภาพสมรส วุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษา มีภูมิลำเนาส่วนใหญ่อยู่ตำบลนาครี มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ยต่ำกว่า 10,000 บาท มีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม โดยส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน 36 ปีขึ้นไป

1. ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมด้านความคิด การริเริ่มสร้างสรรค์ 2) การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติงาน 4) การมีส่วนร่วมด้านการติดตาม ประเมินผลและการรับผิดชอบในโครงการ และ 5) การมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ดังนี้

การมีส่วนร่วมด้านความคิด การริเริ่มสร้างสรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พระสงฆ์มีส่วนร่วมให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุเพื่อนำไปประกอบการพิจารณาจัดทำกิจกรรมหรือโครงการที่เหมาะสม การประชุมวางแผน การให้ข้อเสนอแนะและการร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่นำไปสู่การดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ บทบาทพระสงฆ์ยังสามารถยกระดับการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นได้ หากมีกระบวนการหรือวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พระสงฆ์ยังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม แม้ว่าพระสงฆ์จะมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการและกำหนดการใช้ทรัพยากรแหล่งต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งในความคิดเห็นของชุมชนควรกำหนดให้พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการคัดค้านเพื่อสร้างความร่วมมือเพิ่มมากขึ้น

การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์อยู่ในระดับมาก แต่ในด้านอื่นพระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก เนื่องจากการครองสมณเพศที่มีพุทธบัญญัติเรื่องการครองตนทำให้บางประการไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานได้ รวมทั้งในบางครั้งชุมชนไม่ได้แจ้งข้อมูลให้พระสงฆ์ในพื้นที่ทราบ พระสงฆ์จึงยังไม่ได้ให้การสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือทรัพย์สินเงินทองเท่าที่ควร

การมีส่วนร่วมด้านการติดตาม ประเมินผลและการรับผิดชอบในโครงการ อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการประเมินโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุไม่มากนัก แม้ว่าจะมีส่วนร่วมในการสังเกตการณ์อยู่ในระดับมาก แต่ภาพรวมแสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในโครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้น บทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านนี้ยังขาดการติดตาม ประเมินผลที่เหมาะสม

ซึ่งอาจปรากฏในรูปของการประเมิณย่อย การประเมินผลดำเนินงานเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวมที่เป็นการประเมินผลสรุปรวมยอด

การมีส่วนร่วมในด้านการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า ความคิดเห็นของชุมชนต่องบพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้รับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความยินดีและภาคภูมิใจที่การดำเนินงานร่วมกับพระสงฆ์และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน แม้ว่ารายได้หรือส่วนแบ่งที่เป็นตัวเงินอันเกิดจากการดำเนินงานจะมีไม่มากนัก แต่ผู้สูงอายุเกิดการยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจอยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ในพื้นที่อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ชุมชนต่าง ๆ ในอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงร่วมใจกันสร้างศาสนสถานวัดวาอารามขึ้นมาในชุมชนของตนเองเกือบทุกหมู่บ้าน ซึ่งพบว่าในอำเภอแม่ทะ มีวัดจำนวนทั้งสิ้น 73 วัด โดยชุมชนร่วมใจกันสร้างตามกำลังศรัทธาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและใช้เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ดังนั้นแล้วการรักษาศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ควรให้ความสำคัญ เพราะปัจจุบันสังคมมีความเจริญอย่างรวดเร็วในเรื่องของเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน เป็นความก้าวหน้าทางด้านวัตถุ ทำให้การติดต่อสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เมื่อสังคมมีความเจริญทางวัตถุมากเกินไป ทำให้จิตใจเสื่อมลง ผู้คนในยุคนี้จะถูกรอบล้อมด้วยค่านิยมทางวัตถุมากเกินไป จึงให้คุณค่าด้านเงินทอง ทรัพย์สินนอกกาย ต้องออกไปทำงานนอกชุมชนเพื่อสนองตอบความต้องการดังกล่าว ทำให้ละทิ้งผู้สูงอายุไว้ชุมชน ในกรณีนี้พระสงฆ์จะต้องตระหนักและรับรู้ถึงปัญหาแล้วนำเอาหลักธรรมมาบูรณาการควบคู่ไปกับการแสดงบทบาทในการมีส่วนร่วมในการน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ มาช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอแม่ทะ

ปัจจุบันผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่มักมีผลจากความเสื่อมของร่างกายที่ทำให้เกิดโรคเรื้อรังต่าง ๆ เช่น ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง เบาหวาน ต้อ และโรคไม่ติดต่ออื่น ๆ อีกหลายโรค การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่สำคัญคือการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและดูแลปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเกี่ยวกับสุขภาพของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคลเป็นแรงสนับสนุนทางสังคมที่ดีที่จะส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ซึ่งได้รับการยกย่องจากประชาชน เนื่องจากการที่พระสงฆ์จำพรรษาอยู่ในวัดจะมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากประชาชน มีระเบียบวินัยสำหรับการเป็นอยู่ จึงเป็นที่เคารพและสักการะของคนในชุมชน ส่งผลให้พระสงฆ์จำนวนมากทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือชุมชน สังคมส่วนรวม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ สามารถแยกประเด็นที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมได้เป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล 2) ปัจจัยด้านชุมชน และ 3) ปัจจัยด้านหน่วยงานราชการและองค์กรที่ขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

ปัจจัยด้านบุคคล

เป็นบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ในการเป็นสมณเพศ ซึ่งเป็นผู้นำของคนในชุมชนทางจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานความเจริญ ความสุข อันเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและเป็นการปฏิบัติตามพุทธปณิธานของพระศาสดาที่จะให้สรรพสัตว์

ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ อีกทั้งพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของคนในชุมชน หรือเป็นเครือญาติกับอุบาสก อุบาสิกาอยู่แล้ว ดังนั้นการเข้ามามีบทบาทด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุ จึงเสมือนเป็นการทำหน้าที่ที่ดีของลูกหลาน เป็นความกตัญญูอย่างหนึ่งที่พึงกระทำ

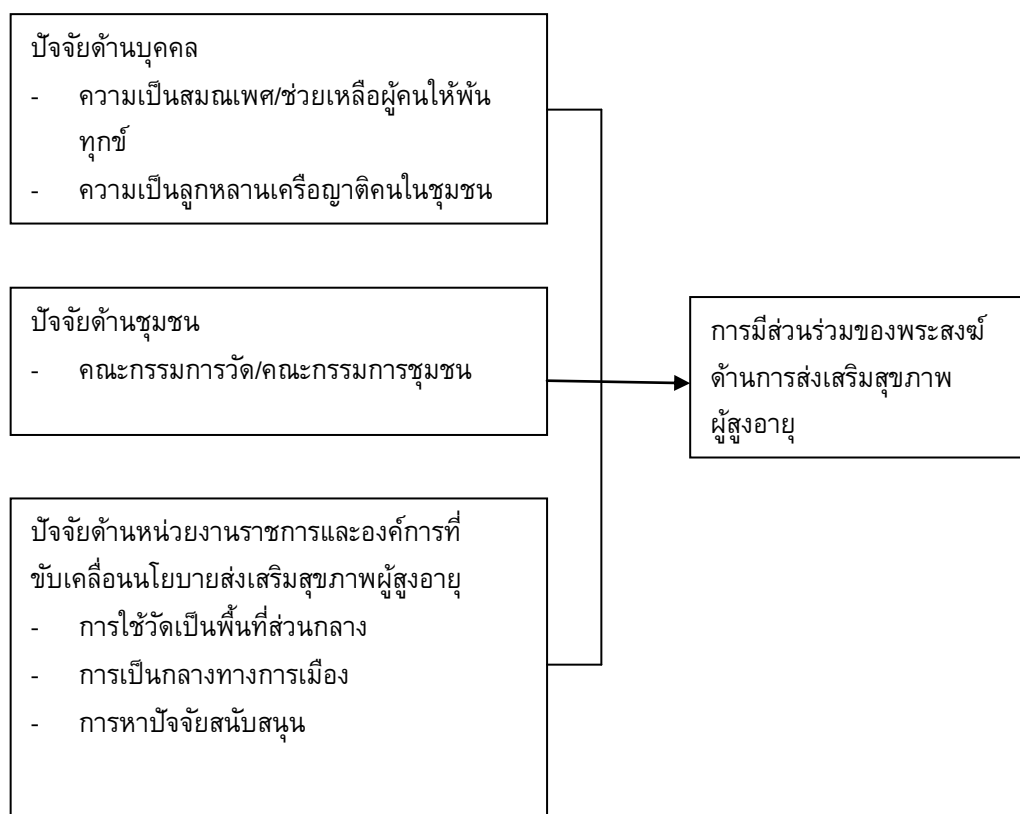
ปัจจัยด้านชุมชน

ชุมชนจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการทำงานของพระสงฆ์ กล่าวคือ ชุมชนจะมีการคัดเลือกตัวแทนที่สามารถทำหน้าที่เป็นกรรมการชุมชนหรือคณะกรรมการวัด เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน รวมถึงการทำนุบำรุงวัดวาอารามของชุมชนให้เรียบร้อยสวยงามเป็นระเบียบ หากชุมชนมีกรรมการที่เข้มแข็งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในทุกด้าน รวมทั้งด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอีกด้วย

ปัจจัยด้านหน่วยงานราชการและองค์กรที่ขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

หากส่วนราชการหรือองค์กรที่ดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ได้เข้ามาใช้พื้นที่วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่มจะทำให้คนในชุมชนตัดสินใจมาร่วมงาน ดังนั้นหน่วยงานราชการหรือองค์กรที่จัดงบประมาณทำโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ หากมาขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ โดยส่วนใหญ่คณะศรัทธาซึ่งเป็นคนในชุมชนจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เนื่องจากพระสงฆ์มักวางตัวเป็นกลางไม่มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมือง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนและผู้สูงอายุจึงเป็นอย่างกระตือรือร้นจริงใจ จริงใจ เพราะเชื่อว่าโครงการดังกล่าวไม่มีประโยชน์แอบแฝง

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง สามารถสรุปได้ดังแสดงในภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบที่ 1: ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

6. การอภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของชุมชนต่องบบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีประเด็นสำหรับการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

1. ระดับความคิดเห็นของชุมชนต่องบบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

ในภาพรวมระดับความคิดเห็นของชุมชนต่องบบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวบ้านขาดนิสัยการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและถาวร มีแต่การร่วมกันทำงานเป็นครั้งคราว เนื่องจากในอดีตประเทศไทยเป็นสังคมที่มั่งคั่ง จึงไม่จำเป็นต้องเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน¹⁰ ส่งผลต่องบบาทพระสงฆ์ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในระดับปานกลาง รวมทั้งพระสงฆ์บางรูปยังมีความรู้ที่น้อย ด้านการเผยแพร่ธรรม ในชุมชนขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความชำนาญการเผยแพร่ธรรม ด้านงานสาธารณสงเคราะห์ หน่วยงานราชการและประชาชนยังไม่เห็นความสำคัญบทบาทของพระสงฆ์ในการทำหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน¹¹ และยังสัมพันธ์กับข้อค้นพบที่ว่าบทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน ฝ่ายพระสงฆ์และชาวบ้านไม่เข้าใจวิธีการทำงาน ด้านการบริหารจัดการต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจพระสงฆ์รูปอื่นและชาวบ้าน¹²

ซึ่งระดับความคิดเห็นของชุมชนต่องบบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในอำเภอแม่ทะ อยู่ในระดับปานกลาง โดยปัญหาอุปสรรคการแสดงบทบาทและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของผู้สูงอายุที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่าง ๆ ให้ได้รับทราบ¹³ โดยปัญหาส่วนใหญ่ของบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนคือปัญหาด้านนโยบายการทำงานที่ขาดแผนงานการจัดการที่ดี ความเหมาะสมกับงานและการกระจายงาน กระแสการพัฒนาแบบทันสมัยครอบงำชนชั้น¹⁴ การสร้างแบบและคุณค่าแห่งการนิยมวัตถุ การโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนระดับล่างหลงใหลในการบริโภคทางวัตถุ จนมองเห็นแนวทางการพัฒนาทางวัตถุเป็นสิ่งที่ถูกต้องเพียงแนวทางเดียวเท่านั้น มองไม่เห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาก็ไม่

¹⁰ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาการบริหารงานพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2523), หน้า 15.

¹¹ พระอธิการประวิติ กันทะคุณ, "บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาตำบลนายม อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี), 2550.

¹² พระวิฑูรย์ สุจริตต์, "บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ 5 ตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน", วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร), 2547.

¹³ กฤตศิลป์ อินทชัย, "บทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น", วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2551.

¹⁴ พระอธิการเชื่อน เขมธมโม (แยมหนองเต่า), "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนพื้นที่อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2558.

เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม¹⁵ เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ คือ 1) ปัจจัยด้านบุคคล 2) ปัจจัยด้านชุมชน และ 3) ปัจจัยด้านหน่วยงานราชการและองค์กรที่ขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

ปัจจัยด้านบุคคล ประกอบด้วย ความเป็นสมณเพศซึ่งเป็นผู้นำของคนในชุมชนทางจิตใจ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน เป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานความเจริญ สุขภาพ อันเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและเป็นการปฏิบัติตามพุทธปณิธานของพระศาสดาที่จะให้สรรพสัตว์ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ ซึ่งแนวความคิดมีส่วนร่วมเกิดจากปัญญาชน ที่หวังดีต่อประชาชน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตสำนึกมีอุดมการณ์และความอดทน จึงจะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้ และการจัดกิจกรรมชุมชน การต่อยอดองค์ความรู้ การสร้างชุมชนนักปฏิบัติและการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุจะเป็นแนวทางการส่งเสริมการนำพลังของผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน¹⁶ ดังนั้นพระสงฆ์จะกระตุ้นให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกันและมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอแม่ทะ อีกทั้งพระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของคนในชุมชน หรือเป็นเครือญาติกับอุบาสก อุบาสิกาอยู่แล้ว ดังนั้นการเข้ามามีบทบาทด้านการช่วยเหลือผู้สูงอายุ จึงเสมือนเป็นการทำหน้าที่ที่ดีของลูกหลาน เป็นความกตัญญูอย่างหนึ่งที่พึงกระทำ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุจะอาศัยบารมีธรรมของพระสงฆ์แต่ละท่านที่มีคนศรัทธา แล้วจึงบอกบุญให้ผู้มีศรัทธามีส่วนร่วมด้วยการบริจาคทรัพย์นำไปสร้างอาคาร สถานพยาบาล อุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์ ส่วนอีกแนวทางพระสงฆ์จะเข้าไปดำเนินการงานส่งเสริมงานสาธารณสุข โดยจัดตั้งสถานพยาบาลรักษาโรคในวัด ใช้ทั้งยาสมุนไพรและยาแผนปัจจุบัน รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการรักษาผู้ป่วยจนมีอาการดีขึ้น¹⁷

ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการชุมชนหรือคณะกรรมการวัด ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพราะคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของชุมชนซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เนื่องจากได้นำความคิดเห็นไปนำเสนอและพระสงฆ์ก็รับฟังความคิดเห็นนั้น ๆ แล้วนำไปปฏิบัติ สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่การถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผนร่วมกันโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน การปฏิบัติตามแผนมีการทำงานร่วมกันและประเมินผล

¹⁵ สฤณี มินทะ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย: แนวคิด ปัญหา อุปสรรค แนวทางในอนาคต”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2536.

¹⁶ ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล, “การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการนำพลังผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2555.

¹⁷ พระมหาประทีป สญฺญโม (พรหมสิทธิ์) โสวฑฺฒ์ บำรุงภักดีและพระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, “แนวทางการส่งเสริมงานสาธารณสุขของพระสงฆ์ในภาคอีสาน”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2561): 147-148.

ร่วมกัน¹⁸ และยังสอดคล้องกับหลักวิชาการในการกำหนดเป้าหมายอย่างมีเหตุผล อย่างเป็นขั้นตอน ไม่ก้าวกระโดดจนทำให้เกิดความท้อแท้ ชุมชนต้องร่วมกันพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องในการทำงานและคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานอย่างรอบคอบ โดยมีการสื่อสารข้อมูลภายในชุมชนอย่างทั่วถึง มีเทคโนโลยีในการสื่อสารที่เหมาะสมและชุมชนควรมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้คนในชุมชนรู้ว่าจะต้องทำอะไร ด้วยเหตุผลใด ซึ่งเป็นการทำให้ชุมชนเข้าใจกระบวนการและสร้างการมีส่วนร่วม¹⁹ ซึ่งบทบาทพระสงฆ์มีอย่างหลากหลายและมีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลง ความคาดหวังของพระศาสนา ตลอดจนกลุ่มคนหลักในชุมชนที่มีบทบาทสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาในแต่ละช่วงตอนของประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัย²⁰

ปัจจัยด้านหน่วยงานราชการและองค์กรที่ขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วย การใช้พื้นที่ส่วนกลาง การเป็นกลางทางการเมือง และการหาปัจจัยสนับสนุน ซึ่งหากส่วนราชการหรือองค์กรที่ดำเนินโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ได้เข้ามาใช้พื้นที่วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม หากมาขอความร่วมมือจากพระสงฆ์จะทำให้คนในชุมชนตัดสินใจมาร่วมงานได้ง่ายขึ้น เนื่องจากคณะศรัทธาซึ่งเป็นคนในชุมชนมีความเชื่อว่าพระสงฆ์จะวางตัวเป็นกลางไม่มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมือง ไม่มีประโยชน์แอบแฝง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนและผู้สูงอายุจึงเป็นอย่างกระตือรือร้น จริงจัง จริงใจ ซึ่งการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหา โดยกระบวนการมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาค เสรีภาพ อิสรภาพที่จะเลือกให้มีหรือไม่มี ต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่เข็ญ²¹ เพราะระบบราชการไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความกล้าหาญในการกระทำสิ่งใหม่ ๆ ที่ท้าทาย ยึดติดในตัวผู้นำ อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ จึงเฉื่อยชาและซิมกะทือ ไม่สามารถสร้างสรรค์ให้เกิดการมีส่วนร่วมได้²² ควรมีการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนซึ่งอาจจะเป็นองค์การด้านพัฒนาของรัฐ องค์กรเอกชน นักวิชาการหรือนักพัฒนา ในรูปของการช่วยเหลือทางการเงิน การเมืองความรู้และเทคนิคต่าง ๆ²³ โดยใช้แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์โดยการสร้างเครือข่ายการทำงานแบบพหุภาคี การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และการนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาส่งเสริมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริม

¹⁸ อคิน ทรัพย์พัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร, 2527). หน้า 100.

¹⁹ วิรัช วิจารณ์การณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร: ไพร่เพช, 2548). หน้า 9.

²⁰ พระศรีธาดุ สิงห์ประทุม, “บทบาทพระสงฆ์ในชุมชนหมู่บ้านธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น), 2555.

²¹ อรทัย กึกผล, การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2552), หน้า 18.

²² สฤณี มินทะ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย: แนวคิด ปัญหา อุปสรรค แนวทางในอนาคต”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2536.

²³ สุวรรณี คงทอง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในท้องที่อำเภอปลวกแดง จังหวัดตรัง”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), 2536.

สุขภาพผู้สูงอายุวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นศูนย์ภาคีเครือข่ายประสานงานระหว่างวัด กับชุมชนและหน่วยงานราชการ²⁴

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยด้านการติดตาม ประเมินผลและการรับผิดชอบในโครงการ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (2.97) อาจส่งผลกระทบต่อการสร้างค่านิยมเชื่อถือและความชอบธรรม ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ผู้สูงอายุและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผลและร่วมรับผิดชอบโครงการตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งหรือการคัดค้าน อันจะส่งผลดีต่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

จากการสนทนากลุ่มและการสังเกตภาคสนามของผู้วิจัย แล้วนำข้อมูลมาประกอบกันในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย เพื่อค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ก่อนจะมาเป็นพระสงฆ์เคยอาศัยอยู่ในชุมชนหรือเป็นเครือญาติกับคนในชุมชน ดังนั้น พระสงฆ์อาจจะสร้างการมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน แนวทางการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอาจต้องอาศัยการมีธรรมของพระสงฆ์แต่ละท่านที่มีศรัทธา บอกบุญให้ผู้มีศรัทธาร่วมบริจาคทรัพย์นำไปสร้างอาคารหรือซื้ออุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์เพื่อใช้ร่วมกันเป็นของสาธารณะส่วนกลาง (หน้าหมู่) ส่วนอีกแนวทางพระสงฆ์อาจจะเข้าไปดำเนินการงานส่งเสริมสุขภาพ โดยใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านยาสมุนไพร การนวดและยาแผนปัจจุบัน รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษานี้ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของชุมชนต่อบทบาทพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ระหว่างเดือนเมษายน-สิงหาคม 2563 ซึ่งอยู่ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จากการสังเกตพบว่าพระสงฆ์ได้แสดงบทบาทผู้นำการป้องกันและลดความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรค ด้วยการสวมใส่หน้ากากอนามัยในขณะปฏิบัติศาสนพิธีต่าง ๆ สอดคล้องกับนโยบายของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมสุขภาพต่อคนในชุมชนทั้งหมดโดยไม่เน้นเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรทำการศึกษารูปแบบของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนทั้งหมด เพื่อทราบบทบาทเฉพาะด้านการส่งเสริมสุขภาพว่าเป็นอย่างไร

²⁴ พระมหาโยธิน โยธโก, “บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วารสารวิชาการธรรมทศน์, ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2560): 25-36.

8. เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ระบบสถิติทางการทะเบียน. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://stat.dopa.go.th/stat/> [11 มิถุนายน 2563].

กฤตศิลป์ อินทชัย. “บทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต.

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาการบริหารงานพัฒนาชนบท.

กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2523.

ฉวีวรรณ แก้วพรหม, “ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเครือข่ายทางสังคมและการสนับสนุนทางสังคมที่รับรู้กับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ กรุงเทพมหานคร”.

วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ชัยมงคล ศรีทองแดง. “ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552.

ทิพวรรณ สุรานนท์. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

พระไพศาล วิสาโล. ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเด็ก, 2544.

พระมหาประทีป สญฺญโม (พรหมสิทธิ์) โสวฑฺฒ. บำรุงศักดิ์และพระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ,

“แนวทางการส่งเสริมงานสาธารณสุขของพระสงฆ์ในภาคอีสาน”, วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ 18 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2561): 147-148.

พระมหาโยธิน โยธโก, “บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”,

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2560): 25-36.

พระวิฑูรย์ สุรจิตต์. “บทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาชุมชนวัดโป่งคำ หมู่ที่ 5

ตำบลทุ่งพระ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.

คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2547.

พระศรีธาตุ สิงห์ประทุม. “บทบาทพระสงฆ์ในชุมชนหมู่บ้านธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต สปป.ลาว”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2555.

พระอธิการเชื้อน เขมรมุโม (แย้มหนองเต่า). “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

ประชาชนในชุมชนพื้นที่อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

พระอธิการประวัติ กันทะคุณ. “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษาตำบลนายม

อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2550.

พระอนุชิต ชูเนียม. “บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ กับผู้นำชุมชนในจังหวัดอุตรดิตถ์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 2550.

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ. กรุงเทพมหานคร: โฟร์เพช, 2548.

ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล. “การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการนำพลังผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต.

คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

สฤณี มินทะ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในสังคมไทย: แนวคิด ปัญหา อุปสรรค แนวทางในอนาคต”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,
คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2556.

สุวรรณี คงทอง. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในท้องที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดตรัง”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2536.

อคิน รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรม.
กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯการพิมพ์, 2527.

อรทัย ก๊กผล. การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์,
2552.

Krejcie and Morgan. “Determining Sample Size for Research Activities”. **Educational and Psychological Measurement**, vol. 30 No.3 (1970): 608-609.

กรรมในนวนิยาย เรื่อง ขोजำจนวนันตาย ของ รพีพร

KARMA IN THE NOVEL KHO JAM JON WAN TAI BY RAPHEEPORN

ประภาพร ธนิกิตติเกษม *

Prapaporn Tanakittikasame

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-03-09

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์กรรมในนวนิยายเรื่อง ขोजำจนวนันตาย ของ รพีพร ผู้วิจัยใช้แนวคิดกรรม ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประยุทธ์ ปยุตโต เพื่อศึกษาวิเคราะห์กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม หมวดจำแนกกรรมตามเวลาที่ให้ผลแห่งกรรมที่ปรากฏในเรื่อง โดยศึกษาจากบทพูดของตัวละครและภูมิหลังของเหตุการณ์กรรมที่ปรากฏนำไปสู่ผลกระทบอย่างไร และนำไปสู่แนวทางปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของชีวิตอย่างไร วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรม และวิเคราะห์กรรมส่งผลให้เกิดผลของกรรม จากการศึกษากรรมในนวนิยายเรื่อง ขोजำจนวนันตาย พบว่ากรรมที่ปรากฏมี 3 ระดับ ได้แก่ 1. ระดับบุคคล 2. ระดับครอบครัว 3. ระดับสังคม ทั้งสามระดับ จำแนกตามเวลาที่ให้ผลแห่งกรรม ปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือ กรรมที่ส่งผลในชาตินี้ เกิดในช่วงเวลาใดของชีวิตก็ได้ 2. อปรายเวทนียกรรม คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ส่งผลในอนาคต และ 3. อโหสิกรรม คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ไม่ส่งผล ไม่ปรากฏ 1 ลักษณะ ได้แก่ อุปัชฌายเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า เรื่องสะท้อนข้อคิดเรื่องกฎแห่งกรรม ให้กระทำความดี ละเว้นความชั่วอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้เกิดความผาสุก

คำสำคัญ: กรรม, ขोजำจนวนันตาย, รพีพร

ABSTRACT

The analysis of karma in the novel Kho Jam Jon Wan Tai by Rapheeporn applied the concept of Somdet Phra Buddhakosajarn Prayudh Payutto to analyze karma, based on the Buddhist teaching of the retribution time. The dialogues of the characters, background of incidents, and karma were examined to define how they resulted in retribution and directed to the practice of peace in life. The objective of this research was to analyze the concept of karma, as presented in the novel Kho Jam Jon Wan Tai. The research results showed that there were three levels of karma, individual, family, and society levels, which were classified by the time of retribution into three categories. The first category, Dhiddham vedhaneya Karma which was the deeds giving retribution in the current world happening at any period during a life. The second, Uppachavedhaneeya Karma which was

* อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน,
เบอร์โทร 093 2397923, E-mail: Pumpim111@gmail.com

the good or bad deeds giving retribution in the future. Last, Ahosi Karma which was the good or bad deeds with no retribution. However, Upparapariyavadhaneeya Karma, which was the deeds giving retribution in the next world, was not presented in the novel. The research results reflected the idea of the law of action to encourage good deeds and refrain from bad deeds that would lead to a peaceful life.

Keywords: Karma Kho, Jam Jon Wan Tai, Rapheeporn

1. บทนำ

นวนิยายมีหลายเรื่องที่เล่าเรื่องราวสะท้อนชีวิตที่มีทั้งด้านมืดและด้านสว่าง ด้านบวกและด้านลบ เมื่ออ่านพินิจตีความสารในเรื่อง มีแนวคิด คติพุทธธรรมคำสอนตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่สอดแทรกอยู่ในสาระของเนื้อเรื่อง วรรณะ หนูหมื่น¹ ได้กล่าวไว้ว่านวนิยายเหล่านี้จัดเป็นวรรณกรรมคำสอนในรูปแบบใหม่ ในแง่ที่พยายามให้ความเข้าใจชีวิตทั้งที่เป็นและพึงเป็น โดยนำเสนอแนวคิดทางคุณธรรมในบริบทสังคมสมัยปัจจุบันผ่านการเผชิญปัญหาของตัวละคร ซึ่งเผยให้เห็นความขัดแย้งในธรรมชาติมนุษย์และการแก้ไขด้วยคุณธรรม

นอกจากนั้นสิ่งที่ควรพิจารณาคือนวนิยายฉายภาพชีวิตในปัจจุบัน แม้ถูกจัดในพวกนวนิยายประชานิยมหรือถึงขนาดบางคนเรียกว่างานน้ำเน่า แต่ถ้าได้ศึกษาอย่างถี่ถ้วนอาจจะพบว่ามีความน่าสนใจทั้งในด้านธรรมชาติมนุษย์และการวิจารณ์บริบททางสังคม ไม่ได้อยู่ที่การเลือกเน้นคุณธรรมที่ควรจะมีในชีวิตปัจจุบันเท่านั้น แต่น่าจะอยู่ที่ความสามารถสื่อสารว่าชีวิตที่มีปัญหาเป็นชีวิตที่บกพร่องหรือขาดแคลนคุณธรรมอย่างไร หากคำนึงถึงความสอดคล้องกับปัญหาในโลกแห่งความเป็นจริง เป็นสิ่งสมเหตุสมผลหรือไม่ที่บุคคลสามารถดำรงคุณธรรมไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวไม่ให้ล้าสู่ความผิดพลาด หรือในกรณีที่พลาดพลั้งไปแล้วยังสามารถแก้ไขปัญหของตนได้ นวนิยายที่อาจจะจัดเป็นวรรณกรรมคำสอนในสมัยใหม่จึงไม่ใช่งานหลักหนีชีวิต มนุษย์แสดงพฤติกรรมแตกต่างกันไปตามลักษณะนิสัยและพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู อารมณ์มนุษย์มีทั้งรัก โลภ โกรธและหลง มนุษย์อยู่ในสภาวะสิ่งแวดลอม ภูมิหลังส่วนบุคคล มีประสบการณ์ ความเชื่อ พลังทางความคิดและการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ตัวละครในนวนิยายที่ผู้เขียนสมมติขึ้นจำลองภาพชีวิตของมนุษย์ในเรื่องใช้บทพูดระหว่างตัวละครสื่อสารให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่อง ผู้เขียนสร้างตัวละครผ่านจินตนาการ และกำหนดบทบาทของตัวละครในเรื่อง ทำให้ตัวละครเสมือนมีชีวิตอยู่จริง เพื่อเพิ่มรรถรสให้แก่ผู้อ่าน ทำให้เนื้อหาของเรื่องชวนอ่าน ชวนติดตาม รัญจวน อินทรกำแหง² ได้กล่าวไว้ว่าภาพชีวิตจากนิยายเป็นเหมือนสื่อกลางที่นำชีวิตจำลองของมนุษย์มาส่องแสงสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตจริงชัดเจนยิ่งขึ้น ชีวิตมนุษย์เป็นเหมือนหุ่นของนวนิยายและนวนิยายก็สะท้อนภาพของชีวิตมนุษย์ เพื่อให้แต่ละชีวิตได้มองดูภาพของชีวิตแห่งความผันแปรในโลกนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มนุษย์ทุกคนจึงมีสิทธิ์ที่จะเป็นพระเอก นางเอกหรือบางครั้งก็ถูกกำหนดบทบาทของผู้อื่น แต่ไม่ว่าจะอยู่ในบทบาทใด มันก็คือบทบาทของชีวิตมนุษย์นั่นเอง ฉะนั้นชีวิตกับนวนิยายจึงแยกกันไม่

¹ วรรณะ หนูหมื่น, นวนิยายฉายภาพชีวิต: วรรณกรรมคำสอนสมัยใหม่, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 5, ฉบับที่ 2, 2552, หน้า 71-105.

² รัญจวน อินทรกำแหง, วรรณกรรมวิจารณ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาค, 2539).

ออก ภาพชีวิตของมนุษย์ทำให้เกิดคำถามชวนคิดและเราให้ศึกษาว่ากรรมที่เกิดขึ้น คือ กรรมคืออะไรใครก่อกรรมและเกิดกรรม ส่งผลแห่งกรรมในชีวิตอย่างไร

รพีพร เป็นนามปากกา ของสุวัฒน์ วรดิลก ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ พ.ศ.2534 นักเขียนที่มีผู้ติดตามและให้ความนิยมเป็นจำนวนมาก ผลงานของรพีพร เรื่อง ขอจำจนวันตาย ได้รับรางวัลชมเชยจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ.2520 มีความโดดเด่นทั้งเรื่องราวที่เกี่ยวกับความคิด อุดมการณ์ เนื้อหาความรักของคนหนุ่มสาว เรื่องเผยให้เห็นชีวิตของคน ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงความรัก สีเนหา ตัวละครหลัก คือ ปัทมา หญิงสาวธรรมดาทั่วไปคนหนึ่งที่ต้องประสบกับกรรมวิบากในเรื่องความรัก แม้เธอจะเคยตั้งมั่นไว้ว่าเธอไม่ปรารถนาจะมีชีวิตคู่ เพราะเธอไม่อาจทนทนกับความรักที่ผิดหวัง แต่ท้ายที่สุดเธอก็หนีไม่พ้นธรรมชาติสร้างสรรค์ที่ให้หญิงชายเกิดมาคู่กัน และต่อมาไม่อาจหลุดพ้นวิบากกรรมต้องเจ็บปวดกับความรักและความหลังที่ไม่อาจกลับไปแก้ไข ต้องเผชิญกรรมด้วยความรู้สึกขมขื่นใจกับชีวิตที่สามิไปมีรักใหม่ ขณะที่เธอตั้งครมร์ กรรมที่มาผูกเป็นเรื่องราวเพื่อแสดงให้เห็นถึงผลกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง การเลือกทำกรรมดีสะท้อนให้เห็นคุณธรรมของตัวละคร คุณธรรมที่นำทางไปสู่หนทางแห่งความสุข ความเจริญ การไม่ยึดติดหรือผูกยึดในวัตถุสิ่งใด เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักทางใจ การชนะพาลในใจชั่วเป็นหนทางที่ปราบพาลภายในจิตใจคน และเป็นชัยชนะที่ยั่งยืน ไม่ต้องว้าวุ่นเวียนวนอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ การรักษาดินให้พ้นพาล พาลทั้งความคิด พาลทั้งคำพูด หรือพาลทั้งการกระทำ เป็นสิ่งที่น่ากุศลผลบุญ สร้างทางแห่งกรรมดีให้แก่ผู้ยึดถือปฏิบัติ เป็นทางแห่งความสุขอย่างแท้จริง

ในส่วนของงานวิจัยด้านวรรณกรรมมีผู้ศึกษาวิจัยหรือนักวิชาการไม่น้อยที่ได้ศึกษาวิเคราะห์นิทาน นวนิยายหรือเรื่องสั้นของนักเขียนในแง่มุมมองของศาสนา และปรากฏผลงานวิจัยเป็นรูปธรรม อาทิ พชรินทร์ บุรณะกร³ ศึกษาเรื่องความโศกในปัญญาสชาดก: อารมณ์สะท้อนใจกับการสอนคติธรรมทางพุทธศาสนา วังนา พละหงษ์⁴ ได้ศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเชิงปฏิบัติในวรรณคดีทศชาติชาดก เพื่อศึกษาวิเคราะห์ทางด้านบุคลิกภาพ ศึกษาด้านบทบาทของตัวละครที่มีอุปนิสัยดี ไม่ดี พุทธิกรรมดี พุทธิกรรมชั่วร้าย ในส่วนของงานวิจัยด้านวรรณกรรมที่ศึกษาวิเคราะห์งานเขียนของรพีพรในแง่มุมมองตามแนวพุทธศาสนานั้นที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาแล้วดังกล่าวนั้น ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษากรรม ในนวนิยายที่สะท้อนเรื่องราววิบากกรรมในชีวิตผ่านตัวละคร ทำให้ผู้วิจัยประสงค์เลือกนวนิยายเรื่อง ขอจำจนวันตาย ของ รพีพร เพื่อศึกษารวมและผลของกรรมที่ปรากฏ เพื่อหาคำตอบที่ว่าการยึดถือปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวแล้วนั้นย่อมนำไปสู่ปลายทางของชีวิตสุขสงบอย่างแท้จริง และการตระหนักรู้ในผลของกรรม คือหนทางที่มุ่งสอนให้มนุษย์ได้รับคำตอบนั้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องกรรม ในนวนิยายของรพีพร เรื่อง ขอจำจนวันตาย
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์กรรมส่งผลให้เกิดผลของกรรม ในนวนิยายของรพีพร เรื่อง ขอจำจนวันตาย

³ พชรินทร์ บุรณะกร, ความโศกในปัญญาสชาดก: อารมณ์สะท้อนใจกับการสอนคติธรรมทางพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551).

⁴ วังนา พละหงษ์, วิเคราะห์ตัวละครเชิงปฏิบัติในวรรณคดีทศชาติชาดก, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2535).

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง/กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยตามรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยศึกษาจากบทพูดของตัวละคร และภูมิหลังของเหตุการณ์ จากนวนิยายเรื่อง ขอมัจฉาวันตาย โดยใช้แนวคิดเพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ดังนี้ 1) แนวคิดเรื่องการจำแนกกรรมตามเวลาที่ให้ผลแห่งกรรม ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประยูร ปยุตโต⁵ และ 2) แนวคิดดีและชั่วตามกฎแห่งกรรม ของ สุวัฒน์ จันทรจำนง⁶

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ตัวละคร (หลัก รอง ประกอบ) ภูมิหลังของเหตุการณ์ วิเคราะห์กรรมที่ปรากฏในบริบทของการพูดที่ตัวละครพูดสะท้อนความเชื่อเรื่องกรรม ลักษณะของกรรมและกรรมส่งผล

5. สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง ขอมัจฉาวันตาย ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกรรมในเรื่อง แบ่งกรรมได้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับสังคม ซึ่งมูลเหตุของกรรมทั้งสามระดับล้วนมีเหตุมาจากแรงขับภายในและสิ่งเร้าภายนอกซึ่งเป็นแรงเสริมกันและกัน ที่ปรากฏเช่นนี้เพราะผู้เขียนต้องการสร้างบุคลิกลักษณะของตัวละครให้มีความสมจริง ตัวละครราวกับมีชีวิต เพื่อเพิ่มอรรถรสชวนติดตาม กรรมทั้ง 3 ระดับ เมื่อแบ่งตามการจำแนกกรรมตามเวลาที่ให้ผลแห่งกรรม พบว่ามี 3 ลักษณะที่ปรากฏ ได้แก่ 1. ทิฏฐธรรมเวทียกรรม กรรมประเภทนี้ เป็นกรรมที่ให้ผลในชาติภพปัจจุบัน จะเป็นในช่วงเวลาใดของชีวิตก็ได้ 2. อปรายเวทียกรรม เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ส่งผลให้เกิดผลในอนาคต 3. อโหสิกรรม เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ไม่เกิดหรือให้ผล ไม่ต้องตามชดใช้ ส่วนกรรมที่ไม่ปรากฏ คือ อุปัชฌายเวทียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า ผลการวิเคราะห์ตัวละครพบว่า การกระทำของตัวละครทั้งระดับบุคคล ครอบครัวและสังคม ส่งผลให้เกิดกรรมและกรรมจะคลี่คลายลง ผู้วิจัยสรุปเป็นตารางจำแนกระดับกรรมและลักษณะของกรรมที่ปรากฏ ดังนี้

ตารางที่ 1: จำแนกกรรมที่ปรากฏในนวนิยาย เรื่อง ขอมัจฉาวันตาย

กรรม ตามเวลาที่ให้ผล	ระดับของกรรม		
	ระดับบุคคล	ระดับครอบครัว	ระดับสังคม
ทิฏฐธรรมเวทียกรรม	✓	✓	✓
อปรายเวทียกรรม	✓	✓	✓
อโหสิกรรม	✓	✗	✗
อุปัชฌายเวทียกรรม	✗	✗	✗

⁵ พุทธโฆษาจารย์ประยูร ปยุตโต, สมเด็จพระ, กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2561).

⁶ สุวัฒน์ จันทรจำนง, หนังสือแก่นพุทธธรรมฉบับอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ตาฟ้าปับลิเคชั่นจำกัด, 2547).

หมายเหตุ ✓ หมายถึง มีปรากฏ ✕ หมายถึง ไม่ปรากฏ

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้กรรมระดับบุคคล คือ กรรมเมื่อแต่ละบุคคลกระทำดีหรือกระทำชั่วจึงทำให้เกิดกรรม การทำดี ประพฤติในทางคุณ เรียกว่ากรรมดี ส่วนกรรมที่เกิดจากการทำความชั่ว ประพฤติชั่ว หมองผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนาเรียกว่ากรรมชั่ว

กรรมระดับครอบครัว คือ กรรมที่เกิดจากการกระทำของกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เป็นคนในครอบครัวเดียวกันหรือกลุ่มเครือญาติที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ประพฤติในทางดี เรียกว่ากรรมดี เมื่อประพฤติดังหมองผิดหลักคำสอนเรียกว่า กรรมชั่ว

กรรมระดับสังคม คือ กรรมที่เกิดจากการกระทำของกลุ่มคนมากกว่าสองคนขึ้นไป คนทุกเพศ วัย อาชีพ ที่อยู่รวมกันมาเป็นเวลาหนึ่ง มีการติดต่อสัมพันธ์กัน ประกอบกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยมีกฎเกณฑ์ทางสังคมเป็นตัวกำหนด เมื่อกลุ่มคนรวมกันประพฤตินทางคุณ เรียกว่ากรรมดี หากประพฤตินทางเสื่อม เรียกว่า กรรมชั่ว

ลักษณะของกรรมที่ปรากฏในนวนิยาย เรื่อง ขอจางวันตาย มีรายละเอียด ดังนี้

1. **กฏธรรมเวทนิยกรรม** คือ กรรมที่ให้ผลในภพปัจจุบัน ในบริบทของการพูดที่ตัวละครสะท้อนความเชื่อเรื่องผลกรรมที่ให้ผลในภพปัจจุบัน ใครทำกรรมไว้อย่างไรจะได้รับผลกรรมนั้น ลักษณะกรรมที่ปรากฏ **กรรมระดับบุคคล** ตัวอย่าง น้ำเบี่ยนพูดกับปัทมาหลานสาว **ภูมิหลังของเหตุการณ์** คือ น้ำเบี่ยนเป็นนักข่าวที่เคยให้ความช่วยเหลือคนที่ได้รับความทุกข์ ต่อมาน้ำเบี่ยนได้รับน้ำใจตอบแทนจากคนที่น้ำเบี่ยนเคยให้ความช่วยเหลือ ดังที่ว่า

“น้ำหอมของดีนี่คะ อย่างนี้แพงลิบลิบ น้ำเบี่ยนซื้อมาหรือคะ หรือใครให้มา” “เรื่องอะไรจะต้องซื้อหานักหนังสือพิมพ์ซะอย่าง ซ่องทางสารพัด...” “เราให้เราก็อเพราะต้องการประโยชน์จากเราจริงไหมคะ” หลานสาวถาม ขณะเอาแซนสอตคล้องแขนน้ำชายเดินเคียงกันขึ้นตึก “รายนี้เราให้ประโยชน์เขาก่อน” น้ำเบี่ยนตอบ “เมียเพื่อนเก่าของน้ำเอง เจ้าเพื่อนน้ามันเป็นนายทหาร รอดคว่ำตายหลายเดือนแล้วละ น้ำช่วยออกข่าวหนังสือพิมพ์วิทยุให้ เขาคงสำนึกน้ำใจ กอปรกับคนมีเงิน ไม่ใช่เงินผัวหรอก เงินเตี้ยเขานะ เลยเอาของตอบแทนมาให้”

จากตัวอย่างสะท้อนผ่าน **ตัวละครผู้พูด** คือ น้ำเบี่ยน เขาพูดเพื่อต้องการสั่งสอนและให้ข้อคิดปัทมา หลานสาวเรื่องทำกรรมดีย่อมได้ดี **กรรมที่ปรากฏ** เป็นกรรมระดับบุคคล คือ น้ำเบี่ยนเกิดความสงสารและช่วยเหลือผู้อื่นที่ทุกข์ยากลำบาก น้ำเบี่ยนมีน้ำใจทำกรรมดี ต่อมาน้ำเบี่ยนได้รับสินน้ำใจจากการทำกรรมดีนั้น **ผลของกรรม** คือ น้ำเบี่ยนได้รับสิ่งของตอบแทนจากการให้ความช่วยเหลือ

นอกจากนั้นยังปรากฏในลักษณะกรรมระดับครอบครัว ตัวอย่าง ระบายพูดกับปัทมา **ภูมิหลังของเหตุการณ์** คือ ระบายเป็นต้นเหตุทำให้หมวยเสียชีวิต ทำให้ระบายตรอมตรมขมขื่นกับความรู้สึกผิดบาปที่มีต่อหมวยและครอบครัวของหมวย ความลับที่ปกปิดเอาไว้ตลอดชีวิตทำให้เธอทรมานใจ เกิดทุกข์จนเป็นมูลเหตุของโรคภัยไข้เจ็บยากต่อการรักษา เธอได้แต่รอวันลาจากโลก ต่อมาระบายรู้จักและไว้วางใจปัทมา เธอจึงเผยความลับให้ปัทมาฟัง บทพูดของระบายสะท้อนให้เห็นว่ากรรมที่เธอได้รับทางจิตใจยิ่งทำให้ร่างกายเธอเจ็บป่วยทุกข์ทรมาน ดังที่ว่า

“รอบๆ ชีวิต ล้วนแต่สวรรค์ที่เราบันดาลให้ด้วยเงิน แต่ในใจรกรกขุมใหญ่ซ่อนอยู่ เราก็ต้องมีชีวิตอย่างทรมาณ โรคภัยมาช่วยซ้ำเติมให้อีก เหมือนเป็นเวรสนองเวร ทำให้ฉันเชื่อกฎแห่งกรรมยิ่งขึ้น ฉันแน่ใจว่าที่ต้องทรมาณอยู่ทุกวันนี้ รอความตายทุกวันนี้ ก็เนื่องจากผลกรรมที่ทำกับหมวยเอาไว้แน่นอน”⁷

จากตัวอย่างสะท้อนผ่าน **ตัวละครผู้พูด** คือ ระบายพูดเพื่อระบายความอัดอั้น ความทุกข์ระทมใจ เธอจมอยู่กับอดีตที่เลวร้าย เก็บงำความลับที่ไม่เคยเปิดเผย ระบายเชื่อว่าเป็นเพราะเธอทำกรรมไว้ กรรมนั้นจึงคืนสนอง **กรรมที่ปรากฏ** เป็นกรรมระดับครอบครัว คือ ระบายเป็นต้นเหตุทำให้หมวยสิ้นชีวิต เป็นสาเหตุให้ทุกคนในครอบครัวของหมวย ต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก กว่าทุกคนในครอบครัวของหมวยจะกลับมาใช้ชีวิตได้เป็นปกติสุขก็ต้องอาศัยทำใจ **ผลของกรรม** คือ ความรู้สึกผิดบาปที่เกิดขึ้นในใจระบาย และความรู้สึกนั้นกัดกร่อนกินใจเธอ ทุกข์ถมลดทอนพลังกาย พลังใจ ความรู้สึกด้อยคุณค่าในชีวิต ทุกข์จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เธอร่างกายทรุดโทรม มีโรคเรื้อรังยากต่อการรักษาและรอวันลาลับจากโลก **ผู้เขียนสะท้อนความเชื่อ** ผ่านความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร ในเรื่องกฎแห่งกรรม ใครทำกรรมใดไว้อย่อมได้รับผลกรรมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาในการดำเนินชีวิต สอนไม่ให้ทำชั่ว เพราะเชื่อว่าทำชั่วได้ชั่ว แต่มุ่งสอนให้คนทำดี เพราะเชื่อว่าทำดีย่อมได้ดี

นอกจากนี้ยังปรากฏในลักษณะกรรมระดับสังคม ตัวอย่าง ปัทมาพูดกับหญิงนิรนาม **ภูมิหลังของเหตุการณ์** คือ หญิงนิรนามตั้งใจเล่าให้ปัทมาฟังว่าหมอรัฐมีครอบครัวแล้ว หากปัทมายังคงดึงดันที่จะแต่งงานกับหมอรัฐ เท่ากับว่าปัทมาทำผิดศีลธรรม ปัทมาได้ฟัง เธอใช้สติตรองเหตุการณ์ แม้จะเกิดความรู้สึกโกรธขึ้น แต่เธอรองับอาการไว้ ตอบกลับหญิงนิรนามด้วยความอดทน ดังที่ว่า

“ดิฉันไม่ได้เข้าข้างผู้ชาย แต่สังคมไทยเราเป็นสังคมของผู้ชายมาช้านานแล้ว ผู้ชายมีอิทธิพลสูงสุด ผู้ชายจึงสามารถทำชั่วผิดในปัญหาทางเพศได้เสมอ สังคมเปิดประตูให้ สังคมมีแต่อกภัยผู้ชาย ผู้ชายได้เปรียบผู้หญิง สังคมปรบมือให้ผู้ชายมีเมียมากๆ สังคมยกย่องความสามารถ แต่ถ้าผู้หญิงประพฤติบ้างสังคมกลับสาปแช่งนินทาไม่เว้นแต่ละวัน...ผู้ชายจะเอาเปรียบผู้หญิงได้อย่างไรถ้าผู้หญิงไม่ยอมเสียเปรียบ ผู้ชายจะมีภรรยาได้อย่างไร ถ้าผู้หญิงไม่ยอมเป็นน่อยเขา...เราต้องใจแข็ง ไม่ยอมกินเบ็ดที่เขาล่อ ไม่ว่าด้วยเงินหรือล้นลมของเขา เราก็จะพ้นสภาพเหยื่อ...ผู้หญิงไทยพร้อมใจกันใจแข็งจริงๆ ผู้ชายก็จะไม่ประพฤติชั่ว เพราะไม่มีช่องทางทำลายหรือเอาเปรียบผู้หญิงได้ต่อไป”⁸

จากตัวอย่างสะท้อนผ่าน **ตัวละครผู้พูด** คือ ปัทมาพูดกับหญิงนิรนาม เธอพูดเพื่อสะท้อนมุมมองกรรมของผู้หญิงในสังคมไทย เป็นกรรมที่ผู้หญิงได้รับการความช่วยเหลือของผู้ชายที่ประพฤติผิดทางกามคุณ สถานภาพทางเพศมีอิทธิพลเหนือกว่าหญิง ทำให้ผู้ชายได้เปรียบผู้หญิง สังคมเปิดประตูและให้โอกาสผู้ชายทำผิดในทางเพศ ก่อกรรมทำให้ผู้หญิงกลายเป็นเหยื่อทางกามคุณ **กรรมที่ปรากฏ** เป็นกรรมระดับสังคม **ผู้เขียนสะท้อนมุมมอง** และความคิดเห็นส่วนตนผ่านตัวละคร เห็นได้จากบทพูดของตัวละครที่ว่า ผู้ชายจะเอาเปรียบผู้หญิงได้อย่างไรถ้าผู้หญิงไม่ยอมเสียเปรียบ ผู้ชายจะมีภรรยาได้อย่างไร ถ้าผู้หญิงไม่ยอมเป็นน่อยเขา...เราต้องใจแข็ง ไม่ยอมกินเบ็ดที่เขาล่อ ไม่ว่าด้วยเงินหรือล้นลมของเขา เราก็จะพ้นสภาพเหยื่อ **ผลของ**

⁷ อ้างอิงแล้ว, หนังสือแก่นพุทธธรรมฉบับอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ตถาพบลีเคชั่นจำกัด, 2547), หน้า 320.

⁸ อ้างอิงแล้ว, หนังสือแก่นพุทธธรรมฉบับอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ตถาพบลีเคชั่นจำกัด, 2547), หน้า 656.

กรรม คือ ผู้หญิงตกเป็นเหยื่อทางกามคุณ การที่ผู้หญิงจะพ้นกรรมได้นั้น ต้องใจแข็งและไม่เปิดโอกาสให้ผู้ชายใช้ช่องทางทำลายหรือเอาเปรียบได้ เพราะถ้าผู้หญิงยอมเสียเปรียบผู้ชายก็จะตกเป็นเหยื่อของผู้ชายที่มองผู้หญิงเป็นเพียงเครื่องระบายอารมณ์ทางเพศ ไม่ให้เกียรติและมองผู้หญิงด้อยคุณค่า

2. อปราชัยเวทนิยกรรม คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ส่งผลให้เกิดผลในอนาคต ในบริบทของการพูดที่สะท้อน ความเชื่อเรื่องกรรมที่ให้ผลในอนาคต ใครทำกรรมใดไว้อย่อมได้รับผลกรรมนั้น **กรรมระดับบุคคล** ตัวอย่าง ปัทมาหลานสาวพูดกับน้าเบ๊น **ภูมิหลังของเหตุการณ์** คือ น้าบุญนำโง่งมบ๊องของ ปัทมาหลานสาว หลังจากที่น้าบุญนำ น้าแท้ง ของปัทมา แย่งพ่อไปจากแม่ จนแม่ของปัทมาผิตหัวง ป่วยไข้จนเสียชีวิต ต่อมาน้าบุญนำแต่งงานใหม่กับพ่อของปัทมา เธอติดนิสัยเอาเปรียบปัทมาแย่งชิงทุกอย่างของปัทมาไปให้ลูกตัวเอง จนกระทั่งพ่อปัทมาหรือสามีบุญนำตายลง บุญนำโง่งมบ๊องที่หลานสาวควรจะได้รับ แต่บุญนำไม่ให้ปัทมา บ้านที่ควรเป็นของลูกสาวคนโตอย่างปัทมา บุญนำก็ไม่ถือครองเป็นของตน ปัทมาเลือกที่จะไม่จองเวร เพราะเธอเชื่อในกฎแห่งกรรม ใครทำอย่างไรก็ย่อมได้รับผลกรรมอย่างนั้น ดังที่ว่า คือ ผู้ชายในสังคมไทยมีโอกาสมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่ง และทำผิดในเรื่องเพศได้เสมอ ชายไทยได้รับการภัยจากสังคมเมื่อประพฤติผิดทางเพศ ไม่ว่าจะเป็นการล่วงละเมิดทางเพศ หรือประพฤติผิดทางกามคุณ ในทางตรงกันข้ามผู้หญิงประพฤติผิดในทางกามคุณกลับโดนลงโทษจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นการถูกดูถูกเหยียดหยาม

“สำหรับบ้านและที่ดิน หนูคิดว่ามันเป็นสมบัตินอกกาย ไม่ตายเราคงหามันได้ โดยเฉพาะบ้านหลังนี้แม่หนูไม่มีโอกาสได้มาใช้หาความสุขเลย แม่ตายก่อนพ่อจะมั่งคั่ง ถ้าลองเป็นบ้านที่แม่มีส่วนสนับสนุนให้พ่อปลูก หนูต้องเอาไว้แน่ ช่างเขาเถอะละ หนูเชื่อในกฎแห่งกรรม แม่หนูเคยพูดไว้เสมอ ใครทำอะไรแก่ใคร ก็ต้องได้แก่ตัวเขาเอง น้าบุญนำแย่งพ่อไปจากแม่ ต่อไปน้าบุญนำจะต้องถูกแย่งคนรักต่อ ทรัพย์สินสมบัติที่ได้มาโดยไม่ชอบก็คงไม่ยั่งยืน”⁹

จากตัวอย่าง **ตัวละครผู้พูด** คือ ปัทมา เธอพูดเพื่อแสดงเจตนารมณ์ของเธอว่าเธอไม่ต้องการแก่งแย่งสมบัติของคนตายซึ่งเป็นพ่อของเธอ เธอต้องการให้กรรมเป็นตัวขับเคลื่อนชีวิตน้าบุญนำ เห็นได้จากประโยคที่เธอพูดว่า ช่างเขาเถอะละ หนูเชื่อในกฎแห่งกรรม...ใครทำอะไรแก่ใคร ก็ต้องได้แก่ตัวเขาเอง **กรรมที่ปรากฏ** เป็นกรรมระดับบุคคลที่ส่งผลในอนาคต คือ น้าบุญนำแย่งพ่อไปจากแม่ของปัทมา เมื่อพ่อปัทมาจากไป น้าบุญนำจะต้องถูกแย่งหรือขาดสุขสงบในชีวิตคู่ **ผลของกรรม** คือ น้าบุญนำเจ็บปวดจากชีวิต สามีใหม่ที่เธอแย่งไปจากหลานสาว เธอไม่ได้ดีและให้ความช่วยเหลือ ตรงกันข้าม สามีใหม่ของน้าบุญนำแอบลักลอบได้เสียกับลูกสาวของน้าบุญนำ มากกว่านั้นเขายังโกงเงินของน้าบุญนำ เอาไปทำกิจการงานของตน แต่ท้ายที่สุดกิจการก็ดำเนินต่อไปไม่ได้ ประสบภาวะขาดทุน เหตุการณ์ในชีวิตของน้าบุญนำ **ผู้เขียนสะท้อน** ความเชื่อที่ว่ากรรมใดใครก่อกรรมนั้นย่อมคืนสนอง เป็นคติธรรมที่มีความทันสมัยและให้ข้อคิดในเรื่องการดำเนินชีวิตชีวิตที่เต็มไปด้วยความโลภโมโหสัน อยากได้ อยากมีและอยากเป็น ทำให้ไม่มีความสุข เกิดความทุกข์ อิจฉาริษยาผู้อื่นที่ได้ มีและเป็น น้าบุญนำเป็นตัวละครที่สะท้อนให้เห็นเด่นชัด ทุกข์ที่เกิดจากกรรมที่ตนเองก่อขึ้น และตนเองก็ตกอยู่ในความทุกข์ที่ตนได้ก่อเอาไว้

นอกจากนั้นยังปรากฏกรรมในลักษณะครอบครัว ตัวอย่าง ปัทมาพูดกับวิชาทนายความของน้าบุญนำ **ภูมิหลังของเหตุการณ์** คือ หลังจากที่พ่อของปัทมาเสียชีวิต น้าบุญนำซึ่งเป็นน้าแท้ง และเป็นภรรยาใหม่ของพ่อ น้าบุญนำรวบรวมทรัพย์สินสมบัติทุกสิ่งของพ่อไปเป็นของน้าบุญนำและครอบครัวใหม่ของพ่อ ปัทมาไม่ได้

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

สิทธิครอบครองในสิ่งใด วิชาเป็นทนายความที่ให้ความให้กับน้ำบุญนำ และเขาทำเกินหน้าที่กว่าบทบาททนายความ เป็นผู้ขายลับๆ คนใหม่ของน้ำบุญนำ และเมื่อมีโอกาสครั้งใด เขาก็จะแสดงท่าทีห่วยเหว เห็นอกเห็นใจปัทมาที่เธอถูกน้ำบุญนำแย่งสมบัติไป ทั้งที่เขาเป็นทนายความฝ่ายน้ำบุญนำ ปัทมาไม่พอใจ เธอโต้ตอบกลับไป ดังที่ว่า

“ต้องปรึกษาน้าเปี้ยนก่อนไหมครับ” “ปรึกษาแล้วละ” “น้าเปี้ยนคงอยู่ให้ร้องคำ” ...ผมไม่ได้ฟังความข้างเดียว” “ดีนี่ละ เพิ่งได้พบทนายที่จิตใจอย่างผู้พิพากษา ปกติทนายมักจะรักษาประโยชน์ข้างใดข้างหนึ่งหรือมักล่าเอียงไปในข้างที่ประโยชน์แก่ตัวเขาเท่านั้น” เขาเงยหน้ายิ้มให้หล่อนอย่างเต็มที่... “พี่บุญนำพูดไว้มิผิด” เขาพึมพำยิ้มๆ “พูดยังงัยละ” “คุณปัทมาเป็นคนฉลาด ลึกซึ้ง คนสวยที่ฉลาดหายาก ผมเพิ่งพบคุณเป็นคนแรก” ปัทมาหำระเรื่อ “ดิฉันไม่ชอบได้ยินทั้งสองคำ ทั้งสวยทั้งฉลาด เพราะรู้ตัวว่าไม่ตรงกับความจริงนัก” “คุณถ่อมตัวเกินไป” “ไม่ใช่ถ่อมตัว มันเป็นความจริง ดิฉันรู้ตัวดีในด้านความฉลาดอาจมีบ้างเฉพาะการเรียน แต่สำหรับด้านสังคมและโลก ดิฉันโง่” น้ำบุญนำคงไม่กลายเป็นผู้จัดการมรดกพอได้เพียงคนเดียวหรอกละ ในด้านความสวยก็ไม่เห็นจริง ถ้าสวยจริงปานนี้คงไม่ต้องรำเรียน เพราะราชรถมาเกยไปเป็นเศรษฐีนานแล้ว ต่อไปคุณวิชาอย่าพูดอย่างนี้อีกนะละ ดิฉันไม่ชอบฟัง” ใบหน้าทนายวิชากลับคืนสู่สภาพเดิมทันทีคือทนายหน้าจืด แต่เขาไม่ใช่คนโง่เกินไปนัก เมื่ออับจนด้านหนึ่ง เขาก็หาทางออกไปอีกด้าน โดยถามปัทมาว่า “พรุ่งนี้เข้าไปชะอำกันไหมครับ” “ไปทำไมละ” ความไม่พอใจฉายราดอยู่ในดวงตาของปัทมา “พี่บุญนำให้ผมตามไปพรุ่งนี้เช้า ถ้าคุณไป ผมจะแะมารับ” “น้ำบุญนำให้คุณตามไปคนเดียวไม่ใช่หรือละ” “แต่ผมขั้บรถคนเดียวเหงา ทางไกลทีเดียว” ปัทมาผินยิ้ม แะวตาเหยียดหยามเขาทันที “ให้ดิฉันไปเพื่อให้คุณหายเหงาเท่านั้นเอง คุณไม่ได้สิทธิ์เกินขอบเขตไปหน่อยหรือละ”¹⁰

จากตัวอย่าง **ตัวละครผู้พูด** คือ ปัทมา เธอพูดปฏิเสธทนายวิชาที่เขาชวนเธอไปทะเลด้วยกัน เขาชวนเธอทั้งที่เขาเป็นทนายของน้ำบุญนำ **กรรมที่ปรากฏ**เป็นกรรมระดับครอบครัวที่ส่งผลในอนาคต คือ น้ำบุญนำมีความสัมพันธ์อย่างลับๆ กับทนายวิชา มากกว่านั้นเขายังประพฤติดนในทางเสื่อมด้วยการแสดงท่าทีว่าพึงพอใจในตัวปัทมา น้ำบุญนำระแคะระคายในเรื่องนี้ เธอจึงกำชับไม่ให้ปัทมาร่วมเดินทางไปทะเลด้วยกัน อย่างไรก็ตามทนายวิชาไม่ละความพยายาม เขาชวนปัทมาไปด้วย แต่ปัทมาเลือกปฏิเสธ เพราะความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ปัทมาไม่ชอบ เธอแสดงออกด้วยแววตาเหยียดหยาม การเป็นต้นเหตุให้ครอบครัวแตกร้างเป็นความประพฤติชั่วหมอง ผิดศีลธรรม **ผลของกรรม** คือ ทนายวิชาไม่ได้รับความไว้วางใจจากทุกคนในครอบครัวของปัทมา เขาได้รับการดูถูกจากปัทมา ในฐานะของผู้ชายคนหนึ่งที่ไม่ศักดิ์ศรีในวิชาชีพและไร้ความเป็นสุภาพบุรุษ มากไปกว่านั้นเขายังไม่ได้รับความไว้วางใจจากน้ำบุญนำ **ผู้เขียนสะท้อนมุมมอง**ให้เห็นถึงผู้หญิงที่ใช้สติควบคุมกับปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนรอบคอบ จะทำให้เป็นคนฉลาดและรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อและไม่ถูกหลอกลวง

นอกจากนี้ยังปรากฏในลักษณะกรรมระดับสังคม ตัวอย่างปัทมาพูดโน้มน้าวพงษ์ธรให้เห็นคุณค่าของชีวิต **ภูมิหลังของเหตุการณ์** พงษ์ธรเสียใจที่ปัทมาตัดสินใจแต่งงานกับชายอื่นที่ไม่ใช่เขา เขาดื่มเหล้าจัดจนร่างกายทรุดโทรม ปัทมาตัดสินใจเขียนจดหมายถึงเขา ถ้อยความโน้มน้าวใจให้เขามองเห็นคุณค่าของชีวิต

¹⁰ อ้างอิงแล้ว, หนังสือแก่นพุทธธรรมฉบับอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ตาพิมพ์เลิศจำกัต์, 2547), หน้า

และทำตนให้มีประโยชน์ต่อสังคมดังที่เขาเคยทำดีมาตลอด กรรมดีที่พงษ์ธรสะสมด้วยความจริงใจและความเพียร บัณฑิตรู้และเห็น เธอจึงปรารถนาให้พงษ์ธรกลับมาเป็นพงษ์ธรดังเดิม ดังที่ว่า

“ชีวิตของคุณมีค่ากว่าชีวิตของดิฉันและใครต่อใครอีกหลายคน...ชีวิตคุณพงษ์ธรหากประสงค์จะอยู่เพื่อตัวเองและพวกพ้องอย่างคนอื่นแล้ว คุณก็สามารถจะอยู่ได้อย่างสบายในลักษณะนั่งกินนอนกินด้วยซ้ำไป แต่คุณไม่ยอมทำ คุณกลับมีความสุขอยู่กับการช่วยให้คนอื่น ๆ มีความสุขสบายทั้งฐานะและจิตใจ และคุณก็ทำได้สำเร็จด้วยความบริสุทธิ์ใจ คุณพงษ์ธร ชีวิตคุณน่าจะยิ่งกว่าชีวิตพวกเราหลายเท่าตัว เมื่อคุณมีชีวิตอันมีค่า เหตุใดจึงไม่สำนึกในคุณค่าของมันล่ะคะ ทะนุถนอมมันบ้าง เพื่อให้มันดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขของชาวไร่ชาวนาตำบลแห่งนี้”

จากตัวอย่างสะท้อนผ่าน **ตัวละครผู้พูด** คือ บัณฑิต เธอโน้มน้าวใจพงษ์ธรและเตือนสติให้เขาระลึกถึงกรรมดีที่เขาเคยทำ พงษ์ธรมีความเสียสละ ช่วยเหลือสังคม คุณงามความดีของเขาเป็นที่ประจักษ์มาโดยตลอด เขาเป็นคนดีจึงเป็นที่รัก นับถือของคนทั่วไปรวมทั้งบัณฑิต **กรรมที่ปรากฏ** เป็นกรรมระดับสังคม การที่พงษ์ธรหลักหนีสังคม ทำร้ายตนเองด้วยการดื่มเหล้าเท่ากับเป็นการทำร้ายสังคมทางอ้อม เพราะคุณความดีที่เขาช่วยเหลือชาวบ้าน ทำเพื่อสังคมมาตลอดมีอันต้องสะดุดหยุดลง เพราะผิดหวังจากความรัก **ผลของกรรม** คือ พงษ์ธรได้รับความปรารถนาดีจากบัณฑิต เธอเตือนและวอนขอเขาให้กลับมามีคุณ ญ จุดเดิม คือ กระทำดีเพื่อสังคม คุณงามความดีของคุณค่าแห่งชีวิตที่เขาควรรักษาไว้ **ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าคุณค่าของชีวิตมนุษย์** คือการทำความดีเพื่อส่วนรวม ให้พึงระลึกคุณค่าของการทำความดี คนดียอมเป็นผู้ที่มีเกียรติและได้รับการยอมรับนับถือ

3. อโหสิกรรม คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ไม่เกิดหรือไม่ให้ผล ไม่ต้องตามชดใช้ ในบริบทของการพูดที่สะท้อนกรรมไม่ต้องตามชดใช้ **กรรมระดับบุคคล** ตัวอย่าง บัณฑิตพูดกับปราชญ์น้องชาย **ภูมิหลังของเหตุการณ์** คือ ปราชญ์น้องชายบัณฑิต เขาเป็นเด็กเกเรเพราะแม่ (น้าบุญนาของบัณฑิต) เลี้ยงตามใจจนเคยตัว ปราชญ์ติดการพนัน ทำผิดกฎหมาย เสียผู้เสียคน หลอกเอาเงินของบัณฑิต ไปใช้ในทางเสื่อมจนเกิดโทษ บัณฑิตมารู้ เธอเลือกที่จะอโหสิกรรมให้ปราชญ์ เลือกที่จะให้สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นบทเรียนแก่น้องชาย ดังที่ว่า

“เรื่องคนอื่นอย่าไปสนใจเขา แกควรสนใจตัวแกดีกว่า” “เอ...ปกติ ผมก็อย่างนี้มานานแล้วนี่พี่ปัทม” “ค้ายาเสพติด แกเพิ่งริทำไม่ใช่หรือ ข้ามประเทศเสียด้วย ทำไมอาจหาญอย่างนั้นปราชญ์” “โธ่” เขายิ้ม “คนเรามีทางเลือก ใครจะไปทำอย่างนั้นละ ผมมันไม่มีทางเลือกเหมือนพี่นี่” “แกมี แต่แกไม่เลือกเดินเอง เงินเดือนแกก็มี เมียก็มี ทำงานมีเงินเดือน ทำไมจะอยู่ไม่ได้ตามสภาพคนทั่วไป แต่เพราะแกไปเลือกเอาทางหายหน้ามาเดิน เล่นมั่ว เข้าบ่อนพนัน เมื่อมันหาได้ไม่พอก็ต้องทำผิดกฎหมาย นี่คือทางชีวิตของแก ซึ่งแกกำหนดมันขึ้นเองแล้วยังมีหน้ามาร่ำร้องว่าไม่มีทางเลือก” “เอาเป็นตกลง ผมให้คำมั่นสัญญากับพี่ ผมเลิกขาดอาชีพที่ผิดกฎหมาย แต่เรื่องการพนันผมเล่นเสียจนเข้าสายเลือดแล้ว...” “แต่ที่แกเสียไป นับไว้บ้างหรือเปล่า...” “ผมรับปากกับพี่ปัทมได้ ค้ายาเสพติด ผมเลิกขาดแต่การพนันเลิกไม่ได้ พี่จะตัดขาดผมอย่างไรก็สุดแต่พี่ ผมเคารพพี่ปัทมมากกว่าแม่เสียอีกนะ จะบอกให้” “แะจะเคารพใครไม่สำคัญหรอก ถ้าแกเคารพตัวแกเองได้ แกก็จะเป็นคนดีมีคน เพราะคนที่เคารพตัวเองเท่านั้นที่คนอื่น ๆ เขาให้ความเคารพ” ปราชญ์จึงไปบัณฑิตจึงกล่าวต่อ “เมื่อแกรับปากจะไม่ค้ายาเสพติด พี่ก็ขบใจ พี่ขอแกเท่านั้นแหละปราชญ์”¹¹

¹¹ อ้างอิงแล้ว, หนังสือแก่นพุทธธรรมฉบับอังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ตาพิมพ์ลิขิตจำกัด, 2547), หน้า

จากตัวอย่าง **ตัวละครผู้พูด** คือ บัทมา เธอพูดเพื่อสั่งสอนน้องชายต่างมารดา เธอพูดกับปราชญ์ด้วยการตั้งคำถามเร้าให้คิด เพื่อให้ปราชญ์ทบทวนเส้นทางที่เขาเลือกเดิน ทั้งยาเสพติดและการพนัน ที่เป็นต้นเหตุให้ชีวิตปราชญ์ตกต่ำ บัทมาเตือนสติน้องชายด้วยการใช้คำพูดที่สะอึกใจ เห็นได้จาก ประโยคที่เธอพูดว่า แกเคารพตัวแกเองได้ แกก็จะเป็นคนดีมีคน เพราะคนที่เคารพตัวเองเท่านั้นที่คนอื่น ๆ เขาให้ความเคารพ **กรรมที่ปรากฏ** เป็นกรรมระดับบุคคลที่ไม่ส่งผลต่อปราชญ์ เพราะผู้พูด คือ บัทมา เธอเป็นพี่สาวที่รักอย่างจริงใจและให้โอกาสน้องชายแก้ไขพฤติกรรมให้เลิกละทางกระทำดี ให้ปราชญ์คิดได้ด้วยตนเอง เมื่อเธอสั่งสอนชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้แก่ปราชญ์และอโหสิกรรมให้ปราชญ์ กรรมใดที่น้องชายเธอได้ทำไปนั้น เธอให้ความช่วยเหลือน้อง และอบรมสั่งสอนน้องให้กลับมาเป็นคนดีและคิดให้ได้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ซึ่งปราชญ์ให้ความเคารพพี่สาวเป็นทุนเดิม ทำให้ปราชญ์เชื่อฟัง ยอมรับและสัญญากับพี่ว่าจะไม่ค้ายาเสพติดอีกต่อไป **ผู้เขียนสะท้อน**ให้เห็นถึงความรักและความสัมพันธ์ในครอบครัวที่แน่นแฟ้น เมื่อมีปัญหาก็สามารถผ่านพ้นไปได้ เมื่อรู้จักให้อภัยก็จะทำให้คนที่พลั้งพลาด มีกำลังใจ มีพลังในการแก้ไขปัญหา และเลือกกระทำกรรมดี เมื่อใจเข้มแข็ง คนเข้มแข็งย่อมเป็นรากฐานของสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์กรรมในนวนิยายเรื่องขอจำจนวันตายของรพีพร ประเด็นที่ 1.แนวคิดเรื่องกรรม ในนวนิยายของรพีพร เรื่องขอจำจนวันตายผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับผลการวิจัยอานันตพร จินดา¹² ได้ศึกษาผลงานเรื่อง กลยุทธ์ด้านสาระและการเล่าเรื่องในงานเขียนอิงธรรมชาติของดั่งตถุณ แล้วพบว่า นวนิยายแฝงคติธรรม ที่ลักษณะของความร่วมสมัย สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน เป็นการนำเสนอหลักธรรมที่มีความชัดเจนผ่านบทสนทนาและการแสดงออกของตัวละคร ใช้เหตุการณ์ที่สมจริงและลำดับเหตุการณ์อย่างเป็นเหตุเป็นผล มีความทันสมัย โดยตัวละครในงานเขียนนั้น ผู้เขียนได้สร้างตัวละครปรากฏกรรมวิบากซึ่งเกิดได้ทั้งคนใกล้หรือไกลตัว ทั้งระดับบุคคล ครอบครัวและสังคม ผู้เขียนทำให้เห็นภาพชัดเจนว่ากรรมวิบากเกิดขึ้นได้เมื่อประพฤติดุร้ายหมอง ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและเชื่อถือ นำข้อคติธรรมที่แฝงอยู่ไปปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ประเด็นที่ 2. วิเคราะห์กรรมส่งผลให้เกิดผลของกรรม ในนวนิยายของรพีพร เรื่อง ขอจำจนวันตายผลการวิเคราะห์นี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของขวัญเนตร ครุฑานุช¹³ ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์นวนิยายของสีฟ้า แล้วพบว่า นวนิยายที่แฝงคติธรรมในการดำรงชีวิตนั้นเมื่อผู้เขียนได้นำความเป็นจริงของสังคมและปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาเป็นวัตถุดิบในการเขียน จึงทำให้น่าสนใจได้อย่างกลมกลืน สร้างจิตสำนึกให้คนไม่สิ้นหวัง หรือนำสภาพความเป็นจริงของสังคม และปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาเป็นวัตถุดิบในการประพันธ์ สามารถถ่ายทอดความทุกข์ยาก ความไม่เป็นธรรมที่คน ครอบครัว หรือสังคมได้รับ สอดคล้องกับ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์¹⁴ ดังที่ว่า นวนิยายมุ่งให้ความเพลิดเพลิน ฉะนั้นร้อยละเก้าสิบของผู้ที่อ่านหนังสือเพื่อพักผ่อน นิยายทุกประเภทมีตัวละครเป็นเครื่องชูโรง ใกล้บ้างไกลบ้าง ตัวละครทุกตัวในนวนิยายได้แสดงขั้นตอนต่างๆ ของชีวิตไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ ความสุข หัวเราะ ร้องไห้ รักเกลียด ล้วน

¹² อานันตพร จินดา, กลยุทธ์ด้านสาระและการเล่าเรื่องในงานเขียนอิงธรรมชาติของดั่งตถุณ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549).

¹³ ขวัญเนตร ครุฑานุช, การวิเคราะห์นวนิยายของสีฟ้า, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2534).

¹⁴ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, **วรรณกรรมปัจจุบัน**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2556).

แต่ให้ความสนใจ สะใจ ให้ข้อคิด เป็นบทเรียนทางอ้อมแก่ผู้อ่าน ดังนั้น นวนิยายจึงสนองจิตวิทยาของผู้อ่านได้ ทั้งเรื่องจินตนาการ ความเพ้อฝันและความเป็นไปไม่ได้ในชีวิตจริง หรือแม้แต่การอ้างถึงชีวิตของตัวละครที่ทุกซอกก็เป็นเครื่องปลอบประโลมใจ สร้างพลังใจให้รู้สึกเข้มแข็งขึ้น การอ่านชีวิตตัวละครที่ลุ่มๆ ดอนๆ ความผันผวนของชีวิตก็ทำให้เรียนรู้ নিজ จัง ปลง เรียนรู้และยอมรับว่าชีวิตเป็นเช่นนี้เอง

จุดเด่นของนวนิยายแฝงคติธรรมคำสอน ให้ข้อคิดเตือนใจพึงระลึกในการดำเนินชีวิต การครองตน ครองคนด้วยคุณงามความดี ประพฤติไม่มัวหมอง ประกอบกรรมดีย่อมได้รับสิ่งดีตอบแทน การที่ผู้เขียนสามารถนำเรื่องจริงหรือประสบการณ์มาเขียนบรรยายให้ปรากฏในนวนิยายได้อย่างกลมกลืนและสมจริง โดยที่ตัวละครทั้งฝ่ายชายและหญิงมีลักษณะเข้มแข็งสู้ชีวิต ประพฤติถูกต้องตามครรลองครองธรรม ประกอบกรรมดี ท้ายที่สุดเหตุการณ์ต่างๆ ย่อมคลี่คลายลงไปในทางที่ดี หลังจากต้องต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรค สอดคล้องกับความคิดและความเชื่อที่ว่า ใครทำกรรมใดไว้ กรรมนั้นย่อมคืนสนอง พุทธปรัชญาที่สื่อนผ่านตัวละครในนวนิยาย แฝงคติธรรมคำสอน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สะท้อนจุดมุ่งหมายผู้เขียนที่แฝงอยู่ในเรื่อง คือ คุณธรรม ความดีงาม เพื่อให้ทุกคนเกิดพลัง กำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาชีวิต และครองตนเป็นคนดีตลอดไป

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 คติธรรม คำสอนตามหลักพุทธปรัชญาที่สามารถนำมาเป็นข้อคิดในการปฏิบัติ เมื่อเกิดเหตุการณ์หรือสภาพปัญหาที่ไม่สามารถหาทางออกได้ การเข้าใจถึงแก่นแท้ของคติธรรม การเลือกทำกรรมดี ไม่ประพฤติมัวหมองเป็นทางเลือกปฏิบัติที่ควรปฏิบัติ

1.2 นักเรียน ครู ผู้ปกครองนำเอาเรื่องราวของตัวละครมาวิเคราะห์ แยกแยะ เพื่อนำมาเป็นตัวอย่างและเป็นบทเรียนชีวิตให้ได้ว่าสิ่งใดไม่ดีควรละ-เลิก หรือสิ่งใดดีควรประพฤติ ปฏิบัติ

1.3 ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางให้แก่ผู้สนใจวิเคราะห์วรรณกรรมต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาคติธรรมคำสอนตามแนวทางพุทธปรัชญาในงานเขียนของนักเขียนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมเด็กและเยาวชน

2.2 ควรมีการศึกษาแบบเหตุการณ์หรือแบบปัญหาในนวนิยายสะท้อนปัญหาสังคมที่ได้นำคติธรรมคำสอนศาสนา นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและคติธรรมคำสอนนั้นสามารถแก้ไขอุปสรรค เป็นทางเลือกในการปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสม

2.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการเขียนของนักเขียนคนอื่นๆ ในลักษณะเปรียบเทียบคติธรรม คำสอนตามหลักพุทธปรัชญาที่แฝงอยู่ในเรื่องของนักเขียนร่วมสมัยในรอบทศวรรษ

8. เอกสารอ้างอิง

ขวัญเนตร ครุฑทนต์. การวิเคราะห์นวนิยายของสีฟ้า. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2534

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

พัชรินทร์ บุระนุช. ความโศกในปัญญาชาดก: อารมณ์สะท้อนใจกับการสอนคติธรรมทางพุทธศาสนา,
วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2551

พุทธโฆษาจารย์ประยุทธ์ ปยุตฺโต, สมเด็จพระ. กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร อมรินทร์
ріндингกรุ๊ป จำกัด, 2561

รัญจวน อินทรกำแหง. วรรณกรรมวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นาคร, 2539

рінฤทัย สัจจพันธุ์. วรรณกรรมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2556

วรรณนะ หนูหมื่น. นวนิยายฉายภาพชีวิต: วรรณกรรมคำสอนสมัยใหม่. วารสารวิชาการคณะ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ 5, ฉบับที่ 2, 2552, หน้า 71-105.

วิจิณา พละหงษ์. วิเคราะห์ตัวละครเชิงปฏิกิริยาในวรรณคดีทศชาติชาดก. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษา

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2535

สุวัฒน์ จันทรจำนง. หนังสือแก่นพุทธธรรมฉบับอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร ตาฟ้าพับลิเคชั่นจำกัด,

2547

อานันตพร จินดา. กลยุทธ์ด้านสาระและการเล่าเรื่องในงานเขียนอิงธรรมะของดังตฤณ. วิทยานิพนธ์ปริญญา

นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549

การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท
กรณีศึกษา เทศบาลตำบลพลายชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

THE DEVELOPMENT OF THE INTEGRATED QUALITY OF LIFE OF THE
ELDERLY IN SEMI-URBAN AND SEMI-RURAL AREAS: THE CASE OF PLA
CHOM PHON SUB-DISTRICT, MUANG DISTRICT,
PHITSANULOK PROVINCE

สุเทพ คำเมฆ*
Suthep Khammek

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-04-29

กฤติมา อินทะกุล**
Krittima Intagoon

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่ และเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ชุมชนในการนำข้อมูลมาใช้ในวางแผนและพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้สูงอายุในพื้นที่ แกนนำ ผู้นำ สหวิชาชีพในชุมชน และหัวหน้าหน่วยงานในพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า ผลการประเมินคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพกายและจิตใจ ($\bar{X} = 2.69$) เศรษฐกิจ ($\bar{X} = 2.59$) ความสัมพันธ์ทางสังคม ($\bar{X} = 2.98$) และสภาพสิ่งแวดล้อม (ค่าเฉลี่ย $\bar{X} = 3.00$) ซึ่งคุณภาพชีวิตในแต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด ซึ่งแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเชิงพื้นที่ผ่านการขับเคลื่อนด้วยการนำข้อมูลเชิงตัวเลขสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่มากำหนดทิศทางการพัฒนาและช่วยเหลือผู้สูงอายุทั้งในระดับท้องถิ่นแบบบูรณาการซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการที่ใหม่ในการพัฒนาผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ดังนั้นจึงต้องมีบูรณาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุทั้งในระดับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ระดับจังหวัดสู่การปฏิบัติงานของหน่วยงานท้องถิ่นในระดับพื้นที่ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของหน่วยงานของการ

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, เบอร์โทร 083-9584135, E-mail: Suthep.khammek@gmail.com

** อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

วางแผน การปฏิบัติงาน ระบบติดตามประเมินผล และแก้ไขและพัฒนา ที่เชื่อมโยงกลไกการทำงานด้านผู้สูงอายุของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ที่เรียกว่า “เครือข่ายสหวิชาชีพชุมชนดูแลกลุ่มผู้สูงอายุเชิงพื้นที่” เน้นการทำงานเชิงรุกในการพัฒนาองค์ความรู้และความร่วมมือกันในการกำหนด “แผนชุมชนสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงพื้นที่” ได้แก่ แผนระบบดูแลและจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ แผนกิจกรรม แผนการบริหารงานทั่วไป และแผนด้านแหล่งกองทุนและศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุ และต้องการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา ความต้องการ และการให้จัดลำดับความสำคัญของปัญหา บนฐาน “การใช้ประโยชน์ระบบข้อมูลสารสนเทศของผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ในเทศบาลตำบลพลายชุมพล” เพื่อเป้าหมายสุดท้าย คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีให้ครบทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตามคุณลักษณะปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุทุกกลุ่มได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา, คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ, ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

ABSTRACT

The objective of this study was to survey and analyze situational data on the quality of life of the elderly in the area and to propose guidelines and policy recommendations to the community in applying information to the planning and development of the spatial quality of life. Using quantitative research methods and qualitative research and data collected by questionnaires and interviews, including the elders in the Lead area, multidisciplinary leaders in the community. And head of the local agency. The data were analysis by descriptive statistics such as number, percentage, mean, standard deviation and Content analysis.

The results of the study revealed that the Quality of life of the elderly found that the quality of life of the elderly consisted of 5 aspects: Physical and Mental Health ($\bar{X} = 2.69$), Economic ($\bar{X} = 2.59$), Social Relations ($\bar{X} = 2.98$) and Environmental ($\bar{X} = 3.00$). In which the Quality of life in each area was all moderate. The guidelines for improving the quality of life of the elderly in spatial manner through the use of numerical data, the situation on the quality of life of the elderly in the area to set the direction for the development and assistance of the elderly at the local level. Which is considered a new paradigm for the development of the elderly because the elderly are human resources that need to focus on development both at the individual level, family level and community level. Therefore, it is necessary to integrate the elderly activities at the policy level of government agencies from the provincial level to the work of local authorities at the local level. Through the mutual learning process of the planning department performance evaluation monitoring system and revise and develop the linking mechanism of the elderly work of related agencies in the area known as the "Multidisciplinary Community Care Network for the Aged Area" emphasizes proactive work on knowledge development and collaboration in determining "Community Plan for the Development of the Quality of Life of the Elderly Area" includes the elderly care and welfare plan, activity plan,

general administration plan. And plans for funding sources and the elderly development center they want to allow the elderly to participate in presenting their problems, needs and giving priority to them. On the basis of "Utilization of Information System for the Elderly Area in Plai Chumpon Sub-District Municipality" for the final goal is to develop a good quality of life in all 5 aspects Including Physical, Mental, Social, economic and environmental aspects in the area according to problem characteristics and needs of all groups of elderly more thoroughly and effectively.

Keywords: Development, Quality of Life, Elderly, Semi-Urban and Semi-Rural Areas

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) โดยในปี 2563 มีผู้สูงอายุร้อยละ 18.5 หรือประมาณ 12.9 ล้านคน และคาดว่าจะอีก 10 ปีข้างหน้า หรือ ปี พ.ศ. 2574 จะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 27 ซึ่งจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มขั้น¹ และผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาในระบบต่างๆ มีสมรรถภาพทางกายและการทำงานของระบบประสาทลดลง มีผลต่อการช่วยเหลือตัวเองของผู้สูงอายุลดลง รวมถึงมีปัญหาด้านอื่นๆ ตามมา เช่น โรคไม่ติดต่อเรื้อรังต่างๆ สังคมจึงควรให้ความสนใจต่อกลุ่มประชากรสูงอายุ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้สูงอายุในฐานะทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่าของประเทศให้ดีขึ้น และเพื่อเป็นการรองรับสังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากรัฐบาลไม่มีมาตรการในการจัดการและเตรียมความพร้อมในขณะนี้ ในอนาคตจะก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ ตามมาได้ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง เพราะผู้สูงอายุเหล่านี้จะเป็นภาระที่สังคมและรัฐบาลต้องให้การดูแลและสงเคราะห์ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้²

การพัฒนาสำรวจข้อมูลสารสนเทศผู้สูงอายุเชิงพื้นที่จึงมีความจำเป็นในเรื่องวางแผนและพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่ภายใต้สังคมไทยก้าวสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ตลอดจนทั้งสถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวในการออกแบบนโยบายและวิธีการปฏิบัติงานที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นพื้นฐานต่อการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและชุมชนโดยภาพรวม เพราะที่ผ่านมาการพัฒนาเชิงพื้นที่มักใช้ในการเรื่องตั้งอยู่บนฐานของข้อมูลเดิมๆ ที่ยังไม่มีรายละเอียดและต่อเนื่อง และยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาฐานข้อมูลผู้สูงอายุแบบองค์รวมในพื้นที่ที่ทำการสำรวจและเก็บรวบรวมไว้ชัดเจน เพราะจะเห็นข้อมูลมีแค่จำนวนประชากรผู้สูงอายุเบื้องต้น แต่ถ้ามองในเรื่องการสำรวจในเรื่องเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ข้อมูลพื้นฐาน สภาวะทางเศรษฐกิจ สภาวะทางสังคม สภาวะทางสุขภาพ สภาวะทางประชากร ดัชนีความสุขของผู้สูงอายุ คุณค่าในตนเอง และการจัดสวัสดิการสังคม ยังไม่ฐานข้อมูลที่พบในรายละเอียดดังกล่าว ดังนั้นปัญหาสำคัญประการ

¹ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2562. กรุงเทพมหานคร, 2562, หน้า 39.

² กมลชนก ขำสุวรรณ และมาลี ลิ้มสกุล, คุณค่าของผู้สูงอายุในระบอบของความเป็นจริง: ความท้าทายของนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2560, หน้า 135-136

หนึ่งข้อมูลผู้สูงอายุในระดับพื้นที่ คือ การขาดการใช้เทคโนโลยีมาพัฒนาระบบสารสนเทศในการจัดทำข้อมูลสารสนเทศของผู้สูงอายุ ทำให้ข้อมูลที่ได้มามีความคลาดเคลื่อน การรายงานผลไม่เป็นปัจจุบันขาดการเชื่อมโยงในเครือข่าย ดังนั้นจึงมีจึงเห็นความสำคัญในการดำเนินการพัฒนาชุดข้อมูลสถานการณ์ผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ให้ข้อมูลมีความถูกต้องรวดเร็ว ทันเวลา ได้มาตรฐานและตรวจสอบได้สามารถออนไลน์ได้ทั่วถึง มีศูนย์กลางในการกระจายข้อมูล เพื่อป้องกันการซ้ำซ้อนของข้อมูล และจัดทำให้ง่ายต่อการค้นหาข้อมูลต่างๆ เพื่อใช้สนับสนุนการตัดสินใจวางแผนและพัฒนาเชิงพื้นที่ในด้านการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท โดยกลุ่มเป้าหมายของผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลพหลโยธิน อำเภอเมือง จ.พิษณุโลก เป็นพื้นที่ที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เมื่อมองจากจำนวนประชากรของพื้นที่มีทั้งสิ้น 7,112 คน ปัญหาของพื้นที่โดยเฉพาะ ผู้สูงอายุ พบว่า พื้นที่ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ มีจำนวนผู้สูงอายุจำนวน 1,143 คน (คิดเป็นร้อยละ 16.07) โดยมีจำนวนผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง 135 คน และช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 78 คน และด้วยบริบทสภาพชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบทผู้สูงอายุต้องเผชิญกับปัญหาในด้านต่างๆ ในลักษณะที่แตกต่างทั้งสุขภาพ เศรษฐกิจ ปัญหาสภาพแวดล้อมที่มีมลภาวะ สภาพความแออัดของสังคมเมือง และความเครียดในการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้ไม่เอื้อต่อการดูแลสุขภาพทั้งทางกาย จิต สังคมที่เหมาะสม และอาจส่งผลให้มีปัญหาในการเข้าถึงบริการความช่วยเหลือเมื่อถึงเวลาจำเป็น ดังนั้นที่ผ่านมาข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ยังไม่มีชุดข้อมูลที่ทันสมัยและครอบคลุมในประเด็นคุณภาพชีวิต และหน่วยงานในพื้นที่ได้สะท้อนถึงความต้องการให้มีการศึกษาเพื่อต้องการที่ทราบสภาพปัญหาข้อมูลหรือสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่จำเป็นไม่ว่าจะเป็นข้อมูลของลักษณะประชากร ปัญหา ความต้องการ และคุณภาพชีวิตในด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ข้อจำกัด และความต้องการต่างๆ ของกลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งการศึกษาถึงแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่ามีความเหมาะสมและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้มากน้อยเพียงใด รวมทั้งมีปัจจัยอะไรที่ส่งกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะทำให้สามารถเตรียมความพร้อมและกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทเพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁴

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงบูรณาการในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท โดยเป็นการสำรวจนำข้อมูลมาวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานการณ์ผู้สูงอายุ และความต้องการเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อเสนอแนะแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ชุมชนในการนำข้อมูลมาใช้ในวางแผนและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเชิงพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

³ ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย, จำนวนข้อมูลประชากรผู้สูงอายุ ปี 2555, จากเว็บไซต์ <http://phitsanulok.kapook.com/เมืองพิษณุโลก>, สืบค้นเมื่อ วันจันทร์ ที่ 28 ธันวาคม 2563

⁴ ศิลปสวย ระวีแสงสุรย์, แนวทางการพัฒนาคุณภาพการดูแลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2559, หน้า 1-3.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท
- 2.2 เพื่อศึกษาความต้องการด้านคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท
- 2.3 เพื่อเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ชุมชนในการนำข้อมูลมาใช้ในวางแผนและพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประเภทการวิจัยเชิงสำรวจข้อมูล (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ชุมชนในการนำข้อมูลใช้สนับสนุนการตัดสินใจพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับเทศบาลตำบลพลาชุมพล อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ประชากร จำนวนขนาดตัวอย่าง

กลุ่มประชากรทั้งหมด ได้แก่ ผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลพลาชุมพล จังหวัดพิษณุโลกประชากรที่เป็นผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ในพื้นที่ทั้งหมด 1,346 คน คิดเป็นจำนวนประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 17.77 ของประชากรทั้งหมด รวม 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านวังหิน หมู่ 2 บ้านแสงดาว (ท่าตะเคียน) หมู่ 3 บ้านวัดตาล หมู่ 4 บ้านพลาชุมพล หมู่ 5 บ้านบางพยอมใต้⁵

จำนวนขนาดตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้หลักการคำนวณหาขนาดตัวอย่างการกำหนดขนาด กลุ่มตัวอย่างคำนวณจากสูตรของ ทาโร ยามานะ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % โดยใช้ความคลาดเคลื่อนในการสุ่ม 5% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นต่ำจำนวน 256 คน จะต้องทำการสุ่มตัวอย่างจำนวน 256 คน เพื่อป้องกันความผิดพลาด โดยแบ่งเป็นพื้นที่ดังต่อไปนี้ซึ่งวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) ทั้ง 5 หมู่บ้านจำนวนเท่าๆกันได้หมู่บ้าน 52 คน

และการวิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในส่วนของการวิจัยผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ แกนนำผู้สูงอายุในพื้นที่ ผู้นำชุมชน สหวิชาชีพในชุมชน และหัวหน้าหน่วยงานในพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและพัฒนาชุดข้อมูล ได้แก่

- 1) แบบสอบถาม (Questionnaires) ใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้สูงอายุในพื้นที่ในการออกแบบและพัฒนาชุดข้อมูลสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่
- 2) แนวคำถามแบบมีโครงสร้าง (Interview Guide) ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เพื่อประเมินเกี่ยวกับสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่และแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ชุมชนในการนำข้อมูลมาใช้ในวางแผนและพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่

⁵ สำนักงานเทศบาลพลาชุมพล, แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลพลาชุมพล จังหวัดพิษณุโลก (พ.ศ.2561-2565), 2563. หน้า 12-13

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และส่วนวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม ถูกต้อง และมีความน่าเชื่อถือในตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. ผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยสามารถอธิบายตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทพบว่า

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างทำให้เห็นภาพเกี่ยวกับคุณลักษณะที่น่าสนใจและปัญหาของผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบทในปัจจุบันที่กำลังประสบปัญหาการดำเนินชีวิต ซึ่งข้อมูลชี้ให้เห็นชัดและเป็นข้อมูลที่สำคัญ เพราะใช้สะท้อนแนวโน้มของปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพราะถ้ามองจากจำนวนประชากรของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต ดังนั้นข้อมูลสามารถใช้ในการวางแผนและเป็นแนวทางในการทำแผนชุมชนสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในเรื่องนโยบายและการดำเนินงานที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่ พบว่า คุณลักษณะผู้สูงอายุในปัจจุบันมีความแตกต่างจากในอดีตในหลายๆ ด้าน ได้แก่ การเปรียบเทียบจำนวนผู้สูงอายุเพศชายและเพศหญิงจะเห็นความชัดเจนในสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพศหญิง (ร้อยละ 57.89) มีจำนวนมากกว่าเพศชาย (ร้อยละ 42.11) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ยังไม่มากนักทั้งในกลุ่มที่ติดบ้าน (ร้อยละ 3.34) และติดสังคม (ร้อยละ 1.12)

ความแตกต่างในระดับการศึกษาของผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท ก็พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังเป็นกลุ่มที่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 42.38) ซึ่งมีผลต่อกระทบในด้านอาชีพ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 35.46) และมีระดับรายได้อยู่ที่ 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 72.30) และรายได้ส่วนใหญ่มาจากจากรัฐ (เบี้ยยังชีพ) (ร้อยละ 94.46) จากบุตรหลาน (ร้อยละ 61.22) คู่สมรส (ร้อยละ 32.41) และทำงานด้วยตนเอง (ร้อยละ 31.02) ซึ่งบวกกับสภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้นทำให้ผู้สูงมีค่าใช้จ่ายอยู่ที่ระดับ และใช้จ่ายอยู่ระหว่าง 5,001-10,000 บาท (ร้อยละ 64.82) โดยใช้จ่ายไปกับค่าอาหาร (ร้อยละ 49.31) ค่ารักษาพยาบาล/ยารักษาโรค (ร้อยละ 37.12) และค่าสาธารณูปโภค ไฟฟ้า ค่าน้ำ โทรศัพท์ (ร้อยละ 34.63) ในเมื่อค่ารายได้กับรายจ่ายไม่สมดุลทำให้เกิดหนี้สินที่ตามของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ยังมีปัญหาหนี้สินถึงร้อยละ 75.62 จึงทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 51.80 ไม่มีเงินออมเพื่อใช้ยามจำเป็น และที่สำคัญผู้สูงอายุเลือกรูปแบบการอยู่อาศัยที่แตกต่างกันออกแม้โครงสร้างครัวเรือนและความจำเป็นอื่นๆ ที่ทำให้ผู้สูงอายุบางส่วนต้องอยู่ตามลำพัง (ร้อยละ 4.16) แต่สถานการณ์ในปัจจุบันผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่กับครอบครัวไปส่วนมากการอยู่อาศัยยังอยู่กับครอบครัวโดยเฉพาะคู่สมรส (ร้อยละ 42.11) และลูกหลาน (ร้อยละ 34.90)

นอกจากนี้ผลวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความกังวลใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิตตอนสูงอายุ ร้อยละ 53.74 และส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความกังวลใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิตตอนสูงอายุ ได้แก่ ส่วนใหญ่กังวลเรื่องทำงานไม่ได้/เคยทำในสิ่งที่ผ่านมา (ร้อยละ 43.87) รองลงมา สุขภาพร่างกาย/โรคประจำตัว (ร้อยละ 34.90) ไม่มีรายได้มาเลี้ยง (ร้อยละ 26.87) และที่สำคัญปัญหาทางเศรษฐกิจและสุขภาพ เกือบครึ่งหนึ่งของ

ผู้สูงอายุ มีรายได้ไม่พอเลี้ยงชีพ และ 2 ใน 3 มีความระดับคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง และส่วนใหญ่กลุ่มผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพ (ร้อยละ 71.47) โดยเฉพาะโรคปวยเรื้อรัง คือ ความดันโลหิตสูง (ร้อยละ 40.72) โรคปวดหลัง ปวดเอว ไชข้ออักเสบ (ร้อยละ 29.36) โรคเบาหวาน (ร้อยละ 17.45) ซึ่งสภาวะการเจ็บป่วยของผู้สูงอายุนี้ เป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้ทำให้ขาดรายได้ในการดำรงชีวิตและมีผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจในระยะยาว และอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับโรคซึมเศร้าสำหรับผู้สูงอายุที่มีถึงร้อยละ 5.26 แต่ในอนาคตโรคนี้สำหรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในเขตเมืองซึ่งชนบทที่ผู้สูงอายุที่รู้สึกโดดเดี่ยว นอนไม่หลับ อารมณ์ซึมเศร้าหรือท้อแท้ และที่สำคัญไม่มีความสุขในสิ่งต่างๆที่เคยทำได้ประจำ

ประเด็นหนึ่งที่สำคัญ คือ เรื่องของการที่ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง อย่างไรก็ตามผลการวิจัย ยังพบว่า ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังมีครอบครัว และเครือญาติยังคงเป็นสถาบันหลักในการดูแลผู้สูงอายุ (ร้อยละ 42.11) ในปัจจุบันประมาณร้อยละ 34.90 ของผู้สูงอายุที่มีบุตรอาศัยอยู่กับบุตร อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุที่อยู่กับญาติพี่น้อง (ร้อยละ 5.82) และมีเพียง (ร้อยละ 4.16) ที่อยู่ลำพังคนเดียวแต่ผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ เกือบครึ่งหนึ่งก็พบปะกับญาติพี่น้องทุกวัน ซึ่งจากสรุปจากงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุไทยปัจจุบันมีไม่มากนักที่ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว หรือญาติพี่น้อง สถาบันครอบครัวยังคงเป็นสถาบันหลัก ในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ไม่ควรชะล่าใจภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและภาวะการเกิดโรคระบาดโควิด-19 ในปัจจุบัน อาจส่งผลกระทบต่อความสามารถของครอบครัว ในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นประเด็นหนึ่งที่น่าห่วงใย ทำอย่างไรจึงจะทำให้ประชากรที่มีอายุยืนยาวขึ้น มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เป็นภาระของบุตรหลาน ช่วยเหลือตนเองได้ทั้งทางสังคม และเศรษฐกิจ ในส่วนนี้ผู้นำท้องถิ่น บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเทศบาลตำบล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หรือหน่วยงานอื่นๆ ในชุมชน คงมีบทบาทอย่างสำคัญในการส่งเสริมและดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุสำหรับคนที่เข้าใกล้วัยสูงอายุนั้น ควรณรงค์ให้มีการเตรียมตัวก่อนเป็นผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในด้านสุขภาพและเศรษฐกิจ การเตรียมการนี้ควรส่งเสริมทั้งในด้านการรักษาสุขภาพให้แข็งแรงได้แก่ การออกกำลังกาย ความเป็นอยู่ การตรวจสุขภาพ การเตรียมการด้านเศรษฐกิจ (อาชีพ/รายได้) ตลอดจนที่อยู่อาศัย ส่วนในกลุ่มวัยสูงอายุนั้น ควรมีการดูแลสุขภาพให้แข็งแรง หรือลดโอกาสที่จะเกิดการเจ็บป่วยให้กับผู้สูงอายุทุกกลุ่มให้น้อยที่สุด

สำหรับความสุขของผู้สูงอายุเป็นการประเมินความสามารถในการดูแลตนเอง มีความสัมพันธ์กับความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุ เป็นไปในลักษณะคล้ายตามกันหรือมีทิศทางเดียวกันนั่นคือกลุ่มตัวอย่างที่มีความสามารถในการดูแลตนเองได้ดีและพึงพอใจในการปฏิบัติดูแลตนเอง สอดคล้องกับกิจวัตรประจำวัน ส่งผลให้เกิดความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสุขในชีวิตอยู่ในระดับปานกลางไปในทิศทางระดับมาก ร้อยละ 32.13 ทั้งนี้อธิบายได้ว่าอาจเป็นเพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถดำรงชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ดี การเข้าถึงบริการสุขภาพ สัมพันธภาพในครอบครัวและการได้รับแรงสนับสนุนทางสังคมของผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชน โดยเฉพาะเรื่องความต้องการที่อยากให้ชุมชนจัดกิจกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความต้องการกิจกรรมการฝึกอาชีพและสร้างรายได้ ร้อยละ 63.99 รองลงมา กิจกรรมเข้าร่วมชมรม/สมาคม/กลุ่มองค์กร/โรงเรียนผู้สูงอายุ ร้อยละ 34.90 กิจกรรมสำคัญทางศาสนา/เข้าวัดปฏิบัติธรรม ร้อยละ 26.32 กิจกรรมเป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ร้อยละ 27.98 กิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ร้อยละ 24.10 กิจกรรมออกกำลังกายและกีฬา ร้อยละ 23.55

กิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งในและต่างจังหวัด ร้อยละ 15.24 และกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้กับชุมชน ร้อยละ 12.47

ความต้องการด้านคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่กิ่งเมืองกิ่งชนบท พบว่า

การวิเคราะห์ข้อมูลทำให้เห็นภาพรวมด้านความต้องการได้รับการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ย 3.21 อยู่ในระดับมาก พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีความต้องการด้านการบริการทางด้านอาชีพ รายได้และการออม ร้อยละ 3.52 (อยู่ในระดับมาก) ผู้สูงอายุสะท้อนถึงความต้องการอยากให้องค์กรหน่วยงานในพื้นที่มีการส่งเสริมและการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจควรส่งเสริมตั้งแต่ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน เพื่อที่จะได้เตรียมตัวและวางแผนการเป็นผู้สูงอายุที่ดีมีประโยชน์ต่อสังคมและเป็นภาระของสังคมให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยงานที่สำคัญในพื้นที่ควรมีการบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐภายนอกและภาคเอกชน ได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และมหาวิทยาลัยในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจ ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มอาชีพสำหรับผู้สูงอายุเพื่อที่จะหาอาชีพและสร้างรายได้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะทักษะฝีมือแรงงาน (Reskill & Upskill) ที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้

การบริการทางด้านการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม ร้อยละ 3.52 (อยู่ในระดับมาก) ผู้สูงอายุได้สะท้อนถึงความต้องการที่ควรจะเน้นไปในเรื่องของการสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะในเรื่องของการรวมกลุ่ม เครือข่ายทางสังคม ความผูกพันของชุมชน และการรับรู้ต่างๆ เนื่องจากเมื่อมองถึงปัจจัยของการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในด้านปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งความต้องการในการร่วมกิจกรรมทางสังคมก็เพื่อให้เกิดการใช้พื้นที่ทางสังคมที่เป็นศูนย์กลาง (ศาลาประชาคมหมู่บ้าน/โรงเรียนผู้สูงอายุ/ชมรม/กลุ่มอาชีพ/เทศบาล/รพสต.) ทำให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่แสดงออกและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านตัวตนของผู้สูงอายุมากที่สุด ผู้สูงอายุจะรู้สึกภาคภูมิใจว่าตนเองมีความสำคัญมากต่อผู้อื่นและเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีความสุขกับบทบาทในกลุ่มสังคมนั้นๆ ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมทางสังคมก็มีส่วนสำคัญในการทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมต้องมีการสำรวจความต้องการในการทำอะไรกิจกรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการออกแบบกิจกรรมที่ตรงความต้องการของผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุข สนุกสนาน ทำให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้นที่เติมเต็มการพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องให้ครบทั้ง 6 ด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการใช้สื่อเทคโนโลยี

การบริการสวัสดิการด้านสุขภาพ ร้อยละ 3.49 (อยู่ในระดับมาก) พบว่า ผู้สูงอายุสะท้อนถึงความต้องการโดยการพัฒนาหน่วยบริการดูแลสุขภาพ เยี่ยมบ้าน และให้ความรู้ผู้สูงอายุทุกกลุ่ม (ติดบ้าน/ติดสังคม/ติดเตียง) ที่บ้าน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลที่ให้บริการดูแลผู้สูงอายุ มีพัฒนาอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุให้มีทักษะและความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุเบื้องต้น มีพื้นที่สุขภาพและเครื่องออกกำลังกายที่ชุมชนจัดไว้ให้ในแต่ละหมู่บ้าน มีการพัฒนาระบบบริการเคลื่อนย้าย/รับ-ส่งต่อผู้สูงอายุ การอบรมการปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้กับผู้สูงอายุและคนในครอบครัว และผู้สูงอายุสะท้อนอยากให้องค์กรหน่วยงานในพื้นที่มีการสนับสนุนให้มีตู้ยาสามัญประจำบ้านชุดเล็กสำหรับผู้สูงอายุที่บ้าน เพื่อให้ผู้สูงอายุและคนในครอบครัวสามารถได้ช่วยเหลือตัวเองในเบื้องต้นก่อนจะไปโรงพยาบาล หรือเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น ยาแก้ปวด ยาหม่อง ยาใส่แผล เป็นต้น

การบริการทางด้านเข้าถึงบริการข้อมูลข่าวสาร ร้อยละ 3.46 (อยู่ในระดับมาก) ผู้สูงอายุสะท้อนถึงอยากให้หน่วยงานมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความรู้เรื่องสิทธิสวัสดิการ แหล่งเงินทุน อาชีพ และพรบ./กฎหมายสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการรับรู้อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการใช้สื่อเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตต่างๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

การบริการสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ร้อยละ 2.89 (อยู่ในระดับปานกลาง) พบว่า ผู้สูงอายุสะท้อนถึงความต้องการด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอยากให้หน่วยงานในพื้นที่มีการอำนวยความสะดวกและ บริการซ่อมแซมบ้านพักผู้สูงอายุ การปรับตัวสิ่งแวดล้อมบริเวณในและภายนอกบ้าน ได้แก่ ไฟฟ้าสว่าง ความสะอาดเรียบร้อย ราวจับกันล้ม โถส้วมแบบนั่งห้อยขา และการดูแลในเรื่องสิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิต เช่น มลภาวะ ชีวนามัย เป็นต้น) พื้นที่การออกกำลังกาย/สวนสาธารณะที่มีความปลอดภัยเป็นศูนย์กลางพื้นที่สามารถเดินทางได้สะดวก

การบริการทางการศึกษาและการเรียนรู้ ร้อยละ 2.78 (อยู่ในระดับปานกลาง) พบว่า ผู้สูงอายุสะท้อนถึงการบริการทางการศึกษาและการเรียนรู้อยากให้ในพื้นที่ช่วยกันพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่เกิดจากความสนใจและความถนัดของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม เช่น ศูนย์การเรียนรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรอินทรีย์ ศูนย์การเรียนรู้และฝึกอาชีพ ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อพื้นที่การเรียนรู้และเป็นศูนย์การถ่ายทอดนอกจากโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างเพียงเดียว การมีหลักสูตรการเรียนรู้ต่างๆที่เติมเต็มทักษะและความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

5. สรุป อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุแบบบูรณาการในเชิงพื้นที่ เมืองกิ่งชนบท จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่านับวันจำนวนประชากรของผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นแล้วยังมีอายุยืนอีกด้วย ดังนั้นยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาผู้สูงอายุจะต้องมีการขับเคลื่อนโดยเฉพาะการนำข้อมูลเชิงตัวเลขมากำหนดทิศทางการพัฒนาและช่วยเหลือผู้สูงอายุทั้งในระดับประเทศไปสู่ระดับท้องถิ่นแบบองค์รวมซึ่งถือว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุก็เหมือนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยทั่วไป เพราะส่วนใหญ่การพัฒนาทั้งในระดับบุคคลระดับครอบครัวและระดับชุมชน เพื่อยกระดับความร่วมมือและเสริมสร้างพลังสังคมสูงอายุ โดยบูรณาการการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุทั้งในระดับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐตั้งแต่ระดับจังหวัดสู่การปฏิบัติงานของหน่วยงานท้องถิ่นในระดับพื้นที่ สร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนแผนพัฒนาชุมชน พัฒนาระบบติดตามประเมินผล เชื่อมโยงกลไกที่มีตั้งแต่ระดับพื้นที่สู่ระดับนโยบาย เป้าหมายสุดท้าย คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นกลไก มาตรการขับเคลื่อนแผนพัฒนาเรื่องสังคมสูงอายุเชิงพื้นที่ มีการเชื่อมโยงข้อมูลผู้สูงอายุระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลผู้สูงอายุในภาพรวม ตั้งแต่สภาพปัญหา ความต้องการ และการบริการที่ผู้สูงอายุได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจิตร แสงทองล้วน (2560)⁶ ที่ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัด พบว่า รูปแบบ

⁶ วิจิตร แสงทองล้วน, แนวทางการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งส่วนกลางส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัด, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กรุงเทพมหานคร, 2560.

การบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่ ต้องเริ่มต้นที่จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือการบูรณาการแก้ไขปัญหาร่วมกันของเครือข่ายในแต่ละบทบาทหลักของหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานระหว่างตัวแสดงของเครือข่ายในระดับต่างๆ และภาคส่วนทั้งในระดับต่างๆ ที่เกื้อหนุนต่อการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดขั้นตอนการทำงานเชื่อมโยงกับแผนงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่

ดังนั้นจากแนวคิดการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับพื้นที่ โดยเน้นด้านการบริการทางด้านอาชีพ รายได้และการออม ด้านสุขภาพทางด้านการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม ทางด้านเข้าถึงบริการข้อมูลข่าวสาร ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม และทางด้านการศึกษาและการเรียนรู้ให้กับประชากรวัยผู้สูงอายุทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มติดสังคม ติดบ้าน และติดเตียง รวมถึงช่วงก่อนวัยจะเข้าสู่ผู้สูงอายุ (วัยแรงงานตอนปลาย) เพื่อให้สามารถเข้าถึงบริการทางด้านสังคมและสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง โดยเน้นการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของบุคคลในพื้นที่ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ภายใต้การทำงาน “เครือข่ายสหวิชาชีพดูแลกลุ่มผู้สูงอายุเชิงพื้นที่” ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ร่วมกับเครือข่ายสหวิชาชีพดูแลกลุ่มผู้สูงอายุเชิงพื้นที่จากข้างต้น แกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ ครอบครัว/เครือญาติ องค์การชุมชน/กลุ่มวิสาหกิจภาคเอกชน ภาคประชาชน วัด และโรงเรียน เป็นหน่วยงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การดำเนินงานและบริหารจัดการระบบการบริการทางสังคมและสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพกับระบบสถานบริการ หรือหน่วยงานสาธารณสุข หรือหน่วยงานอื่นๆ หรือสนับสนุนและส่งเสริมให้กลุ่มหรือองค์กรประชาชนดำเนินกิจกรรมคุณภาพชีวิตต้องให้ครบทั้ง 5 ด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของทุกกลุ่มประชากรของผู้สูงอายุ สามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐ ได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายพิทยา ทองหนูหยี (2561)⁷ ที่ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน พบว่า โดยสรุป ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกระบวนการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน คือ การใช้กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายสหวิชาชีพชุมชน แล้วมีการสร้างระบบดูแลผู้สูงอายุในชุมชน ผ่านกระบวนการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ให้มีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ในด้านสุขภาพ จิตใจ สัมพันธภาพ และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการกำหนดแผนพัฒนาให้มีการกิจเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การจัดสวัสดิการ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ รวมทั้งการพัฒนารูปแบบงานด้านสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมและตอบสนองต่อสภาพการณ์ทางสังคม กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก พันธกรณี และข้อตกลงระหว่างประเทศ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยมีเป้าประสงค์หลัก การสร้างแผนชุมชน มาตรการ กลไก นวัตกรรมเพื่อการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุและรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของหน่วยงานในระดับพื้นที่บนฐานข้อมูล และทุกภาคส่วนมีการดำเนินการรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพผ่านกระบวนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังนี้

⁷ พิทยา ทองหนูหยี. กระบวนการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านควนดินแดง. จังหวัดพัทลุง, 2561.

ขั้นตอนของการวางแผน (Plan) เป็นการดำเนินงานในการกำหนดแผนงานร่วมกันโดยผ่านวิธีการประชุมประจำเดือนภายในกลุ่ม การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การประชุมร่วมกับหน่วยงานภายนอก และจัดกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานของเครือข่ายเครือข่ายสหวิชาชีพดูแลกลุ่มผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ ดังนี้

1) ระบบการดำเนินงานของหน่วยงานในพื้นที่บนฐานข้อมูลคุณภาพชีวิต (การเจ็บป่วยและรักษาพยาบาล, การดูแลผู้สูงอายุเกี่ยวกับผู้ยากไร้ ยาจน คนพิการ และขาดอุปกรณ์เลี้ยงดู, การพัฒนาอาชีพและรายได้, ระบบการดูแลและการเยี่ยมบ้านของสหวิชาชีพชุมชน, ที่อยู่อาศัยสภาพแวดล้อม และข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ)

2) แผนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ (กิจกรรมที่เสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่หลากหลายในเรื่องทักษะ ความรู้ และสัมพันธภาพในการใช้ชีวิต)

3) แผนการบริหารงานทั่วไปการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ (การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้แกนนำ สหวิชาชีพชุมชน และผู้สูงอายุ ครอบครัว การขยายเครือข่ายอาสาสมัครในการดูแลผู้สูงอายุทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้านที่มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน)

4) แผนด้านแหล่งกองทุนและศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุของหน่วยงานในพื้นที่ (การพัฒนากองทุนสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ การระดมทุน กุ้ยม การสงเคราะห์ให้กับผู้สูงอายุ)

ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ (Do) เป็นการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมของกลุ่มในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ระบบการระบบดูแลและจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ การกิจกรรมให้ความรู้ผู้สูงอายุในการพัฒนาการดูแลสุขภาพเบื้องต้น การสร้างอาชีพ รายได้ การออม ความสุขในการใช้ชีวิต)

2) แผนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ (จัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่หลากหลายสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ซึ่งได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมนันทนาการ ออกกำลังกายและกีฬา กิจกรรม เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย กิจกรรมพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างรายได้ กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ กิจกรรม ท่องเที่ยว กิจกรรมการกุศลและสาธารณกุศล กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดูงานภายนอกชุมชน)

3) แผนการบริหารงานทั่วไป (จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้พร้อมกับทำกิจกรรมในด้านการบริหารดำเนินงานสำหรับผู้สูงอายุให้กับแกนนำ สหวิชาชีพชุมชน และผู้สูงอายุ ครอบครัว การขยายเครือข่ายอาสาสมัครในการดูแลผู้สูงอายุ และมีการประชุมเครือข่ายหน่วยงานและสหวิชาชีพดูแลกลุ่มผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ของทุกปีเพื่อสรุปแนวทางและร่วมกันพัฒนาแผนพัฒนาผู้สูงอายุในระดับพื้นที่)

4) แผนด้านแหล่งกองทุนและศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุของหน่วยงานในพื้นที่ (การระดมทุน การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเพื่อการเจ็บป่วย เลี้ยงดู เยี่ยมบ้าน ตาย พัฒนาอาชีพ จัดตั้งการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ จัดตั้งกองทุนปันน้ำใจสำหรับผู้สูงอายุ จัดตั้งกองทุนขะสำหรับผู้สูงอายุ และจัดตั้งสื่อเรียนรู้ชุมชน)

ขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) เป็นขั้นตอนการตรวจสอบเกี่ยวกับปัญหาที่พบในการดำเนินงานของกลุ่ม

1) ระบบการดำเนินงานของหน่วยงานในพื้นที่ มีการตรวจสอบการจัดกิจกรรมว่ามีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ)

2) แผนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ (การตรวจสอบจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่หลากหลายสัปดาห์ละ 1 ครั้งว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้และผลที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ)

3) แผนการบริหารงานทั่วไปการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ (การตรวจสอบการทำงานของแกนนำและคณะกรรมการบริหารกลุ่มกองทุนเป็นประจำทุกเดือน ตรวจสอบการเรียนรู้ของสมาชิกในการเข้าร่วมทำกิจกรรมทุกเดือน)

4) แผนด้านแหล่งกองทุนและศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุของหน่วยงานในพื้นที่ (การตรวจสอบในเรื่องงบประมาณการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมในการดำเนินตรวจประเมินปัญหาและช่วยเหลือของผู้สูงอายุทุกเดือน)

ขั้นตอนการขั้นตอนแก้ไขและปรับปรุง (Act) เป็นขั้นตอนการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของเครือข่ายสหวิชาชีพชุมชน โดยมีแนวทางดังนี้

1) ระบบการระบุดูแลและจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ การถ่ายทอดและปลูกฝังองค์ความรู้ในพัฒนาระบบจัดกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุมีครอบคลุมตั้งแต่การเจ็บป่วย รักษา และเสียชีวิตให้กับสมาชิกรุ่นใหม่

2) แผนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ การพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนากิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การจัดฝึกอบรม การดูงาน การสร้างอาชีพและรายได้การพัฒนาที่อยู่อาศัย แหล่งการเข้าถึงเงินทุน ช่องทางการรับรู้และเข้าถึงข่าวสารให้กับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

3) แผนการบริหารงานทั่วไปการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุศูนย์กลางเพื่อจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ

4) แผนด้านแหล่งกองทุนและศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุของหน่วยงานในพื้นที่ การระดมทุนและขยายพื้นที่สำหรับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ศูนย์การเรียนรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรอินทรีย์ ศูนย์การเรียนรู้และฝึกอาชีพ ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อพื้นที่การเรียนรู้และเป็นศูนย์การถ่ายทอดนอกจากโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างเพียงเดียว การมีหลักสูตรการเรียนรู้ต่างๆที่เพิ่มเติมทักษะและความรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

ดังนั้นกระบวนการดำเนินงานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตั้งแต่ การวางแผน (Plan) การลงมือปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) จนถึงการแก้ไขและปรับปรุง (Act) ซึ่งหน่วยงานในพื้นที่ควรมีบทบาทในการดำเนินงานเพื่อกระตุ้นให้มีการมีส่วนร่วมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เสริมสร้างการพัฒนาองค์ความรู้และกิจกรรม รวมถึงถ่ายทอดและปลูกฝังองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนา “แผนชุมชนสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพื้นที่” ได้แก่ การระบุดูแลและจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ แผนกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ แผนการบริหารงานทั่วไปการพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยงานในพื้นที่ และแผนด้านแหล่งกองทุนและศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีสวัสดิการในชีวิตที่ดูแลชีวิตในยามสูงอายุ และพัฒนากิจกรรมเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สัมพันธภาพ และสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย เพื่อให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้มากที่สุดทั้งในระดับครอบครัว กลุ่มเครือข่ายผู้สูงอายุ และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กตัญญู แก้วหานาม และคณะ (2560)⁹ ที่ได้วิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายในการจัดทำแผนชุมชนภายใต้บริบทความเป็นอิสระทางภาคีขององค์กรปกครองท้องถิ่นใน

⁹ กตัญญู แก้วหานาม และคณะ. การสร้างเครือข่ายในการจัดทำแผนชุมชนภายใต้บริบทความเป็นอิสระขององค์กรปกครองท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์. มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. 2560.

จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การทำงานของหน่วยงานในระดับท้องถิ่นโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนพัฒนาชุมชนเข้ามาเป็นตัวขับเคลื่อนงานตั้งแต่การจัดเตรียมจนกระทั่งการแก้ไขและพัฒนาของการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานการตอบสนองความต้องการของประชาชนแต่ละพื้นที่อย่างแท้จริง ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดการตอบสนองต่อการจัดสาธารณะให้กับประชาชนได้

จากองค์ประกอบและปัจจัยต่างๆที่ได้จากการสรุปข้างต้น ประเด็นที่สำคัญที่เป็นข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้เป็นชุมชนพึ่งตนเอง ได้แก่ **“การใช้ประโยชน์ระบบข้อมูลสารสนเทศของผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ในเทศบาลตำบลพลายชุมพล”** เป็นฐานข้อมูลสถานการณ์ของผู้สูงอายุในการวางแผนและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตรงกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ซึ่งข้อมูลเป็นการชี้เป้าได้ตรงกับสถานะในปัจจุบันเพราะผู้สูงอายุแต่ละช่วงอายุและแต่ละกลุ่มมีความต้องการต่างกัน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการของหน่วยงานในพื้นที่ที่เชื่อมโยงในแต่ละบทบาทในการทำงานกับผู้สูงอายุ ซึ่งจากข้อมูลผู้สูงอายุทำให้เกิดประเด็นความท้าทายและข้อเสนอประเด็นในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับระบบข้อมูลสารสนเทศของผู้สูงอายุเชิงพื้นที่ทั้งเมืองทั้งชนบท ดังนี้ 1) **การสร้างหลักประกันด้านอาชีพและรายได้เพื่อวัยสูงอายุ** การเตรียมความพร้อมเพื่อความมั่นคงในวัยสูงอายุ ด้วยการส่งเสริมระบบการออมในระบบกองทุนสวัสดิการชุมชนให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในวัยทำงานและยังไม่มีหลักประกันด้านรายได้ใดๆ จากรัฐให้มีเพื่อการใช้จ่ายในวัยสูงอายุ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการด้านการบริการทางด้านอาชีพ รายได้และการออม ซึ่งผู้สูงอายุได้สะท้อนถึงความต้องการที่ควรจะไปเรื่องของส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกการออมตั้งแต่วัยเด็กและจนกระทั่งวัยแรงงาน แล้วควรมีการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุทั้งในเรื่องอาชีพ รายได้ และหลักประกันทางการเงินในการวางแผนเข้าสู่ผู้สูงอายุ เพราะเนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีปัญหาเรื่องของความมั่นคงทางการเงินและชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่ง พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่มีเงินออมในอนาคตหรือมีเงินออมน้อยมาก ดังนั้นการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจควรส่งเสริมตั้งแต่ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน เพื่อที่จะได้เตรียมตัวและวางแผนการเป็นผู้สูงอายุที่ดีมีประโยชน์ต่อสังคมและเป็นภาระของสังคมให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยงานที่สำคัญควรบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐภายนอก ได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และมหาวิทยาลัยในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจ ควรจัดตั้งกลุ่มอาชีพสำหรับผู้สูงอายุเพื่อที่จะหาอาชีพและสร้างรายได้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะทักษะฝีมือแรงงาน (Reskill & Upskill) ที่ผู้สูงอายุสามารถทำได้ เช่น การทำดอกไม้ เครื่องจักรสาน นวดแผนไทย การปั้นเซรามิกซ์ หรือทำสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ เป็นต้น แล้วสร้างเป็นอาชีพโดยจัดกลุ่มกองทุนชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพตามความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคลที่สนใจ แล้วมีส่งเสริมด้านการตลาดและสื่อเทคโนโลยีเพื่อให้สินค้าที่ผู้สูงอายุผลิตจำหน่ายได้มากขึ้น จัดแนะแนวอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ วางแผนการจัดทำบัญชีครัวเรือนทั้งเรื่องรายรับและรายจ่าย จัดหาแหล่งงบประมาณ/เงินทุนเพื่อประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ โดยให้หน่วยงานตั้งแต่ระดับชุมชน ภาครัฐ และเอกชนให้ความร่วมมือโดยรับผู้สูงอายุเข้าฝึกอาชีพตามความสนใจในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ

2) **การสร้างและพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในเชิงสหวิชาชีพชุมชนให้เป็นระบบ** โดยมุ่งเน้นที่จะสร้างและพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในระดับชุมชนแบบบูรณาการ สร้างกลไกต่างๆ ที่มีอยู่ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านบุคลากร และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ร่วมกันทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุทั้งบุคลากรวิชาชีพ และอาสาสมัครด้วยการ

ให้บริการแก่ผู้สูงอายุในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการเร่งขยายการฝึกอบรมบุคลากรเพื่อพัฒนาความรู้ และพัฒนาทักษะเฉพาะด้านการดูแลผู้สูงอายุ

3) การจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมและปลอดภัยในที่สาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ โดยมุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักให้หน่วยงานทุกภาคส่วนในเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย เพื่อคนทุกวัยให้สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน **4) การเสริมสร้างขีดความสามารถของหน่วยงานในพื้นที่** ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียนผู้สูงอายุ กลุ่มชมรมต่างๆ บ้าน วัด และโรงเรียน ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลด้านคุณภาพชีวิตอย่างครอบคลุมทุกด้าน จึงจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างขีดความสามารถของบุคลากรเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน โดยการสนับสนุนทรัพยากร การสนับสนุนความรู้ การนิเทศงาน หรือ การฝึกอบรมเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้สูงอายุ และองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ให้ผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานในพื้นที่มีความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานด้านผู้สูงอายุได้อย่างมืออาชีพ

5. การพัฒนาการบริการทางด้านการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งผู้สูงอายุได้สะท้อนถึงความต้องการที่ควรจะเน้นไปในเรื่องของการสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมโดยเฉพาะในเรื่องของการรวมกลุ่ม เครือข่ายทางสังคม ความผูกพันของชุมชน และการรับรู้ต่างๆ เนื่องจากเมื่อมองถึงปัจจัยของการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในด้านปัจจัยส่วนบุคคลของผู้สูงอายุที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งความต้องการในการร่วมกิจกรรมทางสังคมก็เพื่อให้เกิดการใช้พื้นที่ทางสังคมที่เป็นศูนย์กลาง (ศาลาประชาคมหมู่บ้าน/โรงเรียนผู้สูงอายุ/ชมรม/กลุ่มอาชีพ/เทศบาล/รพสต./วัด) ทำให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่แสดงออกและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านตัวตนของผู้สูงอายุมากที่สุด ผู้สูงอายุจะรู้สึกภาคภูมิใจว่าตนเองมีความสำคัญมากต่อผู้อื่นและเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีความสุขกับบทบาทในกลุ่มสังคมนั้นๆ ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมทางสังคมก็มีส่วนสำคัญในการทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมต้องมีการสำรวจความต้องการในการทำภารกิจกิจกรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการออกแบบกิจกรรมที่ตรงความต้องการของผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีความสุข สนุกสนาน ทำให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น

6.การพัฒนาช่องทางเข้าถึงบริการข้อมูลข่าวสารและสิทธิต่าง ๆ หน่วยงานในพื้นที่มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความรู้เรื่องสิทธิสวัสดิการ แล่งเงินทุน อาชีพ และพรบ./กฎหมายสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการรับรู้อย่างทั่วถึงโดยเฉพาะการใช้สื่อเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตต่างๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

6. เอกสารอ้างอิง

กัตัญญู แก้วหานาม และคณะ. การสร้างเครือข่ายในการจัดทำแผนชุมชนภายใต้บริบทความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดกาฬสินธุ์. มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 2560.

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

กมลชนก ขำสุวรรณ และมาลี ลิ้มสกุล. คุณค่าของผู้สูงอายุในระบอบของความเป็นจริง : ความท้าทายของนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ 25(1), 2560. หน้า 135-136.

สำนักงานเทศบาลพลายชุมพล. แผนพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลพลายชุมพล จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ.2561-2565. จังหวัดพิษณุโลก, 2563.

พิทยา ทองหนูหยี. กระบวนการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านควนดินแดง. จังหวัดพัทลุง, 2561.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2562. กรุงเทพมหานคร, 2562.

วิชิตร แสงทองล้วน. แนวทางการบูรณาการการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัด. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กรุงเทพมหานคร, 2560.

ศูนย์ข้อมูลประเทศไทย. จำนวนข้อมูลประชากรผู้สูงอายุ ปี 2555. สืบค้นเมื่อ 28 ธันวาคม 2563, จาก <http://phitsanulok.kapook.com/เมืองพิษณุโลก>, 2555.

ศิลปสวย ระวีแสงสุรย์. แนวทางการพัฒนาคุณภาพการดูแลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ. วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร. กรุงเทพมหานคร, 2559.

**การลดความเครียดและพฤติกรรมการจัดการความเครียดของกลุ่มเกษตรกร
ที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น**

**STRESS REDUCTION AND STRESS MANAGEMENT BEHAVIOUR OF
AGRICULTURIST BEING MEMBER OF AGRICULTURE AND
AGRICULTURAL COOPERATIVE BANK, BAN FANG SUB-DISTRICT,
KRANUAN DISTRICT, KHON KAEN PROVINCE**

สิทธิพร เกษจ้อย และคณะ*

Sitthiporn Khetjoi and others

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-04-02

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 3) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด และ 4) แนวทางในการลดความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น คณะผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 279 คน แล้วนำมาวิเคราะห์ประมวลผลโดยใช้ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean), ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มเกษตรกรส่วนมากเป็นเพศชาย ร้อยละ 52.30 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 47.70 กลุ่มเกษตรกรส่วนมากมีอายุ 41 – 50 ปี ร้อยละ 39.40 กลุ่มเกษตรกรส่วนมากเป็นชาวนาปลูกข้าว ร้อยละ 65.60 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 54.10 มีรายได้ 50,000 – 60,000 บาทต่อปี ร้อยละ 30.10 มีภาระหนี้สิน 50,000 บาท ร้อยละ 45.90 และส่วนมากกลุ่มเกษตรกรมีสถานภาพสมรส ร้อยละ 77.80.

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น, เบอร์โทร 085-4082638; Email:

piakealexander@yahoo.com

วรเทพ เวียงแก อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
เอกชาติ สุขเสน อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
แก่นเพชร แผงสีพล อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
สังจรรย์ ไร่สงวน อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
วรชิต ทะสา อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียด ของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น มี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสุขภาพอนามัย ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดของกลุ่มเกษตรกรมากคือปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมเพราะไม่สามารถควบคุมได้ ส่วนพฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด กลุ่มเกษตรกรมีการทำความเข้าใจและยอมรับเกี่ยวกับสภาวะของเศรษฐกิจที่ผันผวน ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่แบบผสมผสาน แสวงหาความรู้ในการทำเกษตรและการพัฒนาความรู้ของตน

คำสำคัญ: การลดความเครียด, พฤติกรรมลดความเครียด, เกษตรกร, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ABSTRACT

This research has the objectives to study; 1) the personal factors of the agriculturists being the member of agriculture and agricultural cooperative bank, Ban Fang sub-district, Kranuan district, Khon Kaen province, 2) the affecting factors to the stress of the agriculturists being the member of agriculture and agricultural cooperative bank, 3) stress reduction and stress management behavior of agriculturalist, and 4) the suggestions or guidelines to reduce stress of agriculturists being the member of agriculture and agricultural cooperative bank, Ban Fang sub-district, Kranuan district, Khon Kaen province. The researchers collected the data by questionnaires and analyzed the data by descriptive statistics, percentage, mean, and standard deviation

The results were as follows: Most of the agriculturalists, 52.30 percent, were male, and 47.70 percent were female. Their ages, 39.40 percent, were between 41- 50 years old, and most of them, 65.60 percent, were graduated primary school. They, 54.10 percent, have earned 50,000-60,000 bath/year, and they, 30.10 percent, had debt 50,000 bath. Most of the agriculturalists, 77.80 percent, were married status.

There were 3 factors affecting the stress of the agriculturalist being the member of agricultural and cooperative bank; economic factor, environmental factor, and health factor. The most affecting factor was environment factor because it is uncontrollable factors. For stress reduction of the agriculturalists, they learn to understand and accept the economic volatility, and they learned to do integrated agriculture. They also search the new agricultural knowledge to develop themselves.

Keywords: Stress, Stress Reduction Behavior, Agriculturalist, Agricultural and Cooperative Bank.

1. บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเกษตรกรรมมาช้านาน เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตมรสุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีสภาพภูมิประเทศ ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และภูมิอากาศเอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตร

ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพทางการเกษตรมาโดยตลอด เช่น ปลูกข้าว ยางพารา มันสำปะหลัง แม้ว่าจะพยายามพัฒนาไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมเพียงใดก็ตามแต่ก็ยังพึ่งพาอาศัยเกษตรกรรมอยู่เช่นเดียวกับประเทศที่ได้พัฒนาไปแล้วทั้งหลาย วิวัฒนาการและพัฒนาการเกษตรของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยตามกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของโลกมาตามลำดับ ปัจจุบันภาคการเกษตรได้รับผลกระทบจากปัญหาภาวะเศรษฐกิจไทยและเศรษฐกิจโลกชะลอตัว การเมืองการปกครองภายในประเทศ สภาพอากาศที่แปรปรวนฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเกิดภาวะแห้งแล้งด้วยปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกษตรกรมีความเครียดเนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินทั้งในและนอกกระบบเพิ่มขึ้น ต้นทุนทางการเกษตรสูง ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ อย่างไรก็ตามปัญหาที่ทำให้เกษตรกรเกิดความเครียดมากที่สุดคือ ภาระหนี้สินครัวเรือน¹

ปรากฏการณ์หนี้ครัวเรือนสูงในไทยและต่างประเทศ หนี้ครัวเรือนที่พูดถึงกันอยู่ทุกวันนี้นับรวมหนี้ตามนิยามของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) หนี้ครัวเรือน หมายถึง เงินให้กู้ยืมที่สถาบันการเงินให้แก่บุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศ ซึ่งบุคคลธรรมดาอาจนำเงินที่กู้ยืมไปใช้เพื่อการใช้จ่ายใช้สอยต่างๆ หรือเพื่อประกอบธุรกิจ โดยข้อมูลหนี้ครัวเรือนจะครอบคลุมเฉพาะเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินที่ ธปท. เก็บข้อมูลได้ดังนั้น หนี้ครัวเรือนในที่นี้จึงไม่รวมหนี้ในระบบ โดยทั่วไปแล้วหนี้ครัวเรือนหากอยู่ในระดับที่เหมาะสมและสอดคล้องกับปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจการเงิน เช่น การเพิ่มขึ้นของรายได้ประชากร ย่อมจะช่วยสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจผ่านเงินกู้ยืมที่ครัวเรือนนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภคหรือประกอบธุรกิจต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม หากหนี้ครัวเรือนอยู่ในระดับสูงต่อเนื่องเป็นเวลานานจนไม่สอดคล้องกับระดับรายได้ ก็อาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการชำระหนี้ ของครัวเรือนจนเป็นปัญหาต่อสถาบันการเงินที่ปล่อยกู้ได้ ในกรณีของประเทศไทย หนี้ครัวเรือน ขยายตัวเร่งขึ้นมากในช่วงปี 2554-2555 โดยประเภทยืมเชื่อที่เร่งตัวขึ้นมากที่สุด คือ สินเชื่อเพื่อเช่าซื้อรถยนต์ สาเหตุหลักที่ทำให้หนี้ครัวเรือนไทยสูงขึ้น ได้แก่ นโยบายคืนภาษีรถยนต์คันแรกของภาครัฐ และภาวะอัตราดอกเบี้ยต่าง ๆ ซึ่งเอื้อต่อการก่อหนี้ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยเสริมอื่น ๆ เช่น ความต้องการกู้ยืมเพื่อซ่อมแซมหลังน้ำท่วมปี 2554 และการแข่งขันปล่อยสินเชื่อรายย่อยของสถาบันการเงิน ส่วนหนึ่งเพราะธุรกิจขนาดใหญ่หันไประดมทุนผ่านการออกหุ้นกู้แทน โดยการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นผลมาจากภาวะอัตราดอกเบี้ยต่างจากการดำเนินนโยบายการเงินแบบผ่อนคลาย และมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐ²

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เผยเกษตรกรมีหนี้ต่อครัวเรือน โดยรวมประมาณ 1.35 แสนบาท เพิ่มขึ้น 1.3% ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กล่าวว่าสำหรับผลการสำรวจสถานการณ์ภาวะหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรครึ่งหลังปี 2561 โดยเก็บข้อมูลจากเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ทั่วประเทศ จำนวน 980 ราย พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. มีรายได้รวมเฉลี่ย 295,420 บาท/ปี เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 1.9% และมีค่าใช้จ่ายรวมเฉลี่ยต่อครัวเรือน 240,680 บาท/ปี เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 1.1% ส่งผลให้มีสัดส่วนรายได้มากกว่าค่าใช้จ่าย 1.23 เท่า เพิ่มขึ้นจากปีก่อนเล็กน้อย 0.8% และพบว่าครัวเรือน

¹ Agriculture and Technology, ประวัติของการเกษตรไทย. [online]. Available: [https://sites.google.com/site/agricultureandtechnology3278/home/prawati-khxng-karkestr-thiy,2558. \[2563, กุมภาพันธ์ 26\]](https://sites.google.com/site/agricultureandtechnology3278/home/prawati-khxng-karkestr-thiy,2558.)

² สุกฤดา สงวนพันธุ์, ทำความรู้จักกับหนี้ครัวเรือน ปรากฏการณ์หนี้ครัวเรือนสูงในไทย และต่างประเทศ, [online]. Available: [http://www.bot.or.th,2558 \[2563, กุมภาพันธ์ 26\]](http://www.bot.or.th,2558)

เกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ส่วนใหญ่ 66.2% มีการออมเงิน โดยมีสัดส่วนการออมที่ 6.4% ของรายได้ทั้งหมด มีการออมเงินเพิ่มขึ้นตามรายได้ที่เพิ่มขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการส่งเสริมการออมเงินเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเกษตรกร ผ่านผลิตภัณฑ์ทางการเงินของธ.ก.ส. อาทิ เงินฝากออมทรัพย์ทวีโชค สลากออมทรัพย์ฯ และกองทุนทวีสุข ขณะเดียวกันเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 135,220 บาท/ปี เพิ่มขึ้นจากปีก่อน 1.3% โดยหนี้ส่วนใหญ่กว่า 89.1% เป็นหนี้ในระบบ ส่วนหนี้นอกระบบมีเพียง 10.9% โดยปริมาณหนี้นอกระบบปรับตัวลดลงจากปีก่อน 18.5% ส่วนภาระหนี้ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือน คิดเป็น 45.77% ปรับตัวลดลงจากปีก่อน 0.61% แต่ยังคงสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานเสถียรภาพของภาคครัวเรือนที่กำหนด ณ ระดับ 40% ด้วยวิธีการประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมเปลี่ยนไป เกษตรกรทำการเกษตรภายใต้ความต้องการผลผลิตที่สูงขึ้นของท้องตลาด โดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ให้สินเชื่อภาคเกษตรกรรมเป็นหลักเป็นแหล่งเงินทุนแก่เกษตรกรเพื่อประกอบอาชีพและจัดหาปัจจัยการผลิต เมื่อถึงฤดูกาลขายผลผลิตจึงนำเงินไปส่งชำระ แต่การทำเกษตรปัจจุบันค่อนข้างมีค่าใช้จ่ายด้านปัจจัยการผลิตที่สูง เกษตรกรขาดข้อมูลครบถ้วนในเรื่องการคิดต้นทุนที่แท้จริง ขาดการทำบัญชีอย่างเป็นระบบ แยกทุน กำไรไม่ได้ และมีปัจจัยเสี่ยงเรื่องของราคากลางสินค้าในตลาดมีความผันแปรสูง กำหนดราคาเองไม่ได้กลไกการตลาดถูกขับเคลื่อนโดยพ่อค้าคนกลางเป็นหลัก ทั้งยังมีปัจจัยเสี่ยงที่ควบคุมไม่ได้จากภัยพิบัติธรรมชาติ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ทำการผลิตแล้วไม่ได้อำนาจตอบแทนผลผลิตตามเป้าหมาย ทำให้เกิดปัญหาในการส่งชำระหนี้ไม่ได้ตามกำหนด แต่เกษตรกรยังคงต้องการเงินทุนสำหรับการผลิตต่อไป จึงแก้ปัญหาโดยการยืมเงินจากแหล่งอื่นไปชำระหนี้ก่อนแล้วขออยู่ในวงเงินที่เพิ่มขึ้นทำให้เกิดการสะสมภาระหนี้เพิ่มพอกพูนนานวันยิ่งทวี ถ้าไม่ได้รับการแก้ไข จะยิ่งเป็นภาระหนักแก่ครัวเรือนเกษตรกรจนถึงขั้นสูญเสียทรัพย์สินที่ดินทำกินได้ ประเด็นปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้เกษตรกรภาวะความเครียดความเครียดสะสมเรื่องภาระหนี้สิน³ ดังนั้น ความเครียดจึงถือเป็นภัยเงียบ เป็นโรคชนิดหนึ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ หากกลุ่มเกษตรกรไม่ใส่ใจดูแลและบริหารจัดการความเครียด ก็อาจจะทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคล ครอบครัวชุมชนและสังคมของกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างมาก จึงเป็นหน้าที่ของทุก ๆ คน ในการบริหารจัดการความเครียด เพื่อไม่ให้เกิดขึ้นในกลุ่มสังคมชาวเกษตรกร

จากเหตุผลข้างต้น จึงทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาถึงความเครียดและปัญหาที่ทำให้เกิดความเครียดของกลุ่มเกษตรกร และเพื่อหาแนวทางในการป้องกันแก้ไขปัญหาคความเครียด ตลอดจนพัฒนาเกษตรกรให้จัดการความเครียดอย่างมีประสิทธิภาพ นำผลวิจัยที่ได้มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการความเครียด แนวทางการเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการเมื่อเกิดปัญหาในการประกอบอาชีพ

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความเครียด ที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

³ มติชนออนไลน์. ธ.ก.ส.เผยเกษตรกรมีหนี้, [online]. Available: [https://www.matichon.co.th,2562\[2563, กุมภาพันธ์ 26\].](https://www.matichon.co.th,2562[2563, กุมภาพันธ์ 26].)

2.3 พฤติกรรมการลดความเครียดและการจัดการความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

2.4 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและแนวทางในการลดความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาในครั้งนี้ เป็นเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การศึกษาเชิงสำรวจ (survey Research) ประชากรที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ คือ สมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ในเขตตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีอยู่ 11 หมู่บ้าน จำนวน 921 คน การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)⁴

สูตรคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างในกรณีที่ไม่ทราบจำนวนประชากร

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
 e = ค่าเปอร์เซ็นต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง ซึ่งในงานวิจัยกำหนดให้มีความคลาดเคลื่อนได้ 0.05

$$\begin{aligned} \text{ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง} &= \frac{921}{1 + 921(0.05)^2} \\ &= 279 \end{aligned}$$

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบผสมผสานระหว่างแบบตรวจสอบรายการ(Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ประกอบด้วย 4 ส่วน

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดกลุ่มเกษตรกร

ส่วนที่ 3 พฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับ แนวทางการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด

แบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความตรงและครอบคลุมเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม แล้วนำผลวิเคราะห์รายชื่อ เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความ

⁴ Yamane, Taro. **Statistics: An Introductory Analysis**, 2nd Edition, (New York: Harper and Row), 1967.

[online]. Available: <http://www.sciepub.com/reference/180098> <http://www.sciepub.com/reference/180098>. [2563,

กุมภาพันธ์ 26]

สอดคล้อง IOC (Index of Item Objective Congruency) และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาแล้วมีค่าตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป สามารถนำไปใช้ได้ทุกข้อ นำแบบสอบและคำถามปลายเปิดที่ผ่านการตรวจจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว แล้วไปทำการทดลอง (Try-out) กับประชาชนบ้านดอนยางหมู่ 11 ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 30 ชุด เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) และได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา 0.93

4. ผลการวิจัย

ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 47.70 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 52.30 เป็นเพศชาย ร้อยละ 3.90 มีอายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 19.70 มีอายุระหว่าง 30 – 40 ปี ร้อยละ 39.40 มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี ร้อยละ 36.90 มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ร้อยละ 65.60 มีอาชีพปลูกข้าว ร้อยละ 10.40 มีอาชีพปลูกมันสำปะหลัง และปลูกอ้อย ร้อยละ 11.8 ปลูกยางพารา ร้อยละ 1.1 เลี้ยงโค-กระบือ ร้อยละ 0.7 เลี้ยงสุกร ร้อยละ 14.0 มีการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา ร้อยละ 54.1 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 ร้อยละ 27.60 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 3.90 จบการศึกษาระดับใบประกอบวิชาชีพ และร้อยละ 0.4 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 27.60 มีรายได้ต่ำกว่า 50,000 บาท/ปี ร้อยละ 30.10 มีรายได้ 50,000 – 60,000/ปี ร้อยละ 18.30 มีรายได้ 60,001 – 70,000/ปี ร้อยละ 11.80 มีรายได้ 70,001 – 80,000/ปี ร้อยละ 12.2 มีรายได้มากกว่า 80,000/ปี ร้อยละ 45.90 มีภาระหนี้สิน ต่ำกว่า 50,000บาท ร้อยละ 23.30 มีภาระหนี้สิน 50,000 – 60,000 ร้อยละ 10.0 มีภาระหนี้สิน 60,001 – 70,000 ร้อยละ 8.60 มีภาระหนี้สิน 70,001 – 80,000 ร้อยละ 12.2 มีภาระหนี้สิน มากกว่า 80,000 ร้อยละ 6.5 มีสถานภาพ โสด ร้อยละ 77.8 สถานภาพ สมรส ร้อยละ 15.8 สถานภาพ หย่าร้าง/หม้าย/แยกกันอยู่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียด คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านสุขอนามัยของเกษตรกร

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดของเกษตรกรด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61$)
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดของเกษตรกรด้านสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.72$)
3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเครียดของเกษตรกรด้านสุขอนามัยของเกษตรกร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$)

พฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด

พฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดของเกษตรกร ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขอนามัยของเกษตรกร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.00$)

- 1 ด้านสุขอนามัยของเกษตรกร เกษตรกรมีการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดด้านสุขภาพอนามัยในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64$)
- 2 ด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรมีพฤติกรรมจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.72$)

3 ด้านสิ่งแวดล้อม เกษตรกรมีพฤติกรรมจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.66$)

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การลดความเครียดและพฤติกรรมจัดการความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้ คือ

1. **ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ** โดยภาพรวมพบว่ามีความเครียดอยู่ในระดับมาก เนื่องจากราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ต้นทุนทางการเกษตรสูง คุณภาพของผลผลิต ทางการเกษตรไม่ตรงต่อความต้องการของตลาด การขาดการให้ความรู้เกี่ยวกับการหาตลาดรองรับสินค้าทางการเกษตร การขาดการพัฒนาความรู้ด้านการเกษตรสมัยใหม่ เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรกับนักวิชาการเกษตร เกษตรกรส่วนมากขาดการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับปฐวิชัย พิทยาภินันท์, พลากร สัตย์เชื้อ⁵ ได้ศึกษา เรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาราคายางพาราตกต่ำ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ผลการศึกษา พบว่าคุณภาพชีวิตโดยภาพรวมของเกษตรกรชาวสวนยางลดลง เนื่องจากปัญหาราคายางพาราตกต่ำไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรชาวสวนยางในเรื่องคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อความเครียดและสุขภาพจิตใจของชาวสวนยางด้วยเช่นเดียวกัน เกษตรกรชาวสวนยางเกินกว่าครึ่งระบุว่าได้รับผลกระทบจากปัญหาราคายางพาราตกต่ำในระดับมาก อย่างไรก็ตามเกษตรกรชาวสวนยางทุกรายยังคงยืนยันเป็นเสียงเดียวกันว่าจะประกอบอาชีพการทำสวนยางพาราต่อไป แม้ในอนาคตจะเผชิญกับปัญหาราคายางพาราตกต่ำ

2. **ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม** ส่งผลในระดับมาก เนื่องจากการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติไม่สามารถควบคุมได้ สภาพดินที่เสื่อมโทรม เช่น ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ทำให้พืชผลทางการเกษตรเจริญเติบโตไม่เต็มที่ สภาพอากาศไม่เอื้ออำนวยในการเพาะปลูกพืชทางการเกษตร โรคเชื้อราแบคทีเรียหรือแมลงศัตรูพืชที่ทำลายพืชผลทางการเกษตรให้เสียหาย สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ทำการเกษตรไม่เอื้ออำนวยในการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรบางชนิด ซึ่งสอดคล้องกับ วิเชียร เกิดสุขและคณะ⁶ ได้ศึกษา เรื่องการปรับตัวของเกษตรกรชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ผลการศึกษา พบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจของชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ เกิดจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ มีผลต่อความเป็นอยู่การดำรงชีวิต ระดับความเครียด กิจกรรมทางเศรษฐกิจและมีผลกระทบต่อผลผลิตข้าวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาโรคพืชที่มากับภัยแล้ง เช่น โรค

⁵ ปฐวิชัย พิทยาภินันท์, พลากร สัตย์เชื้อ, ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาราคายางพาราตกต่ำ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่37 ฉบับที่2 (พฤษภาคม-มิถุนายน2561), หน้า 71-84.

⁶ วิเชียร เกิดสุข และพัชรินทร์ ฤชวรารักษ์, การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ ต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ, รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.2555, หน้า 101-102.

เพลี้ยกระโดด โรคใบไหม้ โรคหนอนกินใบ โรคใบจุดสีน้ำตาล และมีความสอดคล้องกับกรมอุตุนิยมวิทยา⁷ เมื่อเกิดภัยแล้งจะส่งผลทำให้เกิดการสูญเสียการผลิตด้านการเกษตร เศรษฐกิจทั่วไป เช่น ทำให้ราคาที่ดินลดลง โรงงานแปรรูปผลผลิตเสียหายเกิดการว่างงาน อุตสาหกรรมขนส่งชะงักงัน นอกจากนี้การขาดแคลนน้ำยังก่อให้เกิดผลกระทบด้านสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพทั้งแบบชั่วคราวและถาวร รวมถึงความเสี่ยงต่อปัญหาการอพยพย้ายถิ่นในระยะยาว

3. ปัจจัยด้านสุขภาพอนามัยของเกษตรกร ส่งผลให้มีความเครียดอยู่ในระดับมาก เนื่องจาก ใน การทำการเกษตรที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดโรคติดต่อจากสัตว์สู่คน เช่น โรคฉี่หนู โรคไข้หวัดนก การใช้ สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืชที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ความเครียด จากการประกอบอาชีพมักเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมและจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและจิตใจด้วย เช่น ราคาผลผลิตตกต่ำ ไม่ได้ผลผลิตตามที่คาดหวังไว้ ทำทางและสภาพการทำงานที่ไม่เหมาะสมอาจทำให้ ร่างกายได้รับการบาดเจ็บ เช่น เกิดอาการปวดหลังปวดกล้ามเนื้อและปวดตามกระดูกไขข้อจนก่อให้เกิด ปัญหาสุขภาพ สอดคล้องกับงานวิจัย รุ่งทิพย์ พันธุมธากุล และคณะ⁸ ได้ศึกษาเรื่องความชุกของภาวะความ ผิดปกติของระบบกระดูกและกล้ามเนื้อของชาวนา ตำบลศิลาอำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ผล การศึกษา พบว่า ความผิดปกติของระบบกระดูกและกล้ามเนื้อในชาวนาเนื่องจากการทำนาดำ ชาวนา จำเป็นต้องทำงานในลักษณะก้มเอน ในท่าทางที่ไม่เหมาะสมยืนหรือเดินไปมาส่วนใหญ่ จึงส่งผลทำให้เกิดแรง กดตรงกล้ามเนื้อสันหลังส่วนล่างซึ่งจะมีการเกร็งตัวทำให้เกิดอาการปวดตรงกลางหลังส่วนล่าง

พฤติกรรมในการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด

1. พฤติกรรมในการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดของกลุ่มเกษตรกรด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจาก ยังขาดการทำความเข้าใจและยอมรับเกี่ยวกับสภาวะของ เศรษฐกิจที่ผันผวน ขาดการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่แบบผสมผสาน ขาดการแสวงหา ความรู้และการพัฒนาความรู้ด้านการเกษตร เช่น เข้ารับการอบรมศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเกษตรกรและนักวิชาการเพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ดียิ่งขึ้น สอดคล้อง กับจิตคุปต์ ละอองปลิว⁹ ได้ศึกษาเรื่องการปรับตัวและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่ง ชนบท กรณีศึกษา อำเภอกงคอดย จังหวัดสระบุรี พบว่า เกษตรกรต้องปรับตัวในการทำการเกษตรกรรม โดย เพิ่มความหลากหลายของระบบเกษตรกรรม จัดสรรพื้นที่สำหรับทำนาร่วมกับปลูกผลไม้ เลี้ยงปลาแทนการ ทำนาเพียงอย่างเดียว รวมถึงประกอบอาชีพรับจ้างและอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นอาชีพเสริมด้วย

2. พฤติกรรมในการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดของกลุ่มเกษตรกรด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า มีวิธีการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากเกษตรกรยังไม่มี ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสภาพหน้าดิน การปรับสภาพหน้าดินด้วยการปลูกพืชตระกูลถั่วและการใช้ปุ๋ย

⁷ กรมอุตุนิยมวิทยา, ภัยแล้งแล้ง, [online]. Available: <https://www.tmd.go.th>. [2563 กรกฎาคม 30].

⁸ รุ่งทิพย์ พันธุมธากุล และคณะ, ความชุกของภาวะความผิดปกติของระบบกระดูกและกล้ามเนื้อในชาวนา กรณีศึกษาตำบลศิลา อำเภอมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, วารสารเทคนิคการแพทย์และกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่23 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2554), หน้า297-303.

⁹ จิตคุปต์ ละอองปลิว, การปรับตัวและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท กรณีศึกษา อำเภอกงคอดย จังหวัดสระบุรี. Journal of Humanities and Social Sciences Thaksin University. ปีที่10ฉบับ ที่ 2 (ตุลาคม 2558- มีนาคม2559), หน้า151-177.

อินทรีย์ เจ้าหน้าที่ควรให้ความรู้และแนะนำเกี่ยวกับการปลูกพืชใช้น้ำน้อย ให้คำแนะนำเกี่ยวกับพืชทาง การเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพอากาศและสภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ในการทำการเกษตร สอดคล้องกับ ภูริตา เกิดปรำงค์และสวรรยา ธรรมอภิพล¹⁰ ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอ จังหวัด นครปฐม ผลการศึกษา พบว่า การปรับตัวของเกษตรกรสวนส้มโอด้วยการปลูกพืชโตเร็วในระยะเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตสั้นเพิ่มเติมในพื้นที่ปลูกส้มโอ เพื่อให้มีรายได้หมุนเวียน เช่น ปลูกมะนาว ปลูกกล้วย ปลูกหอม และการหาอาชีพเสริมระหว่างการทำนาหรือระหว่างช่วงฤดูแล้งที่ไม่สามารถทำเกษตรสวนส้มโอได้

3. พฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียดของกลุ่มเกษตรกรด้านสุขอนามัย ของเกษตรกร อยู่ในระดับมาก เนื่องจาก เกษตรกรมีการใช้เครื่องจักรในการทำการเกษตรอย่างระมัดระวัง เพื่อลดการเกิดอุบัติเหตุ มีการดูแลสุขภาพร่างกายอย่างสม่ำเสมอและสังเกตตนเอง หากมีอาการผิดปกติให้ รีบไปพบแพทย์ มีการลดการใช้สารเคมี เช่น ยากำจัดแมลงและศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี เป็นต้น สอดคล้องกับ นุจ นาจย์ จิตชัยภูมิและบุศรา ลัมน์รินทร์กุล¹¹ ได้ศึกษา การปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยในการลดต้นทุนการ ผลิตข้าวนาหว่าน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรมีการปรับตัว โดยการเรียนรู้ ที่จะเก็บน้ำฝนไว้ใช้ในช่วงหน้าฝนทั้งช่วงฤดูแล้ง โดยการขุดสระน้ำขนาดเล็กไว้ใช้การลดค่าใช้จ่ายปัจจัยการ ผลิตจากภายนอก ใช้สารสกัดชีวภาพแทนสารเคมี เพื่อลดความเสี่ยงของการเจ็บป่วยด้านร่างกาย

6. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพฤติกรรมการจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด

1. ยอมรับสภาวะความจริงค่อยๆ คิดหาทางออก คิดในแง่บวก ไม่บ่นทอนกำลังใจตนเอง การ ยอมรับสภาวะความจริงเมื่อราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำหรือสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เพราะการยอมรับ สภาวะความจริงนี้เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ในสภาวะเช่นนี้ เกษตรกรไม่สามารถควบคุมราคาผลผลิตเองได้ ค่อย ๆ คิดหาทางออก คิดอย่างมีสติ คิดให้รอบคอบก่อนจะลงมือทำ คำนึงถึงผลได้ผลเสียในการตัดสินใจในครั้งนั้น ด้วย การคิดในแง่บวก คือการคิดในด้านดีไว้ก่อนเสมอ การคิดในด้านดีจะช่วยส่งเสริมและกำลังใจให้ตัวเอง และไม่บ่นทอนกำลังใจตนเอง

2. การใช้สื่อออนไลน์ โทรศัพท์ วิทยุ เช่น การฟังเพลงในมือถือ เพื่อผ่อนคลายตนเอง จากการ ทำงานต่างๆ การดูรายการโทรทัศน์โดยเฉพาะรายการส่งเสริมกำลังใจด้านบวก รายการข่าวสารบ้านเมือง รายการตลก รายการหมอลำ การใช้มือถือเล่นสื่อออนไลน์ ซึ่งกลุ่มเกษตรกรสามารถเข้าถึงสื่อต่างๆ ที่ทันยุค สมัยยิ่งขึ้นสามารถติดต่อกับคนในครอบครัว เพื่อน หรือกลุ่มคนอื่น ๆ ได้ การใช้มือถือจึงเป็นทางเลือกใกล้ตัว ในการผ่อนคลายความเครียดได้ดีเป็นอย่างยิ่ง

3. นอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เข้าวัดทำบุญ ฟังธรรม ปฏิบัติ ธรรม เป็นเรื่องพื้นฐานในชีวิตประจำวันเป็นกิจวัตรประจำวันของทุก ๆ คน แต่บางที่อาจจะละเลยกิจวัตร

¹⁰ ภูริตา เกิดปรำงค์ และสวรรยา ธรรมอภิพล, การปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอจังหวัดนครปฐม. วารสาร การจัดการและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ปีที่4 ฉบับที่1 (มกราคม-มิถุนายน 2560), หน้า 21- 43.

¹¹ นุจนาจย์ จิตชัยภูมิ, การปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยในการลด ต้นทุนการผลิตข้าวนาหว่านอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ, วารสารวิทยาศาสตร์เกษตรและเกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.ปีที่43 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม- สิงหาคม2555), หน้า 246 – 248.

ประจำวันเหล่านี้ไป การเข้าวัดทำบุญ ฟังธรรม เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ จะทำให้ได้พบปะพูดคุยกัน ถ้ามื้อกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิดและแชร์ประสบการณ์ต่าง ๆ

4. ปรึกษารอบครัว ปรึกษากลุ่มเพื่อน รวมกลุ่มทำบุญทำกุศลจากวิถีชีวิตจากวิถีวัฒนธรรมชาติ รวมกลุ่มกันรับประทานอาหาร เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่าง ๆ ในการลดความเครียด การทำกิจกรรมร่วมกันในเวลาว่าง หรือใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด ภาษาอีสานเรียกว่า (โฮมพาข้าว) คือการนำเอาอาหารที่มีอยู่ในแต่ละครอบครัวมารวมกันและร่วมกันรับประทานอาหารพร้อมหน้าพร้อมตากัน ถือเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันซึ่งกันและกัน

7.องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัย เรื่องการลดความเครียดและพฤติกรรมจัดการความเครียดของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น ในครั้งนี้คณะผู้วิจัยสามารถสะท้อนถึงองค์ความรู้ได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับความเครียดของกลุ่มเกษตรกรมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ โดยเฉพาะภัยแล้ง และสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรบางชนิด ซึ่งปัจจัยที่กล่าวมานี้เป็นถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่กลุ่มเกษตรกรไม่สามารถควบคุมหรือป้องกันปรากฏการณ์นี้ได้ จึงส่งผลกระทบต่อความเครียดในระดับมากกว่าปัจจัยด้านอื่น ๆ

พฤติกรรมจัดการความเครียดและการลดภาวะความเครียด ด้านสุขอนามัยของเกษตรกรอยู่ในระดับมาก ถึงแม้ว่าปัจจัยด้านสุขอนามัยของเกษตรกรจะส่งผลกระทบต่อความเครียดในระดับการรองลงมาจากปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมก็ตาม กลุ่มเกษตรกรมีพฤติกรรมดูแลเอาใจสุขภาพของตนเองเป็นอย่างดี เนื่องจากมีการใช้เครื่องจักรในการทำการเกษตรอย่างระมัดระวังเพื่อลดการเกิดอุบัติเหตุ มีการดูแลสุขภาพร่างกายอย่างสม่ำเสมอและสังเกตตนเอง หากมีอาการผิดปกติให้รีบไปพบแพทย์ มีการลดการใช้สารเคมี เช่น ยากำจัดแมลงและศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี เป็นต้น จะเห็นได้ชัดชัดเจนว่าเรื่องการดูแลสุขภาพเป็นเรื่องที่กลุ่มเกษตรกรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

บทบาทหน่วยงานของภาครัฐ หน่วยงานภาครัฐควรเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการลดภาวะความเครียดและการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างมาก เพราะหากสุขภาพจิตดี ไม่มีความเครียดจะทำให้สุขภาพกายดีควบคู่กันไปด้วยการเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานภาครัฐเริ่มที่หน่วยงานระดับปฐมภูมิ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่ จะรู้บริบทในสังคมของกลุ่มเกษตรกรเป็นอย่างดี ควรมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ในด้านการดูแลสุขภาพจิตและส่งเสริมสุขภาพกายของประชาชนโดยจิตแพทย์ แพทย์ บุคลากรทางการแพทย์หรือนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายจิต เพราะในการทำการเกษตรต้องใช้แรงงานมากอีกทั้งในกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มมีการใช้สารกระตุ้นร่างกายเช่น ยาบ้า บุหรี่ สุรา เครื่องดื่มชูกำลัง ชา กาแฟ น้ำอัดลม สารเหล่านี้มีคาเฟอีน ที่ออกฤทธิ์กระตุ้นการทำงานของระบบประสาทและร่างกาย อาจส่งผลข้างเคียงต่อสุขภาพจิต เช่น นอนไม่หลับ เห็นภาพหลอน คิดฟุ้งซ่าน พูดคนเดียว จนทำให้มีอาการทางจิตได้ ควรมีนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ให้ความรู้เกี่ยวกับการเข้าถึงบริการทางสาธารณสุขด้านจิตเวช ควรมีการแนะนำขั้นตอน วิธีการการเข้าถึงบริการด้านนี้โดยเฉพาะพร้อม

ทั้งส่งเสริมการดูแลสุขภาพกายและมีวิทยาการด้านโภชนาการ ให้ความรู้ในการรับประทานอาหารให้ถูกหลักอนามัย รณรงค์ส่งเสริมการตรวจสุขภาพประจำปี และการป้องกันโรคตามฤดูกาลต่าง ๆ เป็นต้น

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ควรมีตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ในองค์กรด้วย นักสังคมสงเคราะห์ถือเป็นวิชาชีพที่สำคัญและเป็นกระบอกเสียงที่สำคัญในด้านการพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐาน สวัสดิการสังคม และบริการทางสังคมต่าง ๆ ที่ประชาชนพึงได้รับ เพราะเกษตรกรบางกลุ่มยังเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สวัสดิการสังคม หรือบริการของภาครัฐต่าง ๆ เช่น การเข้ารับการรักษาพยาบาลการขึ้นทะเบียนผู้พิการสำหรับเกษตรกรที่ได้รับอุบัติเหตุจากการทำการเกษตร การรับเบี้ยยังชีพ และการรับเงินชดเชยในกรณีที่พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพจะเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8. เอกสารอ้างอิง

กรมอุตุนิยมวิทยา. ภัยแล้งแล้ง. [online]. Available: <https://www.tmd.go.th>. [2563, กรกฎาคม 30].

จิตคุปต์ ละอองปลิว. การปรับตัวและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท

กรณีศึกษา อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. **Journal of Humanities and Social Sciences**

Thaksin University. 10(2).หน้า151-177, 2559.

นุจนางัย จิตชัยภูมิ. การปรับตัวของเกษตรกรรายย่อยในการลด ต้นทุนการผลิตข้าวนาปี อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ. **วารสารวิทยาศาสตร์เกษตรและเกษตรศาสตร์**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

43(2). หน้า 246 – 248, 2555.

ภูริตา เกิดปรำงค์ และสรวรยา ธรรมอภิพล. การปรับตัวเชิงรุกของเกษตรกรสวนส้มโอจังหวัด นครปฐม.

วารสารการจัดการและการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.4 (1).หน้า 21-43, 2560

ปรีวิชญ์ พิทยาภินันท์,พลากร สัตยเชื้อ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาการคายางพาราตกต่ำ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. 37 (2).หน้า71-84, 2561.

มติชนออนไลน์. ธ.ก.ส.เผยเกษตรกรมีหนี้.[online]. Available: <http://www.matichon.co.th>, 2562

[2563,กุมภาพันธ์ 26].

รุ่งทิพย์ พันธเมธากุล และคณะ. ความซุกของภาวะความผิดปกติของระบบกระดูกและกล้ามเนื้อใน

ชาวนา กรณีศึกษา ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น. **วารสารเทคนิค**

การแพทย์และกายภาพบำบัดมหาวิทยาลัยขอนแก่น. 23 (3). หน้า297-303, 2554.

วิเชียร เกิดสุข และพัชรินทร์ ฤชวรารักษ์. การปรับตัวของเกษตรกรชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ ต่อการ

เปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2555

สุกฤตา สงวนพันธุ์. ทำความรู้จักกับหนี้ครัวเรือน ปรากฏการณ์หนี้ครัวเรือนสูงในไทย และ

ต่างประเทศ. [online]. Available: <http://www.bot.or.th>. [2563,กุมภาพันธ์ 26]

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

Agriculture and Technology. ประวัติของการเกษตรไทย. [online]. Available:

<https://sites.google.com/site/agricultureandtechnology3278/home/prawati-khxng-karkestr-thiy,2558>. [2563, กุมภาพันธ์ 26]

Yamane, Taro. **Statistics: An Introductory Analysis**, 2nd Edition, (New York: Harper and Row), 1967. [online]. Available: <http://www.sciepub.com/reference/180098>

<http://www.sciepub.com/reference/180098>. [2563, กุมภาพันธ์ 26]

การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง

PROBLEM-BASED LEARNING MANAGEMENT ON 21st CENTURY GLOBAL ISSUES TO PROMOTE PROBLEM SOLVING SKILLS OF ASSUMPTION COLLEGE LAMPANG STUDENTS

ปาริฉัตร โพธิ์คำ *

Parichat Pokum

Received: 2021-02-06

Revised: 2021-04-29

เชษฐภูมิ วรรณไพศาล **

Chetthapoom Wannapaisan

Accepted: 2021-04-30

ชรินทร์ มั่งคั่ง ***

Charin Mangkhang

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 2) เพื่อศึกษาผลการใช้การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง จำนวน 33 คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาจำนวน 6 แผน ใช้เวลาในการสอนแต่ละ คาบสอน รวม 18 คาบสอน 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 ฉบับ เป็นข้อสอบปรนัย 4 ตัวเลือก 3) แบบวัดทักษะการคิดแก้ปัญหา เรื่อง

* นิสิตปริญญาโท สาขาการศึกษา (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เบอร์โทร 082- 248 0816, E-mail: parichatchom2918@gmail.com

** อาจารย์ประจำ สาขาการศึกษา (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

*** อาจารย์ประจำ สาขาการศึกษา (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัยวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ

ผลการวิจัยพบว่า 1.แผนการจัดการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา จำนวน 6 แผน ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหา ขั้นที่ 2 ทำความเข้าใจกับปัญหา ขั้นที่ 3 ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ขั้นที่ 4 สังเคราะห์ความรู้ ขั้นที่ 5 สรุปและประเมินค่าหาคำตอบ ขั้นที่ 6 นำเสนอและประเมินผลงาน ซึ่งเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้พัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนได้ตามวัตถุประสงค์

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนอยู่ที่ 25.79 สูงกว่าก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 13.67 และ เมื่อทดสอบค่าความแตกต่างของคะแนน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ .01 ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น

3. ผลทักษะการคิดแก้ปัญหาเรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนมีระดับทักษะการคิดแก้ปัญหาจากการแปลผลระดับคุณภาพแบบมาตราส่วนประมาณค่า มีค่าเฉลี่ย 3.60 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.55 นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหายู่ระดับดีมาก

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน, สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21, ทักษะการคิดแก้ปัญหา

ABSTRACT

This research aims to develop a management plan 1) learning by using learning management model a problem situation of the world in the 21 century to promote problem-solving skills of high school students, 6 2) to study the results of the learning model used the issue as a base. The story of the world situation in the 21st Century 21 to promote problem-solving skills of high school students, 6 research target group is students, high school 6 semester 2, academic year 2559 assumption College Lampang. Amphur Muang, Lampang has a specific number of 35 people came. Tools used in this research is a tool that users have created include: 1), the use of learning management plan for problems a situation of the world in the 21 century to promote problem-solving skills, number 6 3) lessons each, including plans

18 lessons. 50-minute lessons 2.) assess thinking skills, solve problems of world situation in the 21st Century 21 using the base issue to develop problem-solving skills of Grade 6 student's exam. A four – multiple – choice – test consists of Solving Problem test related to 21th Century skills in problembased learning. To enhance the student's skills in Grade 12. The results of research analysis shows the average, mean, standard deviation and interval scale of the 4 level.

The research found that 1. Have a learning plan. By tackling problem-based learning in the 21st century, to improve the students' skills in problem solving, 1st step Deciding problems, 2nd step Understanding problems, 3rd step searching information and implementing, 4th step information synthesis 5th step Summary and evaluation, 6th step Presentation and Assessment.

2. Academic Achievement After problem-based learning management To promote problem solving skills. The average was 3.60 and the standard deviation was 0.5, which showed that the students had excellent performance.

3. Problem solving skills. 21st century world situation using problem-base To improve problem solving skills. Of the sixth grade students, the scores were found to be percentage points average. The average of the Post test results was 25.79, which was higher than the average of Pre-test result 13.67. The range of the differences of the results was .01 which was a problem based learning useful for developing students' skills.

Keywords: Problem-Based Learning, 21st Century Global, Problem Solving Skills

1. บทนำ

โลกปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 เป็นโลกของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลกเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง การทหาร เศรษฐกิจและสังคม จากการเปลี่ยนแปลงของโลกดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เราจึงจำเป็นต้องตระหนักถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและทิศทางการปรับตัวของคนไทยที่มีต่อโลกในยุคปัจจุบัน ฉะนั้นเด็กในยุคใหม่จะต้องมีทักษะความสามารถในการคิด แก้ไขปัญหา เพื่อที่จะเตรียมตัวเผชิญกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหาต่อตนเองในอนาคตได้ การจัดการศึกษาจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาของคนไทยได้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 ได้วางเป้าหมายให้คนไทยทุกคนมีพัฒนาการมีพัฒนาการอย่างรอบด้านและสมดุล สามารถนำกระบวนการคิดไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการแก้ปัญหา พร้อมทั้งมีความใฝ่รู้ ประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสม และสามารถพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่องเต็มตามศักยภาพ¹ สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษา

¹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2542), หน้า 13.

ชั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551² สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2559 โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ ในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน Problem – based Learning (PBL) ซึ่งเป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นพัฒนานักเรียนในด้านทักษะและกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนานักเรียนให้สามารถเรียนรู้โดยการชี้แนะตนเองซึ่งนักเรียนจะได้ฝึกฝนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการคิดด้วยการแก้ปัญหาอย่างมีความหมายต่อนักเรียน การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน มีลักษณะเด่นดังนี้การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากปัญหาที่เกิดขึ้นโดยสร้างความรู้จากกระบวนการทำงานกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวันและมีความสำคัญต่อผู้เรียน ปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมยังประสบปัญหาสำคัญด้านการเรียนการสอนอยู่บางประการ โดยเฉพาะวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การศึกษาเรื่องของสถานการณ์ของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์เป็นวงกว้าง ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ค่อนข้างซับซ้อนเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับช่วงเวลา อดีต ปัจจุบัน อนาคต รวมถึงการเชื่อมโยงข้อมูลและเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อเนื่องกันจากเหตุการณ์หนึ่งไปยังอีกเหตุการณ์หนึ่ง โดยขาดออกจากกันไม่ได้อย่างสิ้นเชิงต้องมิตักษะการแก้ปัญหา ในการตัดสินใจแก้ปัญหา

จากการศึกษาข้อมูลการจัดการเรียนการสอน พบว่า การสอนที่สามารถใช้ส่งเสริมพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาได้ ที่น่าสนใจรูปแบบหนึ่งคือ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นวิธีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ช่วยส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาของผู้เรียน เป็นวิธีการเรียนรู้ซึ่งมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือใช้ปัญหาเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อกระตุ้น จูงใจ ได้รับความสนใจเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสร้างความเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งปัญหานั้นจะต้องเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง เป็นปัญหาที่ผู้เรียนมองเห็น รับรู้ด้วยตนเอง เป็นปัญหาที่ผู้เรียนสนใจ จนมองเห็นแนวทางการแก้ปัญหา ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงควรมุ่งเน้นปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์จริงจากปัญหาที่เกิดขึ้น³ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากปัญหา เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และมีความสำคัญต่อผู้เรียน เป็นตัวกระตุ้น จูงใจให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนากิจกรรมแก้ปัญหาด้วยเหตุผลและการสืบค้นข้อมูล เพื่อเข้าใจกลไกของปัญหารวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งผู้เรียนจะได้ฝึกฝนการสร้างองค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการคิดด้วยการแก้ปัญหาอย่างมีความหมายต่อตัวผู้เรียน⁴

² กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2551), หน้า 132.

³ วชิรา เล่าเรียนดี, เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครูมืออาชีพ, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548), หน้า 98.

⁴ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ, การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550). หน้า 1.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
 - 2.1 เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 2.2 เพื่อศึกษาทักษะการคิดแก้ปัญหา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา

ประชากร ที่ใช้ในการวิจัยในเรื่องนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง 6 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 6 ห้อง จำนวนนักเรียนทั้งหมด 234 คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/5 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง อ.เมือง จ.ลำปาง จำนวน 1 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 33 คน ได้ดำเนินการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เนื่องจากเป็นนักเรียนห้องแผนการเรียนคณิต-อังกฤษ มีโครงสร้างหลักสูตรแกนกลางพุทธศักราช 2551 ในรายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับรายวิชาเพิ่มเติมตามโครงสร้างหลักสูตรของโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง เรื่อง สถานการณ์ของโลกในปัจจุบันจึงเหมาะสมเป็นกลุ่มตัวอย่างของผู้วิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาจำนวน 6 แผน แผนละ 3 คาบสอน รวม 18 คาบสอน คาบสอนละ 50 นาทีสาระการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์
2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียน -หลังเรียน จากการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 ฉบับ เป็นข้อสอบปรนัย 4 ตัวเลือก กำหนดการให้ค่าคะแนนตอบถูกได้ 1 คะแนน ตอบผิดได้ 0 คะแนน จำนวน 30 ข้อ ข้อละ 1 คะแนน รวม 30 คะแนน
3. แบบวัดระดับทักษะการคิดแก้ปัญหาหลังเรียน (Post-test) จากการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 1 ฉบับ เป็นข้อสอบปรนัย 4 ตัวเลือก กำหนดให้เป็นข้อถูกทุกข้อ การให้ค่าคะแนนตอบถูกได้ 4 3 2 1 คะแนนตามลำดับ ซึ่งเป็นมาตรฐานประเมินค่า 4 ระดับ คือ ดีมาก ดี พอใช้ ปรับปรุง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้ศึกษาดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยดำเนินการ โดยนำหนังสือราชการ เรื่อง การขอความร่วมมือเพื่อการเก็บข้อมูลจากบัณฑิตศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการทดลองใช้เครื่องมือ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21
2. ผู้วิจัยนำหนังสือราชการเรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินเครื่องมือพร้อมทั้งเครื่องมือและแบบประเมินเครื่องมือ พร้อมทั้งนัดหมายขอรับผลการประเมิน
3. นำเครื่องมือที่ผ่านการประเมินประสิทธิภาพไปทดลองใช้จริงกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/5 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง จังหวัดลำปาง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 33 คน โดยมีขั้นตอนดังนี้
 - 1) ชี้แจงทำความเข้าใจกับนักเรียนเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหา
 - 2) นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ก่อนเรียน
 - 3) ผู้วิจัยดำเนินการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้
 - 4) นักเรียนทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้หลังเรียน
 - 5) นักเรียนทำแบบวัดทักษะการคิดแก้ปัญหาหลังเรียน
4. นำผลคะแนนจากแบบวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้หลังเรียนและแบบวัดทักษะการคิดแก้ปัญหาหลังเรียน ที่นักเรียนทำได้มาประเมินวิเคราะห์ผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน และหลังเรียน และแบบวัดทักษะการคิดแก้ปัญหา การวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC, การวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, การวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, การวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น ทั้งฉบับของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบวัดระดับทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)
2. การวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้ค่าแจกแจง t – test แบบ Dependent Samples
3. การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของคะแนนวัดทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยใช้สูตร ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

4. ผลการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากการได้นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปวัดค่าดัชนีความสอดคล้องโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ซึ่งมีความสอดคล้องอยู่ในระดับ 0.60 – 1.00 และจากการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน 6 ขั้นตอน ทั้ง 6 แผน ไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง พบว่า สามารถส่งเสริมนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ให้เกิดทักษะการคิดแก้ปัญหาได้จากคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน จากคะแนนแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และค่าเฉลี่ยรายบุคคลจากคะแนนการวัดทักษะคิดแก้ปัญหา ซึ่งจัดระดับคุณภาพแบบมาตราส่วนประมาณค่า อยู่ในระดับดีมาก

2. ผลวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ตารางที่ 1: เปรียบเทียบความแตกต่างคะแนน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน หลังการจัดการเรียนรู้

แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นรายบุคคล (คะแนนเต็ม

30 คะแนน)

ตารางที่ 1: การทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน			
ลำดับที่	คะแนนก่อนเรียน	คะแนนหลังเรียน	ความแตกต่าง
ค่าเฉลี่ย	13.67	25.79	12.12

จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่าผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอยู่ที่ 13.67 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนอยู่ที่ 25.79 เมื่อพิจารณาทั้งชั้นเรียน พบว่าคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียนสูงสุดคิดเป็นค่าเฉลี่ย 12.12

ตารางที่ 2: การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

การทดสอบ	จำนวนคน N	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	t	df	Sig.
ก่อนเรียน	33	13.67	1.780			
หลังเรียน	33	25.79	1.816			
		12.12	1.965	35.44	32	.000

จากตารางที่ 4.2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่านักเรียนจำนวน 33 คน มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ก่อนเรียนอยู่ที่ 13.67 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ก่อนเรียนอยู่ที่ 1.78 และมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) หลังเรียนอยู่ที่ 25.79 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) หลังเรียนอยู่ที่ 1.82 เมื่อพิจารณาทั้งชั้นเรียนพบว่าคะแนนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากคะแนนก่อนเรียนสูงสุดคิดเป็นค่าเฉลี่ย 12.12 สถิติการทดสอบ (t) อยู่ที่ 35.44 ระดับความอิสระ (df) อยู่ที่ 32 และระดับนัยสำคัญ (sig) อยู่ที่ .000 ซึ่งหมายความว่า ก่อนและหลังการทดสอบมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01

3. ผลวิเคราะห์ของการวัดทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ตารางที่ 3: ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนแบบวัดทักษะการคิดแก้ปัญหา เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นรายบุคคล (คะแนนเต็ม 80 คะแนน) (การทดสอบวัดทักษะการคิดแก้ปัญหา)

ลำดับที่	คะแนนวัดทักษะการ คิดแก้ปัญหา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	ระดับทักษะ การคิดแก้ปัญหา
รวม		3.60	0.55	ดีมาก

จากตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นว่าผลการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 33 คน ในภาพรวมมี

ระดับทักษะการคิดแก้ปัญหาจากการแปลผลระดับคุณภาพแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ คือ 3.51 - 4.00 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับดีมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับดี 1.51 - 2.50 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับพอใช้ 1.00 - 1.50 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับควรปรับปรุง ซึ่งพบว่า นักเรียนทั้งชั้นเรียนมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) อยู่ที่ 3.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) อยู่ที่ 0.55 และนักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาอยู่ระดับ 3.51 - 4.00 แปลความหมายคือ นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาอยู่ในระดับระดับดีมาก

5. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ได้แผนการจัดการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา จำนวน 6 แผน ซึ่งเป็นแผนที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้พัฒนาการคิดแก้ปัญหาของกลุ่มเป้าหมายได้ตามวัตถุประสงค์

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนอยู่ที่ 25.79 สูงกว่าก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 13.67 และเมื่อทดสอบค่าความแตกต่างของคะแนน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ .01

3. ผลการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 33 คน ในภาพรวมมีระดับทักษะการคิดแก้ปัญหาจากการแปลผลระดับคุณภาพจากคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ มีค่าเฉลี่ย 3.60 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.55 นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาอยู่ระดับดีมาก

6. อภิปรายผลการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแผนที่สามารถพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนกลุ่มได้ตามจุดประสงค์โดยมีการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหา ขั้นที่ 2 ทำความเข้าใจกับปัญหา ขั้นที่ 3 ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ขั้นที่ 4 สังเคราะห์ความรู้ ขั้นที่ 5 สรุปและประเมินค่าหาคำตอบ ขั้นที่ 6 นำเสนอและประเมินผลงาน ซึ่งการวิจัยมีประเด็นที่สามารถอภิปรายได้ดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ที่สร้างขึ้นเป็นแผนที่มีคุณภาพซึ่งการใช้การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน พบว่า

ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหา จากการกำหนดสถานการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหา เกิดเป็นตัวกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจและมองเห็นปัญหา ผู้เรียนอยากรู้และสนใจที่จะค้นคว้าหาคำตอบ ทำให้ผู้เรียนได้รู้ที่ประเด็นปัญหาที่เป็นสถานการณ์ของโลก ซึ่งเป็นปัญหาที่นักเรียนเผชิญร่วมอยู่ด้วยทั้งทางตรงและทางอ้อม

ขั้นที่ 2 ทำความเข้าใจกับปัญหา เป็นขั้นที่นักเรียนต้องร่วมกันทำความเข้าใจประเด็นปัญหาจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ดำเนินการศึกษาค้นคว้า ขั้นนี้นักเรียนจะเกิดทักษะการสืบค้นข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าที่มาของปัญหา

ขั้นที่ 4 สังเคราะห์ความรู้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อภิปรายผล และสังเคราะห์ความรู้ที่ได้มาร่วมกัน

ขั้นที่ 5 สรุปและประเมินค่าหาคำตอบ นักเรียนนำข้อมูลมาประเมินความเหมาะสม โดยการตรวจสอบข้อมูลรวมกัน และร่วมกันสรุปองค์ความรู้ในภาพรวม

ขั้นที่ 6 นำและประเมินผลงานเสนอ นักเรียนนำข้อมูลที่ได้จากการจัดองค์ความรู้ใหม่ มานำเสนอเป็นผลงานในรูปแบบที่สร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องมาจากกระบวนการสร้างแผนการเรียนรู้ได้มีการศึกษาทฤษฎี หลักการ ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันได้ศึกษาแนวทางการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดี และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งแนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้เสนอว่าการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญในการหาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 สู่การปฏิบัติ ทั้งนี้การที่ผู้เรียนจะมีคุณภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดหรือไม่ขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้ครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจสิ่งที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งเป็นเป้าหมายการจัดการเรียนรู้โดยมีหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล สอดคล้องกับการพัฒนาการทางสมอง และการจัดการเรียนรู้ที่เน้นคุณธรรมจริยธรรม การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้บรรลุตามเป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในการเตรียมตัวเข้าสู่โลกอนาคต ทั้งต้องให้ความสำคัญกับการใช้สื่อ การพัฒนาสื่อ การใช้แหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลอย่างหลากหลายควบคู่กันเพื่อให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง ซึ่งผลดังกล่าวสอดคล้องกับ บวรชัย ศิริมหาสาร⁵ ที่ได้ให้ความหมายว่า แผนการจัดการเรียนรู้ คือ เอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อแจกแจงรายละเอียดของหลักสูตร ทำให้ครูผู้สอนสามารถนำไปจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียนเป็นรายคาบหรือ รายชั่วโมง แล้วจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ใครก็ตามที่จะทำการสอนในวิชานั้น ๆ สามารถใช้เป็นแนวทางในการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานนั้น มุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งยังให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและยังส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจ

⁵ บวรชัย ศิริมหาสาร, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์, 2545)

ข่าวสารสถานการณ์ของโลกที่เกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นทุกวัน เป็นสถานการณ์ที่นักเรียนต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้นักเรียนเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาในเชิงลึกมีหลักการและเหตุผลในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกวิธี ซึ่งทิศนา แชมมณี⁶ กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นการจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือ ในการช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยครูอาจนำนักเรียนไปเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริง หรือครูอาจจัดสภาพการณ์ให้นักเรียนเผชิญปัญหาหรือฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ปัญหา และแก้ปัญหาาร่วมกันเป็นกลุ่มซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในปัญหานั้นอย่างชัดเจนได้เห็นทางเลือก และวิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหาารวมทั้งช่วยให้นักเรียนเกิดความใฝ่รู้เกิดทักษะกระบวนการคิดและกระบวนการแก้ปัญหาต่าง

นอกจากกระบวนการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังได้มีการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ โดยมีการนำเสนอกรรมการที่ปรึกษา ได้ตรวจแผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ตลอดจนนำเสนอผู้เชี่ยวชาญชำนาญ 5 ท่าน ได้ประเมินความสอดคล้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ และความสอดคล้องระหว่างแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้ (IOC) ซึ่งผลปรากฏว่าค่าคะแนนเฉลี่ย IOC คิดเป็น 1.00 ทั้ง 5 ท่าน จากเหตุผลที่กล่าวมา ซึ่งทำให้แผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้าง และพัฒนาขึ้น เป็นแผนที่มีคุณภาพสามารถนำไปใช้พัฒนาการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนได้

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน คือนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนอยู่ที่ 25.79 สูงกว่าก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 13.67 และเมื่อทดสอบค่าความแตกต่างของคะแนน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่ที่ระดับ .01

การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานที่สร้างขึ้นมีกิจกรรมที่เน้นการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง สามารถส่งผลไปสู่การแก้ปัญหาด้วยตนเองของนักเรียนรวมถึงการเชื่อมโยงสิ่งใหม่และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ ปราณี กองจินดา⁷ กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความสามารถหรือผลสำเร็จที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและประสบการณ์เรียนรู้ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย และยังได้จำแนกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ตามลักษณะของวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งนักเรียนมีกระบวนการคิดอย่างเป็นขั้นตอน นักเรียนเกิดทักษะในเรื่องการคิดแก้ปัญหา และเข้าใจกระบวนการอย่าง

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนับว่าเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานที่สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งควรนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

⁶ ทิศนา แชมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 144.

⁷ ปราณี กองจินดา, การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และทักษะการคิดเลขในใจของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบซิปปาโดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นทักษะการคิดเลขในใจกับนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้คู่มือครู, วิทยานิพนธ์ ค.ม.(หลักสูตรและการสอน), พระนครศรีอยุธยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2549.

3. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่องสถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 33 คน ในภาพรวมมีระดับทักษะการคิดแก้ปัญหาจากการแปลผลระดับคุณภาพจากคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ คือ 3.51 - 4.00 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับดีมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับดี 1.51 - 2.50 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับพอใช้ 1.00 - 1.50 หมายถึง นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาในระดับควรปรับปรุง ซึ่งนักเรียนทั้งหมดมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 3.60 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) 0.55 นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาอยู่ระดับดีมากทั้งนี้สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

การคิดแก้ปัญหา ถือว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการคิดทั้งหมด การคิดแก้ปัญหาเป็นสิ่งสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมของมนุษย์ ซึ่งจะต้องใช้การคิดเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เป็นทักษะที่สามารถพัฒนาทัศนคติ วิธีคิด ค่านิยมความรู้ ความเข้าใจในสภาพการณ์ของสังคมได้ดีอีกด้วย Eberle and Slanish, 1996 อ้างถึงใน สุวิทย์ มูลคำ⁸ ทุกคนสามารถพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้ทั้งโดยตนเองและรับการฝึกฝนจากผู้อื่น นักคิด แก้ปัญหาจึงควรมีคุณสมบัติ ดังนี้ 1.รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล 2. ตั้งใจค้นหาความจริง 3. กระตือรือร้น 4.ใฝ่รู้ใฝ่เรียน สนใจสิ่งรอบด้าน 5.เปิดใจรับความคิดใหม่ 6.มีมนุษยสัมพันธ์ 7.มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำ 8.กล้าหาญ กล้าเผชิญความจริง 9.มีความคิดหลากหลายและยืดหยุ่น 10.มั่นใจในตนเอง ซึ่งทั้งทฤษฎีดังกล่าวจะมีความสามารถผสมผสานการทำงาน ตั้งแต่การใช้ความรู้ประสบการณ์เดิมในสมอง คือความจำที่ได้รับจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ที่ได้จากบุคคล สิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์รอบตัวมาเป็นเครื่องประเมิน กลั่นกรอง แยกแยะ และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาทางออกให้ปัญหาเหล่านั้นโดยการคิดที่เป็นเอกนัยหรือเอกนัยก็ตามเพื่อให้เกิดแนวทางเลือกทางออกของปัญหาที่ดีที่สุด แล้วติดตามประเมินผลเพื่อรอดูผลและแก้ไขสถานการณ์หากเกิดซ้ำอีก

โดยภาพรวมแล้วการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหา เป็นฐาน หรือ PBL (Problem based Learning) เป็นรูปแบบการสอนที่สามารถ นำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ดี มากที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับปรับปรุง 2545)⁹ กล่าวคือคือ ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิด วิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และคิดอย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียน มีส่วนร่วมในการเรียนและได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น และการเรียน การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานนั้นเหมาะสมกับรายวิชา ที่เน้นทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการคิดขั้นสูง ให้กับผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ มีการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิได้เช่นกัน ที่สำคัญผู้เรียนควรมี พื้นฐานความรู้ หรือ ประสบการณ์มาบ้างจะช่วยให้การเรียนการสอน โดยใช้ปัญหาเป็นฐานราบรื่นมากยิ่งขึ้น

⁸ สุวิทย์ มูลคำ, *ครบเครื่องเรื่องการคิด*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, 2547) หน้า 15

⁹ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2546.

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรมีการวิจัยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เรื่อง สถานการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 เพื่อส่งเสริมทักษะการคิด ทำให้นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหาสูงขึ้น
2. โรงเรียนควรส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานในกลุ่มสาระวิชาอื่นๆ โดยยึดหลักการวิจัยและพัฒนา เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดเรียนรู้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้เองเพื่อทำให้การวิจัยครอบคลุมมากขึ้น
2. ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้เกิดทักษะการคิดแก้ปัญหาควรมีกระบวนการกิจกรรมที่หลากหลาย เหมาะสมกับวัยและเป็นเรื่องเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสนใจมากขึ้น
3. ควรมีการวิจัยการจัดการเรียนรู้กับกลุ่มอื่นและร่วมมือโดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการกับนักเรียนระดับชั้นอื่นและกลุ่มสาระอื่น

8. เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2551.
- ทิตนา แคมมณี. ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- บุรชัย ศิริมหาสาคร. แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร. บัณฑิตวิทยาลัย, 2545.
- ปราณี กองจินดา. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และทักษะการคิดเลขในใจของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบซิปปาโดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นทักษะการคิดเลขในใจกับนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้คู่มือครู. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (หลักสูตรและการสอน).
- พระนครศรีอยุธยา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2549.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.). 2546.
- วัชรวิทย์ เล่าเรียนดี. เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครูมืออาชีพ. นครปฐม. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2542. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.
- กรุงเทพมหานคร. สำนักนายกรัฐมนตรี, 2548.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน. กรุงเทพมหานคร ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2550.
- สุวิทย์ มูลคำ. ครบเครื่องเรื่องการคิด. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร ภาพพิมพ์, 2547.

**กระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมง
ของประเทศไทย**

**PROCEDURES AND ROUTES OF HUMAN TRAFFICKING IN GROUPS
OF THE LABORS WORKING IN A FISHERY SECTOR IN THAILAND**

ทัศนีย์ ปัทมสนธิ*

Tasnee Pattamason

อรุณี กาสยานนท์**

Arune Kasayanond

กฤติมา อินทะกุล***

Krittima Intagoon

Received: 2020-11-16

Revised: 2021-03-22

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องกระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย และ 2) เพื่อศึกษารูปแบบ ลักษณะ วิธีการ เครือข่าย การลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย โดยเก็บข้อมูลจากแรงงานต่างด้าวที่เป็นผู้ใช้แรงงานในภาคการประมงของประเทศไทย ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครและระนอง จำนวน 114 คนด้วยแบบสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตัวแทนผู้ประกอบการภาคเอกชนในธุรกิจการประมง ผลการวิจัย พบว่ากระบวนการและเส้นทางการเข้ามาทำงานเริ่มจากการติดต่อกลุ่มคนที่ต้องการเข้ามาใช้แรงงานในเมืองไทย ผ่านนายหน้าที่มีหลากหลายและมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาพัวพันร่วมขบวนการเป็นขุมเครือข่ายใหญ่มีอิทธิพลช่องทางการเข้าเมืองส่วนใหญ่เป็นการหลบหนีเข้าเมืองตามเส้นทางธรรมชาติ รูปแบบการเดินทางโดยมากจะมาเป็นกลุ่ม โดยมีนายหน้าฝั่งไทย คอยจัดส่งกลุ่มแรงงานกระจายไปยังเป้าหมาย ผ่านการหลอกลวง การสร้างหนี้ การบังคับขู่เข็ญ การกักขังหน่วงเหนี่ยว ภายใต้เงื่อนไขทำงานก่อน พอมีรายได้จะถูกหักค่าขนส่ง ค่านายหน้า ทำให้ต้องถูกกักตัวเพื่อทำงานแลกเงิน ในส่วนของแนวทางป้องกันและปราบปรามการลักลอบการค้ามนุษย์ที่สำคัญคือการแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างโดยการบูรณาการทั้งความคิดและวิถีการปฏิบัติของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้กฎหมายต้องสามารถบังคับใช้ได้จริงจึงกับนายหน้าผู้ประกอบการ และการทุจริตคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐ

* อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, เบอร์โทร 0947569353, E-mail: Tasnee7223@gmail.com

** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

*** อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

คำสำคัญ: การลักลอบค้ามนุษย์, แรงงานภาคการประมง

ABSTRACT

This research is about procedures and routes of human trafficking in groups of the labors working in a fishery sector in Thailand. The objectives of the research were 1) to study procedures and routes of human trafficking for workforce in Thai fishery industry and 2) to study patterns, features, processes, and networks of the human trafficking. The data were collected by questionnaires from 114 alien fishery labors working in the area of Samutsakhon province and Ranong province. In addition, the data collection of the research was conducted by in-depth interviews from concerned officials, and representatives from fishery entrepreneurs. As for the result of the research, it was found that the first procedure starts when various kinds of Thai brokers contact groups of foreign labors who desire to have unpermitted work in Thailand. Additionally, some concerned officials illegally involve in the procedure as a network of influential organized crime groups. Most ways the labors trek across the border for migrant smuggling are by natural routes, mostly traveling in group. After that, the Thai brokers distribute the illegal labors to targets by way of deception, excessive debt, coercion, false imprisonment, and detainment under the work condition that a payment will be deducted for transport and brokers' commission. In terms of measures to prevent and suppress human trafficking, it is essential to solve structural problems by integrating thoughts and practices of all parties, including both government and private sectors. Importantly, a law must be strictly enforced on the brokers, entrepreneurs, and corrupt officials.

Keywords: human trafficking, the labors working in a fishery

1. บทนำ

ด้วยความตระหนักในความสำคัญของปัญหาการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทยการย้ายถิ่นข้ามชาติของแรงงาน เป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้แรงงานย้ายถิ่นเข้าไปเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการย้ายถิ่นข้ามชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งในฐานะที่ประเทศต้นทาง ประเทศทางผ่าน และประเทศปลายทาง¹ จึงมีโอกาสมากที่สถานการณ์ปัญหาการค้ามนุษย์ข้ามชาติในประเทศไทยจะมีความรุนแรงและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากรายงานการค้ามนุษย์ประจำปี พ.ศ.2553 (Trafficking in Persons Report) ของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา ที่จัดกลุ่มให้ประเทศไทยโดยลดระดับจากระดับ 3 (Tier 3) เป็นระดับ 3 บัญชีรายชื่อประเทศที่ดำเนินการไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของกฎหมายสหรัฐอเมริกาและไม่มี ความพยายามแก้ไข้ปัญหา (Tier 3 Watch List) เพราะเห็นว่า ประเทศไทยยังเป็นทั้งประเทศต้นทาง ทางผ่าน และปลายทางของการค้ามนุษย์ เพื่อการ

¹ กฤตยา อาชวนิจกุล และพันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร, คำถามและข้อท้าทายต่อนโยบายรัฐ, 2548
ไทยในการจัดการปัญหาสิทธิมนุษยชนและสิทธิของแรงงานข้ามชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม).

บังคับใช้แรงงานและการบังคับค้าประเวณี ซึ่งรัฐบาลไทยไม่ได้ปฏิบัติตามมาตรฐานขั้นต่ำอย่างเต็มที่ในการขจัดปัญหาการค้ามนุษย์ แม้จะนำพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ มาบังคับใช้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ.2551 และมีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้เพื่อรณรงค์เพิ่มจิตสำนึกเกี่ยวกับปัญหาการค้ามนุษย์ก็ตาม แต่การแก้ปัญหาการบังคับใช้แรงงานและการบังคับค้าประเวณี ยังไม่มีความคืบหน้าเพียงพอทำให้สถานการณ์การค้ามนุษย์ข้ามชาติยังรุนแรงอยู่² ประกอบกับการศึกษาที่ผ่านมามักศึกษาจากแรงงานที่ย้ายถิ่นข้ามชาติ แต่การศึกษาจากเหยื่อการค้ามนุษย์ยังไม่ชัดเจนนัก จึงอาจทำให้เกิดองค์ความรู้ในการแก้ปัญหาจำกัด

ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีการย้ายถิ่นข้ามชาติของประเทศเพื่อนบ้านมาอาศัยอยู่จำนวนมาก เนื่องจากสภาพภูมิอากาศบริเวณพรมแดนระหว่างประเทศที่เอื้ออำนวย นโยบาย เปิดช่องทางผ่านแดนระหว่างประเทศ ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นจุดศูนย์กลางของการย้ายถิ่นข้ามชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งถูกต้องตามกฎหมาย การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย โดยพบว่าในปี 2551 มีจำนวนประชากรจากประเทศเมียนมา ลาว กัมพูชา ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย ที่มีการรายงานตัวขึ้นทะเบียนต่อกระทรวงแรงงานถึง 668,576 คน และในปี พ.ศ.2552 มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 1,314,382 คน³ แรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านที่ย้ายถิ่นเข้ามาในประเทศไทย ส่วนมากเป็นแรงงานไร้ทักษะฝีมือ เครือข่ายที่เป็นผู้ช่วยเหลือ อาศัยข้อได้เปรียบในเรื่องช่องว่างของนโยบายหรือกฎหมาย ที่เป็นกลไกของรัฐแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ทำให้ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนหนึ่งตกเป็นเหยื่อของเครือข่ายที่เป็นผู้ช่วยเหลือหรือนายหน้า (Agents) หรืออาจเรียกว่านักค้ามนุษย์ข้ามชาติ (Transnational Human Trafficker) และเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการศึกษาและแก้ไขปัญหากระบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติที่เกิดขึ้น ในประเทศไทยและในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้⁴ ความรุนแรงของปัญหาการค้ามนุษย์ข้ามชาติมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากสถิติจำนวนคนไทยที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติ เมื่อย้ายถิ่นฐานไปต่างประเทศ ซึ่งกระทรวงพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ได้ทำการช่วยเหลือและรับไว้ดูแล ตั้งแต่ 2548-2550 พบว่าในปี พ.ศ.2548 มีคนไทยที่ตกเป็นเหยื่อจำนวน 207 คน ในปีพ.ศ.2549 และในปี พ.ศ.2550 มีจำนวน 147 คน และจำนวน 298 คนตามลำดับ สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานตำรวจแห่งชาติคือจำนวนคนต่างชาติที่เป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติในประเทศไทย ได้ช่วยเหลือและรับไว้ ตั้งแต่ปี 2548-2550 มีจำนวนคนต่างชาติที่ตกเป็นเหยื่อ 286 คน ในปี พ.ศ.2549 และพ.ศ.2550 มีจำนวน 396 คน และจำนวน 222 คน ตามลำดับ⁵

² พัทธกร ศาสนะสุพันธ์, กระบวนการย้ายถิ่นข้ามชาติของผู้ย้ายถิ่นที่ตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์, วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เมษายน – มิถุนายน 2554.

³ สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว, ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานใหม่ทั่วราชอาณาจักร, 2552. (ออนไลน์), แหล่งที่มา: http://www.policy.doe.go.th/ebookdoc/020400009731_1.pdf. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2562.

⁴ โครงการความร่วมมือสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์ในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (UNIAP), พันธกิจในการสนับสนุนและประสานงานเครือข่ายต่อการค้ามนุษย์, วารสาร UNIAP ประเทศไทย, 2548.

⁵ กองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดต่อเด็กและสตรี (บก.ปดส.), สถิติคดีการค้ามนุษย์ (1 กรกฎาคม 2551 – 31 ตุลาคม 2551), กรุงเทพมหานคร: สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2551.

จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงความรุนแรง ของปัญหาการลักลอบค้ามนุษย์ ในแรงงานภาคการประมงของไทยมากขึ้น การศึกษากระบวนการค้ามนุษย์ที่มีลักษณะการดำเนินงานแบบเครือข่ายและมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์การย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่ทำให้ผู้ย้ายถิ่นตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ว่ามีกระบวนการอย่างไร และมีเส้นทางอย่างไรในการลักลอบค้ามนุษย์ ในแรงงานภาคการประมงของไทย จะทำให้มีความเข้าใจเครือข่ายการลักลอบค้ามนุษย์ในประเทศไทยว่ามีรูปแบบอย่างไร เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือผู้เป็นเหยื่อให้ปลอดภัยได้ และเสนอแนวทางในการป้องกันการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษากระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบ ลักษณะ วิธีการ เครือข่าย การลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของไทย

3. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร ระเบียบวิธีวิจัยจะเป็นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าว (เมียนมา) ที่เป็นผู้ใช้แรงงานในภาคการประมงของไทย ทั้งที่ทำงานบนเรือและโรงงานประมง ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครและระนอง จำนวน 114 คน โดยการตอบแบบสอบถาม 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงาน/องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องและตัวแทนผู้ประกอบการภาคเอกชนในธุรกิจการประมง จำนวน 10 คน

ขอบเขตเชิงทฤษฎี ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคประมงของไทย อันประกอบไปด้วย 1) เหยื่อวิทยา (victimology) 2) เครือข่ายความสัมพันธ์ในทางสังคม (social network) 3) การลักลอบค้ามนุษย์ (human trafficking)

ขอบเขตเชิงพื้นที่วิจัย ศึกษาในพื้นที่ 2 จังหวัดในเขตที่มีการใช้แรงงานภาคประมงและมีอาณาเขตติดต่อกันทางทะเลและมีแรงงานต่างด้าวย้ายถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพเป็นแรงงานในภาคประมงจำนวนมาก ประกอบด้วยจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดระนอง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากหน่วยงานของรัฐทั้งระดับส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และกลุ่มภาคธุรกิจ และชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งศึกษาเอกสาร หนังสือ ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดระนอง

ขั้นตอนที่ 3 สร้างเครื่องมือวิจัยโดยใช้ข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐทั้งระดับส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และกลุ่มภาคธุรกิจประมง และชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งศึกษาเอกสาร หนังสือ ทบทวน

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้รวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่และข้อมูลจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 4 เก็บข้อมูลจากกลุ่มแรงงานไทยและแรงงานต่างด้าว (เมียนมา) ที่เป็นผู้ใช้แรงงานในภาคการประมงของไทย ทั้งที่ทำงานบนเรือและโรงงานประมง ในเขตพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครและระนอง

ขั้นตอนที่ 5 จัดการสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) เจ้าหน้าที่หน่วยงาน/องค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องและตัวแทนผู้ประกอบการภาคเอกชนในธุรกิจการประมง

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์และเขียนรายงาน

5. ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องกระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยกำหนดผู้ตอบแบบสอบถามจากแรงงานภาคการประมงสัญชาติ ไทย และเมียนมา ในเขตจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดระนอง จำนวนทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง แต่เมื่อลงพื้นที่ปรากฏข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัว รายงานวิจัยฉบับนี้จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเหลือเพียง 114 คน โดยผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม สภาพการทำงานของแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย และกระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป		N = 114	
		จำนวน	ร้อยละ
เพศ			
	ชาย	57 คน	50.0
	หญิง	57 คน	50.0
อายุ			
	ต่ำกว่า 20 ปี	10 คน	8.8
	20 – 25 ปี	38 คน	33.3
	26 – 30 ปี	43 คน	37.7
	31 – 35 ปี	10 คน	8.8
	36 – 40 ปี	9 คน	7.9
	41 – 50 ปี	4 คน	3.5
สถานที่เกิด			
	ประเทศพม่า	113 คน	99.1
	ประเทศไทย	1 คน	0.9

ประเภทของเอกสารประจำตัว			
	หนังสือเดินทางชั่วคราว (Temporary Passport)	105 คน	33.5
	ใบอนุญาตทำงาน	104 คน	33.2
	ใบ ทร. 38/1	94 คน	30.0
	ใบ ต.ท. 8 (ใบแทนใบอนุญาต ทำงาน)	5 คน	1.6
	หนังสือสำคัญประจำตัว (Certificate of Identity)	2 คน	0.6
	หลักฐานทางการแพทย์/บันทึกการ ตรวจสุขภาพ	2 คน	0.6
	เอกสารอื่นๆ	1 คน	0.3
วิธีการเก็บเอกสารประจำตัว			
	เก็บไว้กับตัวเอง	98 คน	86.0
	นายจ้างเก็บเอาไว้	10 คน	8.8
	นายหน้าเก็บไว้	3 คน	2.6
	อื่น ๆ	3 คน	2.6
ประเภทที่อยู่อาศัย			
	อาศัยที่พักในโรงงาน	6 คน	5.3
	อาศัยอยู่บ้านเช่า/ห้องเช่า	106 คน	93.0
	อาศัยอยู่บ้านเพื่อน	2 คน	1.8
ประเภทที่อยู่อาศัย			
	น้อยกว่า 3 คน	18 คน	15.8
	3 – 5 คน	38 คน	33.3
	6 – 10 คน	53 คน	46.5
	มากกว่า 10 คน	5 คน	4.4
สถานที่ทำงาน			
	ในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป	96 คน	84.2
	เรือประมง	16 คน	14.0
	อื่นๆ	2 คน	1.8

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายและเพศหญิงมีจำนวนเท่ากัน เป็นเพศชาย จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 เพศหญิง จำนวน 57 คน คิดร้อยละ 50.0 โดยอายุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 26-30 ปี จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 37.7 ช่วงอายุ 20-25 ปี จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 ในส่วนสถานที่

เกิดส่วนใหญ่เกิดในประเทศพม่าจำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 99.1 ประเทศไทย จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 0.9 ส่วนประเภทของเอกสารประจำตัวส่วนใหญ่ คือ หนังสือเดินทางชั่วคราว (Temporary Passport) จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 33.5 ใบอนุญาตทำงาน จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 33.2 และใบ ตร. 38/1 จำนวน 94 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 โดยมีวิธีการเก็บเอกสารประจำตัว คือ เก็บไว้กับตัวเอง จำนวน 98 คน คิดเป็นร้อยละ 86.0 นายจ้างเก็บเอาไว้ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 8.8 ในส่วนของประเภทที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่บ้านเช่า/ห้องเช่า จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 93.0 อาศัยที่พักในโรงงาน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 5.3 โดยจำนวนที่อยู่อาศัยร่วมกัน คือ 6-10 คน จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 46.5 3-5 คน จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 และสถานที่ทำงานส่วนใหญ่ คือ ในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 84.2 เรือประมง จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 14.0

2. สภาพการทำงานของแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย

ตารางที่ 2: สภาพการทำงานของแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย

ข้อมูลทั่วไป		N = 114	
		จำนวน	ร้อยละ
ประเภทของงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูป			
	ผลิตอาหารสำเร็จรูปแช่แข็ง	12 คน	11.8
	ชำแหละ แกะ ล้าง	16 คน	15.7
	ผลิตอาหารบรรจุกระป๋อง	62 คน	60.8
	ล้างห้องเย็น	2 คน	2.0
	อื่นๆ	10 คน	9.8
ประเภทของงานในเรือประมง			
	ไต่กังเรือ	0 คน	0.0
	แรงงานรับจ้าง	15 คน	93.8
	อื่นๆ	1 คน	6.2
อายุงานของผู้ทำงานในเรือประมง			
	น้อยกว่า 1 ปี	0 คน	0.0
	1 – 5 ปี	6 คน	37.5
	6 – 10 ปี	10 คน	62.5
	มากกว่า 10 ปี	0 คน	0.0
อายุที่เริ่มงานของผู้ทำงานในเรือประมง			
	น้อยกว่า 20 ปี	6 คน	37.5
	20 – 25 ปี	6 คน	37.5
	26 – 30 ปี	0 คน	0.0
	31 – 35 ปี	3 คน	18.7

	36 – 40 ปี	1 คน	6.2
ช่วงเวลาในการทำงาน			
	กะกลางวัน	35 คน	30.7
	กะกลางคืน	57 คน	50.0
	หลังเลิกเรียน	3 คน	2.6
	วันหยุดสุดสัปดาห์ อื่นๆ	4 คน	3.5
	ผู้ที่ไม่ตอบคำถาม	15 คน	13.2

สภาพการทำงานของแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าประเภทของงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปของผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปส่วนใหญ่ คือ ผลิตอาหารบรรจุกระป๋อง จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 60.8 ซ้ำแหละ แกะ ล้าง จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 15.7 ผลิตอาหารสำเร็จรูปแช่แข็ง จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 11.8 ส่วนประเภทของงานในเรือประมงของผู้ที่ทำงานในเรือประมงส่วนใหญ่ คือ แรงงานรับจ้าง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 93.8 ในขณะที่อายุงานของผู้ที่ทำงานในเรือประมงส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 6–10 ปี จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 62.5 1–5 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5 อายุงานของผู้ที่ทำงานในเรือประมงโดยเฉลี่ย คือ 7 ปี (6.93) ส่วนอายุที่เริ่มทำงานของผู้ที่ทำงานในเรือประมงโดยเฉลี่ย คือ 23 ปี (23.25) โดยอายุที่เริ่มทำงานในเรือประมงของผู้ที่ทำงานในเรือประมงส่วนใหญ่ คือ น้อยกว่า 20 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5 20–25 ปี จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 37.5 31–35 ปี จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 18.7 ทั้งนี้ช่วงเวลาในการทำงานส่วนใหญ่ คือ กะกลางคืน จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 กะกลางวัน จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 30.7 ผู้ที่ไม่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 13.2 วันหยุดสุดสัปดาห์ อื่นๆ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 3.5 หลังเลิกเรียน จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 2.6 ตามลำดับ

3. กระบวนการและเส้นทางการลบลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย

ตารางที่ 3: กระบวนการและเส้นทางการลบลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย

กระบวนการและเส้นทางการลบลอบค้ามนุษย์ใน แรงงานภาคการประมงของประเทศไทย	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับ
1. ทานทราบถึงเครือข่ายการค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมง	2.88	0.380	ไม่ทราบ
2. ทานทราบถึงกระบวนการและเส้นทางการลบลอบค้ามนุษย์	2.66	0.707	ไม่ทราบ
3. ทานทราบถึงบุคคลที่เป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์	2.53	0.833	ไม่ทราบ
4. ทานทราบหรือไม่ว่ากระบวนการค้ามนุษย์เป็นเรื่องผิดกฎหมาย	1.51	0.813	ทราบ

กระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ใน แรงงานภาคการประมงของประเทศไทย	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	ระดับ
5. ท่านทราบหรือไม่ว่ามีการค้ามนุษย์ในภาคการ ประมงของไทย	2.12	0.912	ไม่แน่ใจ
6. ท่านทราบว่ามีการลักลอบนำเข้าแรงงานงาน ประมง	2.36	0.848	ไม่ทราบ
7.ท่านทราบถึงบุคคลหรือบริษัทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ การลักลอบนำเข้าแรงงานประมง	2.90	0.444	ไม่ทราบ
8. ท่านทราบถึงขั้นตอนและรูปแบบการลักลอบ นำเข้าแรงงานประมง	2.59	0.635	ไม่ทราบ
9. ท่านทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการลักลอบ นำเข้าแรงงานประมง	2.41	0.738	ไม่ทราบ
รวม	2.44	0.701	ไม่ทราบ

สำหรับคำถามกระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ท่านทราบถึงบุคคลหรือบริษัทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการลักลอบนำเข้าแรงงานประมง (มีค่าเฉลี่ย 2.90) ท่านทราบถึงเครือข่ายการค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมง (มีค่าเฉลี่ย 2.88) ท่านทราบถึงกระบวนการและเส้นทางการลักลอบค้ามนุษย์ (มีค่าเฉลี่ย 2.66) ท่านทราบถึงขั้นตอนและรูปแบบการลักลอบนำเข้าแรงงานประมง (มีค่าเฉลี่ย 2.59) ท่านทราบถึงบุคคลที่เป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ (มีค่าเฉลี่ย 2.53) ท่านทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการลักลอบนำเข้าแรงงานประมง (มีค่าเฉลี่ย 2.41) ท่านทราบถึงการลักลอบนำเข้าแรงงานงานประมง (มีค่าเฉลี่ย 2.36) ท่านทราบหรือไม่ว่ามีการค้ามนุษย์ในภาคการประมงของไทย (มีค่าเฉลี่ย 2.12) ท่านทราบหรือไม่ว่ากระบวนการค้ามนุษย์เป็นเรื่องผิดกฎหมาย (มีค่าเฉลี่ย 1.51) ตามลำดับ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการ เส้นทาง รูปแบบ ลักษณะ วิธีการ และเครือข่าย การลักลอบค้ามนุษย์ในแรงงานภาคการประมงของประเทศไทย สรุปผลได้ว่าการค้ามนุษย์เกิดจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญ นั่นคือความยากจน การว่างงาน และยังมีปัจจัยทางด้านสังคมวัฒนธรรม คือการมีค่านิยมการได้ทำงานแบบไม่ใช้แรงงานแต่มีรายได้สูง เป็นสาเหตุให้ถูกขบวนการค้ามนุษย์หลอกลวงได้ง่าย การค้ามนุษย์ในประเทศไทยทำกันเป็นขบวนการ มีเครือข่ายขนาดใหญ่ มีคนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายตั้งแต่ฝั่งต้นทางคือบรรดานายหน้าซึ่งอาจเป็นทั้งคนรู้จัก พูดจาภาษาเดียวกัน สื่อสารกันได้ อยู่หมู่บ้านเดียวกันหรือการถูกล่อลวงด้วยวิธีการต่างๆ ที่เรียกกันว่าเป็น กลุ่มนายหน้าทั้งชาวเมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนามเป็นผู้ทำหน้าที่หลักในการรวบรวมเหยื่อตามจำนวนที่นายหน้าฝั่งไทยต้องการ มาจนถึงนายหน้าฝั่งไทย ซึ่งมีอยู่หลายประเภท ประกอบด้วย 1) นายหน้าซึ่งเป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นจุดผ่านหรือจุดพักของการอพยพเคลื่อนย้ายเหยื่อ 2) นายหน้านำพาข้ามพรมแดน 3) นายหน้านำพาเหยื่ออพยพไปยังพื้นที่ต่างๆ ที่มีความต้องการ 4)

นายหน้าที่ทำหน้าที่จัดส่งเหยื่ออพยพไปยังโรงงานต่าง ๆ โดยตรง 5) นายหน้าเจรจาเจ้าหน้าที่รัฐ 6) นายหน้าทำบัตร ทำเอกสารปลอม 7) นายหน้าพาไปโรงพยาบาล 8) นายหน้าเงินกู้ 9) นายหน้าส่งเงินกลับบ้าน และ 10) นาย sub-contractor ซึ่งมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบมาก

วิธีการเดินทางเข้าสู่ประเทศโดยส่วนมากจะเดินทางเข้ามาทางเส้นทางธรรมชาติข้ามชายแดนเข้ามาในประเทศ หลังจากนั้นมีการนำเข้าพื้นที่ชั้นในโดยพาหนะที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารประจำทาง หรือแม้แต่รถที่ตกแต่งคล้ายรถของทางราชการ เส้นทางการเข้ามาทำงานในประเทศไทยทั้งที่ถูกและผิดกฎหมาย สำหรับแรงงานต่างด้าวสัญชาติ “เมียนมา” ช่องทางการเข้าสู่ประเทศไทยของแรงงานต่างด้าวสัญชาติเมียนมาจะผ่านแก๊งนายหน้าชาวเมียนมาซึ่งทำกันเป็นขบวนการ ช่องทางการเข้าเมืองโดยส่วนใหญ่เป็นการหลบหนีเข้าเมืองเดินทางจาก จ.ท่าขี้เหล็ก ประเทศเมียนมา เข้ามาทางแนวชายแดน อ.แม่สาย จ.เชียงราย เครือข่ายค้ายาเสพติดกลุ่มนี้ประสานงานกันอยู่ทั้งทางฝั่งไทยและเมียนมา วิธีการคือ นายหน้าฝั่งเมียนมาจะทำการติดต่อกลุ่มคนที่ต้องการเข้ามาใช้แรงงานในเมืองไทย ครอบคลุมอาณาเขตตั้งแต่กรุงเนปิดอร์ ลงมาทางตอนใต้ ศูนย์กลางใหญ่อยู่ที่ จ.มะละล่าย ในส่วนของนายหน้ามีทั้ง ชาวมอญ, กะเหรี่ยง, จีน, คะเชน, เมียนมา, ยะไข่ รวมขบวนการ มีเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาพัวพันร่วมขบวนการ และถือเป็นชุมเครือข่ายใหญ่มีอิทธิพล ทั้งนี้ขบวนการค้าแรงงานกลุ่มนี้ นิยมส่งแรงงานสัญชาติเมียนมา ไปยังบริเวณเกาะสอง ซึ่งอยู่ใต้สุดติดกับจังหวัดระนอง จะมีเรือคอยอำนวยความสะดวกโดยทำเป็นเรือบรรทุกสินค้าบ้าง หน้า หรือเรือหางยาวข้ามฟากเส้นทาง ระนอง - เกาะสอง เป็นต้น จากนั้นจะมีนายหน้าฝั่งไทยลักษณะอยู่ในคราบ คนขับรถเมล์ มอเตอร์ไซด์รับจ้างเรือรับจ้าง ฯลฯ คอยจัดส่งกลุ่มแรงงานเมียนมาไปยังเป้าหมาย เช่น อำเภอหัวหิน อำเภอชะอำ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อำเภอมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร โดยขบวนการค้ายาเสพติดจะใช้หนึ่งในเจ็ดด่านพรมแดนเข้าสู่ประเทศไทยจากกัมพูชาและเมียนมา ซึ่งได้แก่ด่านที่ปอยเปต – อร์ญู ประเทศ เกาะกง – หาดเล็ก และต่วนเล็ม – บ้านแหลมทางฝั่งกัมพูชา และเกาะสอง - ระนอง ที่คิ – พุน้ำร้อน พญาตองซู – ด่านเจดีย์สามองค์ และเมืงวดี – แม่สอด ทางฝั่งเมียนมา

5. อภิปรายผลการวิจัย

การประเมินถือว่าเป็นธุรกิจภาคอุตสาหกรรมที่สำคัญและสร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาลเป็นผลให้ความต้องการจำนวนแรงงานเพื่อรองรับการขยายตัว ของธุรกิจประมงและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องมีเพิ่มสูงขึ้น แต่ในขณะเดียวกันสภาพการทำงานของอุตสาหกรรมประมงถือว่าเป็นงานที่หนัก เสี่ยงอันตราย และต้องออกทะเลค่อนข้างยาวนาน จึงทำให้แรงงานไทยส่วนใหญ่เลือกที่จะปฏิเสธงาน เป็นผลให้เกิดวิกฤติขาดแคลนแรงงาน จึงต้องอาศัยการนำเข้าแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งแบบมีใบอนุญาตตามกฎหมาย และแบบหลบหนีเข้าเมือง จึงทำให้มีการเอาเปรียบแรงงานในเรื่องของค่าจ้างและการบังคับใช้แรงงานอย่างรุนแรง การทำงานบนเรือประมงมีจำนวนหลายลำ ที่ไม่มีสวัสดิการดูแลเมื่อเจ็บป่วย มาตรฐานการทำงานต่ำ โดยไม่ได้รับการคำนึงถึงความปลอดภัย โดยที่แรงงานส่วนใหญ่อยู่ในสภาวะต้องอดทนจ่ายและไม่สามารรถหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนี้ยังมีกระทำการทารุณทางเพศ การมีคดียาเสพติดไปหลายกรณีซึ่งเชื่อมโยงกับการล่อลวงและลักพาตัวเพื่อนำมาขายและบังคับเป็นแรงงานทาสบนเรือประมง จากการสำรวจท่าเรือเดินทะเล ข้อมูลส่วนใหญ่ในเอกสารรายงานขององค์กรภาคเอกชนท้องถิ่น (Local NGOs) และรายงานขององค์กรนานาชาติที่

เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ รวมถึงรายงานการวิจัยของสุภางค์ จันทวนิชและคณะ⁶ ปรากฏตรงกันว่ามีปัญหาการค้ามนุษย์อย่างรุนแรงที่มีปรากฏ การใช้แรงงานเด็กภาคประมง เหตุการณ์แรงงานภาคประมงจำนวนมากที่หลบหนีมาขอความช่วยเหลือทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน จนปัญหาดังกล่าวถูกเปิดเผยออกมาในสังคมวงกว้าง อย่างไรก็ตามการบังคับใช้กฎหมายและการดำเนินคดีเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายได้กำหนดยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานแบบบูรณาการ มุ่งเน้นให้มีทีมงานคัดแยกผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ และเพิ่มความพยายามในการสืบสวนขยายผลเพื่อดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดให้ครบกระบวนการตั้งแต่กลุ่มของนายหน้า ผู้นำพา ผู้รับ ผู้ควบคุม ผู้ค้า รวมถึงผู้ใช้บริการหรือลูกค้า และให้มีการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดให้ครบถ้วนทุกตัวบทกฎหมายทำให้สามารถลงโทษผู้กระทำผิดเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ได้เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนสุนทร สว่างสาลี และสมิหรา จิตตลดากร (2561)⁷ ที่ทำการศึกษาร่องการนำนโยบายการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ไปปฏิบัติเชิงบูรณาการในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว พบว่า มาตรการและความเข้มข้นในการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมมีนโยบายที่ชัดเจนว่ากรณีการพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราวผู้ต้องหาคดีที่เกี่ยวข้องกับการค้ามนุษย์ให้พิจารณาถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นหากมีการปล่อยตัวชั่วคราว มีการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการดำเนินคดี มีการจัดทำโครงการ PATROL โดยได้จัดตั้งศูนย์ประสานงานชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ กัมพูชา ลาวและเมียนมา เพื่อประสานการปฏิบัติและเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติ โดยใช้ระบบบริหารจัดการคดีและสำนักงานข่าวกรองเข้ามาเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์เครือข่ายอาชญากรรมที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศ และส่งเสริมความร่วมมือทวิภาคีด้านการดำเนินคดี มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันในทวิภาคี จัดตั้งคณะทำงานร่วมกันเพิ่มช่องทางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อประโยชน์ในการสืบสวนสอบสวนรวมไปถึงการกำหนดมาตรการยึดทรัพย์ที่สำคัญคือการส่งเสริมการบูรณาการการทำงานในเรื่องการดำเนินคดีให้มีอำนาจหน้าที่เพิ่มมากขึ้น

ปัญหาการค้ามนุษย์ส่วนหนึ่งมาจากความสมัครใจของผู้เข้ามาทำงานเองโดยคิดเพียงว่าขอเข้ามาทำงานก่อน ทั้งที่รู้ว่าอาจต้องเผชิญกับปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือแม้แต่การเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าด้วยปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดกระบวนการค้ามนุษย์ในประเทศไทย ว่าด้วยเรื่องของปัจจัยผลักดัน คือ (1) ความยากจน ปัญหาความยากจนเกิดจากความแตกต่าง ของการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มคนยากจนจากประเทศเพื่อนบ้านตัดสินใจหนีสภาพความอดอยากแร้นแค้น โดยใช้ประเทศไทยเป็นช่องทางเข้ามาแสวงหาโอกาส ซึ่งนักค้ามนุษย์ก็ใช้ความยากจนเป็นช่องทางแสวงหาผลประโยชน์จากเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และ (2) ปัจจัยด้านการเมือง สถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองภายใน ประเทศเป็นแรงกดดันที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้าน เข้ามาในประเทศไทย เพื่อความอยู่รอดและต้องการมีชีวิตที่ดีกว่า เช่น สถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองในประเทศเพื่อนบ้านที่ยังมีความขัดแย้ง

⁶ สุภางค์ จันทวนิชและคณะ, การใช้แรงงานเด็กภาคประมง ต่อเนื่องประมง เกษตรกรรมและคนรับใช้ในบ้าน จังหวัดสมุทรสาคร, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชียสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559).

⁷ ธนสุนทร สว่างสาลี และสมิหรา จิตตลดากร, การนำนโยบายการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ไปปฏิบัติเชิงบูรณาการในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว, วารสารวิจัยและพัฒนาโดยลงกรณีในพระบรมราชูปถัมภ์, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2561.

มีการสู้รบของชนกลุ่มน้อย มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน มีการบังคับเกณฑ์แรงงานโดยไม่มีค่าตอบแทน และ บังคับโยกย้ายประชากรออกจากถิ่นที่อยู่เดิม ทำให้ไม่สามารถหางานทำในภูมิลำเนาเดิมของตนได้

ข้อค้นพบจากการวิจัยถึงความพยายามอย่างที่สุดของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามการ ลักลอบค้ามนุษย์มีความสอดคล้องกับรายงานการค้ามนุษย์ประจำปี พ.ศ. 2562 โดยสำนักงานเพื่อการ ตรวจสอบและต่อสู้กับการค้ามนุษย์ ที่กล่าวว่ารัฐบาลไทยมีความพยายามอย่างมีนัยสำคัญในการดำเนินการ ตามมาตรฐานขั้นต่ำอย่างเต็มที่ในการขจัดปัญหาการค้ามนุษย์ แต่ในรายงานดังกล่าวได้มีการระบุถึงการ ทุจริตและการสมรู้ร่วมคิดของเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ส่งผลทำให้การค้ามนุษย์สะดวกมากขึ้น และยังคงบ่อนทำลาย ความพยายามในการปราบปรามการค้ามนุษย์ องค์การนอกภาครัฐบางแห่งทราบถึงการทุจริตที่มีอยู่มากมาย จึงลังเลที่จะร่วมงานกับรัฐบาลหรือหน่วยงานบางหน่วยงานในบางคดี แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะดำเนินคดีกับได้ทั้ง บางรายในปีก่อนๆ แต่เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายบางรายลังเลที่จะสอบสวนได้ทั้งที่เข้าใจว่ามีความเกี่ยวข้อง กับนักการเมือง ซึ่งตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ว่ายังคงมีการทุจริตคอร์รัปชันในกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนสำคัญของการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์อย่างจริงจัง

6. เอกสารอ้างอิง

กฤตยา อาชวนิชกุล และพันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. คำถามและข้อท้าทายต่อนโยบายรัฐ. 2548 กองบังคับการปราบปรามการกระทำผิดต่อเด็กและสตรี (บก.ปดส.). สถิติคดีการค้ามนุษย์ (1 กรกฎาคม

2551 – 31 ตุลาคม 2551). กรุงเทพมหานคร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2551.

โครงการความร่วมมือสหประชาชาติว่าด้วยการต่อต้านการค้ามนุษย์ในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (UNIAP). พันธกิจในการสนับสนุนและประสานงานเครือข่ายต่อการค้ามนุษย์. วารสาร UNIAP ประเทศไทย, 2548.

ไทยในการจัดการปัญหาสิทธิมนุษยชนและสิทธิของแรงงานข้ามชาติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัย ประชากรและสังคม

ธนสุนทร สว่างสาลี และสมิหรา จิตตลดากร. การนํานโยบายการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ไปปฏิบัติเชิงบูรณาการในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว. วารสารวิจัยและพัฒนาโดยลงกรณีในพระบรมราชูปถัมภ์. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2561.

พัทธกร ศาสนะสุพินธ์. กระบวนการย้ายถิ่นข้ามชาติของผู้ย้ายถิ่นที่ตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์. วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เมษายน – มิถุนายน 2554.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว. ข้อมูลคนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานใหม่ที่ราชอาณาจักร. 2552. (ออนไลน์), แหล่งที่มา: http://www.policy.doe.go.th/ebookdoc/020400009731_1.pdf. เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2562.

สุภางค์ จันทวานิชและคณะ. การใช้แรงงานเด็กภาคประมง ต่อเนื่องประมง เกษตรกรรมและคนรับใช้ในบ้านจังหวัดสมุทรสาคร. กรุงเทพมหานคร ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชียสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559

การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้าง
จิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง

LNQUIRY LEARNING MANAGEMENT ON MUANG LAMPANG HISTORY
TO ENHANCE LOCAL CULTURE CONSCIOUSNESS OF STUDENTS
IN ASSUMPTION COLLEGE LAMPANG

ณัฐวดี ดวงใจ*

Nattawadee Duangjai

Received: 2021-02-06

ชรินทร์ มั่งคั่ง**

Revised: 2021-04-29

Charin Mangkhang

Accepted: 2021-04-30

เชษฐภูมิ วรรณไพศาล***

Chetthapoom Wannapaisan

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและ หลังเรียนจาก
การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และศึกษา
จิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนหลังจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง
กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้น มัธยมศึกษา ปีที่ 4/6 จำนวนทั้งหมด 37 คนโดยใช้การสุ่มอย่างง่าย
ด้วยการจับสลากเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในครั้งนี้เป็นเครื่องมือที่ผู้ได้สร้างขึ้น ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้
จำนวน 4 แผนและ 5 ชั่วโมง รวมทั้ง 20 ชั่วโมงแบบประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมิน
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัยวิเคราะห์โดย
ค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน และ ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่อง
ประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4พบว่าแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ
สืบเสาะได้ค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ E_1 เท่ากับ 82.06 E_2 เท่ากับ 81.76 ซึ่งมี
ประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80

* นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เบอร์โทร 095-6760114, E-mail:
nattawadeenunta28@gmail.com

** อาจารย์ประจำสาขา หลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

*** อาจารย์ประจำสาขา หลักสูตรและการสอนคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า คะแนนผลการเรียนรู้ แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์ เมืองลำปาง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเฉลี่ยหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ($\bar{X} = 32.59$, S.D. = 1.50) สูงกว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียน และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเฉลี่ยหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ($\bar{X} = 17.86$, S.D. = 3.08)

3. ผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางพบว่าผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.96) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีจิตสำนึกมากที่สุด เรียงตามลำดับดังนี้ นักเรียนส่วนมีจิตสำนึกในด้านเศรษฐกิจของเมืองลำปางที่ได้รับจากการเรียนรู้เป็นลำดับที่หนึ่ง ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.87) รองลงมาคือด้าน ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.9) ลำดับที่ สามคือ ด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = 0.97) และลำดับสุดท้ายคือ ด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ ($\bar{X} = 3.38$, S.D. = 1.06)

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ, ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง, เสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่น

ABSTRACT

This research aimed to study the effects of learning quest of the historical downtown of students from Assumption Assumption Lampang and to study the awareness of local culture of students after learning quest historic downtown. The aim of this study was students. Grade 4/6 total of 37 people using simple random sampling were used in this study is a tool that can be created: Plan 4 and 5. 20 hours, 2 hours total Evaluation plan assess student achievement and assess the local cultural consciousness. The data from the research analysis. The mean scores before and after class and standard deviation.

The research found that 1. Determination of the effectiveness of learning activities inquiry about the historical downtown of grade 4 the Plan with the quest for the effectiveness of the Plan E_1 equals 82.06 E_2 is equal to 81.76 Figures. effective as of 80/80.

2. achievement between pretest and posttest of learning quest of the historical downtown of students in the 4th year that the learning outcomes inquiry about the historical downtown of students at four. after the average has been learning inquiry ($\bar{X} = 32.59$, SD = 1.50) higher than the average of the results of the race. Learn about the historic city of Lampang and eighth grade students have an average of 4 After learning of Inquiry ($\bar{X} = 17.86$, SD = 3.08).

3. Study the cultural consciousness of students in the fourth after learning about the historical quest downtown. The study found that the cultural consciousness of students in the 4th

year after learning about the historical quest downtown. Overall, the high level ($\bar{X} = 3.51$, $SD = 0.96$) when it was found that most students are conscious in the following order. Students are conscious of the economic downtown that has been learned from the first one ($\bar{X} = 3.97$, $SD = 0.87$), followed by the top. Historic downtown ($\bar{X} = 3.57$, $SD = 0.9$), the third is the cultural belief ($\bar{X} = 3.47$, $SD = 0.97$) and the order is final. The historic monuments ($\bar{X} = 3.38$, $S.D. = 1.06$)

Keywords: Inquiry Learning Management, History of Muang Lampang,
To Enhance Local Culture Consciousness

1. บทนำ

ประวัติศาสตร์คือพื้นฐานเบื้องต้นในการสร้างคุณค่าและความสำคัญของอดีตว่าด้วยการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ วินิจฉัยบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล จากหลักฐานข้อเท็จจริงที่หลากหลายส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นนักคิด มีเหตุมีผล รู้จักตั้งคำถาม และค้นหาคำตอบทำให้ได้เรียนรู้บทเรียนจากอดีต ความเป็นมาในสังคม ประวัติศาสตร์จึงเปรียบเสมือนกระจกที่ส่องให้เห็นสังคมมนุษย์ ณ ช่วงเวลาหนึ่งในพื้นที่หนึ่งที่มีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สอนให้รู้จักตนเอง รวมถึงความเป็นมาของชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ ปลุกจิตสำนึกในความเป็นชาติ รักและภาคภูมิใจในบรรพบุรุษที่ก่อตั้งชาติบ้านเมือง การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จึงมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์และเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะสมรรถนะ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ทั้งนี้การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์อาจจัดได้ทั้งรูปแบบกิจกรรม ในห้องเรียน และกิจกรรมนอกห้องเรียนซึ่งการเรียนเนื้อหาสาระ หลักการ ทฤษฎี ในห้องเรียนจะเป็นรูปธรรมเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนขึ้น เมื่อผู้เรียนได้สัมผัสรับรู้ เกิดประสบการณ์ตรงจากสิ่งที่ได้เรียนรู้หรือกำลังศึกษาอยู่ กิจกรรมนอกห้องเรียนเช่น การทัศนศึกษา แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การเรียนรู้นอกสถานที่ จึงถือเป็นการเรียนรู้ที่สร้างประสบการณ์ตรงและเป็นการสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายให้แก่ผู้เรียน¹ อดีตเป็นสาเหตุของปัจจุบันเราจะสามารถเข้าใจปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์เมื่ออดีตช่วยชี้ทางให้ขณะเดียวกันปัจจุบันก็คือสาเหตุของอนาคต ถ้าเราสามารถทำปัจจุบันให้ดีที่สุด ประวัติศาสตร์เกิดจากการกระทำของมนุษย์ และการกระทำนั้นส่งผลต่อสังคมอย่างกว้างขวาง มนุษย์จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์และมนุษย์อีก ที่เป็นผู้ศึกษาประวัติศาสตร์การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเท่าที่ผ่านมามีลักษณะเน้นศูนย์กลางทางการเมือง ที่สำคัญ ได้แก่ สุโขทัย อยุธยา กรุงเทพฯ การมองเช่นนี้ทำให้เราได้วิธีการและรูปแบบของการเขียน ประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร ซึ่งเป็นผลิตผลจากอยุธยาโดยเฉพาะแล้วสืบต่อมาถึงกรุงเทพฯ การมองประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร ทำให้ละเลยข้อมูลพื้นบ้าน เช่น ตำนาน นิทานปรัมปรา และอื่นๆ ซึ่งเคยเป็นจารีตบอกเล่า (oral tradition) มาก่อนที่จะได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่มีการศึกษาประวัติศาสตร์ 3 กรุง มาโดยตลอด เรื่องสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ แต่แท้จริงล้านนา ทักษิณ อีสาน ไม่ใช่จะไร้ความหมายในประวัติศาสตร์ไทย แต่มีคุณค่า มีความหมายที่เชื่อมโยง

¹ ธิดา สาระยา, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สำคัญกับสังคมมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2539). หน้า 87

ประสานกันเป็นสยามประเทศในปัจจุบัน² ในด้านเนื้อหาสาระและการเรียนการสอนก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน เราเรียนสอนกันแต่สิ่งที่เป็นของต่างประเทศเป็นหลักสำคัญ ในชุมชน ชนบทก็จะเน้นเนื้อหาสาระของชุมชน เมือง ยิ่งการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี ผ่านอินเทอร์เน็ต ยิ่งรับความรู้จากต่างประเทศเป็นหลักใหญ่ ทำให้ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมและทิศทางของประเทศเป็นไปในทิศทางตามอย่างของต่างประเทศ กระบวนการท้องถิ่นพัฒนา จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีการทบทวนและปรับปรุงการศึกษาวรรณกรรมของเยาวชนเสียใหม่ ซึ่งก็ประกอบด้วยกระบวนการอบรมทางสังคม อันเป็นเรื่องการศึกษาของกระบวนการศึกษาภาคบังคับ ในระบบโรงเรียนตั้งแต่เรียนจนถึงมหาวิทยาลัย ดังนั้นเมื่อโลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์เรื่องราวของท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ในปัจจุบันจึงมีความเลือนราง มนุษย์ให้ความสนใจจากวัฒนธรรมภายนอกค่านิยมใหม่ๆจากโลก ตะวันตกจึงส่งผลให้ผู้คนเหล่านี้หลงใหลไปในกระแสวัฒนธรรมต่างชาติ วัฒนธรรมไทยถูกกลืนไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงยุคสมัย เด็กและเยาวชนหันหลังให้กับวัฒนธรรมอันดีงามของไทย กลับเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของต่างชาติว่าดีงาม จนลืมรากเหง้าวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดและสั่งสมจากบรรพบุรุษ ไม่ทราบความเป็นตัวตนของตนเอง ดังนั้น การนำการเรียนการสอนในด้านท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้รู้จักวัฒนธรรม ความเป็นมา การกินอยู่ ประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นนั้นสามารถสืบค้นด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การกำหนดกรอบหลักสูตรท้องถิ่นเป็นสาระสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาครูผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนเห็นแนวทางในการดำเนินงานในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนรวมทั้งการส่งเสริมและดูแลด้านคุณภาพสอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของชุมชนท้องถิ่นโดยมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายและเกณฑ์ในการพัฒนาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และสามารถตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียนในระดับท้องถิ่น เพื่อกำหนดกรอบทิศทางในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถอันเป็นพื้นฐานจำเป็นในท้องถิ่นและโลกปัจจุบันกรอบเป้าหมาย จุดเน้นที่กำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ต้องมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ผู้เรียนมีโอกาสรู้เรื่องราวของชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในชีวิตจริงของตน ทำให้เกิดความตระหนัก เห็นคุณค่า สำนึกรักผูกพันกับท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ ถิ่นฐานบ้านเกิด เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนสามารถแก้ปัญหา พัฒนาชีวิต อาชีพ ครอบครัวยุคและสังคมของตนเองได้ตามควรแก่ฐานะ การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่นที่ผ่านมามีปรากฏว่ายังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร นักเรียนยังไม่มีโอกาสได้ฝึกการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และการคิดสร้างสรรค์ได้เท่าที่ควร นักเรียนยังไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น ระหว่างการเรียนการสอนรวมทั้งไม่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม³ บทบาทของนักเรียนมีเพียงการฟัง จดจำ เนื้อหาสาระ จดบันทึก เน้นการท่องจำ ตามเนื้อหาวิชาเท่านั้น นักเรียนไม่ได้ค้นคว้าด้วยตนเอง ทำให้นักเรียนขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และทักษะในการค้นคว้าสืบค้นข้อมูลจากสภาพปัญหาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยตระหนักถึงความสำคัญในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ไม่ต้องการให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ต้องเลือนหายไปโดยที่ เยาวชนรุ่นใหม่ ไม่รู้ประวัติศาสตร์

² ไพฑูรย์ สินลารัตน์, การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), หน้า 5

³ สิริวรรณ ศรีพหล, เอกสารการสอนชุดวิชาการสอนสังคมศึกษา, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2539).

ของท้องถิ่นที่ตนเองได้อาศัยอยู่ จึงได้ศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวของประวัติศาสตร์จังหวัดลำปาง โดยสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการสืบเสาะ เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน สามารถจัดการกับความรู้ เกิดทักษะการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา และนำเอาวิธีการเรียนการสอนแบบสืบเสาะไปใช้ต่อยอดในการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง

2.2 เพื่อศึกษาจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียน หลังจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 6 ห้องเรียน จำนวนนักเรียนทั้งหมด 240 คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง ภาคเรียนที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียนจำนวนนักเรียนทั้งหมด 37 คน โดยใช้ขั้นตอนในการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีการจับสลาก

สมมติฐานการวิจัย

1. ผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียน โรงเรียนอัสสัมชัญลำปางก่อนเรียนและหลังเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

2. ผลการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง สามารถสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง จำนวน 4 แผน แผนละ 5 ชั่วโมง รวมทั้งหมด 20 ชั่วโมง 2) แบบประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ 3) แบบประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 4) แบบประเมินจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เศรษฐกิจเมืองลำปาง ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อของคนลำปาง โบราณสถาน

1. โบราณวัตถุที่สำคัญในเมืองลำปาง มีขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

1.1 ศึกษาหลักสูตรการศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ศึกษาสาระท้องถิ่นระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เพื่อนำมาใช้ในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้

1.2 ศึกษารวบรวม วิเคราะห์ รูปแบบกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ จากเอกสาร บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 สร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/6 จำนวน 4 แผน แผนละ 50 นาที จำนวน 20 ชั่วโมง ดังนี้

หน่วยที่ 1 เรื่อง เจาะเวลาหาอดีตเมืองลำปาง 5 ชั่วโมง

หน่วยที่ 2 เรื่อง สืบค้นเศรษฐกิจและสังคมเมืองลำปาง 5 ชั่วโมง

หน่วยที่ 3 เรื่อง วิถีชีวิตและจิตวิญญาณของคนลำปาง 5 ชั่วโมง

หน่วยที่ 4 เรื่อง มรดกล้ำค่าคู่เมืองลำปาง 5 ชั่วโมง

1.4 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้ศึกษาได้สร้างขึ้น ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง แล้วแก้ไขปรับปรุง

1.5 ปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้เสนอแนะ

1.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนตรวจสอบความตรงของเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะตลอดจนดำเนินการเพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข

1.7 นำแผนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องและหาค่าดัชนี ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ IOC ซึ่งค่าข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีความเที่ยงตรง ใช้ได้ การวิเคราะห์ค่า IOC ของแผนการจัดการเรียนรู้ ได้ผลการประเมินอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00

1.8 นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

2. สร้างแบบประเมินวัดเจตคติ

2.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดประเมินจิตสำนึกทางวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นแนวทาง

2.2 เขียนนิยามการมีจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นในด้านต่างๆ ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และกำหนดการเขียนข้อคำถาม

2.3 เขียนข้อคำถามให้มีความครอบคลุมตามนิยามการมีจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.4 สร้างแบบวัดจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบ มาตรฐาน (Rating Scale) มี 5 ระดับ จำนวน 1 ฉบับ แยกเป็น 4 ด้าน จำนวน 54 ข้อ ตามแนวของ ลิเคิร์ต (Likert)

2.5 นำแบบวัดจิตสำนึกที่สร้างไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนพิจารณาความเหมาะสมของข้อคำถาม ความเที่ยงตรง โดยตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และหาค่าดัชนี ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ IOC (Index of item objective congruence)⁴ ซึ่งค่าข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีความเที่ยงตรง ใช้ได้ การวิเคราะห์ค่า IOC ได้ผลการประเมินอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 มีจำนวน 54 ข้อ

⁴ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2545).

2.6 นำแบบวัดจิตสำนึกที่คัดเลือกจากการตรวจสอบ จากผู้เชี่ยวชาญไปเก็บข้อมูลกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 35 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพแบบวัดจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ โดยวิธีการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item total Correlation) โดยแบบวัดจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นที่คัดเลือกไว้มีอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง .21- .54 มีจำนวน 35 ข้อ

2.7 นำแบบวัดจิตสำนึกมาหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .74

2.7 จัดพิมพ์และนำแบบวัดจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวน 35 ข้อ ไปใช้ในการเก็บข้อมูล

3.สร้างแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3.1 ศึกษาหลักการ ทฤษฎี แนวคิด บทความทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3.2 วิเคราะห์หลักสูตรและสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรจากเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัดจากผู้เรียนเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าต้องการวัดพฤติกรรมใดมากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบทดสอบ โดยกำหนดจำนวนข้อสอบชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 4 ชุด ชุดละ 15 ข้อ รวมทั้งหมด 60 ข้อ

3.3 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ที่ผู้ศึกษาได้สร้างขึ้น ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง แล้วแก้ไขปรับปรุง

3.4 ปรับปรุงแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้เสนอแนะ

3.5 นำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่านพิจารณาความเหมาะสมและสอดคล้องและหาค่าดัชนี ความสอดคล้องของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ IOC ซึ่งค่าข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50-1.00 มีค่าความเที่ยงตรง ใช้ได้ การวิเคราะห์ค่า IOC ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ ได้ผลการประเมินอยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 มีค่าเฉลี่ย .83

3.6 นำแบบทดสอบไปทดลองกับนักเรียนจำนวน 35 คนที่เคยเรียนเนื้อหาแล้ว นำคะแนนที่ได้ไปวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (pค่าอำนาจจำแนก (r) ของข้อสอบแต่ละข้อ คัดเลือกเฉพาะข้อที่มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 -.80 ค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป ได้ผลการประเมิน ค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง .28 - .78 ค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง .22 - .33

3.7 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกไว้มาตรวจให้คะแนนอีกครั้งเพื่อวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบด้วยสูตร KR-20 มาใช้ในการวิเคราะห์พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .95

3.8 นำแบบทดสอบไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษา ผู้ศึกษาได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ผู้ศึกษาได้ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทำแบบทดสอบก่อนเรียนด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แล้วบันทึกผลการสอบไว้เป็นคะแนนก่อนเรียนสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล

2. ดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยนำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางทั้ง 4 หน่วย มาใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ

3. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเก็บข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอนจากแผนการสอนที่ 1-4 จากนั้นให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของแต่ละแผน และวัดผลสัมฤทธิ์หลังจากการเรียนอีกครั้ง
4. ตรวจสอบแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนำคะแนนไปวิเคราะห์ โดยใช้ผลต่างระหว่างก่อนเรียน และหลังเรียนนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติและสรุปผล
5. เก็บข้อมูลด้านการวัดจิตสำนึกทางวัฒนธรรมโดยให้นักเรียนทำแบบวัดจิตสำนึกทางวัฒนธรรม
6. นำแบบวัดจิตสำนึกไปวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติและสรุปผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ผู้ศึกษานำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้การนำสถิติพื้นฐานมาใช้ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ข้อมูลค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาคุณภาพของเครื่องมือ การหาค่าความยากง่าย การหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ การแปลผลจากการวัดจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการเทียบเคียงเกณฑ์ และการหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้

4. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียน โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง มีผลการวิจัยดังนี้คือ

1. ผลการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ได้ค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ E_1 เท่ากับ 82.06 E_2 เท่ากับ 81.76 ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80

2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า คะแนนผลการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเฉลี่ยหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ($\bar{X} = 32.59$, S.D. = 1.50) สูงกว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนผลการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเฉลี่ยหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ ($\bar{X} = 17.86$, S.D. = 3.08)

3. ผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางพบว่าผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 3.51$, S.D. = 0.96) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีจิตสำนึกมากที่สุดเรียงตามลำดับดังนี้ นักเรียนส่วนมีจิตสำนึกในด้านเศรษฐกิจของเมืองลำปางที่ได้รับการเรียนรู้เป็นลำดับที่หนึ่ง ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = 0.87) รองลงมาคือด้าน ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = 0.9) ลำดับที่ สามคือ ด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ($\bar{X} = 3.47$, S.D. = 0.97) และลำดับสุดท้ายคือ ด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ($\bar{X} = 3.05$, S.D. = 1.09)

5. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะ ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก วัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียน โรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง ผู้วิจัยได้ทำการอภิปรายผลจากการข้อค้นพบการ วิจัยดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมือง ลำปางของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบสืบเสาะจำนวน 4 แผน ได้ค่า ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ 82.06/81.76 ซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แสดง ว่าแผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะประวัติศาสตร์เมืองลำปาง เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมท้องถิ่นของ นักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญลำปาง มีความเหมาะสม การจัดการกระบวนการเรียนการสอนมีกิจกรรมที่สร้างความ สนใจให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสนใจศึกษา ตั้งสมมติฐานและค้นคว้าลงมือปฏิบัติ ค้นหาคำตอบด้วย ตนเอง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ด้วยการสืบเสาะแสวงหาความรู้ด้วยการสอบถามผู้รู้ ค้นหาจากแหล่ง ต่างๆ จนได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ สามารถ วิเคราะห์ ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งแนวคิดของสรวงศ์ โค้วตระกูล⁵ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า เมื่อใดที่บุคคลที่มีความอยากรู้อยาก เห็น ก็จะมีพลังผลักดันให้บุคคลเกิดพฤติกรรม สำรวจสิ่งแวดล้อม และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จนเกิด เป็นการเรียนรู้โดยการค้นพบ (Discovery Learning) จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้การเรียนรู้โดยการ ค้นพบ เป็นการสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวเอง ผู้เรียน รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล เกิดความรู้ความเข้าใจ และเกิด ความคิดรวบยอด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เยาวลักษณ์ ชื่นอารมณ์⁶ ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนรู้ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมวัฏจักรการ เรียนรู้ 5 E หลังเรียนพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ซึ่ง เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

2. ผลการศึกษาจิตสำนึกทางวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หลังจากเรียนรู้แบบ สืบเสาะเรื่องประวัติศาสตร์เมืองลำปางจากการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวมโดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ นักเรียนเห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะทำให้นักเรียนได้ปรับเปลี่ยนวิธีการ เรียนรู้และสร้างสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในเมืองลำปาง ส่งผลให้เกิดการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม สร้างความสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจ สร้างทักษะในกระบวนการทำ กิจกรรมกลุ่ม ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ช่วยให้นักเรียนได้สืบเสาะ ค้นหาหาองค์ ความรู้ด้วยตนเอง กระจำในเรื่องที่ตนสงสัยโดยการค้นคว้า หาความรู้ยังแหล่งเรียนรู้ต่าง ส่งเสริมให้นักเรียน เกิดจิตสำนึกในการรักท้องถิ่นของตนเองสอดคล้องกับ สุพัตรา สุภาพ⁷ ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นมี ความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ

⁵ สรวงศ์ โค้วตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533).

⁶ เยาวลักษณ์ ชื่นอารมณ์, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการ สอนโดยใช้ชุดกิจกรรมวัฏจักรการเรียนรู้ 5E. ปรียญาพนธ์ สาขา การมัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนคริน ทรวิโรฒ, 2549.

⁷ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. (กรุงเทพมหานคร: ไทย วัฒนาพานิช, 2543).

การจัดระเบียบตลอดจนจัดระบบ ความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ผลประโยชน์จากธรรมชาติ และถ่ายทอดต่อกันมาเป็นเอกลักษณ์ของสังคมนั้นๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของจำอากาศตรี วชิรวิทย์ ทองคำ⁸ ทำการศึกษาเรื่อง การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดนันทบุรี ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดนันทบุรีด้วยการวัดการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเชื่อมั่น 0.91

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากการวิจัยพบว่า ในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการสืบเสาะครูควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องสัมพันธ์กับความสนใจของนักเรียนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนมากที่สุด
2. จากการวิจัยพบว่า ครูควรอธิบายการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะให้นักเรียนเข้าใจลักษณะของการจัดกิจกรรม เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ นักเรียนจะสามารถสร้างและต่อยอดองค์ความรู้เดิมและองค์ความรู้ใหม่ดังนั้นหากครูผู้สอนต้องการนำไปจัดกิจกรรม ควรวางแผนในขั้นตอนที่ 1 ให้นักเรียนเกิดความสนใจและค้นคว้าหาความรู้ นำเรื่องที่ตนเองสงสัยตั้งเป็นสมมติฐานและเข้าสู่การสืบเสาะอธิบายขยายความรู้และประเมินองค์ความรู้ของตนเอง
3. จากการวิจัยพบว่าการจัดกิจกรรมนั้นจะมีการทำกิจกรรมเป็นกลุ่มดังนั้นครูผู้สอนต้องสังเกตและกระตุ้นให้ผู้เรียนในกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรม และแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ไมเช่นนั้นจะมีนักเรียนบางส่วนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม
4. จากการวิจัยพบว่าระยะเวลาในการจัดกิจกรรมครูต้องบริหารการจัดการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม บางครั้งกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนดำเนินการไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากอาจมีกิจกรรมของทางโรงเรียนเข้ามาจึงหรือมีวันเทศกาลสำคัญต่างๆ ทำให้กิจกรรมบางครั้งไม่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
5. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะครูต้องเป็นที่ปรึกษาให้กับนักเรียนเมื่อนักเรียนมีข้อสงสัยครูสามารถให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะแก่นักเรียนได้ และให้กำลังใจในการทำกิจกรรมแก่นักเรียน
6. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะสามารถนำไปใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาต่างๆและในสาระต่างๆ ของวิชาสังคม เป็นเทคนิคการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองจะทำให้องค์ความรู้ไม่เลือนหายไปอย่างง่ายดาย
7. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะสามารถนำไปใช้กับนักเรียนทุกระดับชั้น ครูควรพิจารณาเนื้อหาความเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

⁸ วชิรวิทย์ ทองคำ, การศึกษาการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นจังหวัดนันทบุรี ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3 (นันทบุรี). วิทยานิพนธ์. สาขาการวัดผลการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555.

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยการจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบสืบเสาะเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอด และ การคิดอื่น อาทิเช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา
2. ควรมีการเปรียบเทียบผลการเรียนรู้และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะกับวิธีการสอนแบบโครงงาน

7. เอกสารอ้างอิง

- ธิดา สารยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ที่สำคัญกับสังคมมนุษย์. กรุงเทพมหานคร เมืองโบราณ, 2539
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร สุวีริยาสาส์น, 2535
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. การศึกษาเชิงสร้างสรรค์และผลผลิตภาพ. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549
- เยาวลักษณ์ ชื่นอารมณ. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมวัฏจักรการเรียนรู้ 5E. วิทยานิพนธ์ สาขา การมัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549
- วชิรวิทย์ ทองคำ. การศึกษาการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 (นนทบุรี). วิทยานิพนธ์. สาขาการวัดผลการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2555
- สุรางค์ โค้วตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกาแฟพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ
ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง*

DEVELOPMENT APPROACH OF SPECIAL COFFEE ATTRACTIONS OF
THE COFFEE GROWING COMMUNITY CHAE SON SUBDISTRICT,
MUEANG PAN DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

เพ็ญกานต์ นามวงศ์**

Phiengkan Namwong

Received: 2021-02-08

ไพโรจน์ ไชยมืองชื่น***

Revised: 2021-04-29

Phairot Chaimuangchun

Accepted: 2021-04-30

ศิริขวัญ ปัญญาเรียน****

Sirikhuan Panyarien

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูล โดยใช้แบบประเมินองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว รวม 7 ด้าน ประกอบด้วย 1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 2) ความสะดวกในการเข้าถึง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) สภาพแวดล้อม 5) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว 6) ความมีชื่อเสียง 7) การจัดการไร่มากาแฟพิเศษ เป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพความพร้อมของชุมชนผู้ปลูกกาแฟในตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผู้การส่งเสริมอุตสาหกรรมกาแฟพิเศษ ประเมินและเก็บข้อมูลโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 7 ท่าน ลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยการสำรวจและประเมินศักยภาพความพร้อมของชุมชนผู้ปลูกกาแฟใน ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จำนวน 2 หมู่บ้าน 1) บ้านแม่แจ่ม 2) บ้านป่าเหมี้ยง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ มาศึกษาและจัดทำแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกาแฟพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน (ค่าเฉลี่ย) นำเสนอ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่อุตสาหกรรมกาแฟพิเศษของชุมชนผู้ปลูกกาแฟตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กสว.) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา งบประมาณปกติ ปีงบประมาณ พ.ศ.2563

** หลักสูตรการท่องเที่ยวและการบริการ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง

*** หลักสูตรการท่องเที่ยวและการบริการ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง

**** หลักสูตรการท่องเที่ยวและการบริการ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง

ข้อมูลในรูปแบบตารางผลการประเมิน ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมพบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว บ้านแม่แจ่ม อยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ย = 2.14 และบ้านป่าเหมี้ยง อยู่ในระดับปานกลางค่าเฉลี่ย = 2.69 ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้าน พบว่า

1. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านแม่แจ่ม ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย = 4.05 ด้านความมีชื่อเสียงผลการประเมินอยู่ในระดับดีปานกลาง ค่าเฉลี่ย = 3.14 ด้านสภาพแวดล้อมผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ย = 1.83 และมีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับต่ำ รวม 4 ด้านคือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ค่าเฉลี่ย = 1.68 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกค่าเฉลี่ย = 1.57 3) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวค่าเฉลี่ย = 1.43 และ 4) การจัดการไร้วางแผนพิเศษค่าเฉลี่ย = 1.31

2. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าเหมี้ยง ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย = 3.90 ด้านความมีชื่อเสียงผลการประเมินอยู่ในระดับดีปานกลาง ค่าเฉลี่ย = 3.10 และมีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับควรปรับปรุง รวม 5 ด้านคือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ค่าเฉลี่ย = 2.57 2) ด้านสภาพแวดล้อมค่าเฉลี่ย = 2.31 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกค่าเฉลี่ย = 2.02 4) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวค่าเฉลี่ย = 2.31 และ 5) การจัดการไร้วางแผนพิเศษค่าเฉลี่ย = 2.14

คำสำคัญ: ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว, กาแฟพิเศษ

1. บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ นำมาซึ่ง การสร้างงานให้กับชุมชน สร้างความเจริญให้กับหมู่บ้าน นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนา ระบบโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงการค้าและการลงทุน การท่องเที่ยวสร้างรายได้ในเวลา ที่รวดเร็วกว่าภาคผลิตและบริการอื่นๆ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ การส่งเสริมให้ ชุมชนเกิดการหวงแหนรักษาทรัพยากรที่มีในชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญมาก เนื่องจากใน ชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีทรัพยากรการท่องเที่ยว มีเทศกาล มีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม อีกทั้ง คนในชุมชนยังใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว สร้าง รายได้เสริมและเพื่อเป็นการรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ คนในชุมชนสามารถบริหารจัดการได้อย่างยั่งยืน¹ การ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่อุตสาหกรรมกาแฟพิเศษ ควรเริ่มจากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ภายในชุมชน โดยการใช้การประเมินองค์ประกอบต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพแหล่ง ท่องเที่ยว อย่างแท้จริง

ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง อยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศ มีทรัพยากร และแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายเช่น แหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ผสมผสานไปด้วยกลิ่นไอของ อารย ธรรมล้านนาและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในหลายๆพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชนเผ่าประกอบไปด้วย คนเมือง เย้า ขมุ และลาหู่ ที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่น่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอย่างมาก บ้านแม่แจ่ม

¹ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว, 2561, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2563
สืบค้นจาก <http://www.tourism.go.th/assets/portals/1/files/TTS615->

และบ้านป่าเหมี้ยง เป็นหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นในเขตอุทยานแห่งชาติ แจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูง ที่ความสูงระดับ 900-1,400 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงความเป็นธรรมชาติและมีเอกลักษณ์อากาศเย็นตลอดทั้งปี อีกทั้งยังมี ประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัสวิถีชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรม รวมถึงธรรมชาติที่มีความงดงาม อาชีพหลักของทั้งสองหมู่บ้านทำอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ปลูกกาแฟและพืชผักเมืองหนาว ในด้านศักยภาพของชุมชน ชุมชนมีความพร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพิเศษได้ เนื่องจาก บ้านแม่แจ่ม และบ้านป่าเหมี้ยงมี 1) สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติและมีความสวยงาม 2) สภาพภูมิอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี 3) การทำไร่กาแฟและผลิตเมล็ดกาแฟ พันธุ์อาราบิก้า 4) มีกระบวนการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟ 5) มีผลิตภัณฑ์กาแฟจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวชม

จากความสำคัญของพื้นที่ บ้านแม่แจ่ม และบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ดังกล่าว ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพิเศษของชุมชน การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้รับข้อมูล เพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความพร้อม และสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่เป็นอยู่ ให้สามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษาศักยภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

2.2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

1) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว รวม 7 ด้าน

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล ลงพื้นที่เก็บข้อมูล สํารวจและประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ บ้านแม่แจ่ม และบ้านป่าเหมี้ยง ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 7 ท่าน

3) การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล จากแบบประเมิน โดยใช้สถิติพื้นฐาน (ค่าเฉลี่ย) นำเสนอข้อมูลในรูปแบบตาราง.

4) การแปลค่าคำถามแบบประเมิน ใช้การคำนวณหาค่าพิสัย (ช่วงชั้น) ดังนี้

ค่าสูงสุด (=5) – ค่าต่ำสุด (=1) หาค่าด้วยอัตราภาคพื้น (=5) ค่าพิสัยจะเท่ากับ 0.80 ซึ่งใช้กำหนดเกณฑ์การประเมิน ได้ดังนี้

เกณฑ์การประเมิน

ค่าคะแนนเฉลี่ย	4.21 – 5.00	หมายถึง	มีศักยภาพระดับดีเยี่ยม
ค่าคะแนนเฉลี่ย	3.41 – 4.20	หมายถึง	มีศักยภาพระดับดี
ค่าคะแนนเฉลี่ย	2.61 – 3.40	หมายถึง	มีศักยภาพระดับปานกลาง
ค่าคะแนนเฉลี่ย	1.81 – 2.60	หมายถึง	มีศักยภาพระดับควรปรับปรุง
ค่าคะแนนเฉลี่ย	1.00 - 1.80	หมายถึง	มีศักยภาพระดับต่ำ

4. สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1. ศึกษาศักยภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวกาแฟพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูก กาแฟ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

1) บ้านแม่แจ่ม

ตารางที่ 1: แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว บ้านแม่แจ่ม

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ผลการประเมิน
1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว		
1.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีความสวยงาม	3.86	ดี
1.2 สถานที่ท่องเที่ยวมีความโดดเด่นทางธรรมชาติ	4.14	ดี
1.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ	4.14	ดี
ค่าเฉลี่ยรวม 3 ตัวชี้วัด	4.05	ดี
2. ความสะดวกในการเข้าถึง		
2.1 สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็ว	1.86	ควรปรับปรุง
2.2 สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้หลายเส้นทาง	1.86	ควรปรับปรุง
2.3 สถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น	2.00	ควรปรับปรุง
2.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการรถรับ – ส่ง	1.75	ระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยรวม 4 ตัวชี้วัด	1.68	ระดับต่ำ
3. สิ่งอำนวยความสะดวก		
3.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน	1.43	ระดับต่ำ
3.2 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการ Internet	1.86	ควรปรับปรุง
3.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่พัก	2.29	ปานกลาง
3.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีห้องน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะ	1.29	ระดับต่ำ
3.5 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่จอดรถเพียงพอ	1.57	ระดับต่ำ
3.6 สถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายให้ข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวและการสื่อความหมายเกี่ยวกับจุดท่องเที่ยว	1.00	ระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยรวม 6 ตัวชี้วัด	1.57	ระดับต่ำ

4. สภาพแวดล้อม		
4.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีทัศนียภาพที่ดี ร่มรื่น อากาศถ่ายเท สะอาด	3.57	ดี
4.2 มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยว	1.00	ระดับต่ำ
4.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายบอกทิศทางแสดงตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจน	1.00	ระดับต่ำ
4.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม	1.71	ระดับต่ำ
4.5 สถานที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดการเรียนรู้	1.86	ควรปรับปรุง
ค่าเฉลี่ยรวม 5 ตัวชี้วัด	1.83	ควรปรับปรุง
5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว		
5.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นที่น่าสนใจของ นักท่องเที่ยว	1.14	ระดับต่ำ
5.2 มีการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในท้องถิ่นและมีความหลากหลาย	2.43	ปานกลาง
5.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีเจ้าหน้าที่ดูแลให้ความปลอดภัย	2.00	ควรปรับปรุง
5.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการห้องสุขาสาธารณะ	1.00	ระดับต่ำ
5.5 การมีมาตรการกักกันโรค	1.00	ระดับต่ำ
5.6 มีสื่อหลากหลายประเภทสำหรับให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิตยสาร และหนังสือ เป็นต้น	1.00	ระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยรวม 6 ตัวชี้วัด	1.43	ระดับต่ำ
6. ความมีชื่อเสียง		
6.1 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์	4.00	ดี
6.2 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และงานเทศกาล	4.03	ดี
6.3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการผลิตและแปรรูปกาแฟพิเศษที่มีคุณภาพครบวงจร	1.00	ระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยรวม 3 ตัวชี้วัด	3.14	ปานกลาง
7.การจัดการไร่กาแฟพิเศษ		
7.1 มีวิธีการปลูกและบำรุงรักษาด้านกาแฟสู่การเป็นกาแฟพิเศษ	2.29	ควรปรับปรุง
7.2 มีกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน	1.14	ระดับต่ำ
7.3 มีวิธีการตรวจสอบคุณภาพ ผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน	1.00	ระดับต่ำ
7.4 มีวิธีการคั่วกาแฟที่ได้มาตรฐานสู่การเป็นกาแฟพิเศษ	1.14	ระดับต่ำ
7.5 มีวิธีการทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน	1.86	ควรปรับปรุง
7.6 มีผลิตภัณฑ์กาแฟพิเศษจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชม	1.86	ควรปรับปรุง
7.7 มีร้านกาแฟให้บริการกาแฟพิเศษแก่ผู้มาเยี่ยมชม	2.00	ควรปรับปรุง
7.8 ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟมีความรู้เรื่องกาแฟพิเศษ	2.00	ควรปรับปรุง
7.9 ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟผ่านการอบรมเรื่องกาแฟพิเศษ	2.00	ควรปรับปรุง
ค่าเฉลี่ยรวม 9 ตัวชี้วัด	1.31	ระดับต่ำ

จากตารางที่ 4.1 ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านแม่แจ่ม สรุปได้ดังนี้

1 ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ดี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.00 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดทั้ง 3 มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี อันได้แก่ 1) สถานที่ท่องเที่ยวมีความสวยงาม ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.86 2) สถานที่ท่องเที่ยวมีความโดดเด่นทางธรรมชาติ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.14 และ 3) สถานที่ท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.14

2. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.68 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 3 สถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.00 และอีก 3 ตัวชี้วัด มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ อันได้แก่ ที่ 1) สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็วค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.86 2) สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้หลายเส้นทาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.86 3) สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการรถรับ – ส่ง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.75

3. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.57 ($\bar{X} = 1.57$) ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 2 และ 3 มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง คือ สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการ Internet ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.86 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่พัก ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.29 และอีก 4 ตัวชี้วัด (ตัวชี้วัดที่ 1, 4, 5 และ 6) มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำอันได้แก่ 1) สถานที่ท่องเที่ยวมีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.43 2) สถานที่ท่องเที่ยวมีห้องน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.29 3) สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่จอดรถเพียงพอ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.57 4) สถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายให้ข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวและการสื่อความหมายเกี่ยวกับจุดท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.00

4. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านสภาพแวดล้อม มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.83 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 2, 3, 4 และ 5 มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง เรียงตามลำดับ (มากไปหาน้อย) ดังนี้ ตัวชี้วัดที่ 5 สถานที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดการเรียนรู้ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.86 ตัวชี้วัดที่ 4 สถานที่ท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมาะสมค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.71 และตัวชี้วัดที่ 2 และ 3 การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยว และการปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายบอกทิศทางแสดงตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจนมีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 1.00 ส่วนตัวชี้วัดที่ 1 สถานที่ท่องเที่ยวมีทัศนียภาพที่ดี ร่มรื่น อากาศถ่ายเท สะอาด มีความแตกต่างจากตัวชี้วัดอื่นค่อนข้างมาก คือ มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ดี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.57

5. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.43 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 1, 4, 5 และ 6 ผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ตัวชี้วัดที่ 1 สถานที่ท่องเที่ยวมีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นที่น่าสนใจของ นักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.14 ตัวชี้วัดที่ 4, 5, 6 มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 1.00 ได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการห้องสุขาสาธารณะ การมีมีจุดพักที่ถ่มถื่นอธิบาย และมีสื่อหลากหลายประเภทสำหรับให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และหนังสือ เป็นต้น ส่วนตัวชี้วัดที่ 2 และ 3 มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ได้แก่ มีการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในท้องถิ่นและมีความหลากหลาย ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.43 และ สถานที่ท่องเที่ยวมีเจ้าหน้าที่ดูแลให้ความปลอดภัย ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.00

6. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านความมีชื่อเสียง มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.14 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 1 และ 2 มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ดังนี้ 1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง

ธรรมชาติที่มีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.00 2) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และงานเทศกาล ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.03 ส่วนตัวชี้วัดที่ 3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการผลิตและแปรรูปกาแฟพิเศษที่มีคุณภาพครบวงจร มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.00

7. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านการจัดการไร่กาแฟพิเศษ มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.31 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 2,3,4,5 และ 6 มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ เรียงตามลำดับ (มากไปหาน้อย) ดังนี้ ตัวชี้วัดที่ 5 มีวิธีการทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน ตัวชี้วัดที่ 6 มีผลิตภัณฑ์กาแฟพิเศษจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชม ค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 1.86 ตัวชี้วัดที่ 2 กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน ตัวชี้วัดที่ 4 มีวิธีการคั่วกาแฟที่มีมาตรฐานสู่การเป็นกาแฟพิเศษ ค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 1.14 ตัวชี้วัดที่ 3 มีวิธีการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.00 ส่วนตัวชี้วัดที่ 1,7,8, และ 9 มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง เรียงลำดับ (มากไปหาน้อย) ดังนี้ ตัวชี้วัดที่ 1 มีวิธีการปลูกและบำรุงรักษาต้นกาแฟ สู่การเป็นกาแฟพิเศษ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.29 และ ตัวชี้วัดที่ 7,8,9 มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 2.00 คือ มีร้านกาแฟให้บริการกาแฟพิเศษแก่ผู้มาเยี่ยมชม ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟมีความรู้เรื่องกาแฟพิเศษ ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟผ่านการอบรมเรื่องกาแฟพิเศษ

ตารางที่ 2: สรุปผลการประเมินองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 7 ด้าน บ้านแม่แจ่ม

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	ผลการประเมิน
1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว	4.05	ดี
2. ความสะดวกในการเข้าถึง	1.68	ระดับต่ำ
3. สิ่งอำนวยความสะดวก	1.57	ระดับต่ำ
4. สภาพแวดล้อม	1.83	ควรปรับปรุง
5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว	1.43	ระดับต่ำ
6. ความมีชื่อเสียง	3.14	ปานกลาง
7. การจัดการไร่กาแฟพิเศษ	1.31	ระดับต่ำ
ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 7 ด้าน	2.14	ควรปรับปรุง

จากตารางที่ 2 จากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว รวม 7 ด้านของ บ้านแม่แจ่ม พบว่า ภาพรวมการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.14 โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ผลการประเมิน อยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.05 2) ด้านความมีชื่อเสียง ผลการประเมิน อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.14 และศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อม ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.83 ส่วนผลการประเมินศักยภาพอีก 4 ด้าน มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ มี ดังนี้ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.68 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.57 3) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.43 4) ด้านการจัดการไร่กาแฟพิเศษ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.31

2) บ้านป่าเหมี้ยง

ตารางที่ 3: แสดงผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ป่าเหมี้ยง

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ผลการประเมิน
1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว		
1.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีความสวยงาม	3.00	ปานกลาง
1.2 สถานที่ท่องเที่ยวมีความโดดเด่นทางธรรมชาติ	4.14	ดี
1.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ	4.14	ดี
ค่าเฉลี่ยรวม 3 ตัวชี้วัด	3.90	ดี
2. ความสะดวกในการเข้าถึง		
2.1 สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว	2.29	ควรปรับปรุง
2.2 สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้หลายเส้นทาง	3.29	ปานกลาง
2.3 สถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น	3.14	ปานกลาง
2.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการรถรับ – ส่ง	2.75	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวม 4 ตัวชี้วัด	2.57	ควรปรับปรุง
3. สิ่งอำนวยความสะดวก		
3.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน	2.43	ควรปรับปรุง
3.2 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการ Internet	1.86	ควรปรับปรุง
3.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่พัก	3.00	ควรปรับปรุง
3.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีห้องน้ำสะอาดถูกสุขลักษณะ	1.57	ระดับต่ำ
3.5 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่จอดรถเพียงพอ	1.71	ระดับต่ำ
3.6 สถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายให้ข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวและการสื่อความหมายเกี่ยวกับจุดท่องเที่ยว	1.57	ระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยรวม 6 ตัวชี้วัด	2.02	ควรปรับปรุง
4. สภาพแวดล้อม		
4.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีทัศนียภาพที่ดี ร่มรื่น อากาศถ่ายเท สะอาด	3.57	ดี
4.2 มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยว	2.00	ควรปรับปรุง
4.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายบอกทิศทางแสดงตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจน	1.86	ควรปรับปรุง
4.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม	2.29	ควรปรับปรุง
4.5 สถานที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดการเรียนรู้	1.86	ควรปรับปรุง
ค่าเฉลี่ยรวม 5 ตัวชี้วัด	2.31	ควรปรับปรุง

5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว		
5.1 สถานที่ท่องเที่ยวมีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นที่น่าสนใจของ นักท่องเที่ยว	1.86	ควรปรับปรุง
5.2 มีการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในท้องถิ่น และมีความหลากหลาย	3.14	ดี
5.3 สถานที่ท่องเที่ยวมีเจ้าหน้าที่ดูแลให้ความปลอดภัย	3.14	ปานกลาง
5.4 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการห้องสุขาสาธารณะ	2.29	ควรปรับปรุง
5.5 การมีัคคุเทศก์ท้องถิ่นอธิบาย	1.57	ระดับต่ำ
5.6 มีสื่อหลากหลายประเภทสำหรับให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และหนังสือ เป็นต้น	1.86	ควรปรับปรุง
ค่าเฉลี่ยรวม 6 ตัวชี้วัด	2.31	ควรปรับปรุง
6. ความมีชื่อเสียง		
6.1 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์	3.86	ดี
6.2 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และงานเทศกาล	3.43	ดี
6.3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการผลิตและแปรรูปกาแฟพิเศษที่มีคุณภาพครบวงจร	2.00	ควรปรับปรุง
ค่าเฉลี่ยรวม 3 ตัวชี้วัด	3.10	ปานกลาง
7.การจัดการไร่กาแฟพิเศษ		
7.1 มีวิธีการปลูกและบำรุงรักษาต้นกาแฟสู่การเป็นกาแฟพิเศษ	2.43	ควรปรับปรุง
7.2 มีกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน	2.29	ควรปรับปรุง
7.3 มีวิธีการตรวจสอบคุณภาพ ผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน	2.57	ควรปรับปรุง
7.4 มีวิธีการคั่วกาแฟที่ได้มาตรฐานสู่การเป็นกาแฟพิเศษ	2.43	ควรปรับปรุง
7.5 มีวิธีการทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน	2.57	ควรปรับปรุง
7.6 มีผลิตภัณฑ์กาแฟพิเศษจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชม	2.43	ควรปรับปรุง
7.7 มีร้านกาแฟให้บริการกาแฟพิเศษแก่ผู้มาเยี่ยมชม	2.71	ปานกลาง
7.8 ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟมีความรู้เรื่องกาแฟพิเศษ	2.29	ควรปรับปรุง
7.9 ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟผ่านการอบรมเรื่องกาแฟพิเศษ	1.71	ระดับต่ำ
ค่าเฉลี่ยรวม 9 ตัวชี้วัด	2.14	ควรปรับปรุง

จากตารางที่ 4.3 ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าเหมี้ยง สรุปได้ดังนี้

1. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ดีเยี่ยม ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.38 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 1 และ 3 มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ดีเยี่ยม ตัวชี้วัดที่ 1 สถานที่ท่องเที่ยวมีความสวยงาม ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.43 ตัวชี้วัดที่ 3 สถานที่ท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์เฉพาะและมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจ ค่าเฉลี่ย อยู่ที่ 4.57 ส่วนตัวชี้วัดที่ 2 สถานที่ท่องเที่ยวมีความโดดเด่นทางธรรมชาติ มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ดี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.14

2. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.57 ส่งผลมาจากตัวชี้วัดที่ 2, 3 และ 4 มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง อันได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้หลายเส้นทาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.29 สถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.14 และสถานที่ท่องเที่ยวมีบริการรถรับ-ส่ง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.75 ส่วนตัวชี้วัดที่ 1 สถานที่ท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้โดยง่าย สะดวกรวดเร็วมีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.29

3. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง ปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.02 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 3 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่พัก มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.00 ตัวชี้วัดที่ 1 และ 2 มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง อันได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวมีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.43 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการ Internet ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.86 ส่วนตัวชี้วัดที่ 4, 5, และ 6 ผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ อันได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวมีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน และสถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายให้ข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวและการสื่อความหมายเกี่ยวกับจุดท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 1.57 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการที่จอดรถเพียงพอ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.71

4. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านสภาพแวดล้อม ผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.31 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 2,3,4, และ 5 ผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง อันได้แก่ การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.00 สถานที่ท่องเที่ยวมีป้ายบอกทิศทางแสดงตำแหน่งต่างๆ อย่างชัดเจน และสถานที่ท่องเที่ยวทำให้เกิดการเรียนรู้ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.86 สถานที่ท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.29 ส่วนตัวชี้วัดที่ 1 สถานที่ท่องเที่ยวมีทัศนียภาพที่ดูร่มรื่น อากาศถ่ายเท สะอาด มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ดี ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.57

5. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.31 ส่งผลมาจากสำหรับ ตัวชี้วัดที่ 2 มีการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในท้องถิ่นและมีความหลากหลาย และตัวชี้วัดที่ 3 สถานที่ท่องเที่ยวมีเจ้าหน้าที่ดูแลให้ความปลอดภัย มีผลการประเมิน อยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 3.24 ตัวชี้วัดที่ 1,4 และ 6 มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง อันได้แก่ สถานที่ท่องเที่ยวมีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวและมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นที่น่าสนใจของ นักท่องเที่ยว และมีสื่อหลากหลายประเภทสำหรับให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ นิทรรศการ และหนังสือ เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 1.86 สถานที่ท่องเที่ยวมีบริการห้องสุขาสาธารณะ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.25 ส่วนตัวชี้วัดที่ 5 การมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอธิบาย ผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.57

6. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านความมีชื่อเสียง มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.10 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 1 และ 2 มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ตัวชี้วัดที่ 1 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.86 และ ตัวชี้วัดที่ 2 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และงานเทศกาล ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.43 ส่วนตัวชี้วัดที่ 3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการผลิตและแปรรูปกาแฟพิเศษที่มีคุณภาพครบวงจร มีผลการประเมินอยู่ในระดับ ควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.00

7. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านการจัดการรักษาพิเศษ มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.14 ส่งผลมาจาก ตัวชี้วัดที่ 9 ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟผ่านการอบรมเรื่องกาแฟพิเศษ มีผลการประเมินอยู่ในระดับต่ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.71 และตัวชี้วัดที่ 1,2,3,4,5,6 และ 8 มีผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง อันได้แก่ ตัวชี้วัดที่ 2และ8 กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟมีความรู้เรื่องกาแฟพิเศษ ทั้ง 2 ตัวชี้วัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 2.29 ตัวชี้วัดที่ 1,4 และ 6 มีวิธีการปลูกและบำรุงรักษาต้นกาแฟสู่การเป็นกาแฟพิเศษ มีวิธีการคั่วกาแฟที่มีมาตรฐานสู่การเป็นกาแฟพิเศษ มีผลิตภัณฑ์กาแฟพิเศษจำหน่ายให้กับผู้มาเยี่ยมชม ทั้ง 3 ตัวชี้วัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 2.43 ตัวชี้วัดที่ 3 และ5 มีวิธีการตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน มีวิธีการทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์กาแฟที่ได้มาตรฐาน ทั้ง 2 ตัวชี้วัด มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ที่ 2.57 ส่วนตัวชี้วัดที่ 7 มีร้านกาแฟให้บริการกาแฟพิเศษแก่ผู้มาเยี่ยมชม ผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.71

ตารางที่ 4: สรุปผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว บ้านป่าเหมี้ยง

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว	ค่าเฉลี่ย	ผลการประเมิน
1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว	3.90	ดี
2. ความสะดวกในการเข้าถึง	2.57	ควรปรับปรุง
3. สิ่งอำนวยความสะดวก	2.02	ควรปรับปรุง
4. สภาพแวดล้อม	2.31	ควรปรับปรุง
5. ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว	2.31	ควรปรับปรุง
6. ความมีชื่อเสียง	3.10	ปานกลาง
7. การจัดการรักษาพิเศษ	2.14	ควรปรับปรุง
ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว 7 ด้าน	2.69	ควรปรับปรุง

จากตารางที่ 4 จากการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ทั้ง 7 ด้านของ บ้านป่าเหมี้ยง พบว่า ภาพรวมการประเมิน ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.62 โดยมีรายละเอียด ดังนี้ ผลการประเมินอยู่ในระดับดี คือ 1) ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.90 2) ด้านความมีชื่อเสียง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.10 และจากการประเมิน พบว่า ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว รวม 5 ด้าน มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง (เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย) ดังนี้ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.57 2) ด้านสภาพแวดล้อม ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.31 3) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยอยู่ที่

2.31) 4) ด้านการจัดการไร้กาแพพิเศษ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.14 และ 5) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.31 ($\bar{X} = 1.31$)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกาแพพิเศษ ของชุมชนผู้ปลูกกาแฟ ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

จากผลการประเมินและสรุปผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 7 ด้านของ บ้านแม่แจ่ม และบ้านป่าเหมี้ยง พบว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ที่ควรพัฒนาและปรับปรุงเร่งด่วน รวม 5 ด้าน คือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 3) ด้านสภาพแวดล้อม 4) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และ 5) ด้านการจัดการไร้กาแพพิเศษ โดยแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว แต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. แนวทางการจัดการศักยภาพด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 1) จัดการคมนาคม เส้นทางสัญจรภายในสถานที่ท่องเที่ยว และการจราจรในพื้นที่ 2) จัดบริการรถรับส่ง และรถบริการนำเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยว 3) จัดทำป้ายบอกเส้นทางสัญจรและป้ายแสดงข้อมูลต่างๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยว ให้มีความชัดเจน 4) ปรับปรุง ถนน ทางเดิน ทางลาดหรืออุปกรณ์ช่วยเหลือต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยว 5) จัดระเบียบเส้นทางเดินท่องเที่ยว ให้มีความเหมาะสม

2. แนวทางการจัดการศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก 1) จัดทำแผนที่หรือแผนผังของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการจัดทำข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ไว้บริการนักท่องเที่ยว 2) จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พร้อมทั้ง มีบุคลากรคอยให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว 3) เพิ่มระบบการจัดการขยะมูลฝอยใน แต่ละพื้นที่ โดยจัดให้มีถังขยะที่มีการแยกประเภทขยะ อย่างเพียงพอ 4) กำหนดและควบคุมราคาสินค้าและบริการ ให้มีความเหมาะสม 5) จัดให้มีที่จอดรถในสถานที่ที่เหมาะสม และมีจำนวนเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว

3. แนวทางการจัดการศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม 1) วางแผนการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว โดยความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในท้องถิ่น 2) ส่งเสริมการท่องเที่ยว เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น 3) บำรุงรักษา พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิม 4) การเฝ้าระวังภัยธรรมชาติ และป้องกันการบุกรุกจากบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ 5) สำรวจและจัดเก็บสถิติข้อมูล ด้านการท่องเที่ยว เพื่อประเมินและเสนอผลกระทบที่เกิดขึ้น 6) วิเคราะห์การบริหารจัดการ การออกกฎระเบียบ แนวปฏิบัติของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

4. แนวทางการจัดการศักยภาพด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว 1) ปรับปรุงการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ ที่เข้าถึงนักท่องเที่ยวโดยตรงเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว 2) จัดให้มีห้องสุขา ห้องสุขาสำหรับผู้พิการที่ถูกละเลยอย่างเพียงพอภายในแหล่งท่องเที่ยว 3) จัดมาตรการรักษาความปลอดภัยและเพิ่มจำนวนบุคลากร 4) ฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่บุคลากรในแหล่งเที่ยว (มัคคุเทศก์) 5) พัฒนาและปรับปรุงขีดความสามารถในการรองรับด้านกายภาพ (ทรัพยากรการท่องเที่ยว) 6) พัฒนาและปรับปรุงขีดความสามารถในการรองรับด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก

5. การจัดการไร้กาแพพิเศษ 1) จัดฝึกอบรมให้ความรู้ในกระบวนการผลิตกาแพพิเศษ (การปลูกและการดูแลรักษา การเก็บและคัดแยก การคั่วบดและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การเก็บรักษา) 2) เพิ่มช่องทางการ

จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่สามารถเข้าสู่ผู้บริโภคได้โดยตรง 3) ควบคุมตรวจสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน 4) จัดหาอุปกรณ์เครื่องมือในการผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์

5. อภิปรายผล

จากผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ทราบว่า ภาพรวมการประเมิน ของทั้งสองหมู่บ้าน บ้านแม่แจ่ม และ บ้านป่าเหมี้ยง ผลการประเมิน อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2556)² ที่มีการประเมินศักยภาพในเชิงปริมาณเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโตนป่าหน้นและชุมชนบ้านทุ่งมะปรางในด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในระดับปานกลาง ทั้งนี้ประสบการณ์หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความโดดเด่นของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิด ภาพลักษณ์ตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า (2556)³ ที่พบว่าองค์ประกอบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยว ที่ดำเนินการศึกษาวิจัยใน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ผลการประเมินแสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านดังกล่าวมีศักยภาพและความพร้อมในการจัดการ การท่องเที่ยวเพื่อมุ่งสู่อุตสาหกรรมกาแฟพิเศษและยังสอดคล้องกับ ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2549)⁴ ซึ่งกล่าวไว้ว่า การจะประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะต้อง ดำเนินการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว โดยทำการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวใน พื้นที่ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ว่ามีทรัพยากรการท่องเที่ยวอะไรบ้าง เป็นทรัพยากรประเภทไหน เพื่อประโยชน์ของผู้วิจัยในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่อไป ถึงแม้องค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวแต่ละองค์ประกอบจะมีผลการประเมินที่แตกต่างกันก็ตาม ผลการประเมินสามารถแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านแม่แจ่ม ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีผลการประเมิน อยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย = 4.05 ด้านความมีชื่อเสียงผลการประเมินอยู่ในระดับดีปานกลาง ค่าเฉลี่ย = 3.14 ด้านสภาพแวดล้อมผลการประเมินอยู่ในระดับควรปรับปรุง ค่าเฉลี่ย = 1.83 และมีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับต่ำ รวม 4 ด้านคือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ค่าเฉลี่ย = 1.68 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกค่าเฉลี่ย = 1.57 3) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวค่าเฉลี่ย = 1.43 และ 4) การจัดการไรกาแฟพิเศษค่าเฉลี่ย = 1.31

² ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี, การศึกษาศักยภาพและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอควนโตนและบ้านโตนป่าหน้น อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล,วารสารสุทธิปริทัศน์ ปีที่ 27 ฉบับที่ 83 (กรกฎาคม-กันยายน) 2556

³ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า, ภาพิมล ปิ่นแก้ว และปาลิณี สุกุลตั้งมณีรัตน์, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศรีลาในอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, (เพชรบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556)

⁴ ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ, แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้ศักยภาพ และข้อจำกัดของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ, 2549)

2. ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวบ้านป่าเหมี้ยง ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี ค่าเฉลี่ย = 3.90 ด้านความมีชื่อเสียงผลการประเมินอยู่ในระดับดีปานกลาง ค่าเฉลี่ย = 3.10 และมีผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับควรปรับปรุง รวม 5 ด้านคือ 1) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ค่าเฉลี่ย = 2.57 2) ด้านสภาพแวดล้อมค่าเฉลี่ย = 2.31 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกค่าเฉลี่ย = 2.02 4) ด้านข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวค่าเฉลี่ย = 2.31 และ 5) การจัดการไร่องานพิเศษค่าเฉลี่ย = 2.14

จากการวิเคราะห์ศักยภาพ ทั้งหมดจะเห็นว่าศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับดี เหมาะแก่การพัฒนาชุมชนผู้ปลูกกาแฟตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่สมบูรณ์ได้ ซึ่งสอดคล้อง มนัส สุวรรณ (2538)⁵ ที่ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ มีสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาประเมินประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาได้แก่ ความปรารถนาของผู้ท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการของผู้ท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทาง และการเข้าถึงและความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ ประกอบ ด้วยความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ ความสามารถที่จะรับได้เชิงสังคม และความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศวิทยา

6. ข้อเสนอแนะ

1) การวิจัยนี้เป็นการประเมินองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุง ซึ่งเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น ยังต้องพัฒนาให้เกิดการบูรณาการ ระหว่างการจัดการท่องเที่ยวกับ กระบวนการผลิตกาแฟที่ครบวงจร และ ผลิตภัณฑ์ ที่มีมาตรฐาน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสประสบการณ์เรียนรู้ อย่างแท้จริง

2) หน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้องเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีแนวนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่สามารถพัฒนาต่อยอดให้ชุมชนได้ และนอกจากนี้ควรช่วยพัฒนา เรื่องของ สาธารณูปการและการเดินทาง การเสริม สร้างความพร้อมในการบริหารจัดการและพัฒนา บุคลากร เช่น การฝึกอบรม การดูงาน หรือการ สร้างเครือข่ายท่องเที่ยวของชุมชน ให้เกิดความยั่งยืน

3) ชุมชนควรมีการประชุม วางแผน การทำงานร่วมกันเพื่อความยั่งยืน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการระดม ความคิดเพื่อการวางแผนและการดำเนินงาน และหามาตรการที่จะกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ให้มากที่สุด รวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักต่อการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้แก่ชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรที่มีอยู่

7. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2563
สืบค้นจาก <http://www.tourism.go.th/assets/portals/1/files/TTS615->, 2561.

⁵ มนัส สุวรรณ, นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ, (พิมพ์ครั้งที่ 2), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2538)

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี. การศึกษาศักยภาพและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอดอนเจดีย์และบ้านดอนป่าหน่อ อำเภอดอนจาน จังหวัดสกล.

วารสารสุโขทัยปริทัศน์ ปีที่ 27 ฉบับที่ 83 (กรกฎาคม-กันยายน) 2556

มนัสสินี บุญมีศรีสง่า. ภาพิมล ปิ่นแก้ว และปาลิณี สกุลตั้งมณีรัตน์. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและ
พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อตลาดนัดศิลปะในอำเภอหัวหิน จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์. เพชรบุรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

มนัส สุวรรณ. นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียน
สโตร์, 2538.

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. อ่างใน ศิริจรรยา ประพตกิจ. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้
ศักยภาพ และข้อจำกัดของกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน. กรุงเทพมหานคร สำนักงาน
คณะกรรมการ, 2549.

การพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวของอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

DEVELOPMENT OF TOURISM APPLICATIONS IN SIKHIU DISTRICT NAKONRATCHASIMA PROVINCE

ชุตินันท์ วงษ์อมรวิทย์*
Chutipon Wongamonwit

Received: 2021-03-02

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

พระครูปลัด นิเวศ ชินวโร (จงแจ้งกลาง)**
Phrakhrupalad Niwet Chinavaro (Jongjaengklang)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา 2. เพื่อพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และ 3. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ จำนวน 46 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีความสำคัญต่อการเสริมรายได้ของคนในชุมชนและช่วยพัฒนาศักยภาพความแข็งแรงชุมชนให้เข้มแข็งได้ด้วยตนเอง การพัฒนาข้อมูลท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว เป็นการสนับสนุนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอำเภอสิคิ้วโดยใช้ระบบแอปพลิเคชันที่ทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้น

2) พัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา แสดงข้อมูลการท่องเที่ยวที่แนะนำจากระบบ รวมทั้งหมวดหมู่การท่องเที่ยว นำทางไปยังเส้นทางท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ระบบเส้นทางท่องเที่ยว จะแสดงเส้นทางด้านการท่องเที่ยว โดยระบบสามารถเชื่อมโยงไปยังระบบแผนที่และนำทางสำหรับการเดินทางได้ ยังสามารถให้ผู้ใช้งานได้แสดงความรู้สึกกับแอปพลิเคชันในข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ได้อีกด้วย

3) สร้างเครือข่ายสถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านการศึกษาทางธรรมชาติ ที่เป็นกรณีศึกษาดังกล่าวนั้น เกิดจากการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาและการขยายเครือข่ายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของสังคมที่มาจากการเรียนรู้

* อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, เบอร์โทร 064-2895915, E-mail: Chutiponw@yahoo.com

** อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ภายในของกลุ่มประชาชนและผู้ประกอบการที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาบุคคล และสถานที่เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการศึกษาทางธรรมชาติ

คำสำคัญ: การพัฒนา, แอปพลิเคชัน, การท่องเที่ยว

ABSTRACT

The research aimed to 1. study tourist attractions in Sikhio District Nakhon Ratchasima Province. 2. to develop tourism applications in Sikhio District Nakhon Ratchasima Province 3. to develop tourism networks in Sikhio District Nakhon Ratchasima Province Quality research method The 46 key informants were used in the research, including observational interviews and small group meetings.

The research found that 1) Tourist attractions in Sikhio District Nakhon Ratchasima Province It is important to enhance the income of the people in the community and help develop the capacity of the community strength by themselves. Developing local information such as information on cultural sources Tourist attraction It is a support to publicize tourism in Sikhio District by using a more modern and interesting application system.

2) Develop tourism applications in Sikhio District Nakhon Ratchasima Province Displays the recommended tourist information from the system. Including travel category Navigate to various tourist routes. Tourist route system. It will show the travel route. The system can link to a map and navigation system for travel. Can also allow users to express their feelings with the application in the information of that tourist attraction as well.

3) Build a network of tourist attractions in Sikhio District Nakhon Ratchasima Province They believe and connect with each other in art and culture, religion, and natural education. That is such a case study Resulting from the implementation of activities The development and expansion of the social tourism promotion network that comes from the internal learning of people groups and entrepreneurs who are committed to personal development. And places to tame cultural and cultural conservation tourism Dharma practice and propagation of Buddhism And natural studies

Keywords: Development, Applications, Tourism

1. บทนำ

จังหวัดนครราชสีมาได้ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ.2561 – 2564) ตามกรอบและแนวทางของมติคณะกรรมการนโยบายการบริหารงานจังหวัดและกลุ่มจังหวัดแบบบูรณา

การ (ก.น.จ.) กำหนด โดยยึดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นโยบายรัฐบาล แผนการบริหารราชการแผ่นดิน ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ทิศทางการพัฒนาภาคแผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 และปัญหาความต้องการของประชาชนในพื้นที่ มาประกอบการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด ฯ โดยพิจารณา ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านความมั่นคง และด้านบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อให้แผนพัฒนาจังหวัด สามารถขับเคลื่อนไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล รวมทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของจังหวัดให้เหมาะสมกับโอกาสและศักยภาพของจังหวัด และนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดการลงทุนของภาคเอกชนและสร้างรายได้ให้จังหวัดนครราชสีมา และได้นำร่างแผนพัฒนาจังหวัด ฯ นำเสนอต่อที่ประชุมประชาคม เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และประชาชน ทั้งนี้ ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.) จังหวัดนครราชสีมา และกำหนดนโยบายแผนพัฒนาจังหวัดระยะ 4 ปี พ.ศ.2561 – 2564 ขึ้น ซึ่งยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมา โดยมีรายได้จากการท่องเที่ยว ในปี 2557 จำนวน 13,511 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี 2556 จำนวน 12,795 ล้านบาท ปี 2557 จำนวนนักท่องเที่ยว 7,063,059 บาท เพิ่มขึ้นจากปี 2556 จำนวนนักท่องเที่ยว 6,804,563 คน แบ่งเป็นนักท่องเที่ยวไทย 6,930,725 คน และชาวต่างชาติ 132,334 คน ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 1,136.57 บาท/คน/วัน ทางจังหวัดนครราชสีมา จึงมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในทุกอำเภอ¹

อำเภอสีคิ้ว เป็นเมืองหน้าด่าน ในดินแดนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นถิ่นที่อยู่ของไทยที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือของประเทศไทย เดิม อ.สีคิ้ว ชื่อว่า "เมืองนครจันทิก" เป็นเมืองอิสระเมืองหนึ่ง ขึ้นตรงต่อเมืองหลวง มีเจ้าเมืองปกครอง จะตั้งชื่อเมื่อวัน เดือนปีใด ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่นอน สอบถามจากคนเก่า ๆ ได้ความว่า ตั้งเมืองอยู่ ณ บ้านจันทิก ม.3 ต.นครจันทิก ด้วยอำเภอสีคิ้วเป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่ มีสถานที่ท่องเที่ยวมากมายแต่ด้วยสภาพการณ์แล้วอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เป็นอำเภอทางผ่าน ถ้าเดินทางจากกรุงเทพมหานครสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยถนนสายมิตรภาพ อำเภอสีคิ้วเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นทางด้านสถานที่ท่องเที่ยวด้านภาษา ศิลปะ ศาสนา และชุมชนวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น ชุมชนชาวยวน วัดใหญ่สีคิ้ว แสดงวิถีชีวิตของชุมชนชาวยวนอพยพมาตั้งรกรากที่นี่มานาน วัดนักบุญยอแซฟ วัดและชุมชนศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกที่ตำบลบ้านหัน มุลนิธิหลวงปู่โต พรหมรังสี องค์ใหญ่ที่สุดในโลก² ชุมชนพุทธศาสนา มหายาน วัดพุทธคุณ วัดจันทิกาย ที่ตำบลสีคิ้ว สุเหล่งมัสยิด ชุมชนอิสลามบ้านเขายายเที่ยง ทั้งนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม เช่น เขื่อนลำตะคอง ริมถนนมิตรภาพ ลานหินตัด ศิลปะถ้ำวัดเขาจันทร์งาม น้ำตกหินเพลิง อ่างเก็บน้ำสระประดู่ โรงผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำลำตะคองแบบสูบกลับ จุดชมวิวกังหันลม มีแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่น่าสนใจเช่นหลักศิลาจารึก รัชกาลที่ 5 จุดการสร้างรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้า OTOP ที่มีความหลากหลาย เช่น ชุมชนชาวยวน รวมถึงสินค้า OTOP ที่น่าสนใจ เช่น

¹ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ 1. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558), หน้า 52.

² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2550), หน้า 50.

กระดังงะ ฝรั่ง ฝ้ายวน ผลัดกันส้มุนไพร ข้าวไรท์เบอร์รี่ กระเปาะเอกสาร และอื่นๆ น่าสนใจมาอย่างยาวนาน ด้วยสภาพอำเภอสิคัวเป็นเมืองผ่าน นักท่องเที่ยวจึงท่องเที่ยวเฉพาะจุดตามถนนมิตรภาพ แต่ไม่ได้เข้าท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆทั้งอำเภอ อำเภอสิคัวยังมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม เช่น พร้อมยังมีร้านอาหาร ของฝากที่ระลึก และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอีกมากมายภายในอำเภอสิคัว จึงทำให้อำเภอสิคัวยังคงเป็นสถานะเมืองทางผ่านที่นักท่องเที่ยวยังไม่ได้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน³

แอปพลิเคชัน การท่องเที่ยวระบุว่าการพัฒนาแอปพลิเคชัน บนอุปกรณ์พกพาสำหรับการท่องเที่ยว เพื่อช่วยเหลือนักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัด โดยการตรวจสอบข้อมูลและวิถีของสถานที่ท่องเที่ยวก่อนตัดสินใจเลือกการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อจัดเรียงลำดับสถานที่ตามทฤษฎีกราฟและจำลองเส้นทางที่สั้นที่สุดก่อนการเดินทางช่วยลดค่าใช้จ่ายและระยะเวลาในการเดินทางได้⁴ รวมถึงการระบุตำแหน่งของนักท่องเที่ยวในขณะการเดินทาง ทำให้เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางได้อย่างถูกต้องตามเวลาที่กำหนด การพัฒนาแอปพลิเคชัน ใช้โปรแกรม Android Studio ซึ่งเป็น IDE Tool จาก Google ไว้พัฒนา Android โดยเฉพาะ ควบคุมการทำงานด้วยภาษา JAVA เพื่อใช้บริการ Google Maps Android API v2 ร่วมกับคำพิภพภูมิศาสตร์และการเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ตของอุปกรณ์แบบพกพา และในยุคปัจจุบันเครื่องมือสื่อสาร เช่น โทรศัพท์มือถือ ติดตัวของผู้คนยุคปัจจุบันไปทุกที่ทุกเวลา ทุกสถานที่ในสมาร์ตโฟน ออกแบบพัฒนาเพื่อความสะดวกต่อการใช้ชีวิตอย่างมากในปัจจุบัน และแอปพลิเคชันต่างๆ ในสมาร์ตโฟนก็ต้องพัฒนา ออกแบบให้เหมาะสมกับผู้ใช้สมาร์ตโฟนในยุคปัจจุบันด้วยเช่นกัน ปฏิเสธไม่ได้อย่างยิ่งในโทรศัพท์สมาร์ตโฟนที่ช่วยอำนวยความสะดวกและจำเป็นในชีวิตประจำวัน แอปพลิเคชันต่างๆ จึงถูกออกแบบ พัฒนาให้เหมาะสมกับเราอยู่เสมอ รวมไปถึงการหาแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจเช่นกัน⁵

ด้วยความสำคัญของเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน การเข้าถึงแหล่งข้อมูลการท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ด้วยแอปพลิเคชัน ในสมาร์ตโฟน ดังนั้นทางคณะผู้วิจัยจึงได้มีแนวคิดจะพัฒนาแอปพลิเคชัน การท่องเที่ยวเพื่อเป็นหนทางในการสื่อสารการท่องเที่ยว โดยมีกรณีศึกษาเป็นอำเภอสิคัว จังหวัดนครราชสีมา เพื่อนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจใหม่ๆของอำเภอที่เรียกว่าทางผ่าน ให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวที่สนใจเปิดประสบการณ์ท่องเที่ยวใหม่ เพื่อเป็นต้นแบบในการสร้างแอปพลิเคชัน การท่องเที่ยวที่มีคุณภาพตามคุณลักษณะที่ครบถ้วนตามวิธีการออกแบบแอปพลิเคชัน ที่ทั่วโลกใช้อยู่ เพื่อความสะดวกในการเดินทางตามที่กลุ่มนักท่องเที่ยวสนใจ ยังสามารถทำให้แอปพลิเคชัน เป็นอุปกรณ์นำเที่ยวที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวหรือหาข้อมูลต่างๆ ให้ข้อมูลการท่องเที่ยวที่ทันสมัยมากที่สุด เป็นองค์ความรู้ในการนำไปสร้างสรรค์และพัฒนาแอปพลิเคชัน การท่องเที่ยวหรือแม้กระทั่งแอปพลิเคชัน อื่นๆอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นส่วนช่วยส่งเสริม

³ สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, คู่มือการท่องเที่ยว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด, 2559), หน้า 5.

⁴ สุเพชร จิระจกุล, เรียนรู้ระบบภูมิสารสนเทศด้วยโปรแกรม ARCGIS DESKTOP, (นนทบุรี: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 32.

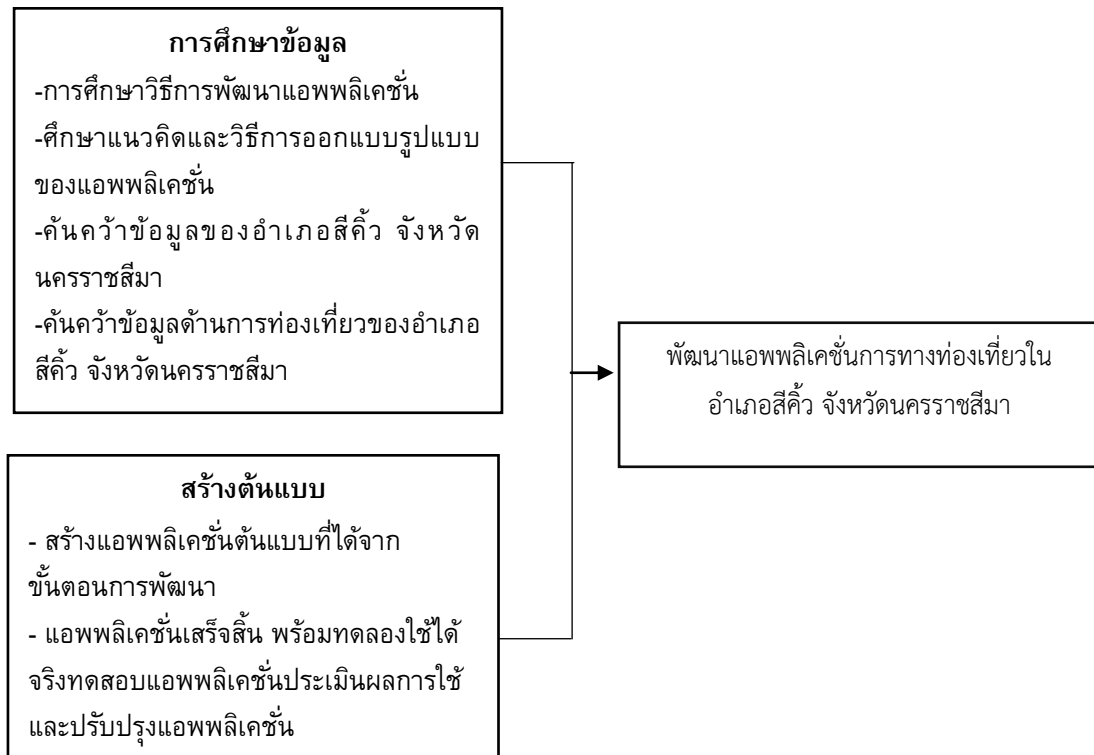
⁵ สุชาติ กระนั้นนท์, เทคโนโลยีสารสนเทศสถิติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 14..

ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาให้ดูทันสมัยและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ กระทั่งสามารถนำรูปแบบแอปพลิเคชัน ไปพัฒนาต่อสำหรับจังหวัดอื่นๆทั่วประเทศได้ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดอื่นๆ การศึกษานี้คณะผู้จัดทำเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ทดสอบ ทดลองใช้แอปพลิเคชัน ด้วยความร่วมมือภายในท้องถิ่นของชุมชนให้การท่องเที่ยวยั่งยืนสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
- 2.2 เพื่อพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
- 2.3 เพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1: กรอบแนวคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 46 รูป/คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ตัวแทนผู้ประกอบการ เจ้าหน้าที่องค์การส่วนท้องถิ่น ผู้ผลิตสินค้าท้องถิ่น ผู้นำชุมชน จำนวน 11 ตำบล และผู้ดูแลสถานที่ท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวของอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีทั้งแบบสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์ ได้ดำเนินการด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถาม ทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เกี่ยวกับการการพัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวของอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นความเรียง

5. ผลการวิจัย

1) ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

แหล่งท่องเที่ยวและสินค้า OTOP ชุมชนมีความสำคัญต่อการเสริมรายได้ของคนในชุมชนและช่วยพัฒนาศักยภาพความแข็งแรงชุมชนให้เข้มแข็งได้ด้วยตนเอง ด้วยการสื่อสารที่ไร้สายการรับความรู้ในอินเทอร์เน็ตและออนไลน์มากยิ่งขึ้นทำให้การเข้าถึงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวประชากรในประเทศและต่างประเทศจะรับข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ตและออนไลน์ การพัฒนาข้อมูลท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาติ สินค้า ของฝาก วิถีชุมชน สถานที่พักผ่อน ทางคณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอำเภอสิคิ้วโดยใช้ระบบแอปพลิเคชันที่ทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน พื้นที่ในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ยังขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางออนไลน์ยังถูกมองเป็นเมืองผ่านการสนับสนุนการท่องเที่ยวยังเป็นเอกชนที่พยายามจัดสร้างแหล่งจุดท่องเที่ยว ทั้งที่อำเภอสิคิ้วมีแหล่งท่องเที่ยวในหลากหลายด้านทั้งธรรมชาติ วัด ศิลปวัฒนธรรม แหล่งอาหารของฝากสินค้า แต่ยังไม่ได้รับการเชื่อมโยงและประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่น่าสนใจ

2) พัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

2.1) หน้าหลักของแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา แสดงข้อมูลการท่องเที่ยวที่แนะนำจากระบบ รวมทั้งหมวดหมู่การท่องเที่ยว การแสดงข้อมูลเมนูนำทางไปยังหน้าเนื้อหาของสถานที่ท่องเที่ยว

2.2) เมนูหลัก นำทางไปยังเส้นทางการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ของแอปพลิเคชัน โดยการแสดงผลเต็มหน้าจอ เพื่อสะดวกในการแสดงผลได้ครบและใช้งานง่ายแก่ผู้ใช้งานแอปพลิเคชัน ซึ่งภายใต้เมนูจะสามารถค้นหาคำสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวได้

2.3) เมนูทางลัด ไปยังหมวดหมู่ของเส้นทางการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ จะปรากฏอยู่ทางด้านมุมซ้ายล่างของแอปพลิเคชัน เพื่อมีหน้าที่ในการนำทางผู้ใช้งานไปยังเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

2.4) ระบบเส้นทางท่องเที่ยว จะแสดงเส้นทางด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางด้านธรรมชาติ เส้นทางด้านศาสนา เส้นทางด้านแหล่งเรียนรู้ชุมชน และเส้นทางด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.5) การแสดงเนื้อหาแหล่งท่องเที่ยว ภายหลังการเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการได้จากเส้นทางการท่องเที่ยวแล้ว ระบบจะแสดงข้อมูลการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยจะมีข้อมูลข้อมูลประวัติ/สิ่งที่น่าสนใจ ที่ตั้ง ราคาเข้าชม เวลาเปิด/ปิด คลังภาพแหล่งท่องเที่ยว และแผนที่การเดินทาง

2.6) ระบบการนำทางบนแผนที่ ซึ่งจะแสดงแผนที่อยู่ส่วนท้ายสุดของเนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยระบบสามารถเชื่อมโยงไปยังระบบแผนที่และนำทางสำหรับการเดินทางได้

2.7) การปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ภายในแอปพลิเคชันจะสามารถแสดงข้อมูลการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของผู้ใช้งานในระบบได้โดยปกติแล้วนั้น ยังสามารถให้ผู้ใช้งานได้แสดงความรู้สึกกับแอปพลิเคชันในข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ได้อีกด้วย

2.8) การประเมินระบบแอปพลิเคชัน โดยผู้ใช้งานระบบสามารถเข้าไปยังหน้าการประเมินการใช้งานและแสดงข้อคิดเห็นเสนอแนะได้จากเมนูหลักของแอปพลิเคชัน โดยจะมี 2 ส่วนคือ ส่วนข้อมูลทั่วไป และส่วนระดับความคิดเห็น

2.9) การเผยแพร่แอปพลิเคชัน ผู้พัฒนาได้เผยแพร่แอปพลิเคชันไปยังช่องทางการเผยแพร่ของระบบกูเกิล คือเพย์สโตร์ โดยใช้ชื่อแอปพลิเคชันว่า “เที่ยวสี่คิ้ว”

3) สร้างเครือข่ายสถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

เครือข่ายการท่องเที่ยวภายในเขตอำเภอสี่คิ้วมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านการศึกษาทางธรรมชาติ ที่เป็นกรณีศึกษาดังกล่าวนั้น เกิดจากการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาและการขยายเครือข่ายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายในของกลุ่มประชาชนและผู้ประกอบการที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาบุคคล และสถานที่เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปฏิบัติธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการศึกษาทางธรรมชาติ โดยเครือข่ายแต่ละเครือข่ายมีการเรียนรู้ การพัฒนาและมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ เพื่อพัฒนาบุคคล สถานที่และสร้างสังคมให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีการทำงานที่เป็นระบบและอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เครือข่ายสถานที่ท่องเที่ยวจึงสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของประชาชน นักท่องเที่ยวและผู้ที่มีความสนใจได้ โดยมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่สำคัญ คือ การพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ของตนเองให้ชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่าง ๆ การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน การพัฒนากิจกรรมร่วมกัน การเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้พื้นที่ในการ

ถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตามความเหมาะสม และการพัฒนาระบบศูนย์ข้อมูลหรือเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งการประสานงานซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของบุคคล สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และสังคม นอกจากนี้การเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายในพื้นที่ และเครือข่ายนอกพื้นที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนา การจัดกิจกรรมในอนาคตที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จัดกิจกรรมสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และเผยแพร่เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แล้วนำเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านป้ายประชาสัมพันธ์ พร้อมกับการเพิ่มเติมข้อมูลในสื่อออนไลน์ ทำให้สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาและอำเภอใกล้เคียงได้อีกด้วย

6. อภิปรายผล

1) ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

แหล่งท่องเที่ยวและสินค้าOTOP ชุมชนมีความสำคัญต่อการเสริมรายได้ของคนในชุมชนและช่วยพัฒนาศักยภาพความแข็งแรงชุมชนให้เข้มแข็งได้ด้วยตนเอง ด้วยการสื่อสารที่ไร้สายการรับความรู้ในอินเทอร์เน็ตและออนไลน์มากยิ่งขึ้นทำให้การเข้าถึงข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวประชากรในประเทศและต่างประเทศจะรับข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ตและออนไลน์ การพัฒนาข้อมูลท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นข้อมูลแหล่งวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาติ สินค้า ของฝาก วิถีชุมชน สถานที่พักผ่อน ทางคณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอำเภอสิคิ้วโดยใช้ระบบแอปพลิเคชันที่ทันสมัยและน่าสนใจมากขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน พื้นที่ในอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ยังขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางออนไลน์ยังถูกมองเป็นเมืองผ่านการสนับสนุนการท่องเที่ยวยังเป็นเอกชนที่พยายามจัดสร้างแหล่งจุดท่องเที่ยว ทั้งที่อำเภอสิคิ้วมีแหล่งท่องเที่ยวในหลากหลายด้านทั้งธรรมชาติ วัด ศิลปวัฒนธรรม แหล่งอาหารของฝากสินค้า แต่ยังไม่ได้รับการเชื่อมโยงและประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่น่าสนใจ สอดคล้องกับ อาจารย์ สนทรวาท⁶ ได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามีชื่อเสียงเลือกได้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวน 8 แห่ง คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน วัดหนองหอย วัดคงคาราม ถ้าภูเขา เมืองโบราณคูบัว พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติราชบุรี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 8 แห่งคือ ค้างคาวร้อยล้านวัดเขาช่องพราน ถ้าเขาหิน น้ำตกเก้าชั้น ฯลฯ ประเมินศักยภาพ 6 ด้านคือ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก เวลาท่องเที่ยว ความสำคัญ กลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย การท่องเที่ยววัฒนธรรมได้คะแนนสูงสุดระดับ 7 และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคะแนนสูงสุดระดับ

8

⁶อาจารย์ สนทรวาท, การพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดราชบุรีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, (ราชบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2551).

2) พัฒนาแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

2.1 หน้าหลักของแอปพลิเคชันการท่องเที่ยวในอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา แสดงข้อมูลการท่องเที่ยวที่แนะนำจากระบบ รวมทั้งหมวดหมู่การท่องเที่ยว การแสดงข้อมูลเมนูนำทางไปยังหน้าเนื้อหา ของสถานที่ท่องเที่ยว 2) เมนูหลัก นำทางไปยังเส้นทางการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ ของแอปพลิเคชัน โดยการแสดงผลเต็มหน้าจอ เพื่อสะดวกในการแสดงผลได้ครบและใช้งานง่ายแก่ผู้ใช้งานแอปพลิเคชัน ซึ่งภายใต้เมนูจะสามารถค้นหาสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวได้ 3) เมนูทางลัด ไปยังหมวดหมู่ของเส้นทางการท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ จะปรากฏอยู่ทางด้านมุมซ้ายล่างของแอปพลิเคชัน เพื่อมีหน้าที่ในการนำทางผู้ใช้งานไปยังเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว 4) ระบบเส้นทางท่องเที่ยว จะแสดงเส้นทางด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ เส้นทางด้านธรรมชาติ เส้นทางด้านศาสนา เส้นทางด้านแหล่งเรียนรู้ชุมชน และเส้นทางด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน 5) การแสดงเนื้อหาแหล่งท่องเที่ยว ภายหลังการเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการได้จากเส้นทางการท่องเที่ยวแล้ว ระบบจะแสดงข้อมูลการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยจะมีข้อมูลประวัติ/สิ่งที่น่าสนใจ ที่ตั้ง ราคาเข้าชม เวลาเปิด/ปิด คลังภาพแหล่งท่องเที่ยว และแผนที่การเดินทาง 6) ระบบการนำทางบนแผนที่ ซึ่งจะแสดงแผนที่อยู่ส่วนท้ายสุดของเนื้อหาแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยระบบสามารถเชื่อมโยงไปยังระบบแผนที่และนำทางสำหรับการเดินทางได้ 7) การปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้งาน ภายในแอปพลิเคชันจะสามารถแสดงข้อมูลการเลือกแหล่งท่องเที่ยวของผู้ใช้งานในระบบได้โดยปกติแล้วนั้น ยังสามารถให้ผู้ใช้งานได้แสดงความรู้สึกับแอปพลิเคชันในข้อมูลแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ ได้อีกด้วย 8) การประเมินระบบแอปพลิเคชัน โดยผู้ใช้งานระบบสามารถเข้าไปยังหน้าการประเมินการใช้งานและแสดงข้อคิดเห็นเสนอแนะได้จากเมนูหลักของแอปพลิเคชัน โดยจะมี 2 ส่วนคือ ส่วนข้อมูลทั่วไป และส่วนระดับความคิดเห็น 9) การเผยแพร่แอปพลิเคชัน ผู้พัฒนาได้เผยแพร่แอปพลิเคชันไปยังช่องทางการเผยแพร่ของระบบกูเกิล คือเพลย์สโตร์ โดยใช้ชื่อแอปพลิเคชันว่า “เที่ยวสีคิ้ว” สอดคล้องกับ พรรณวดี แก้วเรือง⁷ กล่าวว่า ในปัจจุบันระบบอินเทอร์เน็ตเป็นระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่สามารถสื่อสารติดต่อกันได้ทั่วโลก เป็นแหล่งในการเผยแพร่ข้อมูลการประชาสัมพันธ์รวมไปถึงการใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อการค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ที่น่าสนใจและข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสารสนเทศที่เชื่อถือได้ เว็บไซต์ที่เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในปัจจุบันยังไม่สามารถที่จะบอกเส้นทางในการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ทำให้ผู้ที่ต้องการจะเดินทางไปสถานที่ท่องเที่ยวสับสนและไม่เข้าใจในเส้นทางในการเดินทาง การออกแบบเว็บไซต์เรื่องการพัฒนาโปรแกรมแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานีบนระบบอินเทอร์เน็ตในครั้งนี้เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเส้นทางในการเดินทาง ข้อมูลการเดินทางรถ ข้อมูลสถานที่ตั้ง ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว การค้นหาภายในเว็บไซต์ สมุดเยี่ยม การทดสอบได้จำลองเครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่ายขึ้นมาเพื่อทำการทดสอบการใช้งานของเว็บไซต์โดยใช้โปรแกรม Apache 1.3.24 Web Server และใช้ MySQL เป็นฐานข้อมูล ซึ่งผลการนำเว็บไซต์เรื่องการพัฒนาโปรแกรมแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานี ไปทดสอบกับกลุ่มที่ให้ความสนใจจำนวน 30 คน ปรากฏว่ามีความพึงพอใจข้อมูลและการใช้งานของเว็บไซต์ในอัตราร้อยละ 65

⁷ พรรณวดี แก้วเรือง, “การพัฒนาโปรแกรมแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานีบนระบบอินเทอร์เน็ต”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2550).

3) สร้างเครือข่ายสถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

เครือข่ายการท่องเที่ยวภายในเขตอำเภอสิคิ้วมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านศาสนา ด้านการศึกษาทางธรรมชาติ ที่เป็นกรณีศึกษาดังกล่าวนั้น เกิดจากการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาและการขยายเครือข่ายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายในของกลุ่มประชาชนและผู้ประกอบการที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาบุคคล และสถานที่เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การปฏิบัติธรรมและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการศึกษาทางธรรมชาติ โดยเครือข่ายแต่ละเครือข่ายมีการเรียนรู้ การพัฒนาและมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ เพื่อพัฒนาบุคคล สถานที่และสร้างสังคมให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีการทำงานที่เป็นระบบและอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เครือข่ายสถานที่ท่องเที่ยวจึงสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของประชาชน นักท่องเที่ยว และผู้ที่มีความสนใจได้ โดยมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่สำคัญ คือ การพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ของตนเองให้ชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่าง ๆ การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน การพัฒนากิจกรรมร่วมกัน การเชื่อมโยงกับเครือข่าย อื่น ๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้พื้นที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตามความเหมาะสม และการพัฒนาระบบศูนย์ข้อมูลหรือเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ รวมทั้งการประสานงานซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของบุคคล สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และสังคม นอกจากนี้การเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่าย ในพื้นที่ และเครือข่ายนอกพื้นที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนา การจัดกิจกรรมในอนาคตที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จัดกิจกรรมสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และเผยแพร่เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แล้วนำเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านป้ายประชาสัมพันธ์ พร้อมกับการเพิ่มเติมข้อมูลในสื่อออนไลน์ ทำให้สามารถเชื่อมโยงกิจกรรมสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอำเภอสิคิ้ว จังหวัดนครราชสีมาและอำเภอใกล้เคียงได้อีกด้วย สอดคล้องกับ อาจารย์ ภูวัญพันธ์ กล่าวว่าการขยายคือการเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือองค์กร ที่สมัครใจจะแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิเชื่อถือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน และมีการระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน⁸

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) ในส่วนของการพัฒนาแอปพลิเคชันควรพัฒนาให้ครอบคลุมทุกจังหวัดในประเทศไทย
- 2) การแสดงแผนที่นำทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พัก ร้านอาหาร โรงพยาบาล สถานีตำรวจ และ ปั๊มน้ำมัน ควรเชื่อมต่อกับกูเกิลแมป เพื่อให้สามารถแสดงและระบุตำแหน่งของผู้ใช้งาน โดยผู้ใช้

⁸ อาจารย์ ภูวัญพันธ์, กลยุทธ์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: เอช อาร์ เซ็นเตอร์, 2551),

สามารถปักหมุดจากตำแหน่งปัจจุบันเพื่อนำทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พัก ร้านอาหาร โรงพยาบาล สถานีตำรวจ และปั๊มน้ำมันที่ต้องการได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรเพิ่มข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่พัก ร้านอาหาร โรงพยาบาล สถานีตำรวจ และปั๊มน้ำมัน
- 2) ควรเพิ่มส่วนของการแนะนำสถานที่ต่างๆ และระบบนำทางไปยังสถานที่ต่างๆ
- 3) ควรนำแอปพลิเคชันไปไว้ที่เพลย์สโตร์ เพื่อให้สามารถดาวน์โหลดแอปพลิเคชันไปใช้งานได้
- 4) ควรพัฒนากระบวนการปฏิบัติการไอโอเอส (iOS) ต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์
พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2550.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร. ศูนย์หนังสือ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.

พรรณวดี แก้วเรือง. "การพัฒนาโปรแกรมแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานีบนระบบ
อินเทอร์เน็ต". วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราช
ภัฏอุบลราชธานี, 2550.

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. คู่มือการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์ บริษัท พี.เอ. ลิฟวิ่ง จำกัด
, 2559.

สุชาติ กิระนันท์. เทคโนโลยีสารสนเทศสถิติ. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2551.

สุเพชร จิระจกุล. เรียนรู้ระบบภูมิสารสนเทศด้วยโปรแกรม ARCGIS DESKTOP. นนทบุรี. บริษัท เอส.
อาร์พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2551.

อาภรณ์ สันทรวาท. การพัฒนาเส้นทางเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศในจังหวัดราชบุรีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. ราชบุรี. คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, 2551.

อาภรณ์ ภูววิทยพันธุ์. กลยุทธ์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร. เอช อาร์ เซ็นเตอร์,
2551.

กรรมในพระพุทธศาสนา

KARMA IN BUDDHISM

พระครูปลัดต่อทัย รตนปัญโญ*

Phrakru Palad Uthai Rattanapunyo

Received: 2021-04-04

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

ลินดา พัฒนพันธ์**

Linda Phattanapong

กตัญญู เรือนตุ่น***

Katanyoo Reantoon

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา กรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งมีการวิเคราะห์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการการให้ผลของกรรม เพื่ออธิบายกรรมทั้งดีและชั่วและการให้ผลของกรรม โดยมีการยกเนื้อหาการตีความ และให้ความหมายจากท่านผู้รู้ที่ได้รับการยอมรับในวงการวิชาการ เพื่อให้เป็นหลักการสังเกตวิเคราะห์เนื้อหา และยกเนื้อหาประวัติของเนื้อเรื่องของการชี้แจงให้ผู้อ่านได้ศึกษาว่า นามธรรม รูปธรรม ในเนื้อเรื่องขอ กรรมให้ผลตามลำดับอย่างไร หลักคำสอนเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธศาสนา ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในทุคติภูมิก็มี ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วได้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วไปเกิดในทุคติเพราะทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อนก็มี อุกุศลกรรมนั้นยังให้ผลอยู่ กรรมมีหน้าที่ มีลำดับและเวลาให้ผลของกรรม ผู้ทำกรรมแล้วต้องไปรับผลของกรรมทั้งฝ่ายอกุศลกรรมและฝ่ายกุศลกรรม จึงก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่คือความเชื่อในเรื่องกรรม และภพภูมิที่รับผลของกรรม ทำกรรมชั่วไปเกิดในทุคติภูมิ ทำกรรมดีไปเกิดในสุคติภูมิ

คำสำคัญ: กรรม, พระพุทธศาสนา.

* อาจารย์สาขาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, เบอร์โทร 081-5955609, E-mail: Kamthai_k@yahoo.com

** อาจารย์สาขาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** อาจารย์สาขาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาแนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ABSTRACT

This article is a study of karma in Buddhism. Karma and results of karma according to Buddhist teachings. Which analyzes karma and the results of karma To analyze and support the process of yielding results of karma To explain both good and bad karma and the yielding of karma With the content of the interpretation And give a meaning from you who know who has been recognized in academic circles So as to be an observation principle Analyze the content And raise the historical content of the passage of clarification for readers to study that the abstract material in the story requested How does karma yield sequential results? The doctrine of karma and belief in karma in Buddhism. There are those who do evil and go on to be born in all worlds. Who do evil and go into the heavenly world, there is Those who do good have been born in the heavenly world. There were many evil deeds in the previous life. That evil deed still has its effect. Karma has a duty There is a sequence and time for the outcome of karma. The person who has done the act must go to receive the consequences of the karma, both the evil and the charity. Thus causing a new body of knowledge, namely belief in karma And the world that receives the results of karma Doing evil deeds in all worlds Do good deeds to be born in the perfect landscape

Keywords: Karma, Buddhism.

1. บทนำ

หลักธรรมคำสอนที่สำคัญทางศาสนาโดยทั่วไปนั้น คำสอนเรื่องบุญ-บาปเป็นส่วนที่สำคัญของความเชื่อ และมีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ หรือ พุทธศาสนิกชน หลักคำสอนเรื่องบุญ-บาปดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นประเด็นหลักในทางจริยศาสตร์ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นหลักคำสอนที่เน้นถึงคุณค่าในทางจริยธรรม คือ สอนให้มนุษย์มีความประพฤติในทางที่ถูกต้อง เพราะถ้าหากไม่มีการสอนเรื่องบุญ-บาปแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะทำให้คนเห็นคุณและโทษของการกระทำที่ดีและไม่ดีต่าง ๆ ของมนุษย์ได้อย่างเช่น การเบียดเบียน การลักขโมย การล่วงสิทธิ์ของผู้อื่น การโกหก ความไม่เห็นแก่ตัว ความช่วยเหลือ เผื่อแผ่ แบ่งปัน เหล่านี้เป็นต้น ว่าผลของการกระทำเช่นนี้จะมีคุณลักษณะอย่างไรเมื่อมีคำสอนเช่นนี้ ย่อมจะทำให้มนุษย์รู้สึกว่าการกระทำที่ดีและนำไปสู่การงดเว้นการกระทำดังกล่าว ที่ดีและไม่ดีนั้นได้ ซึ่งจะนำสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือความสงบสุขของชีวิต ของความเป็นมนุษย์ ตามความหมายของคำว่า “มนุษย์ หมายถึง สัตว์ที่รู้จักเหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง

ดังนั้นในสังคมไทยทุกวันนี้จะสังเกตเห็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หรือสื่ออินเทอร์เน็ตในแต่ละวันส่วนใหญ่เป็นข่าวเกี่ยวกับข่าวอาชญากรรมการทำร้ายกันโดยประสงค์ทรัพย์บ้างหรือฆ่ากันเพราะขัดแย้งทางผลประโยชน์หรือเรื่องชู้สาว แม้ในปัจจุบันนี้วิวัฒนาการความเจริญทางเทคโนโลยีจะก้าวหน้าไปแต่จิตใจคนในสังคมไทยส่วนใหญ่กลับสวนทางกับความเจริญทางวัตถุ โดยสังเกตได้จากปัญหาต่าง ๆ ในสังคม อาทิ ปัญหาฉกชิงวิ่งราว บ่อนการพนัน ปัญหาโสเภณี ปัญหาคนชราถูกทิ้งปัญหาหย่าร้าง การทำแท้ง และเด็กทารกถูกทิ้ง ปัญหาเหล่านี้มาจากการล่องละเมียดศีล สาเหตุเกิดจากการล่องละเมียดทางกาย และวาจา โดยมีใจเป็น

สาเหตุบวกกันเจตนาจึงก่อให้เกิดการกระทำทางวาจาและ ทางกายก่อเกิดจากความพยายามเบียดเบียนผู้อื่น บ้าง ความเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นบ้างอยากให้อื่นถึงความพินาศบ้าง ล้วนมีสาเหตุมาจากความหลงผิดที่ เรียกว่า มิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เห็นผิดในจิตใจ และเป็นผลร้ายแสดงออกมาทาง กายและ วาจาในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อกุศลกรรมบถ คือทางแห่งความชั่ว นั้นมี 10 ประการ แบ่งเป็น กายกรรม 3 วชิกรรม 4 มโนกรรม 3¹

อกุศลกรรมบถนั้นนำมาสู่การทำลายล้างซึ่งกันและกันข่าวการฆ่าผู้อื่นและยิงตนเองตายเกิดขึ้นเป็น ประจักษ์ในสังคมไทยมีกรณีที่น่าสนใจคือเรื่องของอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่ถูกล่อลวงด้วยคำพูดหมิ่น ประมาทในวุฒิการศึกษาจากอาจารย์ 2 คนในสถาบันเดียวกันจึงได้ก่อเหตุยิงเพื่อนอาจารย์ 2 คนเสียชีวิต หลังจากนั้นตนเองก็ได้ฆ่าตัวตายตามไป² จากข่าวดังกล่าวมีสาเหตุเพราะการล่อลวงทาง กาย วาจา ใจ โดย ฝ่ายที่ถูกล่อลวงเกิน ไม่สามารถควบคุมตนเองได้และผูกโกรธ เพื่อนอาจารย์ทั้ง 2 คนเป็นเวลา 10 กว่าปี จะ สังเกตได้ว่า ทั้งสองฝ่ายต่างล่อลวงละเมิด อกุศลกรรมบถ 2 ฝ่ายโดยฝ่ายที่กลั่นแกล้งได้ล่วงในวจีทุจริต 4 โดย ปลอ่ยข่าวทำให้เสียชื่อเสียงโดยเอกสารกล่าวได้ว่าเป็นผู้กระทำอกุศลกรรมบถ 10 ในส่วนของ วชิทุจริต และ มโนทุจริตอันเป็นอกุศลอาจิณณกรรม ซึ่งเป็นกรรมชั่วที่ทำบ่อยๆจนเป็นนิสัยซึ่งเป็นฝ่ายไม่ดี จึงเป็นเหตุให้ ตัดสินใจฆ่าฝ่ายที่เบียดเบียนตนและตัดสินใจฆ่าตัวเองตายเพื่อจบปัญหาในชาตินี้ เพราะมี มโนทุจริตเป็นที่ตั้ง ได้แก่ มิจฉาทิฎฐิ จึงเป็นเหตุให้ฆ่าผู้อื่นและฆ่าตัวเองตายตาม เป็นตัวอย่างเหตุเศร้าสลดในสังคมไทยและ สูญเสียบุคลากรอาจารย์ ระดับ ดร. ทั้ง 3 คน ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่า การมองเห็นโทษของ อกุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งความชั่วที่ก่อให้เกิดโทษต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และ สังคม ฯลฯ ทั้งให้ผลร้ายในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่นเมื่อมีฝ่ายผิดคืออกุศลกรรมบถ สิ่งที่เกี่ยวข้องหรือฝ่ายตรงข้ามก็คือ อกุศลกรรมบถคือทางแห่งความดี ในฐานะที่ทำความดีเป็นประจำจนเป็นอุปนิสัยจนกลายเป็นความเคยชินซึ่ง จะสามารถทำให้ชีวิตพัฒนาไปในทางที่ดีให้ผลเป็นความสุขในปัจจุบันและในอนาคตด้วยในฐานะที่เป็นชาว พุทธซึ่งในอดีตมีตัวอย่างที่งดงามซึ่งเห็นได้จากหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ได้บันทึกถึงบุคคลที่ถึง พร้อมด้วยโภคทรัพย์ในสมัยพุทธกาลที่เป็นพุทธศาสนิกชนมักจะประกอบคุณงามความดีช่วยเหลือบุคคลที่มี ฐานะยากจนกว่าตนเองและถวายอาหารยารักษาโรคแก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังเช่นอนาถบิณฑิก เศรษฐี ผู้ที่ทำบุญที่วัดวันละ 3 เวลาบริจาคเงินสร้างวัดพระเชตะวันมหาวิหารถวายไว้ในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังบริจาคทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างโรงงานเพื่อให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้ยากไร้ ไม่ให้มีเฉพาะอนาถบิณฑิกเศรษฐีเท่านั้น ยังมีนางวิสาขาสตรีผู้ปฏิบัติดีอีกผู้หนึ่งที่บำเพ็ญทานใน พระพุทธศาสนาทำสังคัมสงเคราะห์ สร้างวัดบุพพารามถวายไว้ในพระพุทธศาสนา ถวายอาหารและยาที่วัดวัน ละ 3 เวลา เรื่องราวของทั้ง 2 ได้รับการกล่าวขานคู่กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลา 2,600 กว่าปี ทำให้ชาว พุทธทั้งสตรีและบุรุษทำเจริญรอยตามแบบอย่างที่ดีพระพุทธศาสนาได้ผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีวิถี ชีวิตของประชาชนชาวไทยทำให้บุคคลบางคนได้ประกอบคุณงามดีคือการให้ทุนการศึกษาสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน การกุศล ดูแลเด็กกำพร้า คนชรายากไร้ บริจาคสิ่งของให้แก่ผู้ประสบภัยพิบัติและผู้ยากไร้ แบ่งปัน ความสุขให้ผู้ด้อยโอกาส การกระทำเหล่านี้เป็นรากเหง้าของความเป็นดี เป็นการทำความดีที่ทำให้ผู้ทำได้รับ ความสุขในชีวิตปัจจุบัน การทำดีต้องมีรากฐานจากจิตใจที่ดีมีความเห็นถูกเป็นที่ตั้งจึงเป็นเหตุให้กายและ

¹ ม.ม.(ไทย) 12/445/482-483

² ดร.วันชัย มือบินจะถูกล่อลวงจับ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://news.sanook.com/1998066/> [4 มิถุนายน 2559].

วาทะธรรม ต้องสอดคล้องกันทั้ง 3 ทวาร คือ กุศลกายกรรม กุศลวจีกรรมกุศลมนกรรม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ³ ซึ่งรายละเอียดดังนี้ คือ

1. ปาณาติปาตาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์)
2. อทินนาทานาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์)
3. กาเมสุมิฉาจาราวิริติ (เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีกาม)
4. มุสาวาทาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ)
5. ปิสุณาวาจาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด)
6. ผรุสวาจาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ)
7. สัมผัปปลาปาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ)
8. อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา)
9. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)

10. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)การดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นเป็นประจำในชีวิตประจำวันจะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมและสิ่งแวดล้อม จัดเป็นการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นในปัจจุบัน

ความดีความงามทั้ง 10 ข้อนี้ ล้วนทำให้บุคคลมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารีความไม่โกรธ การมีเมตตาต่อผู้อื่น ความปรารถนาต่อผู้อื่น การรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ถูกต้องในความดีไม่เกิดการเข่นฆ่า ไม่เบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่เกิดการลักขโมย ไม่เกิดการฉ้อโกงตมต้นไม่วางเกินสามิภรรยาของผู้อื่น ไม่กล่าวโกหกต่อกันและกัน ไม่กล่าววาจาหยาบคาย ไม่พูดกล่าวเหลวไหลเพ้อเจ้อ ไม่เข่นกันและกัน ทำให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสุข ผู้คนก็มีความสุขทำให้อายุยืนยาวผิพรรณผ่องใส การที่กุศลกรรมบถ 10 ทำให้บุคคลมีอายุยืนยาวผิพรรณผ่องใส ดังข้อความที่ปรากฏในจกัภควัตติสูตร⁴ ดังนี้ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น มนุษย์เหล่านั้นจักปรักษากันอย่างนี้ว่าพวกเราบุญสิ้นญาติมากมาเช่นนี้ เพราะยึดถืออกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศล ควรทำกุศลอย่างไรดี ทางที่ดี พวกเราควรงดเว้นจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ควรสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้แล้วจึงพากันงดเว้นจากปาณาติบาตสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้ เพราะสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ พวกเขจักเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อพวกเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุขัย 10 ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น 20 ปี ลำดับนั้นมนุษย์เหล่านั้นจักปรักษากันอย่างนี้ว่า ‘พวกเราเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศลธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป ควรทำกุศลอย่างไรบ้าง พวกเราควรงดเว้นจากอทินนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) ควรงดเว้นจากกาเมสุมิฉาจาร (การประพฤติดีกาม) ควรงดเว้นจากมุสาวาท (การพูดเท็จ) ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ควรงดเว้นจากผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ควรละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) ควรละพยาบาท (ความคิดร้ายผู้อื่น) ควรละมิฉาทิฐิ (ความเห็นผิด) เพราะประพฤติกุศลธรรมนี้ เพราะสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ พวกเขจักเจริญด้วยอายุบ้างจักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อพวกเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย 20 ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น 40 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย 40 ปีจักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น 80 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย 80 ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้น

³ ที.ปา. (ไทย) 11/347/362

⁴ ที.ปา. (ไทย) 11/80-110/59-82.

เป็น 160 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 160 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 320 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 320 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 640 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 640 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 2,000 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 2,000 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 4,000 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 4,000 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 8,000 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 8,000 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 20,000 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 20,000 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 40,000 ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 40,000 ปี จักมีอายุชั้ยเพิ่มขึ้นเป็น 80,000 ปี เมื่อมนุษย์ผู้มีอายุชั้ย 80,000 ปี เด็กหญิงมีอายุ 500 ปี จึงจักสมควรมีสามีได้⁵

จากข้อความที่ปรากฏในจักกวัตติสูตรเกี่ยวกับการประพตีกุศลกรรมบถ 10 ข้อทำให้สถานการณ์ในสังคมที่เลวร้ายกลับกลายเป็นดีขึ้นมีผลทำให้อายุของมนุษย์เพิ่มขึ้นซึ่งจากต่ำสุด 10 ปีเพิ่มขึ้นตามลำดับจนกระทั่งถึง 80,000 ปี การที่บุคคลได้อายุเพิ่มขึ้นเพราะการประพตีกุศลธรรมเป็นนิจเป็นกิจวัตรประจำวันในการดำเนินชีวิตตลอดอายุขัยการกระทำที่ดีที่บำบอ ย ๆ เป็นประจำเรียกว่า อาจิณณกรรม หรือเรียกอีกชื่อคือ พหุลกรรม กรรมที่บำบอ ย ๆ จนเป็นอุปนิสัยของบุคคลนั้น อาจิณณกรรมมี 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ดังข้อความในอรรถกถาโมรปุณณิที่อธิบายเกี่ยวกับอาจิณณกรรมดังนี้ว่า

“กรรมที่ทำมาก หรือกรรมชิน ด้วยอำนาจการเสพจนคุ้น ตลอดจนการนาน เป็นกุศลกรรมที่มีกำลังสร้างสมนัส เปรียบเหมือนเมื่อนักมวยขึ้นเวที คนใดมีกำลังมาก คนนั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งล้มไปฉับไฉน พหุลกรรมนอกนั้นก็ฉับไฉนเหมือนกัน จะทับถมกรรมพวกที่มีกำลังน้อยไป”⁶ จากข้อความในอรรถกถาดังกล่าวนี้ทำให้ทราบถึงการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความถี่ในการกระทำหรือการกระทำที่เคยชินจนกระทั่งเป็นอัตโนมัติดังที่บุคคลฝึกกำหนดสติในชีวิตประจำวันฝึกเป็นประจำจนกระทั่งเป็นอัตโนมัติในยืน เดิน นั่ง นอน หรือสวดมนต์เป็นประจำก่อนนอนจนกระทั่งถ้าไม่สวดมนต์หรือไม่กำหนดสติเหมือนชาดอะไรสักอย่างหนึ่งนอกจากนั้นแล้วการที่ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับทางจริยธรรมจะทำให้ไม่ตายแต่ยังเป็นหนุ่มต่อเมื่อแก่เท่านั้นจึงจะตายดังข้อความที่ปรากฏในชาดกว่า

พวกเราประพตีสรรพไม่ว่าวันกรรมชั่ว ละเว้นกรรมอันไม่ประเสริฐทั้งหมดเพราะเหตุนี้แหละ พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ หนึ่ง พวกเราไม่นอกใจภรรยาถึงพวกภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรานอกจากภรรยาเหล่านั้นแล้ว พวกเราประพตีสรรพเพราะเหตุนี้แหละ พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ พวกเรางดเว้นการฆ่าสัตว์ทั้งปวงละเว้นสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่พูดเท็จเลยเพราะเหตุนี้แหละ พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่ม ๆ⁷ ข้อความในพระไตรปิฎกรับรองถึงการประพตีสรรพว่าคุ้มครองรักษาผู้ประพตีสรรพไม่ให้สิ้นชีวิตในสมัยยังเป็นหนุ่ม ในอรรถกถาชาดกได้อธิบายการประพตีสรรพคือการประพตีกุศลกรรมบถ 10 ประการ (ทางแห่งความดี 10 ประการ)⁸ กล่าวได้ว่าการประพตีกุศลกรรมบถ 10 ประการเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการที่จะนำบุคคลที่ประพตีสรรพและต้องประพตีสรรพเป็นประจำคือการทำกุศลอาจิณณกรรมนั้นมีความสำคัญ เพราะเป็นความดีที่จะต้องทำต่อเนื่อง เช่น การรักษาศีล ไม่ว่าจะเป็นศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 228 การตักบาตรพระสงฆ์เป็นประจำ การเจริญสมณะและวิปัสสนาเป็นประจำ หรือแม้แต่การทำความดีครั้งเดียวแต่ระลึกถึงอยู่เสมอก็จะทำให้เกิดความปิติอิ่มใจในความดีของตน การสะสมความดีหรือการระลึกนึกถึงความดีของตนที่ทำได้เป็นเหตุให้พัฒนาชีวิตในระดับสูงขึ้นไปในอนาคตในภพภูมิหน้าหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว ใน

⁵ ที.ปา. (ไทย) 11/105/71-76

⁶ อ.จตุกก.อ. (ไทย) 2/34/147

⁷ ข.ชา. (ไทย) 27/98/339

⁸ ข.ชา.อ. (ไทย) 5/93/430

คัมภีร์พระพุทธศาสนาได้บันทึกเรื่องของหญิงชานาที่ทำการกุศลเพียงครั้งเดียวด้วยการถวายบาตรแก่พระมหากัสสปะเถระ แต่นางได้ระลึกถึงตลอดเวลาในการเดินทางกลับบ้านในระหว่างทางนางได้ถูกงูมีพิษร้ายกัดทำให้นางเสียชีวิตทันที ด้วยกุศลที่นางระลึกถึงตลอดเวลาทำให้จิตของนางมีพลังฝ่ายดีหรือฝ่ายบวกส่งผลให้นางได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องของพระนางมัลลิกาเทวี มเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในขณะที่นางกำลังจะสวรรคต จิตของพระนางได้ระลึกถึงสิ่งที่ไม่ดีส่งผลให้พระนางไปเกิดในภูมิทรก ในขณะที่อยู่เมืองทรก พระนางได้ระลึกถึงกุศลกรรมให้ต่อเนื่องกันตลอดเวลาให้ทำพระนางได้พ้นจากภูมิทรกแล้วไปปฏิสนธิในเมืองสวรรค์¹⁰ จากการยกตัวอย่างในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้เห็นความสำคัญของการฝึกการคิดในด้านดีการคิดบวกเป็นประจำ ทำให้การดำเนินชีวิตผ่านพ้นจากความทุกข์เข้าสู่ความสุข การที่เป็นเช่นนี้เป็นกุศลกรรมบถ 10 ที่บุคคลได้ทำไว้และมีการนึกถึงเป็นประจำหรือกระทำต่อเนื่องทุกวันในชีวิตประจำวันมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

2. ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสส-วิสุทธิมรรค, อรรถกถา และหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งจะแสดงความหมายของกรรม และประเภทของกรรม ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

(1) ความหมายของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(2) ประเภทของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ความหมายของคำว่ากรรม

คำว่ากรรมตามความหมายของความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทยเป็นไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ กรรม 1 กรรม- 1 [กา กามะ-] น. (1) การกระทำการงาน กิจ เช่น พลีกรรม ต่างกรรมต่างวาระ เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม (2)การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้วระวังกรรมจะตามทันนะ (3) บาป เเคราะห์ เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันแท้ ๆ¹¹

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่า “กรรม” ไว้ดังนี้ คือ กรรม (การกระทำ,การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทำกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ก็ตาม- Kamma: action, deed)¹² ส่วนกรรมในหนังสือพุทธธรรม คำว่า “กรรม” นั้นเป็นกระบวนการปรุงแต่งสร้างสรรค์ชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องของการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ แต่คำว่ากรรมนั้น เมื่อจะพูดให้คนทั่วไปที่เป็นชาวบ้านเข้าใจ ก็ต้องพยายามพูดให้มองเห็นเป็นรูปธรรม และเมื่อไม่มีการศึกษาต่อไปให้ชัดเจนบางทีความหมายก็เขวหรือเพี้ยนไปจนกลายเป็นมองว่า กรรมเหมือนกับเป็นชิ้นเป็นอันหรือเป็นของที่อยู่นอกตัวลอยมา แต่อันที่จริงแล้วกรรม ก็คือการกระทำ แต่คำว่ากรรมทำในที่นี้มีความหมายในทางวิชาการ ไม่ใช่แค่เป็นคำศัพท์สามัญคำ

⁹ ชุ.ธ.อ. (ไทย) 2/97/7

¹⁰ ชุ.ธ.อ. (ไทย) 2/123/112

¹¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, 2546), หน้า 15

¹² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 18, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, 2553), หน้า 60

หนึ่งเท่านั้น เริ่มด้วยความหมายง่าย ๆ ในระดับที่กว้างที่สุดกรรม หรือการกระทำนั้น หมายถึง การงานอาชีพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนจะเป็นชวานาก็เพราะกรรม คนจะเป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นบุโรหิตก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม”¹³ แล้วก็มีคำขยายความว่า ใครทำนา ไถนา หว่านข้าว เพาะปลูกข้าว คนนั้นก็ เป็นชวานา ใครปกครองบ้านเมืองคนนั้นก็ เป็นกษัตริย์ ใครเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน คนนั้นก็ เป็นบุโรหิต ใครลักขโมยของผู้อื่นก็ เป็นโจร ที่ว่าเป็นโจรเพราะกรรม หรือเป็นอะไรๆ เพราะกรรม มีความหมายที่ พระพุทธเจ้าตรัสแต่อย่างนี้ นี่คือการตามความหมายของคำศัพท์ในระดับ ที่ง่าย ๆ กว้าง ๆ มองเห็นใน สังคมทั่วๆ ไปส่วน กรรม ในความหมายที่ละเอียดลึกซึ้งไปก็คือ พฤติกรรมทุกอย่าง ทั้งที่ปรากฏและไม่ ปรากฏออกมาภายนอก ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลที่เรียกว่าอาชีพการงานนั้นด้วย และเมื่อเจาะ ลงไปถึงถึงตัวจริงก็จะเห็นว่าพฤติกรรมทั้งหลายเหล่านี้ มาจากเจตจำนง ความคิดนึก ความตั้งใจจิตคิดหมาย การเลือกตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร ถ้าพฤติกรรมเป็นไปโดยไม่เจตจำนง ก็ไม่มีความหมายอะไร เพราะฉะนั้น ในทางหลักวิชาแท้ๆ จึงถือว่า กรรม หมายถึง เจตจำนง หรือเจตนา ซึ่งเป็นทั้งที่มาและเป็นแกนของ พฤติกรรมทุกอย่าง แต่ทว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลจะปรากฏออกมาที่อาชีพการงาน¹⁴

คำว่า “กรรม” ตามพจนานุกรมพจนานุกรม ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ, การงาน, บาปกรรม หรือแปลว่าเคราะห์กรรม แต่ในความหมายในหนังสือพุทธ ธรรม กรรมในความหมาย ก็คือ การงานอาชีพในความหมาย แรก ส่วนความหมายที่สองหมายถึงเจตนา ซึ่ง ต้องครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมการกระทำทั้งหมด และไม่ใช่เฉพาะที่แสดงออกมาทางกายเพียงอย่างเดียว ยัง รวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกทางวาจา และการคิดนึก การคิดปรุงแต่งในใจด้วย ซึ่งความหมายของคำว่า กรรมในพจนานุกรมและหนังสือพุทธธรรม นั้นผู้วิจัยมองว่ายังไม่เพียงพอต่อวิจัยเรื่องความหมายของคำว่า กรรม จึงได้ค้นคว้าความหมายของคำว่ากรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎกและตัวอย่างความหมายของคำว่ากรรมใน พระสูตรเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นดังต่อไปนี้

ความหมายของกรรมในพระไตรปิฎก

คำว่า กรรม ในพระไตรปิฎกหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา กล่าว คือ กระทำด้วยความ จงใจหรือ ตั้งใจกระทำ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ” แปลว่า ภิกษุ ทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม¹⁵

จากพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่ประกอบด้วย เจตนาหรือความตั้งใจจริงเท่านั้นจึงจัดว่า เป็นกรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญและโดยนัยนี้จะเห็นอีกว่าคำว่า เจตนา คำนี้ หมายถึง ความคิดของจิตจึงเรียกว่ามโนกรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ใจหรือความคิดความรู้สึกของจิตเป็นเรื่อง สำคัญที่ก่อให้เกิดกรรมหลักคำสอนเรื่องกรรม นับว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะพิเศษของพุทธศาสนา ซึ่งทำให้ พุทธศาสนาแตกต่างไปจากลัทธิศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยมซึ่งคำสอนเรื่อง กรรมของลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยม สอนให้คนเรามอบกายถวายชีวิตของตนไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่น ความเป็นไปของชีวิตจะต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้า พระองค์จะเป็นผู้ลิขิตชีวิตของสรรพสัตว์ให้เป็นไป ที่เรียก กันว่า “พรหมลิขิต” เป็นต้น แต่พุทธศาสนาปฏิบัติเสธอำนาจของสิ่งภายนอกทั้งหมด แต่สอนให้เชื่ออำนาจ

¹³ ม.ม. (ไทย) 13/457/577

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 158

¹⁵ อ.จ.ก. (ไทย) 22/334/422

ของผลกรรมของตนเองว่าเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และเป็นสิ่งจำแนกสรรพสัตว์ให้แตกต่างกัน หรือเรียกกันว่า “กรรมลิขิต” คำว่า กรรม ตามความหมายของกรรมในพระไตรปิฎกนั้น คือ เจตนา การกระทำที่จะเป็นกรรมได้นั้น จะต้องเจตนา คือ ความตั้งใจ จงใจ แล้วกระทำการลงไปโดยใช้เครื่องมือ คือ กาย วาจา และใจ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทกรรมนิยม สอนให้เชื่อเรื่องกรรมคือเชื่อในหลักเหตุผลที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะสุขหรือทุกข์ ในขณะที่ปัจจุบันโดยปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไรเมื่อ สิ้นชีพไปแล้วจะไปสู่สุคติหรือทุคตินั้นขึ้นอยู่กับกรรมเป็นตัวกำหนด หากทำดีในปัจจุบันย่อมได้รับผลดีคือความสุขตอบแทน ผลกรรมนี้เรียกว่า วิบากกรรม และกรรมเป็นตัวกำหนดชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งมวล

ดังนั้นการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคนเพราะผู้ที่มีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดแล้วย่อมสามารถที่จะพัฒนาชีวิตของตนให้พ้นจากความทุกข์ ประสบความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตเบื้องหน้า แต่เรื่องกรรมของมนุษย์นั้น ย่อมเป็นปัญหาใหญ่ ผู้คนทั้งหลายมักมีความสงสัยกันอยู่เนื่อง ๆ ว่าคนเราเกิดเป็นคนเหมือนกันแต่ทำไมจึงต่างกัน ทำไมบางคนเป็นคนดี บางคนเป็นคนบาบ บางคนเป็นคนสูง บางคนเป็นคนต่ำ บางคนเป็นคนร่ำรวย บางคนเป็นคนยากจน บางคนมีปัญหา บางคนเป็นคนอับวาสนาหาปัญญาไม่ได้ เพราะเหตุใด มนุษย์นั้นจึงแตกต่างกับออกไปเช่นนั้น

คำตอบของปัญหานี้ก็คือกรรมที่มนุษย์ทั้งหลายได้กระทำไว้นั่นเอง เป็นตัวแบ่งแยกให้คนทั้งปวงแตกต่างกันออกไปเช่นนั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ จึงขอยกพุทธวจนะดังนี้ “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มี 5 อย่าง

กรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”¹⁶

ขอยกตัวอย่างความหมายของกรรมที่ปรากฏในพระสูตรในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นตัวอย่างความหมายของกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ จุฬกัมมวิภังคสูตร¹⁷ ซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดงเหตุของกรรมที่มนุษย์นั้นเกิดมาแตกต่างกัน ในขณะที่พระองค์ประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ซึ่งมีมาณพผู้หนึ่งนามว่า สุภมาณพ โตเถยบุตร ได้เข้าเฝ้าพระพุทธผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับแล้วกราบทูลถามความสงสัยว่า “ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือมนุษย์

ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี” จากนั้นพระองค์ทรงแสดงเหตุให้ มาณพ ทราบดังนี้

1. เหตุที่ทำให้อายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์ มีอายุสั้น เพราะฆ่าสัตว์
2. เหตุที่ทำให้มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรคมากเพราะ เบียดเบียนสัตว์
3. เหตุที่ทำให้ผิวพรรณงาม เพราะเว้นจากความโกรธ มีผิวพรรณทรามเพราะมักผูกโกรธ
4. เหตุที่ทำให้มีอำนาจมาก เพราะไม่มุงร้ายริษยา มีอำนาจน้อยเพราะ มุงร้ายริษยา
5. เหตุที่มีโภคะ (ทรัพย์) มาก เพราะให้ทาน มีข้าว น้ำ ฯลฯ แก่สมณะพราหมณ์ ไม่มีโภคะเพราะไม่ให้ทานแก่ผู้ควรให้

¹⁶ ม.อ. (ไทย) 14/289/350

¹⁷ ม.อ. (ไทย) 14/289/349

6. เหตุที่เกิดในตระกูลสูง เพราะอ่อนน้อมถ่อมตน เกิดในตระกูลต่ำเพราะเย่อหยิ่งกระด้าง

7. เหตุที่เกิดเป็นคนมีปัญญามาก เพราะเข้าหาผู้รู้สมณะพราหมณ์ สอบถามว่าอะไรเป็น

กุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ? อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ? เหตุที่มีปัญญาทึบเพราะไม่เข้าหาสอบถาม สมณะพราหมณ์¹⁸

จากความหมายข้างต้น ในจุฬามณีวงศ์สูตร นั้นแสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของการประกอบกรรม และการรับผลของกรรม ตามความหมายของกรรมในพระไตรปิฎก ซึ่ง แปลว่า เจตนาเป็นเหตุให้เกิดกรรมนั้นๆ และแสดงออกมาทาง กาย วาจา ในตัวอย่างในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าแสดงไว้ 7 คู่ 14 ประการ ซึ่งตรงกันข้ามกันคือ ทางอกุศลกรรม ได้แก่ มีอายุสั้น, มีโรคมาก, มีผิวพรรณหยาบ, มีอำนาจน้อย, มีทรัพย์น้อย (โภคะ), เกิดในตระกูลต่ำ, มีปัญญาทึบ และทางกุศลกรรม ทำให้เกิดเป็นคนมีอายุยืน, มีโรคน้อย, มีผิวพรรณงาม, มีอำนาจมาก, มีทรัพย์มาก (โภคะ), เกิดในตระกูลสูง ก็เพราะกรรมนั้นหมายถึงเจตนา คือการจงใจทำกรรมที่แสดงออกมา คือ หากมีเจตนาดีเว้นจากการฆ่าสัตว์ ก็มีผล คือ อายุยืน, หากมีเจตนา ไม่เบียดเบียน ก็มีโรคน้อย, หากมีเจตนาดีเว้นจากความโกรธ ก็มีผิวพรรณงาม, หากมีเจตนาไม่มั่งร้าย ริษยา ก็ทำให้มีอำนาจมาก, หากให้ทานแก่ผู้สมควรให้

ก็เป็นเหตุให้มีสมบัติมาก (โภคะ) หากมีเจตนาไม่กระด้างเย่อหยิ่ง ก็ทำให้เกิดในตระกูลสูง, หากมีเจตนาเข้าหาผู้รู้สมณะหรือพราหมณ์ ก็ทำให้มีปัญญามาก ซึ่งในทางตรงกันข้ามหากมีเจตนาตรงกันข้ามกับกุศลก็เป็นเหตุในทางอกุศลได้ผลตรงกันข้ามนั่นเอง จึงเห็นได้ว่าในพระสูตรจุฬามณีวงศ์สูตร ได้แสดงถึงเจตนาในการทำกรรมไม่ว่าดีหรือชั่ว แต่มุ่งให้ทราบความหมายของกรรมว่าเป็น เจตนา ซึ่งเป็นตัวกรรม ที่ทำหน้าที่สร้างกรรมเพื่อให้เกิดเหตุในการทำดีมีผลคือกุศล และ เหตุในการทำความชั่วมีผลคือ อกุศล ผู้วิจัยมองว่า กรรมตามความหมายของพระไตรปิฎก นั้นให้ความเจาะจงถึงเจตนาว่าเป็นตัวกรรมและ ตัวอย่างในพระสูตรนั้นก็บ่งบอกถึงความหมายที่แสดงออกว่าเจตนาเป็นตัวบ่งชี้ความหมายว่าเป็นกรรมดีหรือชั่ว แต่เพื่อความเข้าใจมากขึ้นผู้วิจัยจะขอยกความหมายของกรรมตามทัศนะของนักวิชาการ เพื่อจะได้ความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป

3. ความหมายของกรรมตามทัศนะของนักวิชาการ

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) ได้ให้ความหมายพร้อมทั้งอธิบายไว้ กรรม หมายถึงการกระทำ คำว่า “กรรม” ในพระพุทธศาสนา เป็นคำที่มีความหมายเป็นกลางๆ หมายถึงการกระทำ ไม่เจาะจงบ่งเป็นการกระทำที่ไม่ดี อันเป็นกรรมที่ไม่ดีเป็นบาปกรรม หรือ เป็นอกุศลกรรม และไม่เจาะจงบ่งเป็นการกระทำที่ดี อันเป็นกรรมดี เป็นบุญกรรม หรือ เป็นอกุศลกรรม คำว่า “กรรม” นั้น ทั่วไปใช้ในความหมายว่า ความไม่ดี เช่นเดียวกับทำบาปกรรมและอกุศลกรรม จึงเท่ากับทั่วไปใช้คำ “กรรม” เป็นคำย่อของกรรมไม่ดี คือ บาปกรรม หรืออกุศลกรรม ¹⁹

พระอรุณนันทมุนี (พุทธทาส อินทปัญโญ) ได้อธิบายความเข้าใจความหมายคลาดเคลื่อนของคำว่ากรรม โดยเปรียบเทียบกับภาษาบาลีว่า “กัมม” หมายความว่ากระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ของสัตว์ที่มีความรู้สึก แต่คำว่ากรรมในภาษาไทย เปลี่ยนความหมาย เป็นการรับผลของกรรม

¹⁸ ม.อ. (ไทย) 14/289/349-356

¹⁹ สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก), อานาจแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), หน้า 19

คือเมื่อพูดถึงคำว่ากรรมแล้วคนส่วนใหญ่จะเข้าใจในความหมายว่าเป็นกรรมชั่ว หรือ ผลของอกุศลกรรม 10²⁰

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ

แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม²¹

พระญาณติโลกะ (Nyanatiloka) อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่มีพื้นฐานมาจากกุศลกับอกุศล ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเจตนาเป็นตัวกำหนดที่ไป เจตนาของกรรมคือ การแสดงออกของการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลมีกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่ตัวกำหนดโชคชะตาหรือสังคมของมนุษย์ แต่เป็นเรื่องของการกระทำ ซึ่งทางตะวันตกมีความเข้าใจว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนด²²

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น 3 ทาง คือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม (การกระทำทางวาจา-พูด) และมโนกรรม (การกระทำทางใจ-ความคิด) กรรมทั้ง 3 มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว²³

จากทัศนะของนักวิชาการต่างลงความเห็นว่าความหมายของ กรรม นั้นหมายถึง การกระทำ ที่มีเจตนาอยู่เบื้องหลังในการทำนั้นๆ โดย โดยมีใจเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังและแสดงออกมาทางเจตนาก่อให้เกิดกรรม ทางกาย หรือ วาจา

ประเภทแห่งกรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ 1. ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก 2. ประเภทของกรรมในระดับคัมภีร์ปริกถวิเสส เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค และ ระดับ อรรถกถา มโนรถปुरुณและ ในหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

ประเภทแห่งกรรมในพระไตรปิฎก

กรรม 2 ประเภท หรือ กรรม 2 อย่างนี้เป็นการแบ่งตามลักษณะที่กระทำ คือกรรมดี หรือกรรมชั่ว ในทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า กุศลกรรม คือกรรมดี และ อกุศลกรรม คือกรรมชั่ว ซึ่งในการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลนั้นมีที่มาจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล ดังที่ปรากฏใน อกุศลมูลสูตร²⁴

กรรม 3 ประเภท

กรรม 3 ประเภท นั้นแบ่งตามช่องทางที่การทำความกรรมของมนุษย์ คือ

1. กายกรรม กรรมที่กระทำด้วยกาย หรือ ทางกาย
2. วจีกรรม กรรมที่กระทำด้วยวาจา หรือ ทางวาจา
3. มโนกรรม กรรมที่กระทำด้วยใจ หรือ ทางใจ²⁵

กรรม 4 ประเภท

²⁰ พุทธศาสนิกฯ, โอสาเรตัพพธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, 2538), หน้า 261

²¹ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 290

²² Nyanatiloka, *Buddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines*, (Kandy: Buddhist Publication Society, 1980), p. 92.

²³ บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิภาณสุปปาบท, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, 2538), หน้า 76

²⁴ อ.เอกก. (ไทย) 20/70/275.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 20/70/275.

กรรม 4 ประเภท โดยแบ่งตาม ลักษณะที่มนุษย์กระทำและได้รับผลจากการกระทำ

1. กรรมดำ มีวิบากดำ
2. กรรมขาวมีวิบากขาว
3. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว
4. กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว²⁶

ประเภทของกรรมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ท่านได้จำแนกกรรมไว้เป็น 12 ชนิด โดยแบ่งตาม กรรมให้ผลตามคราว (ตามระยะเวลาให้ผล) 4 อย่าง กรรมให้ผลตามลำดับ(จากหนักไปเบา) 4 อย่าง และ กรรมให้ผลตามกิจ (ตามหน้าที่ของกรรม) อีก 4 อย่าง ดังนี้

กรรม (ให้ผลตามคราว) มี 4 อย่างคือ

1. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพนี้
2. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า
3. อปปราปรเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพสืบๆ ไป
4. อโหสิกรรม กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว

ในบรรดาจิต 7 ดวง(ซึ่งดำเนินไป) ขวณวิถี เดียวกันนั้น ขวณเจตนา ดวงแรกเป็นกุศล หรือ อกุศลก็ ตาม มีชื่อเรียกว่า ทัญญฐัมมเวทนียกรรม โดย ทัญญฐัมมเวทนียกรรม นั้นให้ผลในอัตภาพนี้ เท่านั้น แต่เมื่อไม่ สามารถ (ให้ผล) อย่างนั้น ก็มีชื่อว่า อโหสิกรรมไป ที่เป็นกรรมมีชื่อเรียกว่า อโหสิกรรม ตามหลักของหมวด 3 (ติกะ) ดังนี้ คือผลของกรรมมิได้มีแล้ว 1 ผลของกรรมจักไม่มี 1 ผลของกรรมไม่มีอยู่ 1 ส่วน ขวณเจตนาดวงที่ 7 ซึ่งทำให้สำเร็จความประสงค์ มีชื่อเรียกว่า อุปัชชเวทนียกรรม โดยอุปัชชเวทนียกรรม นั้นให้ผลใน อัตภาพถัดไป เมื่อไม่สามารถ (ให้ผล) ตามนั้น ก็เป็นกรรมที่มีชื่อเรียกว่า อโหสิกรรม ไป โดยนัยดังกล่าวแล้ว เช่น ขวณเจตนา (อีก) 5 ดวงในระหว่างขวณเจตนา 2 ดวง (คือดวงที่ 1 และที่ 7) มีชื่อเรียกว่า อปรปรเวทนีย กรรม ซึ่ง อปรปรเวทนียกรรมนั้นได้โอกาสเมื่อใดในกาลอนาคต ให้ผลเมื่อนั้น เมื่อยังมีความเป็นไปของสัง สาระอยู่ ก็ยังไม่เป็นกรรมมีชื่อว่า อโหสิกรรม²⁷

อรรถกถา มโนรถปฺรณี ได้กล่าวเรื่องกรรมไว้ ซึ่งอ้างไว้ใน กัมมนิทานสูตร 45 พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสถึงเหตุที่เกิดกรรม 3 ประการได้แก่

1. โลภะ (ความอยากได้) เป็นเหตุให้เกิดกรรม
2. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) เป็นเหตุให้เกิดกรรม
3. โมหะ (ความหลง) เป็นเหตุให้เกิดกรรม

คำว่า โลภะ (ความอยากได้) เป็นเหตุให้เกิดกรรม ได้แก่ โลภะ ที่มีความอยากได้และความละโมภจัดเป็นสภาพเป็นต้นเหตุ คือเป็นเหตุ ได้แก่เป็นปัจจัย เพื่อการเกิดขึ้นแห่งกรรมที่ให้สัตว์เข้าถึงวัฏฏะ คือทำการประมวลกรรมที่ให้สัตว์เข้าถึงวัฏฏะมา คำว่า โทสะ ได้แก่ โทสะที่มีความดุร้ายและโหดร้ายเป็นสภาพ คำว่า โมหะ ได้แก่ โมหะที่มีความหลง และความมกมายเป็นสภาพ ผู้มีกรรมเกิดแต่ความโลภเกิดขึ้น ชนทั้งหลายย่อมปรากฏขึ้น คำว่า ย่อมให้ผลในที่ (ตถ ต กมม วิปจจติ)ความว่า กรรมนั้นย่อมผลิตผลในขั้น

²⁶ ม.ม. (ไทย) 13/78/75-78.

²⁷ พระพุทธรูปโลหะ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส, 2554), หน้า 999-1000.

เหล่านั้น เพราะเหตุที่กรรมนั้นเป็นทิวฏฐธรรมเวทนิยกรรม(ให้ผลในชาตินี้) ก็มี เป็นอุปัชฌายเวทนิยกรรม (ให้ผลในชาติหน้า) ก็มี หรือเป็น อปรปริยายเวทนิยกรรม (ในผลในภพต่อไป) ก็มี ฉะนั้น เพื่อทรงแสดงถึงประเภทกรรมนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสดำรัสเป็นต้นว่า ในปัจจุบัน (ทิวฏฐ วา ธมฺเม) ไว้ แม้ในบทที่เหลือก็นัยนี้เหมือนกัน²⁸

จากการศึกษาเรื่องกรรมในพระไตรปิฎกกรรมในพระไตรปิฎกกกล่าวว่า เจตนาเป็นตัว กรรม และสามารถจำแนกเป็น กรรม 2 ประเภท ซึ่งแบ่งตามลักษณะที่ทำ คือกรรมและกรรมชั่ว หรือเรียกว่า กุศลกรรม (กรรมดี) และ อกุศลกรรม (กรรมชั่ว), กรรม 3 ประเภท ซึ่งแบ่งตามช่องทางในการกระทำความกรรมของมนุษย์ คือ กายกรรม (กรรมที่กระทำทางกาย) วจีกรรม (กรรมที่กระทำทางวาจา) มโนกรรม (กรรมที่กระทำทางใจ) กรรม 4 ประเภท ซึ่งแบ่งตามลักษณะที่มนุษย์กระทำและได้รับผลตามที่กระทำนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกรรม 4 ประการคือ 1. กรรมดำ มีวิบากดำ (กรรมดำ คือ อกุศล วิบากดำ คือ เป็นเหตุให้ไปอบาย) 2. กรรมขาวมีวิบากขาว (กรรมขาวคือ กุศล มีวิบากขาว คือ เป็นเหตุให้ไปสวรรค์) 3. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว (กรรมมีวิบากทั้งเป็นสุขและเป็นทุกข์สลับกันไป) 4. กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไป

เพื่อความสิ้นกรรม (เจตนาในมรรคทั้ง 4 ทำให้สิ้นกรรม) ซึ่งกรรมทั้ง 4 ประการนั้นอธิบายได้อีกว่า คำว่า ดำ (กัณฺห) ได้แก่ กรรมดำ คือ อกุศลกรรมมถ 10 คำว่า มีวิบากดำ (กณฺหวิปาก) ได้แก่ ชื่อว่ามีวิบากดำ เพราะทำให้บังเกิดในอบาย คำว่า ขาว (สุกฺก) ได้แก่ กรรมขาว คือ กุศลกรรมมถ 10 คำว่า มี

วิบากขาว (สุกฺกวิปาก) ได้แก่ ชื่อว่ามีวิบากขาว เพราะให้บังเกิดในสวรรค์ คำว่า ทั้งดำทั้งขาว (กณฺหสุกฺก) ได้แก่ กรรมระคนกัน คำว่า มีวิบากทั้งดำและขาว (กณฺหสุกฺกวิปาก) ได้แก่ มีวิบากทั้งสุขและทุกข์จริงอยู่ บุคคลทำกรรมระคนกัน แล้วไปกำเนิดดิรัจฉานด้วยอกุศลในตำแหน่งช้างมึงคลเป็นต้นย่อมเสวยสุขในปัจจุบันด้วยกุศลบุคคลบังเกิดแม่ในราชตระกูลด้วยกุศล ย่อมเสวยทุกข์ในปัจจุบันด้วยอกุศล ด้วยคำว่า ทั้งไม่ดำและไม่ขาว (อกณฺห อสุกฺก) พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอา มรรคญาณ 4 ที่ทำกรรมให้สิ้นไป ในเรื่องนี้ มีอธิบายดังนี้ว่า จริงอยู่ กรรมนั้นกล่าวว่า เป็นกรรมดำ ก็พึงให้วิบากดำหากว่า เป็นกรรมขาว ก็พึงให้วิบากขาว แต่ที่ไม่ดำไม่ขาว เพราะไม่ให้เป็นทั้งสอง²⁹ กรรมในคัมภีร์ปริกถวิเสส คัมภีร์วิสุทธิมรรคแบ่งกรรมเป็น 12 กรรม ได้แก่ (ให้ผลตามคราว) มี 4 อย่าง, กรรม (ให้ผลตามลำดับ) อีก 4 อย่าง,กรรม(ให้ผลตามกิจ) อีก 4 อย่าง ส่วนกรรมในอรรถกถาโนรธปุณณินั้นเรียงลำดับกรรมเหมือนกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคแต่แตกต่างจากกรรมให้ผลตามคราวโดยตัดตัวอโหสิกรรมไป ซึ่งกรรมในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและอรรถกถานั้นสรุปได้ว่า แบ่งเป็น 3 หมวด หมวดละ 4 ประเภท รวมเป็นกรรม 12 ซึ่งแบ่งเป็น หมวดที่ 1 แบ่งตามระยะเวลาการให้ผล 4 อย่าง ได้แก่ กรรมให้ผลในชาติปัจจุบัน, กรรมให้ชาติที่สอง,กรรมให้ผลในชาติที่สามเป็นต้นไป, กรรมที่ไม่ให้ผล หมวดที่ 2 กรรมแบ่งตามลำดับก่อนหลัง 4 อย่างคือ กรรมหนัก, กรรมเคยชิน, กรรมจวนเจียน, กรรมสักว่าทำ หมวดที่ 3 กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม 4 อย่างคือ กรรมนำเกิด, กรรมสนับสนุน, กรรมเบียดเบียน

กรรมลำดับชั้นรองจาก วิสุทธิมรรค และ อรรถกถา ยังมีหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ อีก เช่น หนังสือ กัมมจตุกกะ, กรรมที่ปณี ซึ่ง กรรมจำแนกได้เป็น 12 ชนิดเหมือนในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่เพิ่มเรื่องภพภูมิของการทำกรรม อีกหนึ่งหมวดสี่ข้อ ซึ่งหมายถึง ภูมิของผู้ที่กระทำความกรรม ใน 31 ภพภูมิ ซึ่งเมื่อรวมแล้วก็จะเป็กรรม 16 ชนิด ใน 4 หมวด หมวดละ 4 ประเภท ได้แก่ (1) กรรมแบ่งตามระยะเวลาการ

²⁸ อ.ด.ก.อ. (ไทย) 2/34/154.

²⁹ อ.จตุกก.อ. (ไทย) 2/25/607

ให้ผล 4 ประเภท, (2) กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผลก่อนหลัง 4 ประเภท, (3) กรรมแบ่งตามหน้าที่ของกรรม 4 ประเภท, และ (4) กรรมแบ่งโดยภูมิแห่งการให้ผลแห่งกรรม 4 คือ อกุศลกรรม (การทำความชั่วที่นำไปสู่อบายภูมิ), กามาวจรกุศลกรรม (กรรมที่ทำแล้วนำไปสู่สุคติภูมิมีมนุษย์ 1 และสวรรค์ 6 เป็นต้น), รูปาวจรกุศล (กรรมที่ทำแล้วเป็นเหตุไปสู่รูปพรหม 16 ชั้น), อรูปาวจรกุศล (กรรมที่ทำแล้วเป็นเหตุไปสู่อรูปพรหม 4 ชั้น)

สรุปว่า การศึกษาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาทำให้ทราบว่า การกระทำทุกอย่างอยู่ที่เจตนาว่าเรามีจิตที่จะคิดจะทำ เราทำอย่างไร เราต้องได้รับอย่างนั้น เหมือนคนหว่านพืชชนิดใด ย่อมได้รับผลชนิดนั้นแน่นอน นี่คือกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะควบคุมชีวิตทุกชีวิตอยู่ ทุกคนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม ไม่ใช่ภายใต้อำนาจของดวงดาว ไม่ใช่อำนาจพระเจ้า ไม่ใช่อำนาจสิ่งอื่นใด หากแต่เป็นกรรมที่เราสร้างไว้เอง เป็นผู้เสกสรรเรา เพราะฉะนั้น เราจะดีจะชั่ว จะสุข จะเจริญ ก็เพราะกรรมของเราเอง ให้เชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมว่า ทำดีแล้วต้องได้ดี ทำชั่วแล้วต้องได้ชั่ว ไม่เร็วก็ช้า และจงสร้างที่พึ่งของตนเองด้วยตนเอง อย่ามัวหวังอ่อนน้อมหรือพึ่งคนอื่นอยู่เลย เพราะตนแลเป็นที่พึ่งของตน และศรัทธาในตนเองว่า สามารถจะละความโกรธได้จะได้ไม่ไปทำร้ายเบียดเบียนใคร เราจะต้องไม่ตระหนี่ ต้องช่วยเหลือคนอื่นเมื่อมีโอกาส เราจะต้องมีความอดทน หากมีอะไรมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจเรา เราจะไม่ปรุงแต่ง ไม่ยึดมั่นถือมั่น รู้จักปล่อยวาง จะได้ไม่ต้องเป็นทาสของกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ และจิตใจเราจะได้เป็นอิสระจากกิเลส

4. เอกสารอ้างอิง

บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจจนสมุปปาท**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, 2538

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพมหานคร: มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 18,

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, 2553

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).

กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส, 2554

พุทธทาสภิกขุ. **โอสารถัพพธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร:ธรรมทานมูลนิธิ, 2538

มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯ ฉบับ ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนา

อินเตอร์พรีนท์, 2546

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก). **อำนาจแห่งกรรม**. กรุงเทพมหานคร

ธรรมสภา

Innnews. ดร.วันชัย มีอปีนจะถูกล้อมจับ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://news.sanook.com/1998066/>

[4 มิถุนายน 2559].

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

Nyanatiloka. **Bhddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines**. KandyBuddhist
Publication Society, 1980

หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ

BUDDHIST MORAL PRINCIPLES FOR THE DEVELOPMENT OF THE WELL-BEING OF THE ELDERLY

ทัศมาวดี ฉากภาพ *

Thasamavadee Chakpap

Received: 2021-02-08

Revised: 2021-03-24

Accepted: 2021-04-30

กรกต ชาบัณฑิต **

Korakoth Chabandit

บทคัดย่อ

หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ เป็นการนำเสนอหลักแนวคิดตะวันตก: มิติแห่งการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุซึ่งเป็นแนวคิดของออตมัส แนวคิดของไมเยอร์ และแนวคิดของโรฟี่ และหลักแนวคิดตะวันออก: มิติแห่งการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ กล่าวถึงสุขภาวะแบบองค์รวมตามแนวพุทธของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ซึ่งหลักภาวะ 4 ประกอบด้วย ด้านกายภาพ (การพัฒนาด้านร่างกาย) ด้านสื่ภาพ (การพัฒนาด้านพฤติกรรม) ด้านจิตภาพ (การพัฒนาด้านจิตใจ) ด้านปัญญาภาพ (การพัฒนาด้านปัญญา) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุนั้นต้องมียุทธศาสตร์หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรมและบริหารจัดการคุณภาพของผู้สูงอายุให้ประสิทธิภาพมีความมั่นคง ยั่งยืน และสนับสนุนส่งเสริมสวัสดิภาพสวัสดิการของผู้สูงอายุให้ได้รับความเท่าเทียม และพัฒนาระบบภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุในสังคมโดยวางแผนร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ระดมความคิดเห็น สร้างระบบคุณภาพของผู้สูงอายุให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ทั้งด้านสถานที่พัก ด้านอาหารโภชนาการ ด้านการพยาบาล การแพทย์ และด้านอารมณ์ สภาพจิตใจ ซึ่งจำเป็นต้องมีบุคคลหรือหน่วยงานที่ดูแลอย่างใกล้ชิด ปลูกฝังกำลังใจ ความรัก และความหวัง ให้ผู้สูงอายุได้มีแรงบันดาลใจในการดำรงชีวิตอย่างเข้มแข็งในสังคมสืบไป

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, การพัฒนา, สุขภาวะผู้สูงอายุ

* เทศบาลเมืองอโยธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, เบอร์โทร 081-9461080, E-mail: Thasama@hotmail.com

** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ABSTRACT

Buddhist moral principles for the development of the well-being of the elderly is a significant presentation of the Western concept and the Eastern concept. The Western concept: the perspective of well-being for the elderly is the Adams concept, Myers concept, and the concept of Rive; The Eastern concept: the aspect of well-being development of the elderly, referring to the holistic well-being of Phra Prom Khunaporn (Por. Piyutto), which the principle of prayer four consisting of physical prayer (Physical Development), Silapawana (Behavioral Development), Psychology (Psychological Development), and Intellectual Prayana (Intelligence development) is a medium for advancing the well-being of the elderly to live in society effectively.

To improve the elderly's well-being must have an organization or institute with concrete responsibility and quality well-being management for the elderly to be efficient, stable, sustainable, and welfare encouragement so that the elderly will obtain equal welfare and develop an association elderly system in the society by planning cooperation between the public and private sectors, etc., brainstorming and creating a quality system for the elderly to be equivalent to other countries. All of accommodation, nourishment, health care, medical support, emotion, and psychology require close supervision of a person or agency to instill encouragement, love, and hope for the elderly to be motivated to sustain their life powerfully in society.

Keywords: Buddhism, Development, Well-being of the Elderly

1. บทนำ

ผู้สูงอายุ คือ ผู้ที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เป็นผู้ที่เริ่มได้รับสิทธิจากทางราชการ เช่น อายุเกษียณของข้าราชการ หรืออายุที่เริ่มได้รับเบี้ยยังชีพ อย่างไรก็ตาม การกำหนดอายุที่ 60 ปีนี้ไม่ได้เป็นเกณฑ์หรือข้อตกลงที่เป็นสากล มีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ¹ ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุของประชากรเข้าสู่การเป็นประชากรสูงวัย มีสัดส่วนประชากรอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2548 และมีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และพบว่า พ.ศ. 2556 มีประชากรสูงอายุ 9.6 ล้านคน หรือร้อยละ 14 คาดว่าในปีพ.ศ. 2564 จะมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 14 ล้านคน หรือร้อยละ 20 นั้นหมายถึง ประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society)²

¹ ทรินท์ เกรย์ และคณะ, มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ, เอกสารทางวิชาการ, (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556), หน้า 26.

² มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ, สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย (ด้านประชากร), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://fopdev.or.th> [25 พฤษภาคม 2563].

จะเห็นว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุในประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและในปัจจุบันนี้ประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ซึ่งจะทำให้เกิดผลกระทบปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย คือ

ปัญหาทางด้านสุขภาพกาย ผู้สูงอายุมักจะมีปัญหาด้านสุขภาพเสื่อมโทรม มีโรคภัย เบียดเบียน ทั้งโรคทางกาย และทางสมอง ผู้มีอายุเกิน 65 ปี มักมีการเปลี่ยนแปลงทางสมอง คือ โรคสมองเสื่อม โรคหลงลืม โรคซึมเศร้า ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดี ไม่มีลูกหลานดูแลอุปการะเลี้ยงดู อาจจะไม่มียาได้ หรือรายได้ไม่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพ อาจจะไม่มียาอยู่อาศัย ทำให้ได้รับความลำบาก

ปัญหาทางด้านความรู้ ผู้สูงอายุไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง ให้เหมาะสมกับวัย และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อให้เข้ากันได้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ปัญหาทางด้านสังคม ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้รับการยกย่องจากสังคมเหมือนเดิม โดยเฉพาะผู้ที่เคยเป็นข้าราชการ ตำแหน่งสูงซึ่งเคยมีอำนาจและบริหารแวดล้อม เมื่อเกษียณอายุราชการ อาจเสียดายอำนาจและตำแหน่งที่เสียไป เยาวชนและหนุ่มสาวหลายคนมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้สูงอายุ เห็นคนรุ่นเก๋าล้าสมัย พูดไม่รู้เรื่องและไม่มีประโยชน์ ปัญหาทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจะไม่ได้รับความเอาใจใส่ และความอบอุ่นจากลูกหลานอย่างเพียงพอ ทำให้รู้สึกเหงาอ้างว้าง และอาจมีความวิตกกังวลต่าง ๆ เช่น กังวลว่าจะถูกลูกหลาน และญาติพี่น้องทอดทิ้ง กังวลในเรื่องความตาย ผู้สูงอายุมักมีอาการเปลี่ยนแปลง เช่น เศร้า เฉยเมย เอาแต่ใจตนเอง ผู้สูงอายุบางคน ก็ยังมีความต้องการความสุขทางโลกีย์ ซึ่งไม่เหมาะสมกับวัยของตนทำให้ได้รับความผิดหวัง

ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว ปัญหาผู้สูงอายุที่น่าเป็นห่วงคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ในอดีตจะเป็นครอบครัวใหญ่ ที่เรียกว่า ครอบครัวขยาย ทำให้มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น และเกิดความอบอุ่นระหว่างพ่อ แม่ และลูกหลาน ในปัจจุบันครอบครัวคนไทย โดยเฉพาะในเขตเมืองจะเป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ ลูกหลานจะมาทำงานในเขตเมืองทั้งพ่อแม่ให้เฝ้าบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่ได้รับการดูแล และได้รับความอบอุ่นดังเช่นอดีตที่ผ่านมา ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงจากภาวะทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เยาวชนมีความกตเวทิต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ น้อยลง ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแล ต้องอาศัยสถานสงเคราะห์คนชราเป็นสถานพึ่งพิงแทน

ปัญหาที่กล่าวมานั้น เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุ ไม่สามารถดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข ส่งผลกระทบต่อครอบครัวในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นประเด็นที่จะต้องทำอะไรจึงจะพัฒนาประชากรที่มีอายุยืนยาว ให้มีสุขภาพแข็งแรง เห็นคุณค่าในตัวเอง สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ สำหรับการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มุ่งผลสัมฤทธิ์ผู้สูงอายุให้เป็นพลังของสังคม เห็นคุณค่าในตนเอง เป็นการนำหลักทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาโดยใช้หลักภาวนา 4 อันนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

2. หลักแนวคิดตะวันตก: มิติแห่งการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุ

สำหรับการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางตะวันตกนั้น เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายคือแนวคิดของอดัมส์ แนวคิดของไมเยอร์ และแนวคิดของโรพี ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุไว้ดังต่อไปนี้

สุขภาวะตามแนวคิดของอดัมส์³ ได้อธิบายถึง โมเดลสุขภาวะด้านบ่นของกรวย เป็นภาวะที่มีสุขภาพดีหรือมีสุขภาวะ ด้านล่างของกรวยเป็นภาวะความเจ็บป่วย เมื่อสุขภาวะด้านใดด้านหนึ่ง มีการพัฒนา จะส่งผลให้สุขภาวะในด้านอื่น ๆ พัฒนาด้วย ทุกด้านจะมีความเชื่อมโยงกัน 1) สุขภาวะด้านร่างกาย (Physical) หมายถึง การรับรู้ของบุคคล ว่าตนเองมีสุขภาพที่แข็งแรง มีความคาดหวังที่ดีต่อสุขภาพกาย และมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารอย่างเหมาะสม ไม่เจ็บป่วยทางกาย เป็นต้น 2) สุขภาวะด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) หมายถึง การรับรู้ในแง่บวกของความหมายและความต้องการของชีวิต การมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีความเชื่อ มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ การนับถือศาสนา และมีการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคง 3) สุขภาวะด้านปัญญาและการรู้คิด (Intellectual) หมายถึง มีกระบวนการทางปัญญาที่เหมาะสม เช่น ความคิดที่เป็นเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ 4) สุขภาวะด้านสังคม (Social) หมายถึง การรับรู้ถึงการสนับสนุนจากเพื่อนหรือครอบครัวในยามจำเป็น การตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น รับรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป็นผู้ให้การสนับสนุนที่มีคุณค่า การช่วยเหลือและเข้าใจซึ่งกันและกัน 5) สุขภาวะด้านอารมณ์ (Emotional) หมายถึง การมีอารมณ์ที่มั่นคง มีความนับถือและเคารพตนเอง สามารถตระหนักและเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น และมีการจัดการ อารมณ์ได้อย่างเหมาะสม 6) สุขภาวะด้านจิตใจ (Psychological) หมายถึง การรับรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ เชิงบวกในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต เชื่อในความสามารถของตนเอง มองโลกในแง่ดี และมีความหวัง

กล่าวได้ว่าแนวคิดสุขภาวะตามแนวคิดของอดัมส์ เป็นแนวคิดที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ซึ่งหากกายและจิตได้มีการพัฒนาอย่างสมดุลกันแล้วจะทำให้การดำเนินชีวิตหรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุส่งผลไปในทิศทางที่ดีและมีศักยภาพในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

สำหรับสุขภาวะตามแนวคิดของไมเยอร์⁴ อธิบายถึง โมเดลกงล้อแห่งความสุขมีสุขภาวะที่บูรณาการ 5 ด้านอย่างสมดุล เน้นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการป้องกันปัญหาด้านจิตใจในทุกช่วงวัย หากด้านใดด้านหนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเพิ่มขึ้นหรือลดลง จะส่งผลต่อด้านอื่นเช่นเดียวกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านจิตวิญญาณ (Spirituality) หมายถึง การตระหนักถึงการดำรงอยู่มีความคิด เชิงบวก มองโลกในแง่ดี ตระหนักถึงการเชื่อมโยงของตนเองกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เป็นคุณลักษณะสำคัญและเป็นแหล่งที่มาของสุขภาวะในทุกด้าน
2. ด้านการมีทิศทางของตนเองและมีเป้าหมายของชีวิต (Self-Direction) หมายถึง ลักษณะส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับการกำหนดกฎระเบียบ การดำเนินชีวิตแต่ละวันสอดคล้องกับเป้าหมายระยะยาว การมีความตั้งใจและเจตนาในการทำภารกิจหลักของชีวิต ประกอบด้วยคุณลักษณะย่อย 12 คุณลักษณะ ได้แก่ การรับรู้คุณค่าแห่งตน (Sense worth) การรับรู้ถึงการควบคุม (Sense of control) ความเชื่อบนพื้นฐานของความเป็นจริง (Realistic beliefs) การตระหนักในอารมณ์ และการเผชิญปัญหา (Emotional awareness and coping) การแก้ไขปัญหาและการสร้างสรรค์ (Problem solving and creativity) การมีอารมณ์ขัน (Sense of humor)

³ Adams, Bezner, Drabbs, Zambarano, & Steinhart, **Conceptualization and measurement of the spiritual and psychological dimensions of wellness in a college population.** Journal of American college health, 48(4), (2000), pp. 165-173.

⁴ Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M., **The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning.** Journal of Counseling & Development, 78(3), (2000), pp 251-266.

การมีภาวะโภชนาการที่ดี (Nutrition) การออกกำลังกาย (Exercise) การดูแลตนเอง (Self-care) การจัดการกับความเครียด (Stress management) การมีเอกลักษณ์ทางเพศ (Gender identify) และการมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identify)

3. การทำงานและการใช้เวลาว่าง (Work and Leisure) หมายถึง การมีความพึงพอใจในหน้าที่การทำงาน มีรายได้ที่เหมาะสม การรับรู้ถึงสิ่งแวดล้อมและความสามารถของตนเองในการทำงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานความพึงพอใจในการทำงานเป็นปัจจัยหนึ่งของการมีอายุที่ยืนยาวตลอดจนการรับรู้คุณภาพชีวิตการใช้เวลาว่างกับกิจกรรมสันทนาการเพลิดเพลินที่ส่งผลเชิงบวกต่อการนับถือตนเอง

4. ด้านมิตรภาพ (Friendship) หมายถึง การติดต่อสื่อสารกับบุคคลในสังคมนอกเหนือจากบุคคลในครอบครัว มีความสัมพันธ์ที่ดีมีคุณภาพกับบุคคลอื่น ๆ และการได้รับการสนับสนุนทางสังคม

5. ด้านความรัก (Love) หมายถึง เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในระยะยาวบนความสนิทสนมความผูกพัน และได้รับความรักจากบุคคลรอบข้าง

ในส่วนแนวคิดเรื่องสุขภาวะตามแนวคิดของไมเยอร์ สิ่งสำหรับประการแรก คือ จิตวิญญาณ หรือสภาพจิตใจ หากมีการอบรมพัฒนาที่ดีแล้วย่อมส่งผลต่อทิศทางเป้าหมายของชีวิตและหน้าที่การงาน รวมทั้งการสร้างเครือข่ายทางสังคมที่ดีอีกด้วย ซึ่งหลักแนวคิดทั้ง 5 ด้านนี้ เปรียบเสมือนงล้อที่ขับเคลื่อนไปด้วยกันอย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนั่นเอง

สุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวคิดของไรท์⁵ อธิบายว่า สุขภาวะทางจิต คือการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของตนเองในเชิงบวก ประกอบด้วยมิติทั้ง 6 ด้าน คือ

1. การยอมรับตนเอง (Self-acceptance) หมายถึง มีทัศนคติเชิงบวกต่อตนเอง เข้าใจและยอมรับในคุณลักษณะของตนเอง การมีสุขภาพจิตที่ดี มีความพึงพอใจ มีความพร้อมทางวุฒิภาวะ

2. การมีสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น (Positive relation with other) หมายถึง ผู้มีสุขภาพจิตดีจะมีความสัมพันธ์ที่อบอุ่น รู้สึกไว้วางใจและเห็นใจผู้อื่น มีความห่วงใยความรู้สึกผู้อื่น เป็นผู้รับและผู้ให้ มีความรักต่อผู้อื่น

3. ความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) หมายถึง ความมีอิสระ สามารถตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

4. ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental mastery) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเลือกสร้าง หรือจัดการสภาพแวดล้อมให้สอดคล้องเหมาะสมกับตนเอง

5. จุดมุ่งหมายในชีวิต (Purpose in life) หมายถึง การมีความเข้าใจในเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิตของตนเอง มีความตั้งใจนำไปสู่ชีวิตที่มีความหมาย

6. ความเจริญทั้งด้านร่างกายและจิตใจของบุคคล (Personal growth) หมายถึง การพัฒนาอย่างต่อเนื่องทางร่างกายและจิตใจบุคคลมีการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างเต็มที่

หากกล่าวโดยสรุป กระบวนการพัฒนาสุขภาวะนี้เป็นการพัฒนาตนเองเพื่อให้สังคมยอมรับโดยมิติทั้ง 6 ด้านนั้นเน้นเรื่องสุขภาวะทางจิต หากจิตได้รับการฝึกฝนย่อมมีคุณภาพจิตที่ดีและสามารถกำหนดรู้อารมณ์ที่มากกระทบได้เท่าทัน จนทำให้เกิดสุขภาวะจิตในทางบวกสามารถดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

⁵ เรื่องเดียวกัน

3. หลักแนวคิดตะวันออก: มิติแห่งการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ

คำว่า “สุขภาวะ” หรือ “สุขภาพ” เป็นคำเดียวกันในภาษาบาลีแต่ภาษาไทยแผลง “ว” เป็น “พ” เป็นคำว่า “สุขภาพ” เมื่อความหมายของสุขภาพคือสุขภาพ ทางกายจิตสังคม และปัญญาจึงสื่อความหมายใกล้เคียงความสุข ภาวะที่ปลอดทุกข์เป็นสุขเป็นภาวะที่สมบูรณ์คำสมัยใหม่ เรียกว่า “องค์รวม” สุขภาพแนวพุทธ หรือสุขภาพแนวพุทธ ประกอบด้วยลักษณะที่เป็นวิชา (ความสว่างผ่องใส) วิมุตติ (ความหลุดพ้นเป็นอิสระ) วิสุทธิ (ความหมดจดไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง) สันติ (ความสงบไม่ร้อนร่นกระวนกระวาย) ซึ่งเป็นภาวะที่เป็นความดีงามของชีวิต การยึดหลักคำสอนอันเป็นแนวทางสายกลาง มีแนวทางการประพฤติ ปฏิบัติตามหลักสัจธรรมอันเป็นอภิลักขิต⁶

สุขภาวะแบบองค์รวมตามแนวพุทธ⁷ เป็นความสมดุลของชีวิตแบบเป็นองค์รวม เนื่องมาจากการพัฒนาตนตามหลักภาวนา 4 มีรายละเอียดดังนี้

1.กายภาวนา (Physical development) หมายถึง การพัฒนาร่างกายให้อยู่ดีมีสุข อย่างเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ เห็นคุณค่าดูแลรักษา มีความสุขเมื่ออยู่กับธรรมชาติ บริโภคปัจจัยสี่ ตลอดจนเทคโนโลยีเครื่องใช้ให้มีคุณค่าสูงสุด กินใช้ด้วยความฉลาดพอดี มีสติ ไม่ลุ่มหลง และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างมีสติมิให้เกิดโทษ โดยเฉพาะให้รู้จักดู พัง อย่างมีสติ และให้ได้ปัญญา ดูแลเอาใจใส่สุขภาพ ร่างกายให้แข็งแรง

2.ศีลภาวนา (Moral development, Social development) หมายถึง พัฒนาด้านพฤติกรรม กาย วาจา ให้เหมาะสมในสังคม มีพฤติกรรมที่ดีในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม รู้จักช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียน หรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น มีความสุจริตในการประกอบอาชีพ เคารพกฎเกณฑ์ จรรยาบรรณ และกฎหมาย

3.จิตภาวนา (Emotional development, Psychological development) หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมมีสุขภาพจิตที่ดีมีน้ำใจ เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความศรัทธาและความเชื่อด้วยปัญญา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู มีจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง เพียรพยายาม อดทน รับผิดชอบ มีสติมีความร่าเริง เบิกบาน สดชื่น อิ่มใจผ่องใส และสงบสุข

4. ปัญญาภาวนา (Cognitive development, Mental development, Intellectual development) หมายถึง การพัฒนาให้รู้จักคิดโดยการฝึกอบรม เสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ ให้รู้จักคิด พิจารณา วิวินิจฉัย ไตร่ตรองแก้ปัญหา ดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญา มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความจริง ปราศจากอคติ รู้วิชาซึ่งการงานที่เป็นหน้าที่ของตนเอง มีความรู้ที่ต้องใช้ในการดำเนินชีวิต มีปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะ ทำให้จิตใจเป็นอิสระ

แนวคิดที่สะท้อนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของไทย และในทางพระพุทธศาสนา โดยให้ความเห็นว่า สุขภาพ คือ สุขภาวะทางกาย ทางจิตวิญญาณ ทางสังคมและทางปัญญา และได้อธิบายความหมายของสุขภาพในลักษณะของความสุข คือ ความเป็นอิสระหรือการหลุดพ้นจากความบีบคั้นทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคมและทางปัญญา ดังนี้

⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมานุชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 32, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547), หน้า 266.

⁷ อัจฉรา ประเสริฐสินและคณะ, สุขภาวะของผู้สูงอายุ แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง, วารสารสุขศึกษา, ปีที่ 41 เล่มที่ 1, (มกราคม – มิถุนายน 2561): 4.

1. อิศราภาพทางกายหรือทางวัตถุ หมายถึง ไม่ขาดแคลนวัตถุปัจจัยเกินไป ไม่เป็นโรค ปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

2. อิศราภาพทางสังคม หมายถึงการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันกับบุคคลรอบข้าง กับชุมชน มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความเสมอภาคและภราดรภาพ

3. อิศราภาพทางจิต คือ มีจิตใจดี มีสติ มีสมาธิ หลุดพ้นจากความครอบงำของกิเลส

4. อิศราภาพทางปัญญา หมายถึงการรับรู้โลกที่เป็นจริง เรียนรู้และมีทักษะต่อโลกที่ถูกต้อง มีทักษะชีวิตที่ดี สอนความสุขทางจิตวิญญาณเป็นความสุขอันประณีตซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อคนเราลดอัตตาหรือลดความมีตัวตน ลดความเห็นแก่ตัว จิตวิญญาณก็จะสูงขึ้นซึ่งเป็น พัฒนาการทางคุณค่าที่สูงสุดของมนุษย์⁸

สุขภาพองค์รวม หมายถึง ความสมดุลของทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ไม่เพียงแต่ไม่เจ็บป่วยหรือไม่มีโรคหากยังครอบคลุมถึงการ ดำเนินชีวิตที่ยืนยาว และมีความสุขของทุกคนด้วย องค์ประกอบของสุขภาพองค์ รวมมี 5 มิติ ได้แก่

1. มิติทางกาย (Physical Dimension) เป็นมิติทางร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรค หรือควาเจ็บป่วย มีปัจจัยองค์ประกอบทั้งด้าน อาหาร สิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย ปัจจัย เกื้อหนุนทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ และส่งเสริมภาวะสุขภาพ

2. มิติทางจิตใจ (Psychological Dimension) เป็นมิติที่บุคคลมีสภาวะทางจิตใจที่ แจ่มใส ปลอดภัย โปร่ง ไม่มีความกังวล มีความสุข มีเมตตา และลดความเห็นแก่ตัว

3. มิติทางสังคม (Social Dimension) เป็นความผาสุกของครอบครัว สังคม และชุมชน โดยชุมชนสามารถให้การดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมมีความเป็นอยู่ที่เอื้ออาทร เสมอภาค มีความยุติธรรม และมีระบบบริการที่ดีและทั่วถึง

4. มิติทางจิตวิญญาณ (Spiritual dimension) เป็นความผาสุกที่เกิดจากจิตสัมผัสกับสิ่งที่มีบุคคลยึดมั่นและเคารพสูงสุด ทำให้เกิดความหวัง ความเชื่อมั่นศรัทธา มีการปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ด้วยความมีเมตตา กรุณา ไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ และยินดีในการที่ได้มองเห็นความสุขหรือ ความสำเร็จของบุคคลอื่น ทั้งนี้ สภาวะทางจิตวิญญาณจะเกิดขึ้นบุคคลมีความหลุดพ้นจากตนเอง

5. มิติทางอารมณ์ (Emotional dimension) คนเราจะตอบสนองต่ออารมณ์ทั้งทางด้านบวกและลบ ผลที่จะเกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคุมของแต่ละบุคคล มิติสุขภาพองค์รวมทั้ง 5 มิติ ซึ่งถือเป็นสภาวะจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน⁹ สุขภาพของมนุษย์ มีองค์ประกอบอยู่ 4 มิติด้วยกัน คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณหรือการรู้จัก (ปัญญา) ทั้งสี่เรื่องเชื่อมโยงอยู่ในกันและกันทั้งหมด ซึ่งสุขภาวะด้านหนึ่งที่ครอบคลุมและไปเชื่อมโยงกับสุขภาวะในอีกสามมิติ ซึ่งการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งสี่มิติที่กล่าวมาไม่ได้เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญเพียงแค่พื้นฐานที่จะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเท่านั้น แต่มีความสำคัญต่อทุกองค์ประกอบของการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี

⁸ ประเวศ วะสี, *บนเส้นทางใหม่การส่งเสริมสุขภาพ อกิวัฒน์ชีวิตแลสังคม*. (กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, 2541), หน้า 5 – 7.

⁹ อ่ำพล จินดาวัฒนะ, *การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม, วารสารประมวลสาระชุดวิชาการ สุขภาพและการจัดการ*, 2547, หน้า13.

เนื่องจากสุขภาวะหรือสุขภาพ ไม่ใช่เรื่องการไม่มีโรคเท่านั้น แต่หมายถึงความถูกต้อง เหมาะสมทั้งหมดของ มนุษย์และของสังคม¹⁰

ดังนั้น สุขภาวะแบบองค์รวม จึงเป็นการสร้างความสมดุลทางกาย จิต ชุมชนและสังคม ซึ่งสามารถ ดำรงชีวิตให้ยืนยาวและมีสุขในทุกรูปแบบ โดยผ่านกระบวนการสร้างความผาสุกทางร่างกาย ทางจิตใจ ทาง สังคม อารมณ์และจิตวิญญาณ (ปัญญา) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกันทั้งหมด องค์ประกอบ เหล่านี้จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการนำไปสู่คุณภาพที่ดีของผู้สูงอายุ เนื่องจากสุขภาวะที่ดีนั้นไม่ใช่ เพียงแต่การไม่มีโรคเท่านั้น แต่เป็นการสร้างความสมดุลของร่างกายและจิตใจให้เหมาะสม ถูกต้อง ดำรงอยู่ ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุขตามสภาพของผู้สูงอายุ

4. พุทธบูรณาการสำหรับการพัฒนาสุขภาวะของผู้สูงอายุ

ในการกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุ มีการบูรณาการหลักภาวนา 4 มาบริหาร จัดการด้านสภาพอารมณ์ จิตใจโดยด้านกายภาวนา เป็นการพัฒนา ผูกอบรมให้ร่างกายมีความสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทั้งด้านโภชนาการ ด้านการมีส่วนร่วมของกิจกรรม และด้านอื่น ๆ ที่ติดต่อ เกี่ยวข้องกับอินทรีย์ทั้งห้า ให้สามารถเจริญกาย พัฒนากาย และผูกอบรมกาย ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมี ความมั่นคงทางอารมณ์สำหรับผู้สูงอายุในยุคปัจจุบัน

ด้านศีลภาวนา สำหรับผู้สูงอายุการเจริญศีลภาวนา หรือการพัฒนาความประพฤตินั้น หน่วยงาน หรือองค์กรที่รับผิดชอบจำเป็นต้องมีสถานที่พร้อมและกำหนดกิจกรรมการพัฒนาให้สม่ำเสมอ โดยกำหนด เป็นรูปแบบโครงการระยะสั้น หรือระยะยาวตามความเหมาะสม ซึ่งหากผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาในเรื่องการ ปฏิบัติตามหลักศีลนี้ ย่อมจะเป็นผู้ที่มีสมาธิแน่น และมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถทนต่อสภาวะทาง อารมณ์ที่มากระทบได้อย่างเท่าทันและรู้จักวิธีการบริหารจัดการอารมณ์สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ อย่างเท่าทัน สามารถดำรงอยู่ในชุมชน สังคม ประเทศชาติได้อย่างปกติสุข หรือที่เรียกว่า เป็นผู้สูงอายุที่มี คุณภาพ นั้นเอง

ด้านจิตภาวนา เป็นการเจริญจิต เป็นการพัฒนาจิต และการผูกอบรมจิตใจ ให้ผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจ ที่เข้มแข็ง เจริญด้วยหลักคุณธรรม อันประกอบด้วยหลักเมตตา หลักกรุณา หลักมฤตา และอุเบกขา เป็นต้น ซึ่ง ผู้สูงอายุเมื่อได้รับการพัฒนาจิตใจ และผูกอบรมจิตอย่างสม่ำเสมอแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่มีจิตใจยิ้มแย้ม แจ่มใส เบิกบานอยู่ทุกเมื่อ ทนรับสภาพทุกข์ เวทนา ที่เข้ามากระทบต่อร่างกายและจิตใจได้อย่างมีสติ

ด้านปัญญาภาวนา ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาปัญญา อบรมปัญญา และพัฒนาปัญญา ย่อมรู้เท่าทัน โลกและตามรู้ความเป็นจริงของชีวิต ว่าการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ต้องประสบทุก ๆ คน สามารถทำจิตให้เป็นอิสระและกำหนดรู้ทันความทุกข์ แก้ไขปัญหาด้วยปัญญาได้

ดังนั้น หลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารพุทธบริษัท ได้แก่ หลักการที่ว่าด้วยการถือเอาธรรมะ เป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การดำเนินชีวิต การปฏิบัติงาน การบริหารทุกระดับ¹¹ ซึ่งหลัก ภาวนานี้เป็นการสร้างกระบวนการความคิดให้แก่ผู้สูงอายุใช้เป็นเครื่องมือในการขจัดปัญหาที่ต้องประสบกับ

¹⁰ พระมหาสากล สุภเมธี (เดินขำขัน ดร.), การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมตามแนวพุทธปรัชญา, วารสารมหาวิทยาลัย มหาภูมิพลวิทยาลั วิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์, ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558): 351 - 355.

¹¹ ภกรด ขำขันพิต, พุทธธรรมาธิปไตย, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 2561, หน้า 239 –246.

ตนเองและพัฒนาสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์พร้อมที่จะดำรงอยู่ในสังคมผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

5. บทสรุป

หลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา หรือแก่นแท้ของคำสอนในพุทธธรรมที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นหลักในการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น ๆ ที่สำคัญและสัมพันธ์กันซึ่งมีอยู่มากมาย เพื่อนำไปส่งเสริมและเกื้อกูลต่อการดำเนินชีวิตและสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในฐานะคฤหัสถ์ อันนำไปสู่สมรรถนะของสุขภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา สังคมและในมิติต่าง ๆ ตามหลักแห่งพุทธธรรม ทั้งทางด้านปริยัติ (ศึกษา) ปฏิบัติ (ประพฤติตาม) และปฏิเวธ (บรรลุผล) ซึ่งหลักภาวะ 4 นี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งด้านกายภาพ (การพัฒนาด้านร่างกาย) ด้านสรีรภาพ (การพัฒนาด้านพฤติกรรม) ด้านจิตภาพ (การพัฒนาด้านจิตใจ) ด้านปัญญาภาพ (การพัฒนาด้านปัญญา)

หากจะสรุปโดยภาพรวมการพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุต้องมียุทธศาสตร์หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรมและบริหารจัดการคุณภาพของผู้สูงอายุให้ประสิทธิภาพ มีความมั่นคง ยั่งยืน และสนับสนุนส่งเสริมสวัสดิภาพ สวัสดิการของผู้สูงอายุให้ได้รับความเท่าเทียม และพัฒนาระบบภาคีเครือข่ายผู้สูงอายุในสังคมโดยวางแผนร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ระดมความคิดเห็น สร้างระบบคุณภาพของผู้สูงอายุให้ทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ทั้งด้านสถานที่พัก ด้านอาหารโภชนาการ ด้านการพยาบาล การแพทย์ และด้านอารมณ์ สภาพจิตใจ ซึ่งจำเป็นต้องบุคคลหรือหน่วยงานที่ดูแลอย่างใกล้ชิด ปลุกฝังกำลังใจ ความรัก และความหวัง ให้ผู้สูงอายุได้มีแรงบันดาลใจในการดำรงชีวิตอย่างเข้มแข็งในสังคมสืบไป

6. เอกสารอ้างอิง

กรกต ชำนาญกิจ. พุทธธรรมปิไทย.วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 2564, 7(2), หน้า239 –246.

ประเวศ วะสี. บทเส้นทางใหม่การส่งเสริมสุขภาพ อภิวัฒน์ชีวิตและสังคม. กรุงเทพมหานคร หมอชาวบ้าน, 2541.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต.พิมพ์ครั้งที่ 32, กรุงเทพมหานคร บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2547.

พระมหาสากล สุภเมธี(เดินชาบัน ดร.). การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมตามแนวพุทธปรัชญา. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอโยธยา. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2558).

มูลนิธิพัฒนางานผู้สูงอายุ. สถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย (ด้านประชากร). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://fopdev.or.th> [25 พฤษภาคม 2563].

ศรีจันทร์ เกียรติ และคณะ. มโนทัศน์ใหม่ของนิยามผู้สูงอายุ: มุมมองเชิงจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ.

เอกสารทางวิชาการ.สถาบันวิจัยประชากรและสังคม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

อัครา ประเสริฐสินและคณะ. สุขภาวะของผู้สูงอายุ แนวคิดและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง. วารสารสุขศึกษา. ปีที่ 41 เล่มที่ 1, มกราคม – มิถุนายน 2561.

อำพล จินดาวัฒนะ. การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม. วารสารประมวล สารคดีวิชาการระบบสุขภาพและการจัดการ, 2547.

Adams, Bezner, Drabbs, Zambarano, & Steinhart. **Conceptualization and measurement of the spiritual and psychological dimensions of wellness in a college population.** Journal of American college health, 48(4), (2000).

Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M..**The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning.** Journal of Counseling & Development, 78(3), (2000).

นิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

THE BUDDHIST INTEGRATED CULTURAL ECOLOGY

ณฤณีย์ ศรีสุข*

Narunee Srisuk

Received: 2021-04-01

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ส่วนในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึงสิ่งที่เรียกว่า บริหารหรือบริวาร คือ สิ่งที่อยู่แวดล้อมกันทั้งสิ่งที่เป็น ธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางจิตวิญญาณของมนุษย์

ประเภทของระบบนิเวศในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (1) ระบบนิเวศทางธรรมชาติ แบ่งเป็นระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต ได้แก่ อุดินนิยาม และระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต ได้แก่ พืชนิยาม และจิตนิยาม และ (2) ระบบนิเวศทางวัฒนธรรม แบ่งเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม และระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม

รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ มี 2 ด้าน คือ รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิง พุทธบูรณาการภายนอกตามหลักสัปายะ 7 และรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายในตาม หลักกาวนา 4 มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ เป้าหมายทางกาย ได้แก่ ปัจจัย 4 และเป้าหมายทางใจ ได้แก่ ผัสสะ 6 เพื่อจัดถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ให้เป็นปฎิรูปเทศ

คำสำคัญ: นิเวศวิทยาวัฒนธรรม, พุทธบูรณาการ

ABSTRACT

The study revealed that the concept of cultural ecology is the derived from the anthropology that concerning about the socio-cultural change. It focuses on the environmental influence as the determination of the evolution of social culture. According to the Buddhist concept, the cultural ecology refers to the material and non-material requisites of Buddhist monks that result for living and spiritual development.

The Buddhist ecosystem can be classified into 2 kinds as follows: 1) The Natural Ecosystems – it divides into five categories as (1) Abiotic Natural Ecosystems, (2) Physical Laws, (3) Biotic Natural Ecosystems, (4) Biological Laws and (5) Psychic Laws and 2) The Cultural

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, เบอร์โทร 095-4493650, E-mail: narunee2533@gmail.com

Ecosystem: it is classified into two systems as (1) the Material Culture Ecosystems and (2) the Non-Material Culture Ecosystems.

According to the model of Buddhist integrated cultural ecology, it is classified into two aspects as 1) the external ecosystem and 2) the internal ecosystems. The external ecosystems refer to the seven beneficial or advantageous conditions and the internal ecosystems refer to the four cultivations. There are two targets of developing viz. physical development and mental development.

Keywords: cultural ecology, the Buddhist integrated

1. บทนำ

มนุษย์ดำรงชีพอยู่ร่วมกับธรรมชาติเช่นเดียวกับสรรพสัตว์ทั้งหลาย แต่การดำรงชีพของมนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นก็คือ มีความสามารถในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติแวดล้อมได้ เรียกว่า “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการควบคุมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมักจะทวีความซับซ้อนในการพัฒนาขีดความสามารถเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “เทคโนโลยี” ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาสังคมจนเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการพัฒนาที่ผ่านมา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อมเริ่มเสียสมดุลลง ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น และการบริโภคใช้สอยธรรมชาติจนทำให้เกิดภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษทั้งในดิน น้ำ ป่า อากาศ ธรรมชาติ ในยุคปัจจุบันได้เข้าสู่ยุควิกฤติ และอาจจะก้าวเดินไปสู่ความหายนะของโลกในที่สุด ถึงกระนั้น เราไม่อาจแยกขาดจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “สิ่งแวดล้อม คือที่ที่เราทุกคนอาศัยอยู่และการพัฒนา ก็คือ สิ่งที่เราทุกคนพยายามที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยของเรา แต่ทั้งสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาจะต้องแยกออกจากกันอย่างชัดเจน” ดังนั้น มนุษย์จะต้องเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่สมดุล โดยใช้องค์ความรู้ในเรื่องนี้มา เนื่องจากความรู้เรื่องนิเวศวิทยาเป็นศาสตร์สมัยใหม่ที่กำลังการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ¹

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญด้านการผสมกลมกลืนอย่างมีดุลยภาพของระบบนิเวศ (Ecologic Harmony) มีการสร้างระบบใหม่บนพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศ การพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาความเจริญทางด้านจิตใจ ความเจริญทางเทคโนโลยีมีผลทั้งในด้านบวก (Positive) และด้านลบ (Negative) จึงควรใช้เทคโนโลยีอย่างระมัดระวัง พร้อมทั้งยึดถือหลักการที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีปริมาณจำกัด ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ (Natural Carrying Capacity) ความสามารถในการดูดซับมลภาวะมีขีดจำกัด

¹ “The ‘environment’ is where we live; and development is what we all do in attempting to improve our lot within that abode. The two are inseparable”. United Nations Environment Programme, **Global Environment Outlook GEO environment for development 4**, United Nations Environment Programme in 2007, (Valletta: Progress Press LTD, 2007), p. 34.

(Tolerant Limit) การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีความหมายถึงต่อการส่งมอบมรดกธรรมชาติ (Natural Heritage) ให้แก่คนรุ่นต่อไป (Next Generation²)

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) มีพัฒนาการมาจากแนวความคิดทางมานุษยวิทยาในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดแบบประวัติศาสตร์เฉพาะกรณีของฟรานซ์ โบแอส (Franz Bosa) หรือแนวคิดแบบหน้าที่นิยมของ เอ.อาร์.เรดคลิฟฟ์-บราวน์ (A.R. Radcliffe Brown) และโบรนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการต่อต้านข้อสรุปของนักทฤษฎีวิวัฒนาการในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งส่งผลให้ทฤษฎีวิวัฒนาการเสื่อมความนิยมลงไปเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หลักจากปี ค.ศ. 1940 (พ.ศ. 2483) เป็นต้นมา ได้มีนักมานุษยวิทยาอเมริกันกลุ่มหนึ่งหันกลับมาสนใจทฤษฎีวิวัฒนาการ และพยายามนำเอาทฤษฎีวิวัฒนาการมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology) จึงเป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัต หรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญ คือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไข³

พระพุทธศาสนามีโลกทัศน์และแสดงท่าทีต่อธรรมชาติในฐานะที่แตกต่างจากแนวคิดทางตะวันตกในแง่ของการจัดการสิ่งแวดล้อม และการใช้วัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา และมีมุมมองต่อธรรมชาติที่อิงอาศัยกันด้วยธรรมตามหลักอิทัปปัตติยา เห็นได้จากการดำรงชีวิตของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ต้องยึดหลักสันโดษและความพอเพียง พระสงฆ์จะมีข้อวัตรปฏิบัติที่เรียกว่าวินัย ที่เน้นการปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเหมาะสม และมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย สันโดษทั้งนี้ ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมที่ดีเอาไว้ แม้ไม่ได้กล่าวโดยตรงถึงคำนี้ แต่ก็มีศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียง นั่นก็คือคำว่า ปฏิรูปเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร ในภาษาสมัยใหม่ก็คือ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี⁴ หรือการอยู่ในประเทศอันควร ชื่อว่า ปฏิรูปเทสวาสะ บริษัท 4 ย่อมเที่ยวไป บุญกิริยาวัตถุมีทาน เป็นต้น ย่อมเป็นไป คำสอนของพระศาสดามิองค์ 9 ย่อมรุ่งเรืองในประเทศใดประเทศนั้นชื่อว่าประเทศอันควร การอาศัยอยู่ในประเทศอันควรนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นมงคล เพราะเป็นปัจจัยแห่งการทำบุญแห่งสัตว์ทั้งหลาย⁵ ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

² งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542, หน้า 36.

³ งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2551), หน้า 102.

⁴ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า 3.

⁵ คณะกรรมการแผนกตารา, มงคลัตถิปปินแปล เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 127.

สำหรับความหมายของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” ในทางพระพุทธศาสนา คือ สิ่งที่มีสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ ทั้งในด้านการดำรงชีวิต เป็นที่อยู่อาศัย เป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งยารักษาโรค และเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การอบรมพัฒนาดตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ ทั้งทางประสาทสัมผัสและทางใจ สรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร หรือการอยู่ในประเทศอันควร และการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่ดีแต่ละแห่งจะมีบทบาทและทำหน้าที่แตกต่างกัน เช่น เป็นที่เหมาะสมแก่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ต้นไม้ แม่น้ำ สัตว์ต่าง ๆ รวมทั้งพืชสมุนไพรต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ปราสาท อาคาร บ้านเรือน เป็นต้น

2. ความหมายของคำว่า “นิเวศวิทยา”

คำว่า “นิเวศ” “นิเวศน์” แปลว่า ที่อยู่ บ้าน วัง ส่วนคำว่า “นิเวศวิทยา” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Ecology” คือ วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม ในทางมานุษยวิทยา หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับการดัดแปลงวัฒนธรรมของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม⁶ ตามรากศัพท์มีต้นกำเนิดมาจากภาษากรีก 2 คำ คือ Oikos และ Logos คำว่า Oikos มีความหมายว่า “บ้าน หรือ ที่พักอาศัย” ส่วนคำว่า Logos มีความหมายว่า “การศึกษา” เมื่อรวมศัพท์ทั้งสองเข้าด้วยกันจึงมีความหมายว่า เป็นการศึกษาถึงสิ่งมีชีวิตในที่พักอาศัยของมัน (The study of organisms in their homes) คำว่า Ecology นี้มักจะให้ความหมายในการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของชีวิตกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมของมัน⁷

คำว่า “นิเวศวิทยา” เริ่มใช้ในจดหมายเหตุของเฮนรี ทรอว์ (Henry Thoreau) ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1858 ต่อมา ไรเตอร์ (Reiter) ได้นำคำนี้มาใช้ในผลงานของเขาซึ่งพิมพ์ไว้เป็นหลักฐานในปี ค.ศ. 1865 แม้ว่านิเวศวิทยาได้แยกตัวออกมาจากชีววิทยาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักและสนใจกันเท่าที่ควร จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1866 นักสัตววิทยาท่านหนึ่งคือ เอิร์น เฮกเคิล (Ernst Haeckel) ได้นำเอาคำนี้ขึ้นมาใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และได้นิยามไว้ว่า “นิเวศวิทยา เป็นการศึกษาที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์สิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัดของธรรมชาติ คือ การศึกษาสังเกตความสัมพันธ์ทั้งหมดของสัตว์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอินทรีย์วัตถุ (สิ่งที่มีชีวิต) และอนินทรีย์วัตถุ (สิ่งที่ไม่มีชีวิต)”⁸ นับเป็นการแผ้วถางแนวทางการศึกษาทางนิเวศวิทยาให้แก่นักวิทยาศาสตร์ที่สนใจในรุ่นต่อมา จนยกย่องให้ เอิร์น เฮกเคิล (Ernst Haeckel) เป็นบิดาแห่งวิชานิเวศวิทยาและเป็นผู้ก่อตั้งศาสตร์ทางด้านนี้

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวว่า นิเวศวิทยาเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญด้านการผสมกลมกลืนอย่างมีดุลยภาพของระบบนิเวศ (Ecological Harmony) มีการสร้างระบบใหม่บนพื้นฐานของการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเป้าหมายสูงสุด คือ การ

⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546), หน้า 592.

⁷ มนัส สุวรรณ, นิเวศวิทยาของมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2539), หน้า 14.

⁸ Heywood, I., *Social Theories of Art: A Critique*, (New York: New York University, 1998), pp. 267 - 283.

สร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศ การพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุควรดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาความเจริญทางด้านจิตใจ ความเจริญทางเทคโนโลยีมีผลทั้งด้านบวก (Positive) และด้านลบ (Negative) จึงควรใช้เทคโนโลยีอย่างระมัดระวัง พร้อมทั้งยึดถือหลักการที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีปริมาณจำกัด ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ (Natural Carrying Capacity) ความสามารถในการดูดซับมลภาวะ มีขีดจำกัด (Tolerant Limit) การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีความหมายยิ่งต่อการส่งมอบมรดกธรรมชาติ (Natural Heritage) ให้แก่คนรุ่นต่อไป (Next Generation)⁹

จากคำนิยามต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้พอสรุปได้ว่า นิเวศวิทยา คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับปัจจัยแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่เป็นชีวิตในธรรมชาติ ทำให้เกิดความสัมพันธ์จนเป็นระบบเรียกว่า ระบบนิเวศ (Ecosystem)

3. ความหมายของคำว่า “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม”

เมื่อนำคำว่า “นิเวศวิทยา” มารวมกับคำว่า “วัฒนธรรม” จึงมีความหมายว่า วัฒนธรรมของมนุษย์ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อม ดังนั้น “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” (Cultural Ecology) จึงหมายถึง การศึกษาการปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การปรับตัวของมนุษย์ในที่นี้หมายถึงกระบวนการที่มนุษย์ปรับสภาพร่างกาย การดำรงชีวิตและสังคมวัฒนธรรมเพื่อที่จะให้มีชีวิตรอดภายใต้สภาพแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ จะเป็นการศึกษาลักษณะของการใช้เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ และการจัดระเบียบทางสังคมภายใต้ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่กำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งอาจศึกษาในมิติประวัติศาสตร์หรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ข้อถกเถียงสำคัญคือ สังคมของมนุษย์ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างไร และสภาพแวดล้อมส่งผลต่อการจัดรูปแบบและระเบียบทางสังคมของมนุษย์อย่างไร¹⁰

จูเลียน เอช. สจ๊วต (Julian H. Steward) อธิบายว่านิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือการศึกษาที่จะทำความเข้าใจว่ามนุษย์ปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสังคม เทคนิคการยังชีพ ชวชนสังคม และสภาพแวดล้อม สจ๊วตเชื่อว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติส่งผลต่อการเกิดวัฒนธรรมของมนุษย์¹¹ ดังนั้น เมื่อนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเป็นวิธีการศึกษาหาข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลกระทบจากการปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมของมนุษย์แต่ละสังคม นิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงแตกต่างไปจากนิเวศวิทยาสังคม (Social Ecology) เพราะนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมุ่งแสวงหากฎเกณฑ์เพื่ออธิบายที่มาของลักษณะและแบบแผนวัฒนธรรมบางประการที่มีอยู่ในแต่ละสภาวะแวดล้อมมากกว่ามุ่งแสวงหาหลักการทั่วไปที่ใช้ได้กับทุกวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม สิ่งที่สำคัญที่สุดในแนวคิดนี้คือ “แก่นวัฒนธรรม” (Cultural Core) ซึ่งหมายถึง “กลุ่มของลักษณะหรือแบบแผนวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมากที่สุดกับกิจกรรมเพื่อการดำรงชีพและการจัดการทางเศรษฐกิจ”

⁹ งามพิศ สัตย์สงวน, การวิจัยทางมานุษยวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 36.

¹⁰ นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ, Cultural Ecology, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/28> [15 มีนาคม 2564].

¹¹ Julian H. Steward, Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution, (Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1972), P. 3.

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเห็นว่า ความเชื่อและการปฏิบัติต่างๆ ตามระบบวัฒนธรรมที่ดูเหมือนไร้สาระ ไม่มีเหตุผล แต่อาจมีผลในด้านการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพก็ได้ โดยคำนึงถึงระดับของเทคโนโลยีที่ใช้เฉพาะสถานที่ด้วย เช่น การกินเนื้อวัวเป็นของต้องห้ามของชาวฮินดูทั้งที่ความอดอยากอาจมีไปทั่วอินเดียนั้น มาร์วิน แฮร์ริส (Marvin Harris) อธิบายสิ่งเหล่านี้ว่า การห้ามกินเนื้อวัวมีความหมายว่า วัวมีไว้ใช้ลากคันไถ หากไม่มีวัวก็จะไม่อาจทำการเกษตรได้ ดังนั้น ข้อห้ามทางศาสนาจึงเป็นการเพิ่มความสามารถของสังคมเกษตรกรรมในระยะยาว และกล่าวว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม คือ การศึกษาการทำสงครามกันของกลุ่มชนสมัยบรรพกาล (Primitive Warfare) เพื่อที่จะอธิบายว่า สงครามเป็นกลไกหนึ่งในการปรับสมดุลของจำนวนประชากรให้เหลือพอที่จะสามารถอาศัยอยู่ในระบบนิเวศหนึ่งๆ ได้อย่างเหมาะสม¹² ส่วนคลิฟฟอร์ด กีทซ์ (Clifford Geertz) ได้ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของวิถีการเกษตรในอินโดนีเซีย และได้เขียนหนังสือเรื่อง "Agricultural Involvement" ได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบนิเวศที่มีต่อโครงสร้างสังคม หัวใจที่สำคัญของแนวคิดนี้ก็คือ การรวมเอาระบบสังคม วัฒนธรรมและสถานะทางชีววิทยาเข้าด้วยกันในการศึกษาพัฒนาการของสังคม¹³

สรุปได้ว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ดังที่ จูเลียน เอช. สจ๊วต (Julian H. Steward) ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไข นิเวศวิทยาวัฒนธรรมนี้ จะช่วยให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชากร สิ่งแวดล้อมทางสังคม และลักษณะทางกายภาพในสังคมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ในลักษณะที่เป็นองค์รวมในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งครอบคลุมกระบวนการก่อเกิดการดำรงอยู่ พัฒนาการความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรม ไม่แยกส่วน นับแต่ความเป็นองค์รวมของมิติจิตใจ จิตวิญญาณ กับกายภาพและวัตถุ ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความเชื่อและสิ่งศรัทธา ศาสนา และศิลปะ

4. พื้นฐานแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมของตะวันตก

สาเหตุพื้นฐานของปัญหาในระบบนิเวศทั้งหลายอยู่ที่กระบวนทัศน์ (Paradigm) ของมนุษย์ รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น (Life-Support System) ในขณะเดียวกันปัจจัยทางสังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีก็เป็นตัวกำหนดกระบวนทัศน์ด้วย ในโลกปัจจุบันมนุษย์ดำเนินชีวิตในโลกแห่งวัตถุ

¹² Harris, M.. **Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture**, (London: Hutchinson & Co. 1975), pp. 83-107.

¹³ Clifford Geertz, **Agricultural Involvement: The Process of Agricultural Change in Indonesia**, (Berkeley: University of California Press, 1963), pp. 158-161.

ที่มีเทคโนโลยีช่วยตอบสนองความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ เทคโนโลยีเหล่านั้นเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการฉกฉวยผลประโยชน์จากธรรมชาติ ครอบครองและควบคุมธรรมชาติตามอำเภอใจของมนุษย์ จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติขึ้นและทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ความเจริญก้าวหน้าที่มนุษย์ได้นิยามและนำมาเป็นบรรทัดฐานในการพัฒนาทั่วโลกนั้นล้วนอยู่บนกระบวนทัศน์ของมนุษย์ที่มีต่อโลกในแบบเดียวกัน และกระบวนทัศน์เหล่านี้เองที่เป็นต้นเหตุที่แท้จริงของวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เป็นอยู่ กระบวนทัศน์ต่อโลกและจักรวาล ต่อการเกิด ชีวิตและความตาย ต่อความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น และที่สำคัญคือกระบวนทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับส่วนที่เหลือในโลกธรรมชาติ มีนักวิชาการส่วนหนึ่งเชื่อว่าต้นเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ คือทัศนคติหรือกระบวนทัศน์ของมนุษย์ที่มองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับโลกธรรมชาติในรูปลักษณะของการที่มนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเองกับธรรมชาติที่เป็นเพียงวัตถุ ที่มีอยู่เพื่อให้มนุษย์นำมาปรนเปรอความต้องการ และเมื่อกระบวนทัศน์เป็นเช่นนี้ ความรู้ทางเทคโนโลยีก็ถูกนำมาใช้เพื่อจัดการกับโลกตามกระบวนทัศน์ดังกล่าว¹⁴

ในด้านปรัชญาเกิดคำถามทางจริยศาสตร์ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาว่า มนุษย์ควรมีหน้าที่หรือความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ มนุษย์มีพันธะทางจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเป็นคำถามที่ขยายขอบเขตด้านจริยธรรมไปสู่สิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ ทำให้เกิดการอภิปรายในเรื่องของคุณค่าในตัวเองของชนิดพืชพันธุ์ต่างๆ (Intrinsic value of species) กระทำที่มีศีลธรรมไม่เฉพาะแต่การกระทำที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แต่รวมถึงการกระทำกับสิ่งไม่มีชีวิตด้วย ซึ่งอยู่ในหัวข้อเรื่องจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมและจริยธรรมในเชิงนิเวศ (Environmental ethics, Moral ecology)

แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ได้แก่ (1) จริยศาสตร์ที่มีเทพเจ้าเป็นศูนย์กลาง (Theocentric Ethics) (2) จริยศาสตร์ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric Ethics) (3) จริยศาสตร์ที่ไม่ถือว่ามีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Non-anthropocentric Ethics) (4) จริยศาสตร์ที่ถือระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Eco-Centric Ethics) และ (5) จริยศาสตร์ที่ถือหลักองค์รวม (Holistic Ethics)¹⁵

เมื่อพิจารณาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในระบบจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในทางตะวันตก สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มแรก เรียกว่า Anthropocentric Ethics คือ แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง กลุ่มที่สอง เรียกว่า Non-anthropocentric Ethics คือ แนวคิดจริยศาสตร์ที่ไม่ถือว่ามีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งสามารถแบ่งออกไปอีกเป็น 2 กลุ่มที่น่าสนใจ คือ (1) กลุ่ม Biocentric Ethics คือ แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง และ (2) กลุ่ม Deep Ecology คือ แนวคิดแบบนิเวศวิทยาเชิงลึก¹⁶ อาจเรียกจริยศาสตร์แนวมนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลางนี้อีกอย่างว่า “จริยศาสตร์แนวนิเวศเป็นศูนย์กลาง” (Ecocentric Ethics)¹⁷ หรือ “จริยศาสตร์แนวองค์รวม” (Holistic Ethics)¹⁸ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งของทฤษฎีเป็นการ

¹⁴ เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม โลกทัศน์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537), หน้า 4.

¹⁵ Des Jardins, Joseph R., **Environmental Ethics: An introduction to environmental philosophy**, (United States of America: Wadsworth Publishing Company, 1997), p. 10.

¹⁶ Joseph R., Desjardins, **Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy**, (Boston: Wadsworth, 1997), p. 10.

¹⁷ ปิยะมาศ ใจไฝ, “แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิต กุมาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552), หน้า 18-34.

แสวงหาโลกทัศน์ต่อสิ่งแวดล้อมใหม่หรือตีความแนวคิดเดิมใหม่ เพื่อเป็นจุดยืนทางความคิดหรือพื้นฐานทางทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ลงลึกถึงระดับโมโนสำนึกทางจริยธรรมของมนุษย์

นักนิเวศวิทยาเชื่อว่า สาเหตุพื้นฐานของการล่มสลายของระบบนิเวศมาจากความเชื่อในการเมืองที่นำเสนอโดยพรรคการเมืองแบบเก่าที่มองว่า ระบบการเมืองซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นสามารถสร้างความเจริญเติบโตทางวัตถุได้อย่างไม่มีขีดจำกัด วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ระบบเศรษฐกิจและการเมืองทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา ต่างก็มุ่งไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม และการที่ประเทศพัฒนาแล้วนำของเสียมาทิ้งไว้ในประเทศกำลังพัฒนาที่มีกฎหมายหรือข้อบังคับเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมยังไม่ชัดเจน¹⁹ ดังนั้น จึงได้มีการตั้งคำถามต่อคำว่า “พัฒนา” ว่า เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาคืออะไร และหลังจากนั้นก็มีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาโดยใช้คำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ ต้องการให้ความเชื่อหรือสมมุติฐานแบบเดิมที่ความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นมิตรกับธรรมชาติได้กลับมาสู่ระบบคิดของคนส่วนใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ถ้าหากมนุษย์ต้องการที่จะอยู่รอดอย่างยั่งยืน มนุษย์จะต้องเคารพหรือยอมรับแนวคิดของนิเวศวิทยาที่มองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่มีความซับซ้อนในชีวลัยและที่สำคัญก็คือ มนุษย์ต้องช่วยกันรักษาสสมดุลของชีวลัย ความยั่งยืนนั้นไม่เพียงแต่ให้แสงสว่างในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังเสนอวิธีการหรือทางเลือกในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังเช่นที่ อี. เอฟ. ชูมัทเกอร์ (E. F. Schumacher) เสนอแนวคิดเรื่อง จี๊แต่แจ๊ว (Small is Beautiful)

หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Ecocentric) ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศทั้งระบบ มีปรากฏในแนวคิดของนักธรรมชาติวิทยา อย่างกลุ่มของ กิลเบิร์ต ไวท์ และ เฮนรี เดวิด ธอโร ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อนที่จะเริ่มมีการใช้คำว่า “นิเวศวิทยา” โดยสภาพฤกษ์ศาสตร์นานาชาติ รวมไปถึงทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล ดาร์วิน ที่เสนอเหตุผลทางชีววิทยาว่า ทุกชีวิตมีความเกี่ยวเนื่องกัน และมนุษย์ก็ไม่ได้มีอะไรพิเศษไปกว่าชีวิตอื่นๆ บนโลก ดังนั้น มนุษย์จึงควรอ่อนน้อมตัวเองลง²⁰

สรุปได้ว่า แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ก็คือแนวคิดที่ศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบสังคมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นรูปแบบของการอยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่สามารถสังเกตได้โดยตรง มีหลักฐานที่สามารถอ้างอิง และสามารถวัดได้อย่างตรงไปตรงมา วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ประกอบด้วย ความคิดที่เข้าร่วมกัน วิธีคิด กฎระเบียบ และมีความหมายอันเป็นยอมรับกันในสังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะอยู่ในวัฒนธรรมที่กำหนดไว้ และเรารู้ว่าจะเลือกไม่ทำหรือทำสิ่งใด เป็นวิธีการที่มนุษย์กำหนดมาตรฐานและใช้วางแผนสำหรับการตัดสินใจในสิ่งที่ต้องการทำ โดยเฉพาะในระบบนิเวศทางวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิด

¹⁸ เทพพร มังธานี, “จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, (19 (1) ตุลาคม-ธันวาคม 2544): 9.

¹⁹ Coenen H. J. M., & Halfacre, C., **Environmental Risk Perception, Income, and Ethnicity: Does the Netherlands Have An Environmental Justice Problem? American Political Science Association Annual Meeting in Atlanta**, (Georgia: University of twente Publication, 1999), p. 2.

²⁰ เนื่องน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม โลกทัศน์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาตะวันตก, หน้า 61 – 69.

ที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยฝีมือของมนุษย์เอง

5. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่การถือกำเนิดของศาสนาผู้ก่อตั้ง นั่นคือเจ้าชายสิทธัตถะทรงมีพระประสูติกาลใต้ต้นสาละ ดอกบานสะพรั่ง ณ สวนลุมพินีวัน ต่อมาวันหนึ่งพระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระราชบิดาพร้อมด้วยราชบริวารเสด็จไป ประกอบพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ทรงนาพระราชโอรสไปด้วย ให้พระราชโอรสประทับนั่ง ณ ใต้ต้นหว่า พระราชโอรสทรงนั่งสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออก บรรลุปฐมฌาน เวลาต่อมาเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกจากพระราชวังไปทรงถือบวชเป็นนักบวชที่ริมฝั่งแม่น้ำ อโนมาทที และศึกษา ณ สำนักของอาฬารดาบสกับอุทกดาบส ซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางป่าเขาลำเนาไพร ต่อจากนั้นเสด็จไปบำเพ็ญเพียร ณ อุรุเวลาเสนานิคม ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เมื่อตรัสรู้แล้วเสด็จไปแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เสด็จจาริกแสดงธรรมโปรดสัตว์โลกเป็นเวลา 45 พรรษา แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ภายใต้ต้นสาละคู่ ในป่าไม้สาละ²¹

เนื่องจากคำว่า ระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ไม่ได้เป็นคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่โดยการพิจารณาถึงลักษณะของสภาพแวดล้อมหรือสภาวะแวดล้อมของสิ่งต่างๆ ตามที่ดำรงอยู่ มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ในลักษณะพึ่งพิงอาศัยกัน รวมถึงการตีความตามศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งมีความสอดคล้องกับนักวิชาการศาสนาได้กำหนดไว้ จึงพอสรุปความหมายของสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

จากข้อความข้างต้น สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นหากพิจารณาในมิติความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม โดยการสร้างความกลมกลืนของกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ให้ได้รับการตอบสนองตามความจำเป็น และเพียงพอต่อความต้องการ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการบูรณาการความรู้ด้านต่างๆ การจัดสิ่งแวดล้อมให้เกิดสมดุลกับวิถีชีวิตมนุษย์ หรือกล่าวได้ว่า การจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่ดีของคนนั่นเอง

ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่แสดงลักษณะของสิ่งแวดล้อมอยู่หลายศัพท์ เช่น คำว่า “บริวาร” ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อม ของสมทบ และสิ่งประกอบรวม²² ตัวอย่างเช่น ผ้าบริวาร บริวารกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี วน อุทยาน มีต้นไม้ ดอกไม้ พืชพรรณต่างๆ และมีสัตว์นานาชนิด เป็นสิ่งประกอบรวม ส่วน ป. หลงสมบุญ²³ กล่าวว่า ปริวาร หรือบริวาร หมายถึง เครื่องล้อม เครื่องห้อมล้อม หรือ เครื่องแวดล้อม

จากความหมายของบริวาร หรือปริวาร ข้างต้น สามารถนำมาอธิบายลักษณะของการแวดล้อมซึ่งกันและกันของสิ่งต่างๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิวัตร²⁴ ได้ว่า “กับริวาร (เครื่องแวดล้อม) พระผู้มีพระภาคเจ้า

²¹ พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปัญญา), สารนิพนธ์พุทธศาสนดรรชนี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 10.

²² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 109.

²³ ป. ปลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 547.

²⁴ มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 72.

ตรัสว่า บริหาร ดังปรากฏในพระบาลีว่า พระนครเป็นสถานที่อันเขาล้อมดัดแล้ว ด้วยนครบริวาร 7” ข้อความข้างต้นนี้ หมายถึง เมืองที่มีกำแพงเมืองยาว สูงใหญ่ ล้อมรอบไว้ถึง 7 ชั้น ซึ่งกำแพงมีความหมายตรงกับสิ่งแวดล้อม เพราะมีลักษณะโอบเมืองไว้ในวงรอบของตน และทุกสิ่งที่อยู่ภายในกำแพงเมืองต่างก็มีกำแพงและสิ่งอื่นๆ เป็นสิ่งแวดล้อมตนเอง

นอกจากนั้นแล้วยังมีคำที่ใช้ใกล้เคียงในภาษาบาลีอีก 3 คำ คือ

1. อาราม โดยพยานุชนะแปลว่า “เป็นที่มารื่นรมย์” โดยอรรถ แปลว่า “สวน” เพราะในสมัยพุทธกาลนั้นพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เช่น เวฬุวันอาราม เป็นสวนที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ หรือ พระเชตวันอาราม สวนที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก เป็นต้น

2. อาวาส โดยพยานุชนะแปลว่า “ที่อยู่” ซึ่งเป็นความหมายที่กว้าง แต่ถ้าจะจำกัดขอบเขตให้แคบลงว่า หมายถึงวัด ก็ต้องมีภิกษุศัพท์ เป็นคำจำกัดความข้างหน้าว่าภิกษุณมาวาโส แปลว่า ที่อยู่ของภิกษุสงฆ์คือวัด โดยอรรถในอภิธานปิฎกแปลว่า เรือน เป็นไวพจน์ของคำว่า ชร เป็นต้น

3. วิหาร นั้นโดยพยานุชนะ แปลว่า ที่อยู่คล้ายกับอาวาส แต่ตามพระวินัย เช่น ในมหัลลกลีขาทที่ต้นแห่งสังฆาภิเสกและในอนุศาสน์ ท่านหมายเอาสิ่งปลูกสร้างเป็นหลังและสังเกตในที่ทั่วไปดูเหมือนเป็นสิ่งก่อสร้างด้วยอิฐ ปูน คือ แต่เพราะวิหารนั้นสร้างไว้ในที่อยู่ของภิกษุทั้งหลาย จึงเรียกว่า วิหาร คล้ายกับคำว่าวัดในภาษาไทย²⁵

ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความหมายอยู่ 2 นัยยะ กล่าวคือ ความหมายในลักษณะกว้าง และความหมายในลักษณะแคบ โดยในความหมายที่กว้างนั้น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ รวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วย ก็เป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่งอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ส่วนในความหมายแคบ นั้นหมายถึงธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์และมีความสัมพันธ์ กับมนุษย์ในแง่ต่างๆ นั่นคือ เป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ หรือแม้กระทั่งเป็นสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาตน เป็นต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมกัน และมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในระบบนิเวศนั้นๆ

6. ประเภทของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา

ระบบนิเวศ ประกอบด้วย กลุ่มสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน ที่ต้องพึ่งพากันโดยทางตรงและทางอ้อม ในขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการประกอบอาชีพ ห่วงโซ่อาหาร และพัฒนาวัฒนธรรม เนื่องจากมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แต่เป็นความสัมพันธ์แบบองค์รวม ทั้งด้านชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา และวัฒนธรรม ซึ่งเรียกว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยเริ่มจากความสัมพันธ์โดยตรงในระดับจุลภาค มนุษย์ปฏิสัมพันธ์ด้วยระหว่างพัฒนาการมนุษย์ โครงสร้างมีลักษณะเป็นเครือข่าย และจะมีความสัมพันธ์เป็นแบบทางอ้อมมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงระดับมหภาค ในที่นี้ ผู้วิจัยจึงจัดแบ่งระบบนิเวศในพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ ระบบนิเวศทางธรรมชาติ (Natural Ecosystems) และระบบนิเวศทางวัฒนธรรม (Cultural Ecosystems) มีรายละเอียดดังนี้

²⁵ สมเด็จพระธีรญาณมุนี, “คุณวัด”, วารสารใบลาน, (ฉบับที่ 5, 2528): 10.

1. ระบบนิเวศทางธรรมชาติ (Natural Ecosystems) ในทางวิทยาศาสตร์ได้มีการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงของสสารและมีการถ่ายทอดพลังงานระหว่างกันด้วยความสัมพันธ์แบบต่าง ๆ มีการแบ่งประเภทกว้างๆเป็นระบบนิเวศทางบก น้ำจืด บรรยากาศหรือทะเล ความแตกต่างจะเกิดจากธรรมชาติของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่เหมือนใครสร้าง ความหลากหลายทางชีวภาพในแต่ละประเภท และมีการเพิ่มเติมต่อมา คือ ระบบนิเวศเทคนิค (Technoecosystems) ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่ได้รับผลกระทบหรือเป็นผลจากกิจกรรมของมนุษย์²⁶ แต่ในที่นี้ผู้เขียนแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Natural Ecosystems) และระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต (Biotic Natural Ecosystems)

2. ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต (Biotic Natural Ecosystems) ในทางวิทยาศาสตร์ แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ผู้ผลิต (Producer) คือ พวกที่สามารถนำเอาพลังงานจากแสงอาทิตย์มาสังเคราะห์ อาหารขึ้นได้เอง จากแร่ธาตุและสารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ได้แก่ พืชสีเขียว แพลงค์ตอนพืช และแบคทีเรียบางชนิด พวกผู้ผลิตนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นส่วนเริ่มต้นและเชื่อมต่อกันระหว่างส่วนประกอบที่ไม่มีชีวิตกับส่วนที่มีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศ

2. ผู้บริโภค (Consumer) คือ พวกที่ได้รับอาหารจากการกินสิ่งที่มีชีวิตอื่นๆ อีกทอดหนึ่งได้แก่พวกสัตว์ต่าง ๆ แบ่งได้เป็น ผู้บริโภคปฐมภูมิ (Primary Consumer) เป็นสิ่งมีชีวิตที่กินพืชเป็นอาหาร เช่น กระต่าย วัว ควาย และปลาที่กินพืชเล็ก ๆ ฯลฯ ผู้บริโภคทุติยภูมิ (Secondary Consumer) เป็นสัตว์ที่ได้รับอาหารจากการกินเนื้อสัตว์ที่ กินพืชเป็นอาหาร เช่น เสือ สุนัขจิ้งจอก ปลากินเนื้อ ฯลฯ และผู้บริโภคตติยภูมิ (Tertiary Consumer) เป็นพวกที่กินทั้งสัตว์กินพืช และสัตว์กินสัตว์ นอกจากนี้ยังได้แก่สิ่งมีชีวิตที่อยู่ในระดับขั้นการกินสูงสุดซึ่งหมายถึงสัตว์ที่ไม่ถูกกินโดยสัตว์อื่น ๆ ต่อไป เป็นสัตว์ที่อยู่ในอันดับสุดท้ายของการถูกกินเป็นอาหาร เช่น มนุษย์

3. ผู้ย่อยสลาย (Decomposer) เป็นพวกไม่สามารถปรุงอาหารได้ แต่จะกินอาหารโดย การผลิตเอนไซม์ออกมาย่อยสลายแร่ธาตุต่าง ๆ ในส่วนประกอบของสิ่งที่มีชีวิตให้เป็นสารโมเลกุลเล็กแล้วจึงดูดซึมไปใช้เป็นสารอาหารบางส่วน ส่วนที่เหลือปลดปล่อยออกไปสู่ระบบนิเวศ ซึ่งผู้ผลิตจะสามารถเอาไปใช้ต่อไป จึงนับว่าผู้ย่อยสลายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้สารอาหารสามารถหมุนเวียนเป็นวัฏจักรได้²⁷

7. หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 หลักการใหญ่ ๆ คือ (1) หลักการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามหลักสัปายะ 7 และ (2) หลักนิเวศวิทยาตามหลักภาวนา 2 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

²⁶ Odum, E. P.; Barrett, G. W., **Fundamentals of Ecology**, 5th Edition, (Georgia: Thomson Brooks Cole, 2005), p. 598.

²⁷ Ecological Society of America, "Biodiversity and Ecosystem Functioning: Maintaining Natural Life Support Processes", **Issues in Ecology**, (Number 4, Fall 1999): 5.

ในทางพระพุทธศาสนาไม่มีข้อมูลที่น่าเสนอเกี่ยวกับรูปแบบของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมโดยตรง แต่ในพระไตรปิฎก ได้เสนอหลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดระบบนิเวศที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตและการบำเพ็ญธรรม คือ หลักสัปปายะ 7

“สัปปายะ” หมายถึง มีประโยชน์ก่อให้เกิดความเจริญ เป็นธรรมที่มีอุปการะต่อการศึกษาและปฏิบัติ²⁸ หมายถึง ธรรมอันเป็นที่สบาย 7 อย่าง²⁹ สิ่งทีสบาย สภาพเอื้อ สิ่งทีเกื้อกูล สิ่งทีเอื้อต่อการอยู่ดีและการทีจะพัฒนาชีวิต สิ่งทีเหมาะสมกัน อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ไ้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย³⁰ ความสะดวก ความเหมาะสม ความเกื้อกูล ความสราญ ในคำไทย ใช้ว่า สบาย คำวัดใช้สัปปายะ หมายถึง สิ่งทีเหมาะสม สิ่งทีสนับสนุนเกื้อกูล ส่งเสริมหรืออำนวยความสะดวกสบายเกิดความคล่องตัวในการเป็นอยู่ในการทำควมดี เช่น ในการบำเพ็ญเพียรหรือทำกรรมฐาน³¹ มี 7 อย่าง คือ 1) อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่อาศัยเป็นที่สบาย) 2) โจรสัปปายะ (แหล่งอาหารเป็นที่สบาย) 3) ภัตสัปปายะ (ถ้อยคำเป็นที่สบาย) 4) บุคคลสัปปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) 5) โภชนสัปปายะ (อาหารเป็นที่สบาย) 6) อุตสัปปายะ (อุณหภูมิมเป็นที่สบาย) และ 7) อิริยาบถสัปปายะ (การเคลื่อนไหวเป็นที่สบาย)³²

นอกจากนี้ ยังมีหลักภาวนา 4 ด้วย ซึ่งหลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายในตามหลักภาวนา 4 เป็นแนวคิดในการพัฒนากายกับจิตของบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลทีเข้ามาใช้ประโยชน์ โดยใช้หลักภาวนา 4 สามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ (1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางกาย ได้แก่ กายภาวนา (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมตนเอง และศีลภาวนา (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านสังคม (2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางจิต ได้แก่ จิตตภาวนา (Emotional Development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ภาวนา (Wisdom Development) การฝึกอบรมด้านปัญญา

8. รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ

รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ พบว่า รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ มี 2 ด้าน คือ รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายนอกตามหลักสัปปายะ 7 และรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการภายในตามหลักภาวนา 4 มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ เป้าหมายทางกาย ได้แก่ ปัจจัย 4 และเป้าหมายทางใจ ได้แก่ ผัสสะ 6 เพื่อจัดถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ให้เป็นปฏิรูปเทศ มีรูปแบบสรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักสัปปายะ 7 ประกอบด้วย

1.1) อาวาสสัปปายะ ได้แก่ การอนุรักษ์ศาสนสถานในรูปแบบเอกลักษณ์ท้องถิ่น, การจัดสร้างเสนาสนะใหม่ทีคงเอกลักษณ์ดั้งเดิม และการจัดสร้างเสนาสนะทีสอดคล้องกับธรรมชาติ

²⁸ อ.สุตตก.อ. (บาลี) 3/38/179.

²⁹ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: ธนาพรส, 2548), หน้า 220.

³⁰ พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 209 – 210.

³¹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2548), หน้า 1090.

³² พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า 220-222.

1.2) โคจรสัปปายะ ได้แก่ เส้นทางเดินทางมีความสะดวก, ทางสัญจรภายในวัดมีป้ายบอกทางชัดเจน และทางสัญจรภายในวัดมีความสะอาดปลอดภัย

1.3) ภัตตสัปปายะ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้มีความหลากหลาย, การสื่อสารประชาสัมพันธ์มีหลายช่องทาง และมียุทธศาสตร์ที่น่าสนใจศึกษา

1.4) บุคคลสัปปายะ ได้แก่ การบริหารบุคลากรมีระบบระเบียบชัดเจน, การมีเครือข่ายภายนอกให้ความร่วมมือ และการมีผู้นำเป็นที่เคารพศรัทธา

1.5) โภชนสัปปายะ ได้แก่ โภชนาการถูกสุขลักษณะ, น้ำอุปโภคบริโภคมีความเพียงพอ และมีการบำบัดของเสียอย่างเป็นระบบ

1.6) อุตสัปปายะ ได้แก่ ความเป็นสภาพทางธรรมชาติ, มีภูมิอากาศดี และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี

1.7) อิริยาปถสัปปายะ ได้แก่ สถานที่เปลี่ยนอิริยาบถมีความหลากหลาย, สถานที่ท่องเที่ยวมีความน่าสนใจ และสาธารณูปโภคมีความเพียงพอ

2) รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย

2.1) กายภาวนา ได้แก่ กิจกรรมประจำวันแก่ผู้เข้าพักรักษาใจมีความชัดเจน, อุปกรณ์เครื่องใช้ในการดูแลตัวเองครบเพียงพอ และมีการกำหนดการสำรวมระวังอินทรีย์ของผู้พักรักษาใจ

2.2) ศิลภาวนา ได้แก่ กฎระเบียบในการอยู่อาศัยเคร่งครัด, ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของหมู่คณะและการอาศัยอยู่ร่วมกับชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3) จิตตภาวนา ได้แก่ กิจกรรมการฝึกสมาธิมีแนวทางชัดเจน, การควบคุมดูแลจากผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด และประสิทธิผลของการพัฒนาจิต

2.4) ปัญญาภาวนา ได้แก่ กิจกรรมการพัฒนาปัญญามีความชัดเจน, แหล่งเรียนรู้ด้านปัญญามีความลุ่มลึก และประสิทธิผลของการพัฒนาปัญญา

สรุปได้ว่า รูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการนำแนวคิดหรือวิธีคิด 2 แนวทางหลัก คือ แนวทางที่ 1 คือ การอนุรักษ์ทรัพยากร (Conserving resources) เพื่อนำมาพัฒนาหลักสัปปายะ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้บำเพ็ญธรรมหรือผู้อยู่อาศัยในวัด เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ 2 คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (Exploiting resources) เพื่อนำมาสู่การพัฒนาตนเองของผู้บำเพ็ญธรรมหรือผู้อยู่อาศัย เพื่อก่อให้เกิดสถานที่อยู่อาศัยที่ดี กล่าวคือเป็นปฏิรูปเทศที่แท้จริง

9. บทสรุป

สรุปได้ว่า แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดที่ศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งเป็นระบบสังคมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เป็นรูปแบบของการอยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่สามารถสังเกตได้โดยตรง มีหลักฐานที่สามารถอ้างอิง และสามารถวัดได้อย่างตรงไปตรงมา วัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่ประกอบด้วย ความคิดที่ร่วมกัน วิธีคิด กฎระเบียบ และมีความหมายอันเป็นยอมรับกันในสังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถเลือกที่จะอยู่ในวัฒนธรรมที่กำหนดไว้ และเรียนรู้ว่าจะเลือกไม่ทำหรือทำสิ่งใด เป็นวิธีการที่มนุษย์กำหนดมาตรฐานและใช้วางแผนสำหรับการตัดสินใจในสิ่งที่ต้องการทำ

โดยเฉพาะในระบบนิเวศทางวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยฝีมือของมนุษย์เอง นิเวศวิทยาวัฒนธรรมก็คือ การสร้างความสมดุลระหว่างแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมในบริบทเช่นนี้จะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันของสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ การสร้างความตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่นิเวศวิทยาวัฒนธรรมจะเข้ามาจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่นั่นเอง

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึงสิ่งที่เรียกว่า บริหารหรือบริหาร คือ สิ่งที่อยู่แวดล้อมกันทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ซึ่งนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนานั้นยังหมายความรวมถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น และสภาพแวดล้อมในแต่ละแห่ง มีความสำคัญที่แตกต่างกัน เช่น สภาพแวดล้อมที่มีลักษณะสงบ เงียบสงบ เหมาะเป็นที่พักพิงเพียร สภาพแวดล้อมที่ประกอบด้วยพืชหลากหลายชนิด ก็เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่เรียกว่าได้ว่าเป็น ปฏีรูปเทสวาสะ คือมีระบบนิเวศที่ดีสำหรับการอยู่อาศัยและใช้ปฏิบัติธรรม และยังต้องประกอบด้วยกัลยาณมิตรหรือคนดี หากสถานที่ใดไม่เหมาะสมและไม่มีคนดีหรือกัลยาณมิตร สถานที่นั้นก็ยังไม่ได้ชื่อว่า ปฏีรูปเทส เพราะปฏีรูปเทสวาสะมีความหมายครอบคลุมถึงถิ่นที่อยู่ที่เหมาะสมสำหรับมนุษย์ และเป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการอบรมพัฒนาตนเองด้วย

ประเภทของระบบนิเวศในพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลักๆ คือ (1) ระบบนิเวศทางธรรมชาติ (Natural Ecosystems) ประกอบด้วย ระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Natural Ecosystems) และระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีชีวิต (Biotic Natural Ecosystems) ได้แก่ พืช นิยาม (Biological Laws) คือ กฎธรรมชาติที่ครอบคลุมความเป็นไปในพันธกรรม และจิตนิยาม (Psychic Laws) คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิตและเจตสิก (2) ระบบนิเวศทางวัฒนธรรม (Cultural Ecosystems) ประกอบด้วย ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (Material Culture Ecosystems) และ ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Non- Material Culture Ecosystems)

หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายนอกตามหลักสัปปายะ 7 เป็นแนวคิดในการพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยหรือวัดให้เป็นสถานที่ให้เป็นที่สบายและเหมาะสมเกื้อกูลกับบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลที่เข้ามาใช้ประโยชน์ 7 ด้าน คือ 1) อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่อาศัยเป็นที่สบาย) 2) โคจรสัปปายะ (แหล่งอาหารเป็นที่สบาย) 3) ภัตตสัปปายะ (ถ้อยคำเป็นที่สบาย) 4) บุคคลสัปปายะ (บุคคลเป็นที่สบาย) 5) โกชนสัปปายะ (อาหารเป็นที่สบาย) 6) อุตุสัปปายะ (อุณหภูมิมืดเป็นที่สบาย) และ 7) อิริยาบถสัปปายะ (การเคลื่อนไหวเป็นที่สบาย)

หลักการของแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายในตามหลักภาวนา 4 เป็นแนวคิดในการพัฒนากายกับจิตของบุคคลที่อยู่อาศัยและบุคคลที่เข้ามาใช้ประโยชน์ โดยใช้หลักภาวนา 4 แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง คือ (1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางกาย ได้แก่ กายภาวนา (Physical Development) เป็นการฝึกอบรมตนเอง และศีลภาวนา (Social Development) การฝึกอบรมพฤติกรรมทางด้านสังคม (2) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมทางจิต ได้แก่ จิตตภาวนา (Emotional Development) เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ภาวนา (Wisdom Development) การฝึกอบรมด้านปัญญา

ส่วนรูปแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการนำแนวคิดหรือวิธีคิด 2 แนวทางหลัก คือ แนวทางที่ 1 คือ การอนุรักษ์ทรัพยากร (Conserving resources) เพื่อนำมาพัฒนาหลักสัปปายะ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้บำเพ็ญธรรมหรือผู้อยู่อาศัยในวัด เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ 2 คือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (Exploiting resources) เพื่อนำมาสู่การพัฒนาตนเองของผู้บำเพ็ญธรรมหรือผู้อยู่อาศัย เพื่อก่อให้เกิดสถานที่อยู่ที่ดีที่ผู้อยู่อาศัย กล่าวคือเป็นปฏิรูปเทศที่แท้จริง

10. เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการแผนกตารา. **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

งามพิศ สัตย์สงวน. **การวิจัยทางมานุษยวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

_____. **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2551.
เทพพร มังธานี. “จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์”. **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**. (19 (1) ตุลาคม-ธันวาคม 2544): 9.

นฤพนธ์ ตัววิเศษ. **Cultural Ecology**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/28> [15 มีนาคม 2564].

เนื่องน้อย บุญเนตร. **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม โลกทัศน์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาตะวันตก**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

ป. ปลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท., ม.ป.ป..

ปิยมาศ ใจไฟ. “แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิต कुमार”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.

พระพุทฺธโชสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).

พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2548.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปัญญา). **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.

มนัส สุวรรณ. **นิเวศวิทยาของมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น, 2546.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี. “คุณวัด”. วารสารใบลาน. (ฉบับที่ 5, 2528): 10.

อง.สตตท.อ. (บาลี) 3/38/179.

Clifford Geertz. **Agricultural Involution: The Process of Agricultural Change in Indonesia**.

Berkeley: University of California Press, 1963.

Coenen H. J. M., & Halfacre, C.. **Environmental Risk Perception, Income, and Ethnicity: Does
the Netherlands Have An Environmental Justice Problem? American Political
Science Association Annual Meeting in Atlanta**. Georgia: University of twente
Publication, 1999.

Des Jardins, Joseph R.. **Environmental Ethics: An introduction to environmental philosophy**.

United States of America: Wadsworth Publishing Company, 1997.

Ecological Society of America. “Biodiversity and Ecosystem Functioning: Maintaining Natural Life
Support Processes”. **Issues in Ecology**. (Number 4, Fall 1999): 5.

Harris, M.. **Cows, Pigs, Wars and Witches: The Riddles of Culture**. London: Hutchinson & Co.
1975.

Heywood, I. **Social Theories of Art: A Critique**. New York: New York University, 1998.

Joseph R., Desjardins. **Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy**.

Boston: Wadsworth, 1997.

Julian H. Steward. **Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution**. Urbana
and Chicago: University of Illinois Press, 1972.

Odum, E. P.; Barrett, G. W.. **Fundamentals of Ecology**. 5th Edition. Georgia: Thomson Brooks Cole,
2005.

“The ‘environment’ is where we live; and development is what we all do in attempting to improve
our lot within that abode. The two are inseparable”. United Nations Environment
Programme, **Global Environment Outlook GEO environment for development 4**.
United Nations Environment Programme in 2007, Valletta: Progress Press LTD, 2007.

องค์ประกอบของการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียน การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

THE MOTIVATION STRENGTHENING FOR THE PERFORMANCE OF THE CHARITY SCHOOL TEACHERS IN BUDDHIST TEMPLES

พระมหาอุเทน โพธิ์ศรีประเสริฐ*
Pramaha Uthen Phosriprasert

Received: 2021-03-02

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

ณัฐ รัตนศิรินิชกุล**
Nat Rattanasirinichakun

เฉลิมชัย สุขจิตต์***
Chalermchai Sukchitt

สมชาย บุญศิริเกาส์****
Somchai Boonsiribhasuch

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มุ่งนำเสนอองค์ประกอบของการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อการจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาจังหวัดลำปาง โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นโรงเรียนเอกชนที่จัดตั้งขึ้นตามมาตรา 15 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และเป็นโรงเรียนในระบบประเภทสามัญศึกษาตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 บุคลากรประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ การดำเนินงานของโรงเรียนจะมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามมาตรฐานการศึกษาของชาติได้นั้น บุคลากรผู้ปฏิบัติงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอนควรสามารถปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานข้อ 11 แห่งข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 รวมทั้งประเด็นการประเมินผล

* คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, เบอร์โทร: 089-5651906, Email: Mahauthain_2528@hotmail.com

** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

*** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

**** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

การปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่งครู ตามที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากำหนด ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องเสริมสร้างแรงจูงใจ มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ 1) การตั้งเป้าหมายในวิชาชีพ 2) การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงาน 3) วัฒนธรรมองค์กร 4) การพัฒนาบุคลากร 5) การนิเทศการศึกษา 6) การสร้างขวัญกำลังใจ และ 7) การประเมินผลการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างแรงจูงใจ, การปฏิบัติงานของครู, โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This academic article aims to present an element of strengthening the motivation for the performance of the charity school teachers in Buddhist temples as part of the study for the preparation of the thesis on to strengthen the motivation for the performance of the charity school teachers in Buddhism temples at Lampang province. The interesting points are as follows: the Buddhist temple charity School is a private school established under Section 15 (1) and (3) of the private schools act B.E. 2525 (1982) and is a school in the general education system under section 17 of the private schools act B.E. 2550 (2007) to consist of licensee, manager, administrators, teachers and education personnel. The establishment of the school has an important purpose for aid education for the public. So this is the main duty of the monks. The school's operations will be effective and result in students have the characteristic of the national educational standards. So operation personnel, especially teachers, should be able to comply with the performance standards of article 11 of the teachers Council of Thailand regulations on professional standards B.E. 2556 (2013) and as amended (No. 4) B.E. 2562 (No. 4) B.E. 2562 (2019), including the evaluation issues of teacher position duties, according to the office of the teacher civil service commission and education personnel. Therefore, in order to effectively perform the work of the charity school teachers in Buddhist temples. School administrators need to strengthen their motivations. The key components are as follow: 1) setting professional goals 2) organizing the work environment 3) organizational culture 4) personnel development 5) educational supervision 6) Morale Creation and 7) performance evaluation

Keywords: motivation strengthening, teacher performance, charity school of temples in Buddhism

1. บทนำ

บริบทและสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเป็นพลวัต ซับซ้อนหลากหลายมิติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออนาคตการพัฒนาประเทศอย่างมาก ดังนั้นการพัฒนาประเทศจึงจำเป็นต้องมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ มีความรู้ สมรรถนะ และทักษะที่สอดคล้องกับ

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สามารถรู้เท่าทันและปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีอาชีพที่มั่นคง สร้างรายได้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์และกติกาใหม่ ๆ และมาตรฐานที่สูงขึ้น ประเทศไทยจึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ขึ้นโดยกำหนดยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้าน และมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัยมีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรมและเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่สาม และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ผู้การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่ และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง¹ กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย จึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2563-2565) ขึ้นรองรับยุทธศาสตร์ชาติ โดยกำหนดเป้าหมายหลักจำนวน 10 เป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดให้คุณภาพการศึกษาของไทยดีขึ้น ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ ผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา ได้รับการเพิ่มเติมความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพ ที่ตรงกับสภาพตลาดแรงงานในพื้นที่ชุมชน สังคม จังหวัด และภาค ผู้เรียนทุกกลุ่มทุกช่วงวัยได้รับโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และครูมีสมรรถนะตามมาตรฐานวิชาชีพ²

หน่วยงานทางการศึกษาที่จะต้องนำยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการไปสู่การปฏิบัติก็คือ โรงเรียนซึ่งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นโรงเรียนเอกชนในระบบประเภทสามัญศึกษา วัตถุประสงค์สำคัญของการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อการสงเคราะห์การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของงานสาธารณะสงเคราะห์ที่ถือว่าเป็นภาระหน้าที่หลักอันสำคัญของคณะสงฆ์ ปัญหาที่พบโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา คือระยะเวลาการปฏิบัติหน้าที่สอนของครูเป็นช่วงเวลาไม่นาน ดังที่ ฎกมล นวนาท เจริญ และธนินาถ ฐ สุนทร³ พบว่า ปัญหาการขาดครู ความแตกต่างระหว่างครูของรัฐและเอกชนในหลาย ๆ ด้าน ทั้งปัญหาอันเกิดจากการบริหารจัดการและสภาพการทำงานของครูโรงเรียนเอกชนเองด้วย เช่น โรงเรียนขาดครูที่มีคุณภาพ ครูเอกชนได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่หลายอย่าง ครูโรงเรียนเอกชน มีขวัญ กำลังใจลดลง ครูที่มีอายุน้อยลาออกเพื่อไปสอบบรรจุเป็นข้าราชการครู ทั้งการพัฒนาครู เพื่อส่งผลต่อไปยังคุณภาพนักเรียนก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่เท่าที่ควร เพราะการขาดแคลนครูเนื่องจากลาออกไปสอบบรรจุอย่างต่อเนื่องและเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้โรงเรียนเอกชนต้องหาครูมาฝึกหัดใหม่อยู่เสมอ

¹ สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา)**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561), หน้า 30

² สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, **แผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563 – 2565**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2563), หน้า 7-14.

³ ฎกมล นวนาท เจริญ และธนินาถ ฐ สุนทร. ความผูกพันของครูโรงเรียนเอกชนต่อสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**. 2559, 8(2), หน้า 203.

การดำเนินงานของโรงเรียนจะมีประสิทธิภาพและส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามมาตรฐานการศึกษาของชาติได้นั้น บุคลากรผู้ปฏิบัติงานโดยเฉพาะครูผู้สอน ควรสามารถปฏิบัติงานได้ตามมาตรฐานการปฏิบัติงานข้อ 11 แห่งข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 รวมทั้งประเด็นการประเมินผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่งครูสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนควรเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานให้ครูผู้สอน เพื่อให้ครูสามารถปฏิบัติงานดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. บริบทโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีประวัติและความเป็นมา ดังนี้⁴

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง โรงเรียนเอกชนที่วัดเป็นผู้ถือใบอนุญาต ตาม พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 มาตรา 15 (1) และ (3) โดยวัดเป็นผู้รับใบอนุญาต มีคณะสงฆ์ พระภิกษุเป็นผู้บริหาร ดำเนินการ และเป็นเจ้าของ จัดการเรียนการสอน เพื่อให้บริการการศึกษา สงเคราะห์แก่ประชาชน ตั้งแต่ระดับชั้นปฐมวัย ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (ม.1-6) ทั้งสายวิทย์-คณิต สายศิลป์ และในระดับวิชาชีพ สำหรับพันธกิจทางพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง คือการให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน ตามหลักสังคหวัตถุ การจัดการศึกษาถือว่าเป็นภาระงานหนึ่งในการบริการสังคมของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จึงถือเป็นภาระงานร่วมที่มีการดำเนินการจัดการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระภิกษุ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส ผู้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนหรือมอบที่ดิน หรืออนุญาตให้ใช้ที่ดินของวัดเพื่อการจัดตั้งโรงเรียน ทั้งในส่วนที่เป็นโรงเรียนวัด ภายใต้การบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ และจัดตั้งโรงเรียนการกุศลที่สังกัดการศึกษาเอกชน บริหารงานโดยคณะสงฆ์ และรัฐเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ และสนับสนุน ดังนั้นโรงเรียนการกุศลของวัดจึงถูกจัดเป็นภาระงานหนึ่งของคณะสงฆ์ในการให้การสงเคราะห์สังคม และประชาชน เป็นสถานศึกษาของพระพุทธศาสนา

พุทธศักราช 2488 รัฐบาลได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์ของวัด เพื่อเปิดโอกาสให้วัด ได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ในรูปแบบโรงเรียนเอกชน ในชื่อ **"โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา"** สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตั้งแต่ระดับปฐมวัย ถึงมัธยมศึกษา มีวัดเป็นผู้แทนรับใบอนุญาต พระภิกษุสงฆ์และฆราวาสเป็นผู้บริหาร รวมทั้งดำเนินการบริหารจัดการการศึกษาของโรงเรียน เพราะแต่เดิมวัดส่วนใหญ่จัดการศึกษาอยู่แล้ว แต่ละแห่งไม่น้อยกว่า 30 - 40 ปี บางแห่งมีอายุการดำเนินการกว่า 60 ปี โดยโรงเรียนแห่งแรก คือ โรงเรียนสุวรรณรังษฤษฎีวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2475 บริหารงานภายใต้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ได้รับเงินอุดหนุนบางส่วนจากภาครัฐ

ทั้งนี้โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาก็มีความแตกต่างกับโรงเรียนรัฐบาล เช่น การบริหารจัดการ สภาพการทำงานของครูโรงเรียนเอกชน ค่าตอบแทน สวัสดิการ วิทยฐานะ หรือกระทั่งการเป็นที่ยอมรับในฐานะครูด้วยกัน มีขวัญกำลังใจลดลง ครูที่มีอายุน้อยลาออกเพื่อไปสอบบรรจุเป็นข้าราชการครูเป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีผลกระทบต่อการทำงานทั้งสิ้น หากครูไม่มีใจรักในงานและอาชีพของตนเอง

⁴ รังสรรค์ ศรีโคตร, ชวนคิด มะเสนา และเกริกไกร แก้วล้วน, รูปแบบการบริหารงานบุคคลโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม. 10(1), 2563. หน้า 1-10.

และไม่ได้รับการกระตุ้น หรือมีสิ่งจูงใจในการทำงานแล้ว ผลงานที่จะปรากฏออกมาจะไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังที่ ณรงค์ พิมสาร, บัณเฑาะว์ โกศลปริญญาพันธ์ และพงษ์ศักดิ์ พัวพรพงษ์⁵ ได้ระบุว่าผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องมีบทบาทในการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ บทบาทในการบริหารงานวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารทั่วไป รวมถึงการเป็นผู้กำหนดทิศทาง เป็นนักจัดองค์การ เป็นผู้แก้ปัญหา เป็นผู้สร้างแรงจูงใจ และที่สำคัญการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน จึงจะนำพาสถานศึกษาประสบความสำเร็จ

3. การปฏิบัติงานของครู

ผู้ประกอบวิชาชีพครู ต้องปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของครู ภาระและหน้าที่ของครู นอกจากการเรียนการสอนแล้ว ยังมีภาระและหน้าที่ของครูอื่นๆ อีกที่มีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับแต่ละโรงเรียนและแต่ละสังกัดที่จะกำหนดขึ้นได้ ทั้งสถานศึกษาในสังกัดของรัฐและเอกชน เช่น ภาระและหน้าที่วันทำงาน ชั่วโมงการทำงาน ชั่วโมงการสอนต่อสัปดาห์ ตัวอย่างเช่น ในประเทศเกาหลี โดยทั่วไปจะกำหนดภาระหน้าที่ให้ครูต้องสอนจำนวน 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ แต่บางแห่งกำหนดให้ครูต้องสอนจำนวน 30 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ก็มี นอกจากนี้ยังกำหนดให้มีภาระและหน้าที่ต่างๆ เช่น เขียนบัตร์รายงานผู้เรียน ดูแลการเดินทางออกนอกสถานที่ จัดงานและกิจกรรม การจัดโครงการ การคุมสอบ การสอนซ่อมเสริมผู้เรียน และอื่นๆ ซึ่งโรงเรียนต่างๆ ในประเทศไทย ก็มีการปฏิบัติทำนองเดียวกันได้⁶

ผู้ประกอบวิชาชีพครูที่รับผิดชอบจัดการเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องเป็นผู้ได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู และต้องปฏิบัติงานให้เป็นไปตามมาตรฐานการปฏิบัติงานข้อ 6 แห่งข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2562 ที่ระบุว่า ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องมีมาตรฐานการปฏิบัติงาน 3 ด้าน⁷ คือ

1. การปฏิบัติหน้าที่ครู ประกอบด้วย 1) มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู 2) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม และมีความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง 3) ส่งเสริมการเรียนรู้ เอาใจใส่ และยอมรับความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละบุคคล 4) สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้เรียนให้เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ และผู้สร้างนวัตกรรม และ 5) พัฒนاتตนเองให้มีความรอบรู้ ทันสมัย และทันต่อการเปลี่ยนแปลง

2. การจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้ สื่อ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 2) บูรณาการความรู้และศาสตร์การสอนในการวางแผนและจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีปัญญารูคิด และมีความเป็นนวัตกร 3) ดูแล ช่วยเหลือ และพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามศักยภาพ สามารถรายงานผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ 4) จัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศ

⁵ ณรงค์ พิมสาร, บัณเฑาะว์ โกศลปริญญาพันธ์ และพงษ์ศักดิ์ พัวพรพงษ์, บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 7(2), 2563. หน้า 315-324.

⁶ ประเสริฐ ประวิตรุ่งเรือง, ความเป็นครู. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, 2559), หน้า 210

⁷ ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4), ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนพิเศษ 68 ง หน้า 19 (20 มี.ค.2562), 2562.

การเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนโดยตระหนักถึงสุขภาวะของผู้เรียน 5) วิจัย สร้างนวัตกรรม และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 6) ปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาวิชาชีพ

3. ความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน ประกอบด้วย 1) ร่วมมือกับผู้ปกครองในการพัฒนาและแก้ปัญหาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2) สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพของผู้เรียน 3) ศึกษา เข้าถึงบริบทของชุมชน และสามารถอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ 4) ส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2560) ได้กำหนดชั่วโมงการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สายงานการสอน ที่รับผิดชอบสอนในระดับมัธยมศึกษาต้องมีชั่วโมงสอนตามตารางสอนไม่น้อยกว่า 12 ชั่วโมง/สัปดาห์ รวมทั้งกำหนดประเด็นการประเมินผลงานที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ตำแหน่ง ครู จำนวน 4 ด้าน คือ

1. ด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

1.1 การสร้างและหรือพัฒนาหลักสูตร

1.2 การจัดการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 1) การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ 2) การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล แผนการสอนรายบุคคล แผนการจัดประสบการณ์ 3) กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ 4) คุณภาพผู้เรียน แบ่งออกเป็น (1) ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียน และ (2) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

1.3 การสร้างและหรือการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีทางการศึกษา และแหล่งเรียนรู้

1.4 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

1.5 ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และหรือวิจัยเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน

2. ด้านการบริหารจัดการชั้นเรียน ประกอบด้วย

2.1 การบริหารจัดการชั้นเรียนและการจัดทำข้อมูลสารสนเทศ

2.2 การจัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน

3. ด้านการพัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพ ประกอบด้วย

3.1 การพัฒนาตนเอง

3.2 การพัฒนาวิชาชีพ

4. งานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

จากข้อบังคับคุรุสภาและการกำหนดชั่วโมงการปฏิบัติงานและการประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สายงานการสอนข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้ปฏิบัติงานในตำแหน่งครู มีภาระการปฏิบัติงานประกอบด้วย

1. ชั่วโมงการปฏิบัติงาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ชั่วโมงการปฏิบัติงานสอนตามตารางสอนไม่น้อยกว่า 12 ชั่วโมง/สัปดาห์ และชั่วโมงการปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2. ลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติ

2.1 ด้านการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) การสร้างและหรือพัฒนาหลักสูตร 2) การจัดการเรียนรู้ คือการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 3) การสร้างและหรือการพัฒนาสื่อ

นวัตกรรม เทคโนโลยีทางการศึกษา และแหล่งเรียนรู้ 4) การสร้างและหรือการพัฒนาเครื่องมือ ดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และ 5) การศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ และหรือวิจัยเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน

2.2 ด้านการบริหารจัดการชั้นเรียน ประกอบด้วย 1) การจัดทำข้อมูลสารสนเทศ 2) การจัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน และ 3) การจัดกิจกรรมและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน

2.3 ด้านความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน ประกอบด้วย 1) การร่วมมือกับผู้ปกครองในการพัฒนาและแก้ปัญหาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพของผู้เรียน 3) การศึกษาบริบทของชุมชน เพื่อสามารถอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความแตกต่างทางวัฒนธรรม และ 4) การส่งเสริม อนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4 ด้านการพัฒนาตนเองและวิชาชีพ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาตนเองให้มีความรอบรู้ ทันสมัย และทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำองค์ความรู้และสมรรถนะไปพัฒนาผู้เรียน ด้วยจิตวิญญาณความเป็นครู 2) ด้านการพัฒนาวิชาชีพ คือ การพัฒนาวิชาชีพและบุคลิกภาพอย่างต่อเนื่อง การให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วม ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครูอย่างสม่ำเสมอ

2.5 ด้านการปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย คือ การปฏิบัติงานนอกเหนือจากการปฏิบัติงานสอนตามตารางสอน เป็นงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียน เช่น งานธุรการ งานประชาสัมพันธ์ งานพัสดุ งานงบประมาณ งานประกันคุณภาพการศึกษา เป็นต้น

4. องค์ประกอบการเสริมสร้างแรงจูงใจ

การเสริมสร้างแรงจูงใจมีอิทธิพลอย่างมากในการปฏิบัติงาน ผลของการปฏิบัติงานจะมีคุณภาพดีหรือไม่ดี มีปริมาณมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการจูงใจในการทำงาน มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเสริมสร้างแรงจูงใจ

กล่าวโดยสรุปแรงจูงใจ เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่มีผลต่อพฤติกรรม ของสิ่งมีชีวิต เพื่อให้แสดงออกมาซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ ซึ่งกระบวนการนั้นสามารถกระทำได้ทั้งภายใน และภายนอกก็ได้⁸

แรงจูงใจเป็นสภาวะที่อยู่ภายในตัวที่เป็นพลังทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว ไปในทิศทางที่มีเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง คนที่มีแรงจูงใจสูง จะใช้ความพยายามในการกระทำไปสู่เป้าหมายโดยไม่ลดละ แต่คนที่มี

⁸ณิชา วิริกุลเจริญ, แนวทางการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทยูนิแอนด์คอร์ปอเรชั่น จำกัด, **ศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2558, หน้า 11.; เกรียงไกร ชาระพันธ์, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2559, หน้า 21.; จันทน์ จารุโณปถัมภ์, แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559, หน้า 24-25; วาสนา ม่วงแนม, รูปแบบการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยม เขต 11, **วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 11(2), 2560, หน้า 136-149.; DuBrin, A. J., & Ireland, R. D. **Management and organization** (2nd ed.). Cincinnati, OH:South-West, (1993). pp. 294.

แรงจูงใจต่ำ จะไม่แสดงพฤติกรรม หรือไม่ก็ล้มเลิกการกระทำก่อนบรรลุเป้าหมาย แรงจูงใจของมนุษย์ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ แรงจูงใจเบื้องต้น (Deficit Motive) และแรงจูงใจระดับสูง⁹

นอกจากนี้ สกินเนอร์และผู้ร่วมงานได้ศึกษาการทำงานที่ดี โดยวิเคราะห์สถานการณ์การทำงาน เพื่อพิจารณาสาเหตุและกระตุ้นการเปลี่ยนแปลง เพื่อขจัดปัญหาอุปสรรคในการทำงาน เป้าหมายของการมีส่วนร่วมของแรงงานและการช่วยเหลือ ตลอดจนการปรับปรุงการทำงาน การป้องกันอย่างรวดเร็วของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และรางวัลจากการยอมรับ ตลอดจนการยกย่องบุคคลที่ดี ทฤษฎีของสกินเนอร์เน้นย้ำแรงจูงใจที่เป็นพื้นฐานในการปรับปรุงพฤติกรรม และเทคนิคในการเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ เขาเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกเปลี่ยนไปเนื่องจากแรงจูงใจ เทคนิคนี้สามารถทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมซ้ำหรือเปลี่ยนพฤติกรรมอื่น วิธีการเสริมแรงตามทฤษฎีของสกินเนอร์ (Skinner) ทำได้ 4 วิธี คือ¹⁰

1. การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) หมายถึง การบริหารรางวัลตอบแทนตามผลการปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา เป็นการสร้างให้เกิดพฤติกรรมมากขึ้นด้วยการให้รางวัลพิเศษสำหรับการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การสรรเสริญพนักงาน เมื่อทำงานเสร็จตามกำหนด เมื่อพนักงานได้รับการชมเชยถือว่าเป็นการกระตุ้นให้ผลสำเร็จของการทำงานในอนาคต

2. การเรียนรู้หลีกเลี่ยงปัญหา (Avoidance Learning) หรือการเสริมแรงด้านลบ (Negative Reinforcement) หมายถึง การจัดลำดับเหตุการณ์หรือปัญหาที่ไม่น่าพึงพอใจต่อจากพฤติกรรมที่พึงพอใจการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเพราะพนักงานสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้ทำอย่างอื่น เนื่องจากกลัวผลลัพธ์ที่จะได้รับ เช่น หัวหน้าสั่งพนักงานว่าอย่าทำงานล่าช้า การเรียนรู้หลีกเลี่ยงปัญหาเกิดจากบุคคลต้องการเลี่ยงผลลัพธ์ที่ไม่น่าพอใจ จึงมีพฤติกรรมที่ไม่ทำให้เกิดผลลัพธ์นั้น

3. การยับยั้งพฤติกรรม (Extinction) หมายถึง การเลิกให้รางวัลเพื่อจุดมุ่งหมายในการยับยั้งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในอนาคต เป็นพฤติกรรมที่มีผลด้านบวกเป็นการระงับพฤติกรรมบางอย่างโดยการลดเสริมแรง เช่น ผู้บริหารต้องการให้พนักงานทำงานล่วงเวลาน้อยลง โดยการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงเลิกขอบคุณพนักงานที่ทำงานล่วงเวลา และการทำงานในวันสุดสัปดาห์พนักงานจะไม่ได้รับการกระตุ้นให้มีพฤติกรรมต่อเนื่อง

4. การลงโทษ (Punishment) หมายถึง การปรับพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องภายใต้เงื่อนไขที่ว่า การให้ผลลัพธ์ที่เป็นลบจะช่วยลดหรือยับยั้งพฤติกรรมหรือเป็นการลบพฤติกรรม เนื่องจากผลลัพธ์ที่ไม่พึงพอใจ เช่น การกล่าวตักเตือน หรือการลดอำนาจหน้าที่ เป็นต้น

ทฤษฎีแรงจูงใจของสกินเนอร์ มีความเชื่อมั่นว่าการเสริมแรงทางบวกหรือการให้รางวัลเป็นวิธีที่ดีกว่าการลงโทษ ดังนั้นในการสร้างแรงจูงใจจึงควรเน้นในเรื่องการชมเชย การกระตุ้น การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ปฏิบัติงานในการแก้ไขปัญหา การสร้างแรงจูงใจถ้ามีประสิทธิภาพจริงๆ จะต้องอาศัยการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงานให้มีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย และวิธีการดำเนินงานด้วยจึงได้ผลดีที่สุด

การเสริมสร้างแรงจูงใจ เป็นกระบวนการที่บุคคลถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้า โดยจงใจให้กระทำหรือตัดสินใจเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์บางอย่าง สิ่งที่ถูกกระตุ้น คือ พลัง (energy) เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญต่อการกระทำหรือ

⁹ Abraham Maslow, **Motivation and Personality**, (New York: Harper & Brothers, 1954). pp. 35-40.

¹⁰ กิจจา บานชื่น, **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2560), หน้า 135-136.

พฤติกรรมของมนุษย์ในการทำงานใด ๆ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจในการทำงานสูงย่อมทำให้ยันชั้นแข็ง กระตือรือร้น กระทำสำเร็จ ดังนั้นการเสริมสร้างให้คนทำงานได้เป็นอย่างดีนั้น นอกจากเพื่อให้เกิดพฤติกรรมการทำงานที่มุ่งเพิ่มปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังเน้นบรรยากาศที่ผู้ปฏิบัติมีความสุขความพอใจและเต็มใจลงทุนลงแรง เพื่อให้ผลงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การทำงานในลักษณะดังกล่าว คือการเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งผู้ทำงานควรให้ความสำคัญและสนใจศึกษาเพื่อพัฒนางานให้เจริญก้าวหน้า

นอกจากนี้เมื่อผลการวิจัยสะท้อนการจูงใจและการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ดังนี้

เจนิตา สินเปียง¹¹ ทำการวิจัยเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูกลุ่มโรงเรียนเชียงคำ 1 อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 2 พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู ได้แก่ ด้านการยอมรับนับถือ ด้านความก้าวหน้าในงาน ด้านนโยบายและการบริหารงาน ด้านการปกครองบังคับบัญชาด้านลักษณะงาน ด้านความสำเร็จของงาน และด้านสภาพแวดล้อม

นริศ สังสนา¹² การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 พบว่า 1) ด้านการตั้งเป้าหมายเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพ 2) ด้านการพัฒนาบุคลากร 3) ด้านลักษณะงานและการประเมินผลการปฏิบัติ 4) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงาน และ 5) ด้านการจัดสวัสดิการและการให้รางวัล

เกรียงไกร ธาระพันธ์¹³ การวิจัยเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่า 1) ด้านความต้องการดำรงชีวิต 2) ด้านความต้องการความสัมพันธ์การบริหารโรงเรียน 3) ด้านความต้องการความเจริญก้าวหน้า

บุญเลิศ ทองติตรัมย์¹⁴ การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า 1) แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ด้านความสำเร็จของงาน ด้านความรับผิดชอบ ด้านลักษณะของงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ และด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน

จันทนันท์ จารุโณปถัมภ์¹⁵ ทำการวิจัยเรื่อง แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พบว่า แรงจูงใจภายใน และปัจจัยการส่งเสริมจากกระบวนการภายนอก 1) คุณภาพชีวิตในการทำงานที่ดี 2) ความรักในงานบุคลากร อาจเป็นคนที่รักในอาชีพความเป็นที่ทีมงานของ

¹¹ เจนิตา สินเปียง, แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู กลุ่มโรงเรียนเชียงคำ 1 อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 2. *ปริญญาพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต* มหาวิทยาลัยพะเยา, 2558, หน้า 84-92.

¹² นริศ สังสนา. การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต* มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2558, หน้า 91-93.

¹³ เกรียงไกร ธาระพันธ์. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต* มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2559, หน้า 87-92.

¹⁴ บุญเลิศ ทองติตรัมย์. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต* มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, 2559, หน้า 111-114.

¹⁵ จันทนันท์ จารุโณปถัมภ์. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. *ปริญญาพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต* มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559, หน้า 74-77.

สถาบันอุดมศึกษา และมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพทั้งสายวิชาการและสายสนับสนุน 3) มีค่านิยมร่วมในการปฏิบัติงาน พร้อมเพื่อกันในทุกภารกิจ มีความสอดคล้องกับพฤติกรรมที่องค์กรต้องการ

อรนุช พาทีทิน¹⁶ การวิจัยเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ตราด พบว่า องค์ประกอบของแรงจูงใจ 1) ความสำเร็จในการทำงานมีแรงจูง 2) การได้รับ การยอมรับ 3) ลักษณะงานเป็นที่น่าสนใจ 4) ความรับผิดชอบในงาน 5) การเลื่อนตำแหน่ง 6) ค่าจ้างเงินเดือน 7) ความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน 8) ความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา 9) สถานภาพในการทำงาน 10) ความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา 11) ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน 12) การควบคุมดูแลของหัวหน้างาน

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูซึ่งกระบวนการการปฏิบัติของผู้บริหารสถานศึกษาในการทำให้เกิดพฤติกรรมกรรมการแสดงออกในการปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจ รัก และชื่นชอบในการปฏิบัติงานอย่างเต็มใจและมีประสิทธิภาพ ในบริบทโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ควรมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การตั้งเป้าหมายในวิชาชีพ เป็นการที่ครูสามารถทำงานที่ตนได้รับมอบหมายจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งยังสามารถชี้แจง อธิบาย สิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานได้ด้วยตนเองจนงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เมื่อเห็นผลสำเร็จของงาน จึงเกิดความภูมิใจในผลงานของตนเอง 2) การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานเป็นสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต หรือที่สามารถจับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรม สภาพปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดภาวะกดดัน ซึ่งมีผลต่อครูและบุคลากร ในขณะที่ทำงาน 3) วัฒนธรรมองค์กร เป็นสภาวะที่ส่งผลให้ครูที่อยู่ภายในองค์กรเดียวกัน สามารถทำงานร่วมกัน และยึดมั่นในการทำงานเพื่อไปสู่เป้าหมายในทิศทางเดียวกัน 4) การพัฒนาบุคลากร เป็นการให้คำแนะนำ ประสานงาน ส่งเสริมสนับสนุน และช่วยเหลือให้ครูและบุคลากรทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย รวมไปถึงการส่งเสริมให้ครู และบุคลากรได้รับความรู้ใหม่ๆ ด้วยการให้เข้าร่วมสัมมนา อบรม หรือแม้กระทั่งการส่งเสริมให้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น 5) การนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการที่มุ่งให้คำแนะนำและความช่วยเหลือ แก่ครูผู้สอนในการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ ให้เกิดผลดีต่อการเรียนรู้ และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน 6) การสร้างขวัญกำลังใจ เป็นกระบวนการสร้างทัศนคติในเชิงบวกของบุคคลที่มีต่อองค์กร และคนในองค์กรโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการสร้างขวัญกำลังใจ ได้แก่ ค่าตอบแทน รางวัล คำชมเชย สวัสดิการ 7) การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการวัดคุณค่าการทำงานของครูในการปฏิบัติงานภายในช่วงระยะเวลาที่กำหนดว่าเหมาะสมกับมาตรฐาน ที่กำหนด และรายได้ที่ได้รับจากองค์กรว่าคุ้มค่าหรือไม่ ตลอดจนใช้ประกอบการพิจารณาศักยภาพของครูและบุคลากรในการปฏิบัติงานในตำแหน่งที่สูงขึ้น ดังภาพที่ 1

¹⁶ อรนุช พาทีทิน. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ตราด. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559, หน้า 88-94.

ภาพประกอบที่ 1: องค์ประกอบของการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

5. บทสรุป

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จัดว่าเป็นทางเลือกหนึ่งให้กับผู้ปกครองในการส่งลูกหลานเข้ารับการศึกษ ซึ่งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ได้จัดการเรียนการสอนแบบเดียวกับโรงเรียนสามัญทั่วไป ขณะเดียวกันมีจุดเน้นที่ต้องการให้นักเรียนนั้นมีคุณธรรมจริยธรรม โดยมีจุดประสงค์มุ่งเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ซึ่งนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและกิจการทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นโรงเรียนเอกชนที่จัดตั้งขึ้นตามมาตรา 15 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และเป็นโรงเรียนในระบบประเภทสามัญศึกษา ตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 บุคลากรประกอบด้วย ผู้รับใบอนุญาต ผู้จัดการ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และบุคลากรทางการศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อการสงเคราะห์การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งถือว่าเป็นภาระหน้าที่หลักของคณะสงฆ์ การดำเนินงานของโรงเรียนจะมีประสิทธิภาพ และส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามมาตรฐานการศึกษาของชาติได้นั้น บุคลากรผู้ปฏิบัติงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอนควรสามารถปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานข้อ 11 แห่งข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 รวมทั้งประเด็นการประเมินผลการทำงานที่ตำแหน่งครูตามที่สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษากำหนด ดังนั้นเพื่อให้การปฏิบัติงานของครูโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องเสริมสร้างแรงจูงใจ มีองค์ประกอบสำคัญ ควรมียุทธศาสตร์สำคัญอย่างน้อย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การตั้งเป้าหมายในวิชาชีพ 2) การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงาน 3) วัฒนธรรมองค์กร 4) การพัฒนาบุคลากร 5) การนิเทศการศึกษา 6) การสร้างขวัญกำลังใจ และ 7) การประเมินผลการปฏิบัติงาน

6. เอกสารอ้างอิง

- กิจจา บานชื่น. **มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2560.
- เกรียงไกร ธาระพันธ์. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2559.
- จันทน์ จารุโณปถัมภ์. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของบุคลากร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2559.
- เจนษิตา สินเปียง. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู กลุ่มโรงเรียนเชียงคำ 1 อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 2. **ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยพะเยา, 2558.
- ณรงค์ พิมสาร. บังอร โกศลปริญญานันท์ และพงษ์ศักดิ์ พัวพรพงษ์. บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 7(2), 2563.
- ณิชา วิริกุลเจริญ. แนวทางการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทยูนิแอร์คอร์ปอเรชั่น จำกัด. **ศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2558.
- นริศ สังสนา. การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2558.
- บุญเลิศ ทองดีรัมย์. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกรุงเทพมหานคร. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2559.
- ประเสริฐ ประวัตรุ่งเรือง. **ความเป็นครู**. กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพมหานคร, 2559.
- ภูมกล นวนาทเจษฎา และธนีนาฏ ณ สุนทร. ความผูกพันของครูโรงเรียนเอกชนต่อสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**, 2559.
- รังสรรค์ ศรีโคตร, ขวนคิด มะเสนะ และเกริกไกร แก้วล้วน. รูปแบบการบริหารงานบุคคลโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม**. 10(1). 1-10, 2563.
- วาสนา ม่วงแถม. (2560). รูปแบบการเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยม เขต 11. **วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. 11(2). 136-149.
- ข้อบังคับคุรุสภา ว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 136 ตอนพิเศษ 68 ง หน้า 19 (20 มี.ค.2562), 2562.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 – 2580 (ฉบับประกาศราชกิจจานุเบกษา)**. พิมพ์

- ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. **แผนยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2563 – 2565**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2563.
- อรนุช พาทีทิน. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในสังกัดสำนักงานสรรพสามิตพื้นที่ตราด. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** มหาวิทยาลัยบูรพา, 2559.
- Abraham Maslow. **Motivation and Personality**. New York: Harper & Brothers. 1954
- DuBrin, A. J., & Ireland, R. D. (1993). **Management and organization (2nd ed.)**. Cincinnati, OH: South-West. Hodgetts, R. M. **Modern Human Relations at work (7th Ed)**. New York: Dryden Press, Harcourt Brace College. 1999

การบริหารจัดการภาครัฐต่อปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคม

PUBLIC ADMINISTRATION ON POVERTY AND THE INEQUALITY OF THAI SOCIETY

พระครูปลัดเถรานุวัฒน์ (สุเทพ) ดีเยี่ยม*
Phrakrupaladteranuwattra (Suthep) Deeyiam

Received: 2021-02-18

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

ปัจจุบันกระแสการพัฒนาประเทศด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง จะต้องได้รับความร่วมมือกับภาคีภาคส่วนต่างๆ ในการขับเคลื่อนทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันของชุมชน ชุมชนมีบทบาทในการขับเคลื่อน ดังนั้นถ้าผู้นำที่เก่ง มีทักษะในการบริหารที่ดี เสริมสร้างบุคคลให้เข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจให้มีความรู้ความสามารถและศักยภาพที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจให้พ้นจากความยากจน ส่วนด้านสังคมก็มีแนวทางการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของรัฐบาลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตลอดจนตรวจสอบติดตามการดำเนินงานของภาครัฐ ให้มีการดำเนินงานการใช้อำนาจในทางที่ชอบ เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ โดยยึดหลักธรรมาภิบาล ในการควบคุมบริหารงานของภาครัฐผ่าน 4 หลักการ 8 หลักการย่อยต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งเป็นสภาวะความขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ในระดับบุคคล ส่งผลให้เกิดความทุกข์ในการดำเนินชีวิต ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต รวมถึงการขาดโอกาสที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตในหลายๆ ด้าน และส่งผลต่อการพัฒนาในระดับประเทศตามมา ซึ่งความยากจนจะนำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ ความเป็นอยู่ ความไม่เสมอภาคระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม จนเกิดปัญหาสังคมตามมา โดยสาเหตุของความยากจนมีหลายปัจจัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอก เช่น การขาดโอกาสทางการศึกษา ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ ความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน ถูกการกดขี่ด้านราคา กฎหมายมีความไม่เท่าเทียมกัน รวมถึงการยึดติดในระบบอุปถัมภ์ ดังนั้น ภาครัฐ จึงได้ใช้ระบบ TPMAP ในการระบุปัญหาความยากจนในระดับบุคคล ครั้วเรือน ชุมชน ท้องถิ่น/ ท้องที่ จังหวัด ประเทศ หรือ ปัญหาความยากจนรายประเด็น ซึ่งทำให้การแก้ปัญหาตรงกับกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น โดยใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากกรมการพัฒนาชุมชน และข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐจากกระทรวงการคลัง มายืนยันซึ่งกันและกัน แสดงความยากจนใน 5 มิติ ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านความเป็นอยู่ ด้านการเข้าถึงบริการภาครัฐ และด้านการเงิน ผ่านกลยุทธ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนเกิด การเหลื่อมล้ำทางสังคม 3 คือ (1) กลยุทธ์นโยบายแบบประหาร เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนในกลุ่มคนที่ประสบปัญหาจริง ๆ ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ (2) กลยุทธ์นโยบายแบบบรรเทา เป็นการแก้ไขปัญหา

* อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, เบอร์โทร 0819712385, E-mail:

sutep111_dee@hotmail.com

ความยากจนในกลุ่มคนที่ประสบปัญหาในช่วงภาวะใดภาวะหนึ่ง และ(3)กลยุทธ์นโยบายแบบป้องกัน เป็นการแก้ไขปัญหาคความยากจนในกลุ่มคนทั่วๆ ไป เพื่อป้องกันปัญหาคความยากจนต่อไป

คำสำคัญ: ปัญหาความยากจน, ความเหลื่อมล้ำของสังคมไทย

ABSTRACT

Now, the development of the country in various fields Whether to develop a strong community Must be cooperated with various sectors In driving both the public, private and public sectors To be a tool for creating the learning process Community sharing Communities have a driving role Therefore, if a good leader Have good managerial skills Strengthening individuals both economically and socially In the economy to have the knowledge, ability and potential to lift the economy out of poverty As for society, there is a correct way of living. Promote and support the work of the government to be efficient and effective. As well as monitoring the operation of the government sector To operate in the right way For the benefit of the nation By adhering to the principles of good governance To control the administration of the public sector through 4 principles, 8 sub-principles, on solving poverty problems.

Social inequality Which is a state of insecurity and lack of economic security at the individual level, resulting in life suffering Lack of basic living factors Including the lack of opportunities to improve the quality of life in many areas And affect the development at the national level accordingly Poverty leads to inequality in income, livelihoods, inequality between different groups in society, leading to social problems. The causes of poverty are many factors, both internal and external, such as lack of educational opportunities. Economic inequality Fundamentals Price oppression Laws are inequality. Thus, governments use the TPMAP to identify individual poverty, household, community, local / local, province, country, or individual poverty. Which makes solving problems more relevant to the target audience Using basic necessities (BMA) from the Department of Community Development And the state welfare registrant information from the Ministry of Finance Let's confirm each other Show poverty in 5 dimensions: education, health, living Access to government services And finance Through strategies for solving poverty and social inequality, three are (1) the death-dealing policy strategy. It is the solution of poverty among the people who are actually facing the problem who cannot help themselves. (2) Relief policy strategy It is a solution to poverty among people who are faced with problems during a particular condition. And (3) defense policy strategy It is the solution of poverty among common people in order to prevent further poverty.

Keywords: the Poverty, the Inequality of Thai society

1. บทนำ

เศรษฐกิจประเทศไทยมีโครงสร้างพื้นฐานเป็นสังคมแห่งภาคการเกษตรกรรมและชาวนับมากกว่าร้อยละ 80 ทุกจังหวัด ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ภาคครัวเรือนได้น้อย เนื่องจากสาเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้ภาครัฐต้องมุ่งแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ตามนโยบายภาครัฐโดยยึดยุทธศาสตร์ 20 ปี และแผนพัฒนาแห่งชาติ 20 ปี เพื่อให้การขับเคลื่อนประเทศเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะปัญหาเรื่อง ความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ความยากจนเป็นภาวะที่มีความอดอยากและการขาดแคลนโภชนาการด้านสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย และขาดแคลนสิ่งจำเป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิตอันเนื่องมาจากการขาดแคลนรายได้ หรือการขาดแคลนปัจจัย 4 ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทำให้ประชาชนไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นจำนวนมาก เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม นำไปสู่ปัญหาทางสังคมตามมา เช่น การปล้น การฆ่าชิงทรัพย์ หรือการหลงผิดทำผิดกฎหมายเป็นต้น ซึ่งพบว่าในปัจจุบันประเทศไทยสถานการณ์ความยากจนของประเทศไทยในภาพรวมประสบความสำเร็จในการลดความยากจนตลอดช่วง 30 ปีที่ผ่านมา จากเมื่อปี 2531 ที่มีสัดส่วนคนยากจนมากกว่าร้อยละ 65 เป็นต่ำกว่าร้อยละ 10 ในปี 2561 อย่างไรก็ตาม การเติบโตของรายได้ครัวเรือนและการบริโภคได้หยุดชะงักลงทั่วประเทศตลอดหลายปีที่ผ่านมาส่งผลให้ความก้าวหน้าในการลดความยากจนของประเทศไทยถดถอยลง พร้อมกับจำนวนประชากรยากจนที่เพิ่มขึ้น ระหว่างปี 2558- 2561 อัตราความยากจนของประเทศไทยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.2 เป็นร้อยละ 9.8 อีกทั้ง จำนวนประชากรที่อยู่ในภาวะยากจนเพิ่มขึ้นจาก 4,850,000 คนเป็นมากกว่า 6,700,000 คน ความยากจนที่เพิ่มขึ้นในปี 2561 นี้กระจายตัวอยู่ทั่วทุกภูมิภาคใน 61 จังหวัดจาก 77 จังหวัดทั่วประเทศ ในช่วงเวลานี้ จำนวนประชากรที่ยากจนในภาคกลางและภาคตะวันออกออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้นกว่าครึ่งล้านคนในแต่ละภาค ในขณะที่ อัตราความยากจนในพื้นที่ขัดแย้งสามจังหวัดชายแดนใต้สูงที่สุดเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2560¹ ความยากจนที่เพิ่มขึ้นเร็วๆ นั้น เกิดขึ้นพร้อมกับความท้าทายทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นใหม่และเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจไทย ช่วงสองสามปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจไทยมีอัตราการเติบโตต่ำกว่าประเทศกำลังพัฒนาที่มีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ครัวเรือนก็ยังมีภาวะเปราะบางต่อภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และภาวะเศรษฐกิจอ่อนแอ สรุปได้ว่าปัญหาความยากจนในสังคมไทยเป็นปัญหามานานและมีแนวโน้มที่จะทวีคูณความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของประชากรที่จัดอยู่ในกลุ่มของคนยากจน และส่งผลเสียหายต่อประเทศชาติ ซึ่งการแก้ปัญหาความยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญที่ทุกคนใน สังคมต้องให้ความร่วมมือกัน ในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมกันต่อไป

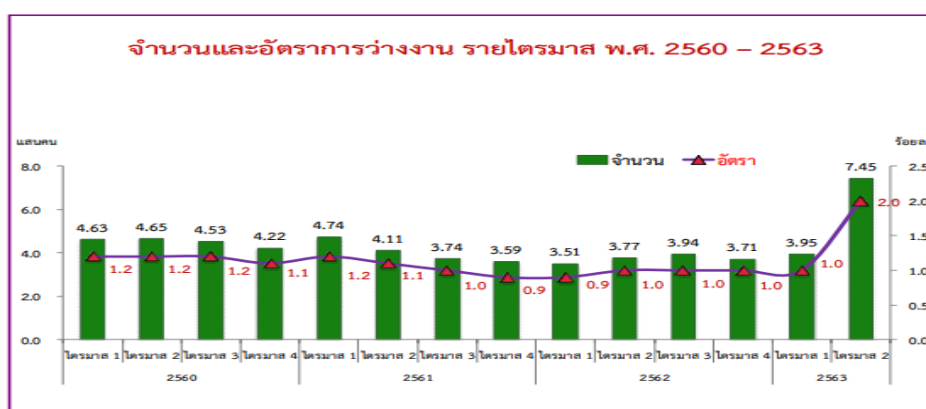
2. การบริหารจัดการปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคม

2.1 การบริหารความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ปัญหาความยากจน หมายถึง ความยากจนในเชิงเศรษฐกิจซึ่งพิจารณา ที่ระดับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคล ว่ามีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตได้ตามมาตรฐานขั้นต่ำหรือมีรายได้ต่ำกว่า

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย, 2561, สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2564, จากเว็บไซต์ <https://www.nesdc.go.th>.

มาตรฐาน คุณภาพชีวิตขั้นต่ำที่ยอมรับได้ในแต่ละสังคม² ปัจจุบันความยากจนได้ครอบคลุมถึงมิติอื่น ๆ ที่มีใช้แค่ตัวเงินแต่รวมถึงการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข ขาดโอกาสด้านการศึกษา การไม่มีงานทำ ซึ่งความยากจนที่แตกต่างกันนี้ รัฐบาลจะใช้เครื่องชี้วัดที่ต่างกันและนำไปสู่การวิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาก็แตกต่างกันไป ความยากจนหรือคนจน ในปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดเฉพาะคนที่ขาดทุนทางการเงินเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความยากจนเชิงโครงสร้างที่เกิดจากความขัดสนในหลายๆ ด้าน เช่น การศึกษา การได้รับการศึกษาน้อย ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกิน ทำให้เกิดภาวะการพึ่งพิงภาครัฐสูง หากไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้ ก็จะนำไปสู่ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคม

ภาพประกอบที่ 1: จำนวนและอัตราการว่างงาน พ.ศ. 2560-2563³

จะเห็นว่าผู้ว่างงานในปี 2563 มีจำนวนทั้งสิ้น 7.45 แสนคน หรือคิดเป็นอัตราการว่างงาน ร้อยละ 2.0 ของกำลังแรงงานรวม เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี 2562 ผู้ว่างงานเพิ่มขึ้น 3.68 แสนคน (จาก 3.77 แสนคน เป็น 7.45 แสนคน) โดยเป็นผู้ว่างงานในกลุ่มเยาวชน (อายุ 15-24 ปี) 3.24 แสนคน หรือคิดเป็นอัตราการว่างงานร้อยละ 8.6 และเป็นผู้ว่างงานในกลุ่มวัยผู้ใหญ่ (อายุ 25 ปีขึ้นไป) 4.21 แสนคน หรืออัตราการว่างงานร้อยละ 1.2 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี 2562 พบว่า อัตราการว่างงานในกลุ่มเยาวชน (อายุ 15 – 24 ปี) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.8 เป็นร้อยละ 8.6 และกลุ่มวัยผู้ใหญ่ (อายุ 25 ปีขึ้นไป) เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 0.4 เป็นร้อยละ 1.2 จากช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา⁴ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้จะเป็นแรงกดดันที่ทำให้ปัญหาความยากจนทวีรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยจะทำให้กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยได้รับความเดือดร้อนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม แม้ว่าคนกลุ่มที่มีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนและไม่ถือเป็นคนจนก็ตาม ซึ่งราคาสินค้าโดยทั่วไปจะสูงขึ้นตามระดับการบริโภคของกลุ่มคนที่มีรายได้สูงโดยเป็นระดับ

² สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, การจ้างแรงงานต่างด้าวกับความมั่นคงของมนุษย์, เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2556, (กรุงเทพมหานคร : โรงแรมแอมบาสเดอร์ซีดีจ็อมเทียนชลบุรี, 2556).

³ สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, สำนวนการทำงานของประชากรทั่วราชอาณาจักร, <http://www.nso.go.th>, ค้นหวันที่ 17 มกราคม 2563.

⁴ เรื่องเดียวกัน

ราคาที่สูงสำหรับกลุ่มที่มีรายได้น้อย และการเกิดปัญหาบริโภคนิยมในกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินในกลุ่มที่มีรายได้น้อย

การวางแผนรัฐบาลจึงจำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นที่ถูกต้องอย่างแท้จริง โดยเฉพาะ การเก็บข้อมูลของภาครัฐ โดยเฉพาะ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) คือ ข้อมูลในระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นพื้นฐานของคน ในครัวเรือนในด้านต่างๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่า คนควรมีคุณภาพชีวิตในแต่ละเรื่อง อย่างไร ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลรายปี เป็นข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะของสังคมไทยที่พึงประสงค์ ตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำของเครื่องชี้วัด อย่างน้อยคนไทยควรมีระดับความเป็นอยู่ไม่ต่ำกว่าระดับไหน ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ และทำให้ประชาชนสามารถทราบได้ด้วยตนเองว่าในขณะนี้คุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว รวมไปถึงหมู่บ้าน/ชุมชนอยู่ในระดับใด มีปัญหาที่จะต้องแก้ไขในเรื่องใดบ้าง เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม อันเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาประเทศ⁵ ซึ่งเป็นแนวทางในการคัดเลือกโครงการ กิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของหมู่บ้าน/ชุมชน สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการประสานระหว่างสาขาในด้านการปฏิบัติมากขึ้น นำไปสู่การวางแผน กำหนดนโยบาย และโครงการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยใช้ข้อมูล จปฐ. ในการแก้ไขปัญหาความยากจนให้มีความสอดคล้องกับการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่มี โดยมี เงื่อนไขของความยากจน ดังนี้⁶

1. ขาดแคลนปัจจัยการผลิตและปัจจัยการยังชีพที่เหมาะสม เช่น ไม่มีที่ดินหรือมีน้อย ที่ดินไม่ดี ขาดน้ำไม่มีเงินทุน ไม่มีอุปกรณ์การผลิตของตนเอง ต้องกู้หนี้ยืมสิน ต้องเช่า ดันทุนสูง ประสิทธิภาพต่ำ ผลตอบแทนต่ำไม่สามารถที่จะหาอาหารจากธรรมชาติหรือผลิตเองได้เหมือนในอดีต

2. ไม่ได้รับการศึกษาอบรมชนิดที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การมีงานทำและวิถีชีวิตที่เหมาะสม ส่วนใหญ่คือหัวหน้าครอบครัวได้รับการศึกษาต่ำ

3. เป็นผู้เสียเปรียบจากระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมผูกขาด การที่เกษตรกรไทยถูกชักจูงจากนโยบายการพัฒนาและเศรษฐกิจระบบตลาดเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการปลูกข้าวและทำการเกษตรผสมผสาน เพื่อกินเพื่อใช้ มาเป็นการปลูกพืชเดี่ยวเพื่อขาย ทำให้ต้นทุนการผลิตเกษตรกรสูงขึ้น แต่ได้ผลตอบแทนต่ำ

4. เป็นผู้เสียเปรียบจากระบบความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบอำนาจนิยม การเล่นพรรค และการนับถือเงินเป็นพระเจ้า เช่น ไปจับจองที่ดินก็มักจะเสียเปรียบถูกโกง ถูกไล่ที่ มีอำนาจต่อรองน้อย

5. เป็นผู้เสียเปรียบสูญเสียที่ทำกิน ทำงานแข่งขันในระบบทุนนิยมสู้เขาไม่ได้ เพราะเป็นผู้ประกอบการขนาดเล็กกว่า มีทุนน้อยกว่า มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการผลิตการตลาดน้อยกว่า ต้นทุนสูงกว่า ประสิทธิภาพต่ำกว่า

6. ด้านการใช้ชีวิต การบริโภค การปรับตัวไม่เป็น ไม่รู้จักอดออม บริโภคสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เช่น เหล้า บุหรี่ การเล่นหวย และการพนันอื่นๆ ซื้อมีเงินผ่อนหรือเป็นหนี้หลายต่อ

⁵ กรมการพัฒนาชุมชน, แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ.2560-2564. กองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2560.

⁶ วิทยากร เชียงมูล, พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาคนจน. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2547).

7. เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่ตกงาน ชราภาพ พิการ เป็นเด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้าที่ไม่มีคนดูแลที่เหมาะสม หรือความช่วยเหลือไม่เพียงพอแก่การยังชีพในเกณฑ์มาตรฐาน

ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้มีการนำระบบแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำแบบยั่งยืนล่าสุด มีการนำ "Big Data" มาช่วยผ่านระบบ "TPMAP" เพื่อให้ตรงเป้าเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย แนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำระดับพื้นที่ โดยการใช้ระบบบริหารจัดการข้อมูลจากระบบการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform: TPMAP) โดย TPMAP Logbook ได้ถูกออกแบบให้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการบูรณาการและความต่อเนื่องในการแก้ปัญหาเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์และจัดเก็บข้อมูลบนฐานจำนวนมาก พร้อมทั้งให้เจ้าหน้าที่ในท้องที่มีข้อมูลตั้งต้น ที่เกิดจากการบูรณาการข้อมูลจากหลายแหล่ง และลำดับครัวเรือนยากจนตามดัชนีความขัดสนหลายมิติหรือ Multidimensional Poverty Index (MPI) จึงตั้งต้นโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) จากกรมการพัฒนาชุมชน และข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐจากกระทรวงการคลัง มายืนยันซึ่งกันและกัน หรืออีกนัยหนึ่ง "คนจนเป้าหมาย" ใน TPMAP ก็คือ คนจนใน จปฐ. ที่ไปลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐ ซึ่งพิจารณาจาก 5 มิติ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านการเงิน ด้านความเป็นอยู่ และด้านการเข้าถึงบริการรัฐ และตัวชี้วัดมิติต่าง ๆ เพื่อใช้สอบถามสาเหตุของปัญหา และติดตามการแก้ปัญหาครัวเรือน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังสามารถบันทึกข้อมูลปัญหาเพิ่มเติม และกิจกรรมการให้ความช่วยเหลือกลับมาในระบบได้ เนื่องจากข้อมูลข้างต้นถูกบันทึกและเห็นผ่านระบบเดียวกันบน TPMAP Logbook จะทำให้การแก้ปัญหา มีความเป็นเอกภาพ ไม่ซ้ำซ้อน อีกทั้งยังสามารถให้หน่วยงานในส่วนกลาง และรัฐบาลสามารถติดตามสถานการณ์ปัญหา และการแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว⁷

2.2 สาเหตุของปัญหาการเกิดความยากจนในสังคม

ความจนมีสาเหตุมาจากปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพพื้นที่ ชุมชนครัวเรือน บุคคล สภาพพื้นที่ เป็นสาเหตุของความยากจน คือ ปัจจัยภายใน การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสทางการศึกษา และการพัฒนาทักษะด้านอาชีพ รวมทั้งขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องของสุขภาพ ร่างกาย การมีภาระเลี้ยงดูครอบครัว ในส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ ที่ส่วนใหญ่มุ่งเน้นเมืองมากกว่าชนบท หรือมุ่งเน้นแต่ทุนทางกายภาพเป็นหลัก เน้นภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก⁸ ซึ่งร้อยละ 80 ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม รวมถึงกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคม และระบบราชการที่ไม่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มีความซับซ้อน และล่าช้า ยึดติดกับระบบอุปถัมภ์ ซึ่งทำให้ขั้นตอนการปฏิบัติงานไม่สอดคล้องกับแผนงานและงบประมาณที่ตั้งไว้ ทำให้ประชาชนยังมีความยากจนเป็นจำนวนมาก เนื่องจาก

2.1.1 คนส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาหรือทักษะในอาชีพที่มีความต้องการต่ำ

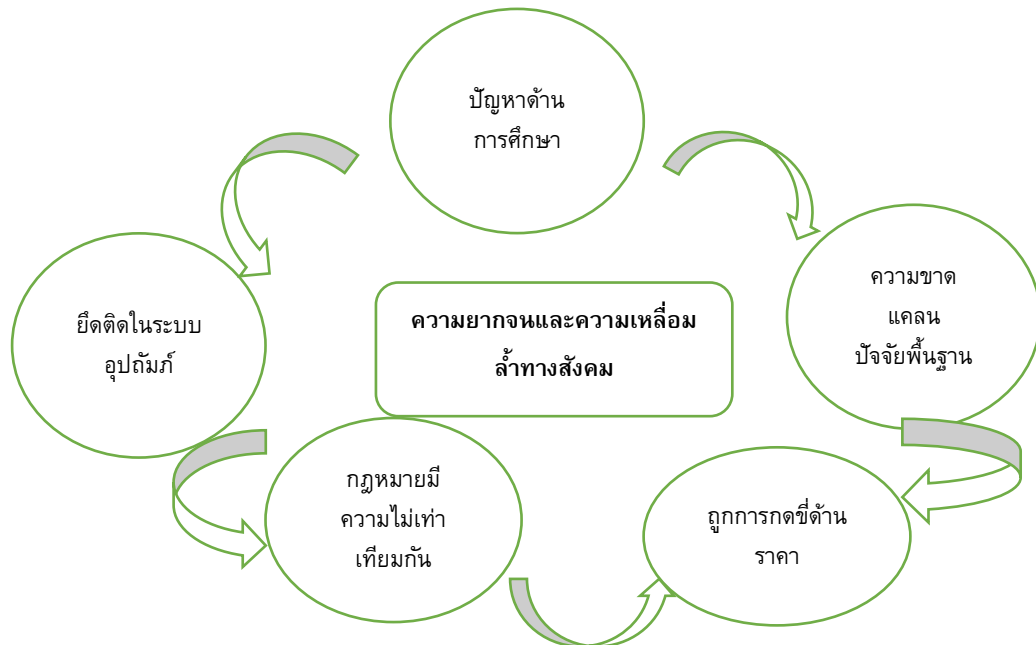
2.1.2 ความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภูมิศาสตร์ภูมิสังคมเหมาะสมกับการเกษตรเป็นส่วนใหญ่มากถึงร้อยละ 80 ทำงานภาคการเกษตร แต่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

⁷ กรมการพัฒนาชุมชน, แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ.2560-2564. กองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2560.

⁸ Ellis, F., **Rural Livelihood Diversity in Developing Countries: Analysis, Method. Policy.** Oxford University Press. 2009.

- 2.1.3 ขาดสวัสดิการ หรือรายได้จากผลผลิตที่ต่ำ ถูกการกดขี่ด้านราคาจากพ่อค้าคนกลาง
- 2.1.4 กฎหมายมีความไม่เท่าเทียมกัน เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มนายทุน
- 2.1.5 ยังมีโครงสร้างทางสังคมที่ยึดติดในระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันใน

สังคม

ภาพประกอบที่ 2: ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ทำให้ภาวะความยากจนในสังคมเกิดขึ้นซ้ำซ้อน ไม่สามารถบริหารจัดการให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาที่ไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดได้ เนื่องจากความยากจน เป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคม ขณะเดียวกันความเหลื่อมล้ำที่มากส่งผลให้การกระจายผลตอบแทนหรือโอกาสมีความแตกต่างกัน และนำไปสู่ปัญหาความยากจนได้ ดังนั้นแนวทางการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหา จึงจำเป็นต้องทำควบคู่กันไป รัฐบาลจึงได้มุ่งส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต การจ้างงานอย่างทั่วถึงในหมู่คนจน เพื่อให้คนจนได้มีโอกาสเพิ่มรายได้ที่เหมาะสมกับรายจ่ายในการดำเนินชีวิต นโยบายที่รัฐกำหนดขึ้นอาจตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนมากบ้าง น้อยบ้างในบริบทที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับศักยภาพขององค์กรภาครัฐในแต่ละพื้นที่ในการใส่ใจกับการลดปัญหาความยากจนอย่างจริงจัง ในการลงโครงการ กิจกรรมต่างๆ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ ในการสร้างงาน สร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ซึ่งปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว
2. แรงงานนอกระบบยังขาดหลักประกัน รายได้รองรับเมื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
3. การผลิตกำลังคนยังไม่ตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน
4. การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มขึ้น
5. การเกิดความเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีอาจส่งผลต่อการจ้างงานและระดับค่าจ้าง

ปัญหาความยากจนเหล่านี้ เป็นผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศที่มีการพัฒนาที่ไม่ครอบคลุมทั่วถึง ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นปัญหาโครงสร้างที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน การปรับโครงสร้างภาษีให้สนับสนุนการกระจายผลประโยชน์ต่อการพัฒนา ขณะเดียวกันต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในทุกมิติเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2.3 กลไกขับเคลื่อนความสำเร็จตามหลักธรรมาภิบาล

บทบาทของผู้นำ จึงมีบทบาทที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของสังคมและการจัดการประสานงานที่ใกล้ชิดระหว่างกลไกภาครัฐกับองค์กรชุมชนในระดับฐานราก โดยยึดหลักธรรมาภิบาลในการขับเคลื่อน ธรรมาภิบาล (Governance) เป็นหลักการพื้นฐานที่สร้างหลักประกันให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมีมิติครอบคลุมทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและการบริหาร โดยธรรมาภิบาลเป็นหลักการสากลและเป็นที่ยอมรับทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม และองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นหลักการและกระบวนการในการบริหารการ พัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายโดยตั้งอยู่บนหลักของความเป็นธรรม มีจุดมุ่งหมายของการบริหาร จัดการ คือ ให้ผลประโยชน์สูงสุดตกแก่สาธารณชน และให้ทุกภาคส่วนของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และยั่งยืน โดยธรรมาภิบาลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับหน่วยงานในทุกระดับ ตั้งแต่หน่วยงานระดับมหภาคจนถึงหน่วยงานระดับท้องถิ่น ใช้ได้กับทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไร หน่วยงานภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนท้องถิ่น ให้เกื้อหนุนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาระบบราชการได้กำหนดหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งประกอบด้วย 4 หลักการสำคัญ และ 8 หลักการย่อย ดังนี้⁹

1) หลักการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ประกอบด้วย ประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิผล (Effectiveness) และการตอบสนอง (Responsiveness)

2) หลักการค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic Value) ประกอบด้วย ภาวะรับผิดชอบ/ สามารถตรวจสอบได้ (Accountability) เปิดเผยโปร่งใส (Transparency) หลักนิติธรรม (Rule of Law) และความเสมอภาค (Equity)

3) หลักการประชารัฐ (Participatory State) ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม/การหาฉันทามติ (Participation/Consensus Oriented) และการกระจายอำนาจ (Decentralization)

4) หลักการความรับผิดชอบทางการบริหาร (Administrative Responsibility) ประกอบด้วย คุณธรรม/จริยธรรม (Morality/Ethics) และการมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของระบบราชการไทย 8 ประการ ได้แก่

- (1) ซื่อสัตย์และกล้ายืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง
- (2) การทำงานเชิงรุก คิดเชิงบวกและมีจิตบริการ
- (3) มีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม
- (4) คำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง

⁹ Office of the National Economic and Social Development Board. **The Twelfth National Economic and Social Development Plan**. 2016. (2017-2021) [In Thai]. Retrieved January 17, 2017 from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/>

- (5) มุ่งเน้น ประสิทธิภาพ
- (6) ตรวจสอบได้
- (7) ยึดมั่นหลักประชาธิปไตย
- (8) มุ่งผลสัมฤทธิ์

หลักธรรมาภิบาล เป็นหลักที่ช่วยให้ประเทศที่ประสบปัญหาเหล่านี้ได้ฟื้นฟูเศรษฐกิจ และสามารถพัฒนา ประเทศให้กลับเข้าสู่ภาวะปกติเป็นสังคมที่มีเสถียรภาพ เป็นสังคมที่ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อีกทั้งจะทำให้เป็นสังคมที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ กฎเกณฑ์การปกครองบำรุงรักษาสังคมบ้านเมืองที่ดี อันหมายถึง การจัดการบริหารสังคมที่ดีในทุกๆ ด้านและทุก ๆ ระดับ รวมถึงการจัดระบบองค์กรและกลไกของคณะรัฐมนตรี ส่วนราชการ องค์กรของรัฐและรัฐบาลที่ไม่ใช่ส่วนราชการ การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้¹⁰ ในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ควรจัดหรือส่งเสริมให้สังคมไทยอยู่บนพื้นฐานของหลักสำคัญอย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้

1. หลักนิติธรรม ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้นโดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล
2. หลักคุณธรรม ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงามโดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดถือหลักนี้ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกันเพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ
3. หลักความโปร่งใส ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวก และมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้
4. หลักความมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติ หรืออื่น ๆ
5. หลักความรับผิดชอบ ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาตลอดถึงการเคารพในความเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน
6. หลักความคุ้มค่า ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมโดยธรรมาภิบาลให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่าสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกและรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืนโดยการพัฒนาดังกล่าวจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) ของทุกคนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และขณะเดียวกันให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิด

¹⁰ ขาดิชัย นรเศรษฐาภรณ์, ธรรมาภิบาลในความหมายภาคีรัฐ เอกชน และประชาชน: กรณีโครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อนถ่านหิน "หินกรูด", จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพมหานคร, 2545.

ประโยชน์อย่างยั่งยืน ผนวกกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผสมผสานกับความรู้ใหม่เนื่องจาก ภูมิปัญญา เป็นเสมือนวิถีชีวิตชุมชน เป็นโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ ผ่านการเรียนรู้ ที่ได้สะสมถ่ายทอดและสืบทอดกัน มา กลายเป็นวิถีชีวิตแบบแผนการประพฤติปฏิบัติอยู่ร่วมกัน ให้เกิดความสมดุลระหว่างการดำเนินชีวิตและ สิ่งแวดล้อม ตามที่ เสรี พงพิศ¹¹ กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้สืบทอดต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม เกิดการสั่งสมการเรียนรู้มาเป็น ระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันในทุกสาขาแบบองค์รวมไม่แยกส่วนกัน ทำให้มองเห็นถึงความ เชื่อมโยง สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ด้วยพลังกลุ่ม ความเอื้ออาทร และความสามัคคี พลังความคิด ช่วยกันคิด วางแผนหล่อหลอมให้รู้แจ้งถึงแนวทางการแก้ไขปัญหา นำไปสู่การ ถ่ายทอดความคิดสู่ประชาชน ประกอบกับการสร้างความร่วมมือระดับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญให้การพัฒนา มุ่งสู่ความยั่งยืน โดยความร่วมมือระดับชุมชนเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือองค์กรชุมชนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพร้อมที่จะสร้างความร่วมมือในระดับประเทศต่อไป

นโยบายสาธารณะจึงเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อนำความรู้ทางสังคมศาสตร์ไปปรับใช้สังคม จัดสรร คุ่มค่าแก่สังคม เมื่อมีสถานการณ์ของรัฐบาลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรัฐบาล หากนาทฤษฎีนโยบาย สาธารณะมาสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังดังที่ประเทศพัฒนาได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ เช่น ในสหรัฐอเมริกา โดยการใช้กลยุทธ์นโยบายในการแก้ไขปัญหาความยากจนใน 3 ระดับ¹² ดังนี้

1. กลยุทธ์นโยบายแบบประหาร เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนในกลุ่มคนที่ประสบปัญหาจริง ๆ ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เช่น คนป่วยติดเตียง คนที่ป่วยพิการทางกายและจิตอย่างรุนแรง คนที่ป่วย เป็นโรคเรื้อรัง กลยุทธ์นี้รัฐจะต้องจัดสรรงบประมาณให้การช่วยเหลือแบบรุก คือ การช่วยเหลือแบบเร่งด่วน
2. กลยุทธ์นโยบายแบบบรรเทา เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนในกลุ่มคนที่ประสบปัญหาในช่วง ภาวะใดภาวะหนึ่ง เช่น คนตกงาน ผู้สูงอายุ ผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐ คนพิการ เด็กกำพร้า กลยุทธ์นี้ รัฐจะต้องให้การช่วยเหลือให้ทางเลือกให้โอกาส เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่รอด
3. กลยุทธ์นโยบายแบบป้องกัน เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนในกลุ่มคนทั่วไป เพื่อป้องกัน ปัญหาความยากจน เช่น การป้องกันปัญหาเสพติด การป้องกันอาชญากรในพื้นที่ กลยุทธ์นี้รัฐจะต้อง กำหนดมาตรการในการป้องกันในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการลดความยากจนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนากลยุทธ์ โดยมีข้อเท็จจริง ที่ว่า ความยากจนเป็นแนวคิดที่มีหลายมิติ ดังนั้น การใช้กลยุทธ์ในการลดความยากจนจึงต้องสำรวจ องค์ประกอบอันเป็นกลไกที่สามารถลดความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเติบโตทางเศรษฐกิจ การ เปลี่ยนแปลงครัวเรือนภายในกิจกรรม รัฐบาลก็สามารถลงทุนโครงสร้างพื้นฐานอันเป็นการสร้างโอกาสในการ จำงานและลดความยากจน¹³ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้มีการปรับโครงสร้าง การพัฒนาชนบทและการเมืองอย่างยั่งยืน โดยได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท และเมือง ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ที่มุ่งเน้นประบวนการทัศน์ และการจัดการ

¹¹ เสรีพงศ์พิศ, **คู่มือการทำวิจัยชุมชน**. (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, 2552)

¹² Dye, Thomas R. **Understanding Public Policy**. New Jersey: Pearson Education, Chapter 5: Poverty and Welfare. The search for a rational strategy, 2005, pp.107-139.

¹³ Cungaara, B., **Assessing Strategies to Reduce Poverty in Rural Mozambique**. Doctoral Thesis. University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna, 2011.

แก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เน้นผู้ที่มีตกเกณฑ์ขั้นต่ำ รวมถึงเพิ่มศักยภาพ ชีตความสามารถให้คนจนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น และพัฒนาสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาเชิงระบบและโครงสร้าง โดยการปฏิรูปในด้านกฎหมายให้มีความชัดเจน เพื่อสร้างโอกาสให้คนยากจนสามารถเข้าถึงบริหารจัดการของภาครัฐได้อย่างทั่วถึง สามารถได้รับสิทธิ และความเสมอภาค ในด้านต่างๆ เช่น สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิในการถือครองที่ดิน เป็นต้น รวมถึงการพัฒนาในด้านของเศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็ง เสริมสร้างศักยภาพ เช่น ส่งเสริมการรวมกลุ่ม ประกอบอาชีพ สร้างเครือข่ายในชุมชนให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม สร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพเชื่อมโยงสู่ตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ ผ่านการปรับกระบวนการผลิต และบทบาทของภาครัฐ เพื่อสนับสนุนการแก้ไขความยากจนให้เกิดประสิทธิภาพ และให้การสนับสนุนหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้ทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายชุมชนมากขึ้น มีการกระจายความรับผิดชอบ การบริหาร ตัดสินใจ และกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยยึดหลักธรรมาภิบาลในการขับเคลื่อนดำเนินงาน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชน และมีการทำประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ในภาคส่วนต่างๆ ได้อย่างแท้จริง¹⁴ ยึดหลัก คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ตามแนวทางหลักของแผนมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน สร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้อยู่ดีมีสุข เสริมสร้างให้คนมีความรู้ มีภูมิปัญญา เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

3. บทสรุป

การแก้ไขปัญหาความยากจนโดยนโยบายเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน หลักธรรมาภิบาลเป็นหัวใจสำคัญของนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนที่มีประสิทธิภาพและส่งเสริมขั้นตอนการกระจายรายได้ที่มีประสิทธิภาพ หน่วยงานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ปัญหาความยากจนเป็นปัญหาทางการเมืองพอๆ กับปัญหาเศรษฐกิจ การบริหารกิจการบ้านเมืองกับการลดความยากจนใน 3 ประเด็น ดังนี้ 1) การเติบโตทางเศรษฐกิจ 2) ประสิทธิภาพในการช่วยเหลือ 3) การพัฒนามนุษย์ ซึ่งโดยทั่วไปพบว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญในการลดความยากจนและการบริหารกิจการบ้านเมืองอย่างมีคุณภาพมี สำหรับแนวทางในการแก้ปัญหาคความยากจนนี้ รัฐบาลต้องเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาคความยากจนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยมีการมุ่งเน้นการเสริมสร้างให้ตัวบุคคลและชุมชนท้องถิ่นให้มีการพึ่งพาตัวเองในการส่งเสริมการประกอบอาชีพให้มีรายได้เพียงพอในการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน และบูรณาการกับภาคส่วนต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพต่อไป โดยปัจจุบันรัฐบาลได้มีนโยบายเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ยกระดับคุณภาพชีวิต โดยสร้างโอกาสทางการศึกษา สร้างโอกาสในการเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมและสวัสดิการสังคมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต สร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ คุ้มครองช่วยเหลือคนจนและผู้ด้อยโอกาสให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

¹⁴ กัลยรัตน์ กล้าถนอม, การพัฒนาศักยภาพคนจนเมืองในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2547-2557). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

4. เอกสารอ้างอิง

กัลยรัตน์ กล้าถนอม. การพัฒนาศักยภาพคนจนเมืองในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2547-2557).

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

กรมการพัฒนาชุมชน. แผนยุทธศาสตร์กรมการพัฒนาชุมชน พ.ศ.2560-2564. กองแผนงาน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2560.

ชาติชาย นรเศรษฐาภรณ์. ธรรมชาติและความหมายภาคครัวเรือน เอกชน และประชาชน : กรณีโครงการ

โรงไฟฟ้าพลังความร้อนถ่านหิน"หินกรูด". จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพมหานคร, 2545.

วิทยากร เชียงกูล. พัฒนาการแบบยั่งยืนกับการแก้ปัญหาคนจน. กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2547.

เสรีพงศ์พิศ. คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร เจริญวิทยการพิมพ์, 2552.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. การจ้างแรงงานต่างด้าวกับความมั่นคงของมนุษย์. เอกสาร

ประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2556. กรุงเทพมหานคร : โรงแรมแอมบาสเตอร์ซิตี้ออมเทียมนชลบุรี, 2561.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความ

ยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2564 จากเว็บไซต์

<https://www.nesdc.go.th>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. สำนวนการทำงานของประชากรทั่ว. 2563.

ราชอาณาจักร. <http://www.nso.go.th>. ค้นหวันที่ 17 มกราคม 2563.

Cunguara, B., **Assessing Strategies to Reduce Poverty in Rural Mozambique**. Doctoral, 2011.

Thesis. University of Natural. **Resources and Life Sciences**, Vienna Dye, Thomas R. Understanding Public Policy. New Jersey:Pearson Education, Chapter 5, 2005.

Poverty and Welfare. **The search for a rational strategy**, Ellis, Rural Livelihood Diversity in

Developing Countries: Analysis, Method. Policy, 2009, pp.107-139.

Oxford University Press. **Office of the National Economic and Social Development Board**. The Twelfth, 2016.

National Economic and Social Development Plan [In Thai]. Retrieved

January 17, 2017 from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/>, 2017-2021.

การพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0

HUMAN RESOURCE COMPETENCY DEVELOPMENT TO SUPPORT THE THAILAND 4.0

ธัญญารัตน์ พรหมสุทธิ และคณะ*

Thanyarat Promsut and Others

Received: 2021-04-07

Revised: 2021-04-29

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0 ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้เป็น “ประเทศไทย 4.0” เศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยี และการบริการระดับสูง เพื่อผลักดันการเติบโตของรายได้ในประเทศให้สูงขึ้น ส่งผลให้ทั้งภาครัฐและเอกชนต้องมีการปรับเปลี่ยนการทำงานและต้องมีการพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงและทักษะด้านดิจิทัลมากยิ่งขึ้น ในด้านความรู้ (Knowledge) คือ ความรู้เฉพาะด้านของบุคคล ด้านทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ต้องการให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดจากการฝึกปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดความชำนาญ ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Attribute) คือ ทักษะ ค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเองหรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น และด้าน แรงจูงใจ (Motives) คือ สิ่งที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายหรือมุ่งสู่ความสำเร็จ เพื่อนำไปพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจาก “คน” เป็นทรัพยากรที่สำคัญขององค์กรที่จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดความรู้ความสามารถ นำไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงานควบคู่กันไป โดยมีวิธีการพัฒนาในกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการฝึกอบรม การให้ความรู้หรือวิธีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติ ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรนั้น ๆ มีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้นทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีในยุคประเทศไทย 4.0

คำสำคัญ: สมรรถนะ, ทรัพยากรมนุษย์, ประเทศไทย 4.0

* นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, โทร 08-3997-9535, E-mail: thanyarat.pro@rmutr.ac.th

สมพร เพื่องจันทร์, อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

เพ็ญศรี ฉิรินัง, อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ศิริพร แยมินิล, อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ABSTRACT

This article has an objective. To present the development of human resource competencies to support the Thailand 4.0 era. According to the government policy that wants to be "Thailand 4.0" The economy is driven by creativity, innovation, technology and high level of service. To drive the growth of domestic income even higher. As a result, both the public and private sectors have to adjust their work. And there must be a development of high quality human resource competencies and digital skills. In the field of knowledge is the knowledge of a specific person. The skill is what you want to do effectively. Attribute is attitudes, values and opinions about one's self-image or what a person believes to be. Traits are the things that describe that person. And motives are the things that cause a person to act on a goal-oriented or success-oriented behavior. To develop human resources. Since "people" are an important resource of the organization that has to be developed for efficiency and effectiveness. Brought to change the working behavior at the same time. With development methods in various activities such as training. This will help those personnel to have higher operational capability and keep up with the advancement of technology in the Thailand 4.0 era.

Keywords: Competency, Human resources, Thailand 4.0

1. บทนำ

เรื่องสมรรถนะเริ่มขึ้น ในปี ค.ศ.1973 โดย McClelland (1973) นักจิตวิทยาของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งได้ทำการพัฒนาแบบทดสอบทางบุคลิกภาพเพื่อศึกษา พบว่าบุคคลที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ นั้น ควรต้องมีทัศนคติและนิสัยอย่างไร เพื่อกำหนดเป็นสมรรถนะของการปฏิบัติงาน McClelland ได้ใช้ความรู้ในเรื่องเหล่านี้ช่วยแก้ไขปัญหาการคัดเลือกบุคลากรให้แก่หน่วยงานของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ได้แก่ ปัญหากระบวนการคัดเลือกที่เน้นการวัดความถนัดที่ทำให้คนผิวดำและชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ไม่ได้รับการคัดเลือก และปัญหาผลการทดสอบความถนัดที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานน้อยมาก McClelland ได้เก็บข้อมูลของกลุ่มผู้ที่มีผลการปฏิบัติงานโดดเด่น และผู้ที่ไม่ได้มีผลงานโดดเด่นด้วยการสัมภาษณ์ พบว่าสมรรถนะเกี่ยวกับความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงาน ไม่ใช่การทดสอบด้วยแบบทดสอบความถนัด บทความเรื่อง Testing for competence rather than for intelligence ของ McClelland ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1973 ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตามก็ทำให้เรื่องสมรรถนะได้รับความสนใจศึกษาและใช้กันต่อ ๆ มาจนถึงทุกวันนี้¹ ซึ่งลักษณะทั่วไปของสมรรถนะจะมีลักษณะที่แสดงออกให้เห็นถึงความรู้ความสามารถ ทักษะ ทัศนคติ ตลอดจนคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ การพัฒนาสมรรถนะจะมีรูปแบบที่เหมาะสมอย่างไรขึ้นอยู่กับสถานการณ์ขององค์การต้องตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์ขององค์การ เนื่องจากรูปแบบการพัฒนาย่อมแตกต่างกันตามความเหมาะสมของแต่ละองค์การ

¹สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน,การปรับใช้สมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์, เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องสมรรถนะข้าราชการ, พ.ศ.2548, หน้า 2-3

ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป เช่น การฝึกอบรม การบรรยาย การประชุมและการสัมมนา การอบรมและการพัฒนาช่างฝีมือ การใช้สถานการณ์จำลอง และการฝึกงานในสถานการณ์จริง เป็นต้น

ทรัพยากรมนุษย์ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในขับเคลื่อนให้องค์การประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องจาก “คน” เป็นทรัพยากรที่สำคัญขององค์การที่จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้เกิดความรู้ ความสามารถ นำไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงานควบคู่กันไป โดยมีวิธีการพัฒนาในหลายกิจกรรม เช่น การฝึกอบรม การให้ความรู้หรือวิธีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติ ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรนั้นๆ มีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้นทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี บ้างครั้งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือหรือทฤษฎีเข้ามาช่วยเป็นตัวกำหนดทิศทางในการดำเนินการทำให้เกิด กระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยการนำทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาสังเคราะห์และบูรณาการ นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ส่วนใหญ่จึงเห็นว่าทฤษฎีเป็นรูปแบบที่สามารถนำไปสร้างรูปแบบกระบวนการพัฒนาได้เพราะทฤษฎีต่างๆ ถูกสร้างมาจากพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระบบธรรมชาติแต่ทุกทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นไว้ว่าจะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ เพราะทฤษฎีแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของตัวมันเอง ซึ่งจำแนกตามความหลากหลาย ของกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ฉะนั้นการเลือกทฤษฎีในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงมีความสำคัญ เช่น ตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ริชาร์ด โบยาซีส (Richard Boyatzis) นิยามว่าสมรรถนะ หมายถึง คุณลักษณะฐานรากของบุคคลอันเป็นบุคลิกภาพเฉพาะตนที่ทำให้เขาสามารถทำงานสำเร็จและสามารถปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์ต่างๆ ได้เหนือกว่าผู้อื่น ซึ่งคุณลักษณะฐานรากดังกล่าวประกอบไปด้วย 5 ส่วนที่สำคัญโดยสามารถเทียบเคียงไว้ในตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 คือส่วนที่โผล่เหนือน้ำและอยู่ในระดับบนสุด คือส่วนที่มองเห็นได้ง่าย ได้แก่ทักษะ (Skill) ซึ่ง หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่แสดงออกทั้งทางกายและความคิด ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่อยู่ใต้น้ำ ที่สามารถมองเห็นได้ง่ายอีกส่วนหนึ่งคือความรู้ของแต่ละบุคคล (Knowledge) หมายถึงข้อมูลของแต่ละบุคคลมีในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แม้ว่าความรู้จะอยู่ใต้น้ำแต่ก็ยังมีลักษณะที่สลับซับซ้อนในตัวของมันเอง เนื่องจากความรู้มีทั้งส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดแจ้ง ความรู้อีกประเภทหนึ่งที่เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นได้ชัดแจ้ง อันเกิดจากการที่ผู้หนึ่งสามารถแสดงความรู้ออกมาในรูปสื่อหรือช่องทางต่างๆ เช่น การบรรยาย การเขียน หรือการบันทึกสัญลักษณ์ หรือสูตรต่างๆ ที่เรียกว่าความรู้ชัดแจ้ง เมื่อรวมส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ซึ่งอยู่เหนือน้ำจะมีสัดส่วนรวมกันโดยประมาณ เพียง 10-20 เปอร์เซ็นต์จากองค์รวมของสมรรถนะของบุคคลจึงไม่สามารถนำส่วนที่อยู่ใต้น้ำเพียงส่วนเดียวมาพิจารณาตัดสินสมรรถนะได้แต่ต้องดูจากองค์ประกอบส่วนที่ซ่อนอยู่ใต้น้ำด้วย ส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่อยู่ใต้น้ำ เป็นองค์ประกอบของสมรรถนะที่มองเห็นได้ยาก ได้แก่ มโนภาพแห่งตนของแต่ละบุคคล (Self Concept) รวมถึงทัศนคติค่านิยม และความเชื่อ ภาพลักษณ์ส่วนบุคคลเกี่ยวกับตนเอง เช่น ความมั่นใจในตนเอง มุมมองเกี่ยวกับตนเอง การรับรู้ตนเองของแต่ละบุคคล ส่วนที่ 4 บุคลิกลักษณะ (Traits/Core personalities) หมายถึง ส่วนที่เป็นคุณลักษณะเชิงกายภาพและรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือข้อมูลข่าวสารที่เข้ามาอย่างสม่ำเสมอ เช่นการ ควบคุมอารมณ์และมีปฏิกิริยาโต้ตอบเมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่ซับซ้อนและกดดัน และส่วนที่ 5 เป็นส่วนที่อยู่ลึกที่สุดขององค์ประกอบที่อยู่ใต้น้ำคือแรงขับเบื้องลึก (Motive) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ที่บุคคลจะใช้เป็นตัวผลักดันหรือขับเคลื่อนความต้องการของเขาให้ไปสู่การกระทำอยู่เป็นประจำสม่ำเสมอ แรงขับนี้จะทำหน้าที่เรียกว่าจะตัดสินใจเดินหน้าหรือทำการใดๆ เพื่อให้ได้รับผลสัมฤทธิ์ตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่ หากผู้ใดมีแรงผลักดันเบื้องลึกสูงบุคคลผู้นั้นจะพยายามทุกวิถีทางอย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งที่จะทำให้ตนเองประสบผลสำเร็จ จากภาพรวมของสมรรถนะทำให้มีความ

เข้าใจองค์รวมและส่วนประกอบของสมรรถนะ การศึกษาทำความเข้าใจ การประเมิน และการออกแบบสมรรถนะที่เหมาะสมสำหรับนักพัฒนารัพยากรมนุษย์ จึงต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในตัวแบบภูเขาน้ำแข็งดังกล่าวให้ครบถ้วน²

ประเทศไทยได้มีการปฏิรูปและปรับเปลี่ยนอย่างเป็นระบบขนานใหญ่ จึงได้มีการจัดทำ “ยุทธศาสตร์ชาติ” เพื่อเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะยาว ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของประเทศในทุกภาคส่วนและนำพาประเทศให้หลุดพ้นจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงสามารถรับมือกับภัยคุกคามและบริหารจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถเปลี่ยนผ่านประเทศไทยไปพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ใหม่ของโลกได้ โดยกำหนดวิสัยทัศน์ให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมียุทธศาสตร์ที่จะใช้เป็นกรอบแนวทางการพัฒนาในระยะ 20 ปี ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ยุทธศาสตร์การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง มีการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” และปรับเปลี่ยนจากการให้บริการพื้นฐานเป็นบริการที่ต้องใช้ทักษะขั้นสูง โดยโมเดลประเทศไทย 4.0 เป็นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตภาคอุตสาหกรรม ไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Innovation Drive Economy) โดยต้องขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติที่สำคัญ ได้แก่ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบ ใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบันไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องมีรายได้มากขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เปลี่ยนจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแบบเดิม (Traditional SMEs) ที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูงและวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนด้วย (Innovation Driven Enterprises: IDE) เปลี่ยนจากการให้บริการแบบเดิม (Traditional Services) ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่การบริการที่สร้างมูลค่าสูง (High Value Services) และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญและทักษะสูง และขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม³

² ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี, การพัฒนารัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 71-74

³ กระทรวงอุตสาหกรรม, ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579), 2559, หน้า1-4

2. การพัฒนาสมรรถนะ

สมรรถนะ Competency มักให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน เช่น บางท่านแปลว่า “ขีดความสามารถ” บางท่านแปลว่า “สมรรถนะ” หรือบางท่านแปลว่า “ศักยภาพ” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ มักจะอ้างอิงถึงความหมายหรือคำนิยามของ David C. McClelland ที่กล่าวว่า Competency คือ บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายใต้ บัณฑิตบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้บัณฑิตบุคคลนั้น สร้างผลการปฏิบัติงาน ที่ดีหรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนรับผิดชอบ ความสามารถตามกรอบแนวคิดเรื่องขีดความสามารถ อีกทั้งยังได้นิยามว่าสมรรถนะ (Competency) หมายถึง ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และความสามารถ (Abilities) ของมนุษย์ที่แสดงผ่านพฤติกรรม (Attributes) ในความเป็นจริงแล้ว ความสามารถของมนุษย์ โดยเฉพาะความสามารถซ่อนเร้น (Talent) มีอยู่อย่างมหาศาล เพียงแต่อาจยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างจริงจัง ซึ่งอาจจะเกิดจากหลายปัจจัย อาทิ ทัศนคติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว สอดคล้องกับทฤษฎีภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg) ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนเหนือผิวน้ำจะเป็นส่วนที่ง่ายต่อการบริหารและจัดการ เช่น ทักษะ และความรู้ ส่วนที่อยู่ใต้น้ำเป็นส่วนที่ซ่อนเร้นยากต่อการบริหาร และจัดการ เช่น ลักษณะนิสัย และทัศนคติ/ แรงจูงใจ เป็นต้น⁴

องค์ประกอบของ Competency หลักตามแนวคิดของ McClelland มี 5 ส่วน คือ 1) ความรู้ (Knowledge) คือ ความรู้เฉพาะในเรื่องที่ต้องรู้ เป็นความรู้ที่เป็นสาระสำคัญ เช่น ความรู้ด้านเครื่องยนต์ เป็นต้น 2) ทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ต้องการให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะทางคอมพิวเตอร์ ทักษะทางการถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น ทักษะที่เกิดได้นั้นมาจากพื้นฐานทางความรู้และสามารถปฏิบัติได้อย่างแคล่วคล่องว่องไว 3) ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self -Concept) คือ เจตคติ ค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตน หรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น เช่น ความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น 4) บุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น เช่น คนที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ หรือมีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นต้น 5) แรงจูงใจ/เจตคติ (Motives/Attitude) เป็นแรงจูงใจหรือแรงขับภายใน ซึ่งทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายหรือมุ่งสู่ความสำเร็จ เป็นต้น⁵

ประเภทของสมรรถนะ มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ทรรศนะที่แตกต่างกันออกไปดังนี้ ณรงค์วิทย์ แสนทอง ได้แบ่งสมรรถนะออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) สมรรถนะหลัก (Core competency) หมายถึง บุคลิกลักษณะ ของคนที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ความเชื่อ และอุปนิสัย ของคนในองค์กร โดยรวมที่จะช่วยสนับสนุนให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตาม วิสัยทัศน์ได้ 2) สมรรถนะตามสายงาน (Job competency) หมายถึง บุคลิก ลักษณะของคน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ความเชื่อ และอุปนิสัย ที่จะช่วยส่งเสริมให้คนนั้นๆ สามารถสร้างผลงานในการปฏิบัติงาน ตำแหน่งนั้นๆ ได้สูงกว่ามาตรฐาน 3) สมรรถนะส่วนบุคคล (Personal competency) หมายถึง บุคลิก ลักษณะของคน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ความเชื่อ และ อุปนิสัย ที่ทำให้บุคคลนั้นมีความสามารถในการทำสิ่งใด สิ่งหนึ่ง ได้โดดเด่นกว่าคนทั่วไป เช่น สามารถอาศัยอยู่กับแมงป่องหรืออสรพิษได้ เป็นต้น ซึ่ง เรามักจะเรียกสมรรถนะส่วนบุคคลว่าความสามารถพิเศษส่วนบุคคล สำหรับจิระประภา อัครบวร กล่าวว่า สมรรถนะในตำแหน่งหนึ่งๆ จะ

⁴ สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, Competency: เครื่องมือในการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์, เอกสารความรู้ สตร, 2553, หน้า 11

⁵ ก้องเกียรติ ลีกฤษ, การจัดการความรู้กับสมรรถนะบุคลากรของกรมช่างโยธาทหารเรือ กองทัพเรือ, วิทยานิพนธ์นี้เป็นสาระสำคัญของการศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, 2561, หน้า 51

ประกอบไปด้วย 3 ประเภท ได้แก่ 1) สมรรถนะหลัก (Core competency) คือ พฤติกรรมที่ดี ที่ทุกคนในองค์กรต้องมี เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมและหลักนิยมขององค์กร 2) สมรรถนะบริหาร (Professional competency) คือ คุณสมบัติ ความสามารถด้านการบริหารที่บุคลากรในองค์กรทุกคนจำเป็นต้องมี ในการทำงานเพื่อให้งานสำเร็จและสอดคล้องกับแผนกลยุทธ์ วิสัยทัศน์ขององค์กร 3) สมรรถนะเชิงเทคนิค (Technical competency) คือ ทักษะ ด้านวิชาชีพที่จำเป็นในการนำไปปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ ซึ่งจะแตกต่างกันตามลักษณะงาน โดยสามารถจำแนกได้ 2 ส่วนย่อย ได้แก่ สมรรถนะเชิงเทคนิคหลัก (Core technical competency) และสมรรถนะเชิงเทคนิคเฉพาะ (Specific technical competency)⁶

ประโยชน์ของสมรรถนะ นักวิชาการ นิสิตาร์ก เวชยานนท์⁷ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการนำเอาแนวคิดสมรรถนะ มาใช้ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ไว้มี 9 ประการ คือ

1. ช่วยในการปรับปรุงกระบวนการจัดสรรบุคลากร
2. ช่วยในการปรับปรุงการประเมินศักยภาพของบุคลากร
3. ช่วยพัฒนากระบวนการปรับปรุงผลการปฏิบัติงาน
4. ช่วยปรับปรุงกระบวนการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพสูง
5. ช่วยให้พนักงานมีการประเมินและการพัฒนาตนเอง
6. เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการอบรมและชี้แนะแก่พนักงาน
7. ช่วยพัฒนาและเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้แข็งแกร่ง
8. ช่วยสร้างทีมงานที่ประสบความสำเร็จ
9. ช่วยให้การออกแบบงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาสมรรถนะ (Competency Development) การพัฒนาระบบสมรรถนะนั้นจะต้องมีกรอบแนวคิดพื้นฐานและวัตถุประสงค์หรือที่มาในการพัฒนาสมรรถนะ ซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ ความต้องการขององค์กร วัฒนธรรมองค์กร ที่มีความแตกต่างกันที่กำหนดมาจากวิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) ยุทธศาสตร์ (Strategy) ค่านิยม (Value) วัฒนธรรมองค์กร (Corporate Culture) หรือพฤติกรรมที่องค์กรคาดหวัง หรือปรารถนาให้บุคลากรประพฤติปฏิบัติ (Behavior Desirable) หลังจากนั้นจึงกำหนด สมรรถนะขององค์กร (Organizational Competency) หรือทิศทาง เป้าหมาย ที่องค์กรต้องการบรรลุเพื่อสร้างความแตกต่างหรือโดดเด่นกว่าองค์กรคู่แข่ง ในขั้นตอนต่อมาองค์กรนั้น ๆ ต้องกำหนด สมรรถนะของบุคลากร (Employee Competency) ซึ่งประกอบด้วยสมรรถนะหลัก (Core Competency) สมรรถนะตามสายวิชาชีพ (Functional Competency) สมรรถนะร่วมของทุกตำแหน่งในกลุ่มงาน/สายวิชาชีพ (Common Functional Competency) และสมรรถนะเฉพาะตำแหน่งในกลุ่มงาน/สายวิชาชีพ (Specific Functional Competency) เพื่อนำมาวิเคราะห์ และการประเมินเพื่อหาความแตกต่างของสมรรถนะที่ต้องการ และนำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะ และขั้นสุดท้ายก็คือการนำระบบสมรรถนะที่ได้รับการพัฒนาแล้วไปเป็นพื้นฐานในการบริหารทรัพยากรบุคคลในด้านต่าง ๆ ขององค์กร เช่น การสรรหาและคัดเลือกบุคลากร การฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาความก้าวหน้าในสายอาชีพ การวางแผนการสืบทอด ตำแหน่ง และการจ่ายค่าตอบแทน เป็นต้น เมื่อบุคลากรขององค์กรมีสมรรถนะสูงขึ้นก็จะ

⁶ สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, Competency: เครื่องมือในการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์, เอกสารความรู้ สตร, 2553, หน้า 14-15

⁷ นิสิตาร์ก เวชยานนท์, Competency Based Approach, (กรุงเทพมหานคร: กราฟิโก ซิสเต็มส์, 2549), หน้า 32

ทำให้ ปฏิบัติงานได้บรรลุผลสำเร็จ สุดท้ายก็จะส่งผลให้องค์กรมีผลการดำเนินงานที่บรรลุเป้าหมาย และประสบความสำเร็จ (Excellence Performance)⁸

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ เช่น Smith ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่าหมายถึง โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้จัดให้มีขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและผลกำไรของบุคคล เช่นเดียวกับ Gilley, Eggland และ Maycunich ที่มองการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรม โดยได้ให้ความหมายว่าหมายถึง กระบวนการที่เป็นไปเพื่อการเรียนรู้ การเพิ่มผลงาน และการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ โดยผ่านกิจกรรมความคิดริเริ่มและกิจกรรมทางการบริหาร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในงาน ศักยภาพในคน รวมทั้งความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว จากความหมายทั้งสองจะเห็นได้ว่ามีการมองการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการดำเนินการต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามกระบวนการ โดยมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้มองการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการ เช่น Harrison และ Kessels กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในองค์การ ประกอบด้วย การวางแผน และการสนับสนุนอย่างซ้ำซ้ำนาคัญ เพื่อจัดให้มีการเรียนรู้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กระบวนการสร้างความรู้และจัดประสบการณ์ใหม่ ๆ ทั้งในสถานที่ปฏิบัติงานและนอกสถานที่เพื่อให้องค์กรก้าวหน้าและเพิ่มขีดความสามารถของพนักงานโดยการนำเอาความสามารถ การปรับตัว การร่วมมือ และกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ในการทำงาน เพื่อให้เกิดการปรับปรุงการทำงาน และให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขององค์การ ส่วนนักวิชาการที่ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่กว้างออกไปคือ Kessek และ Block ให้ความหมายว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการปรับปรุงการปฏิบัติงานในระดับบุคคล ทีมและองค์การ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเป็นการผลานการพัฒนาทั้งในระดับบุคคล การพัฒนาอาชีพการจัดการผลการปฏิบัติงาน การพัฒนาองค์การกับเป้าหมายเชิงกลยุทธ์และวัตถุประสงค์ขององค์การเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกับ Mondy และ Mondy กล่าวว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นหน้าที่หลักของการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ไม่ใช่แค่เพียงการฝึกอบรม แต่ยังหมายความรวมถึงการวางแผนอาชีพของแต่ละบุคคล การพัฒนากิจกรรม และการประเมินผลงาน⁹

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจาก “คน” เป็นทรัพยากรที่สำคัญขององค์การเกี่ยวกับการเรียนรู้และการปรับปรุงการปฏิบัติงานในระดับบุคคล ทีมและองค์การที่จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้เกิดความรู้ ความสามารถ นำไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงานควบคู่กันไป โดยมีวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการต่าง ๆ เช่นการฝึกอบรม การสอน การดูงาน การให้ความรู้หรือวิธีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรนั้นๆ มีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้นทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี

⁸ จูติพัฒน์ พิษณุธาดาพงษ์, ยุทธวิธีการใช้ระบบสมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อผลักดันองค์กรสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง, วารสารดำรงราชานุภาพ, (กรกฎาคม – กันยายน 2549), หน้า 33-34

⁹ สกล บุญสิน, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระบบการคมนาคมขนส่งทางรางของไทย, วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 15(2) (กรกฎาคม-ธันวาคม), 2560, หน้า 82-83

4. ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือหรือทฤษฎีเข้ามาช่วย เพราะเครื่องมือและทฤษฎีเป็นตัวช่วยสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดทิศทางในการดำเนินการทำให้เกิด กระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยการนำทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาสังเคราะห์และบูรณาการ นักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ส่วนใหญ่จึงเห็นว่าทฤษฎีเป็นต้นแบบที่สามารถนำไปสร้างรูปแบบกระบวนการพัฒนาได้เพราะทฤษฎีต่างๆ ถูกสร้างมาจากพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระบบธรรมชาติแต่ทุกทฤษฎีที่ถูกสร้างขึ้นไม่ว่าจะสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้เพราะทฤษฎีแต่ละทฤษฎีมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของตัวมันเอง เช่น ตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ริชาร์ดโบยาซีส (Richard Boyazis)¹⁰ นิยามว่าสมรรถนะ หมายถึง คุณลักษณะฐานรากของบุคคลอันเป็นบุคลิกภาพเฉพาะตนที่ทำให้เขาสามารถทำงานสำเร็จและ สามารถปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้เหนือกว่าผู้อื่น ซึ่งคุณลักษณะฐานรากดังกล่าวประกอบไปด้วย 5 ส่วนที่สำคัญโดยสามารถเทียบเคียงไว้ในตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 1: แสดงคุณลักษณะหรือสมรรถนะของคนทั่วไปผ่านทฤษฎีตัวแบบภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model of competency)¹¹

จากรูปภาพที่ 1 ในตัวแบบภูเขาน้ำแข็งหรือ Iceberg Model ส่วนที่ 1 คือส่วนที่โผล่เหนือน้ำและอยู่ในระดับบนสุด คือส่วนที่มองเห็นได้โดยง่ายได้แก่ทักษะ (Skill) ซึ่ง หมายถึงความสามารถของบุคคลที่แสดงออกทั้งทางกายและความคิด ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่อยู่ใต้น้ำ ที่สามารถมองเห็นได้ง่ายอีกส่วนหนึ่งคือ ความรู้ของแต่ละบุคคล (Knowledge) หมายถึงข้อมูลที่แต่ละบุคคลมีในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนที่ 3 เป็นส่วนที่อยู่ใต้น้ำ เป็นองค์ประกอบของสมรรถนะที่มองเห็นได้ยากได้แก่ มโนภาพแห่งตนของแต่ละบุคคล (Self Concept) ก็นับรวมถึงทัศนคติค่านิยม และความเชื่อ ภาพลักษณ์ส่วนบุคคล เกี่ยวกับตนเอง เช่น ความมั่นใจในตนเอง มุมมองเกี่ยวกับตนเอง การรับรู้ตนเองของแต่ละบุคคล ส่วนที่ 4 บุคลิกลักษณะ (Traits/Core personalities) หมายถึง ส่วนที่เป็นคุณลักษณะเชิงกายภาพ และ รูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์กับสถานการณ์หรือ

¹⁰ ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 71-74.

¹¹ ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559)

ข้อมูลข่าวสารที่ถาโถมเข้ามาอย่างสม่ำเสมอ เช่นการ ควบคุมอารมณ์และมีปฏิกิริยาโต้ตอบเมื่อประสบกับ เหตุการณ์ที่ซับซ้อนและกดดัน ส่วนที่ 5 เป็นส่วน ที่อยู่ลึกที่สุดขององค์ประกอบที่อยู่ใต้น้ำคือแรงขับเบื้องลึก (Motive) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ที่บุคคลจะใช้เป็นตัวผลักดันหรือขับเคลื่อนความต้องการของเขาให้ไปสู่การ กระทำอยู่เป็นประจำ สม่ำเสมอ แรงขับนี้จะทำหน้าที่เรียกว่าจะตัดสินใจเดินทางหรือทำการใด ๆ เพื่อให้ได้รับ ผลสัมฤทธิ์ ตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่ หากผู้ใดมีแรงผลักดันเบื้องลึกสูงบุคคลผู้นั้นจะพยายามทุกวิถีทางอย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งที่จะทำให้ตนเองประสบผลสำเร็จ จากภาพรวมของสมรรถนะทำให้มีความเข้าใจองค์รวมและ ส่วนประกอบของสมรรถนะ การศึกษาทำความเข้าใจ การประเมิน และการออกแบบสมรรถนะที่เหมาะสม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งจะใช้วิธีการใดนั้นให้คำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละ องค์การ เช่น การฝึกอบรม การศึกษา การพัฒนา การพัฒนาอาชีพ และกิจกรรมการพัฒนาองค์กร

5. กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ขั้นตอนการดำเนินงานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิด เกี่ยวกับวิธีการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถจำแนกออกเป็น 3 แนวทาง¹² คือ

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการดำเนินให้บุคลากรได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้ในช่วง ระยะเวลาหนึ่ง เพื่อนำมาปรับปรุงความสามารถในการทำงาน ประกอบด้วย

1.1 การฝึกอบรม (Training) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ มุ่งเน้นเกี่ยวกับงานที่ ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน เป้าหมายคือการยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ ของพนักงานในขณะนั้นให้ สามารถทำงานในตำแหน่งนั้นๆ ได้ ผู้ที่ผ่านการอบรมไปแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

1.2 การศึกษา (Education) การศึกษานับว่าเป็นวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยตรง เพราะการให้การศึกษาเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทศนคติ ตลอดจนเสริมสร้างความสามารถในการ ปรับตัวในทุก ๆ ด้านให้กับบุคคล ถ้าพิจารณาในแง่องค์กรแล้ว การศึกษาจะเน้นการเตรียมพนักงานสำหรับ ในอนาคต เพื่อเตรียมพนักงานให้มีความพร้อมที่จะทำงานตามความต้องการขององค์กรในอนาคต หรืออีก กรณหนึ่ง การให้การศึกษาสามารถใช้เพื่อเตรียมพนักงานเพื่อการเลื่อนตำแหน่งงานใหม่ซึ่งอาจต้องใช้ระยะ เวลานาน

1.3 การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการปรับปรุงองค์กรให้มีประสิทธิภาพ เป็น กิจกรรมการเรียนรู้ที่ไม่ได้มุ่งเน้นที่ตัวงาน แต่มีจุดเน้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการต้องการ การ พัฒนาองค์กรนั้นเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับองค์กรเพื่อการปฏิบัติงานขององค์กรในอนาคต เพื่อให้ สอดคล้องกับเทคโนโลยีรวมทั้งสิ่งแวดล้อม ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นการนำกิจกรรมที่มีการกำหนดและวางรูปแบบอย่างมีระบบมาใช้ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ และปรับปรุงพฤติกรรมของพนักงานให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นการพัฒนา ใน ส่วน คือ

2.1 การพัฒนาบุคคล (Individual Development) ความจำเป็นในระดับบุคคล ในการเรียนรู้ และการพัฒนาตามที่ Barrow and Loughlin กล่าวว่า องค์กรจำเป็นต้องให้พนักงานเพิ่มพูนความรู้และ ความสามารถในสิ่งต่อไปนี้ กล่าวคือ

¹² ดำเนิน หมายดี และ วิไลวรรณ บันวัง, กลยุทธ์แนวพุทธกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยุคไทยแลนด์ 4.0, วารสาร มหาจุฬาฯ วิทยาเขตแพร่. ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562), หน้า 8-9

ประการแรก ควรให้การศึกษาแก่พนักงานเพื่อให้พนักงานสามารถปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และให้เขาเกิดความเข้าใจในบทบาทของตนที่พึงปฏิบัติให้กับองค์กรและสามารถตัดสินใจในการทำงานได้อย่างเหมาะสม

ประการที่สอง องค์กรต้องการให้พนักงานมีการเพิ่มพูนความรู้และทักษะใหม่ๆ และมีความสามารถในการปรับตัวได้ทันต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลง โดยการเรียนรู้ การพัฒนาความสามารถของตนเองและจะต้องมีการพัฒนาทักษะต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และทันสมัยอยู่เสมอ

ประการที่สาม องค์กรต้องการให้พนักงานมีความสามารถในการทำงานในโครงสร้างแบบแบนราบและมีสายการบังคับบัญชาที่สั้นกระชับ การทำงานที่มีการควบคุมดูแลไม่มากนัก การมีวัตถุประสงค์และการตรวจสอบการทำงานของตนเอง ตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดด้วยตนเอง

ประการที่สี่ องค์กรต้องการให้พนักงานมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับลูกค้าการประสานงานระหว่างแผนกต่างๆ และมีทักษะทางด้านมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี นอกจากนี้ บุคลากรในองค์กรยังจำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นในการทำงานมีความสามารถในการจัดการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นและดำเนินการจัดการกับงานใหม่ๆ อีกทั้งบุคลากรจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ตนเองให้มากขึ้นอีกด้วย บุคลากรจะต้องพัฒนาตนเองให้มีลักษณะเป็นผู้ที่สามารถทำงานได้ทันที

2.2 การพัฒนาสายอาชีพ (Career Development) เป็นหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายองค์กรและฝ่ายพนักงานด้วย ในส่วนของพนักงานแต่ละคนจะต้องยอมรับว่าตนมีหน้าที่ในการพัฒนาสายงานอาชีพของตนด้วย โดยต้องคอยประเมินตนเองอยู่เสมอและปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ เพื่อให้ตนเองก้าวขึ้นไปในสายงานอาชีพการพัฒนาสายงานอาชีพ จะเน้นโอกาสในงานอาชีพที่ตอบสนองความสนใจและความต้องการส่วนบุคคล และความต้องการขององค์กรให้สอดคล้องกัน โดยที่องค์กรจะต้องกำหนดแผนพัฒนาสายงานและการจัดการสายงานของบุคลากร โดยอาศัยแผนปฏิบัติการทรัพยากรมนุษย์ที่ได้รับการวางแผนไว้เรียบร้อยแล้วมาเป็นแนวทางการดำเนินการ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสายงานอาชีพจะมีความแตกต่างกับการพัฒนาบุคคล เพราะการพัฒนาสายงานอาชีพเน้นที่ประสิทธิภาพของงานระยะยาวและมุ่งความสำเร็จของบุคคลเป็นสำคัญ กล่าวได้ว่า การพัฒนาสายงานอาชีพ คือการพัฒนาส่งเสริมให้พนักงานพัฒนาตนเองตลอดชีวิตการทำงาน ดังนั้น การเลือกอาชีพงานจึงต้องจัดทำเป็นกระบวนการไม่ว่าจะมีโอกาสก้าวหน้าหรือไม่ก็ตาม บุคคลจะต้องพัฒนาสายงานอาชีพทุกขั้นตอนตลอดชีวิตการทำงาน ซึ่งเมื่อบุคคลเข้าเป็นสมาชิกในองค์กรก็ย่อมต้องการความเจริญก้าวหน้าในสายงานอาชีพของตนเอง จะเห็นได้ว่า การพัฒนาสายงานอาชีพ จึงเป็นความรับผิดชอบและความมุ่งหมายร่วมกันทั้งองค์กรและบุคลากร

2.3 การพัฒนาองค์กร (Organization Development) การพัฒนาองค์กร มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพและปรับปรุงสุขภาพขององค์กรให้แข็งแกร่งสมบูรณ์ยิ่งกว่าเดิม นอกจากนี้การพัฒนาองค์กรจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้เกิดขึ้นในจุดใดจุดหนึ่ง แต่จะต้องเป็นไปทั่วทั้งระบบขององค์กร และการพัฒนาองค์กรจะต้องคำนึงถึงการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม ซึ่งจะต้องเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงที่ความคิดของคนในองค์กรเสียก่อน เมื่อคนในองค์กรเปลี่ยนแปลงความคิดแล้วย่อมจะช่วยส่งผลเชื่อมโยงไปยังการปรับเปลี่ยนโครงสร้างในการทำงานและปรับเปลี่ยนการใช้เทคโนโลยี

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ซึ่งหลักการนี้จะเป็นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้และงานเข้าด้วยกันซึ่งสามารถรวมกันได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบใน ส่วน คือ ในระดับบุคคล (Individual) ระดับกลุ่ม หรือทีมผู้ปฏิบัติงาน (Work groups or teams) และระดับระบบโดยรวม (The system) และกระบวนการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท

คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์ การเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน และการเรียนรู้เพื่อเตรียมตัวสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

6.การนำสมรรถนะมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การนำสมรรถนะมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในงานทรัพยากรบุคคลได้ ดังนี้

1. นำมาใช้ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากร (Recruitment and Selection) เพื่อให้ได้คุณสมบัติของผู้ที่มาปฏิบัติงานในตำแหน่งงาน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการวางแผนในการคัดเลือกพนักงานโดยพิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัครงานให้ตรงกับสมรรถนะของตำแหน่งงานและใช้สมรรถนะเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้สมัครงานให้เป็นแบบแผนเหมือนกันทั้งองค์กร

2. นำมาใช้เพื่อพัฒนาการจัดทำเส้นทางอาชีพ (Career Path) นำเอาข้อมูลของสมรรถนะที่นำมาได้ทำการประเมินหาช่องว่างสมรรถนะเพื่อทำ การวางแผนเส้นทางอาชีพ สร้างหลักสูตรอบรมเพื่อลดช่องว่างสมรรถนะของพนักงานในองค์กรให้อยู่ในระดับความคาดหวัง (Expectation) ขององค์กรหรือเพื่อการพัฒนาสมรรถนะของพนักงานให้สูงขึ้น

3. การประเมินผลงาน (Performance Management) เพื่อปรับขึ้นค่าตอบแทน หรือการเลื่อนตำแหน่งของพนักงานโดยการพิจารณาระดับสมรรถนะของพนักงาน หากอยู่ในเกณฑ์หรือระดับความคาดหวังของบริษัทก็สามารถพิจารณาปรับขึ้นค่าตอบแทนหรือเลื่อนตำแหน่งให้แก่พนักงาน

4. การจัดทำเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพ (Career Path) เมื่อสามารถหาสมรรถนะของพนักงานในแต่ละตำแหน่งแล้ว สามารถทราบถึงความรู้ความสามารถหรือสมรรถนะที่จำเป็นในตำแหน่งต่างๆ ของสายอาชีพนั้นทำให้พนักงานสามารถเตรียมตัวในการพัฒนาสมรรถนะเพื่อที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงกว่า

5. พัฒนาบุคลากรรายบุคคล (Individual Development) ข้อมูลสมรรถนะหลังจากทำการประเมินจะทำให้ทราบถึงช่องว่างสมรรถนะของพนักงานแต่ละคนว่าคนไหนที่จำเป็นต้องเสริมความรู้ความสามารถในส่วนใดเพื่อให้พนักงานคนนั้นสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การโยกย้าย การเลิกจ้าง การเลื่อนตำแหน่ง (rotation termination and promotion) การทราบสมรรถนะของแต่ละคนทำให้สามารถบริหารงานบุคคลเกี่ยวกับการโยกย้าย การเลิกจ้าง และการเลื่อนตำแหน่งได้ง่ายและเหมาะสม¹³

7. การพัฒนาประเทศไทย 4.0

หากย้อนไปในอดีต ประเทศไทยเคยเป็นประเทศที่ยากจนและพัฒนาสู่ประเทศที่มีรายได้ปานกลางเป็นระยะเวลากว่า 20 ปี แต่ประเทศก็ยังไม่สามารถที่จะก้าวขึ้นไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง เพราะติดอยู่ในกับดัก ที่เรียกว่า “กับดักประเทศรายได้ปานกลาง” แม้ว่าประเทศไทยจะมีการปรับโมเดลเศรษฐกิจอยู่หลายครั้ง เริ่มจากประเทศไทย 1.0 เน้นการเกษตรเป็นหลัก หรือเป็นสังคมเกษตรกรรม ประเทศไทย 2.0 เน้นอุตสาหกรรมเบา แรงงาน ราคาถูก โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มี ประชากรเริ่มมีการศึกษามากขึ้น ประเทศไทย 3.0 เน้นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก เช่น รถยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ อุปกรณ์ต่างๆ โดยใช้ต้นทุนและ

¹³ ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และ จินตกานต์ สุธรรมดี, การประยุกต์ใช้สมรรถนะ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน, 2560. หน้า 262

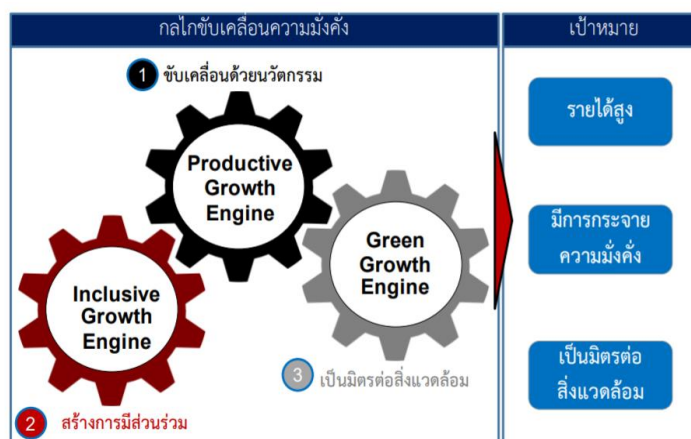
เทคโนโลยีจากต่างประเทศ ดังนั้น ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องก้าวไปอีกขั้น คือ ไปสู่ประเทศไทย 4.0 เป็นประเทศที่มีรายได้สูง สามารถพึ่งพาตัวเองได้ และยกระดับให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วนั่นเอง ประเทศไทย 4.0 เป็นแนวคิดที่ต้องการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” หรือ “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 มิติ สำคัญ คือ 1) เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” 2) เปลี่ยนจากการเน้นภาคการ “ผลิตสินค้า” ไปสู่การเน้นภาค “บริการ” มากขึ้น 3) เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศไทยด้วยภาคอุตสาหกรรม ไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิด สร้างสรรค์ และนวัตกรรม ประเทศไทย 4.0 เป็นการพัฒนา “เครื่องยนต์เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจชุดใหม่” (New Engines of Growth) ด้วยการแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศที่มีอยู่ 2 ด้าน คือ “ความหลากหลายเชิงชีวภาพ” และ “ความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม” ให้เป็น “ความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน” ด้วยวิทยาการด้านความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา โดยเน้นใน 5 กลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย เพื่อเป็นแพลตฟอร์มในการสร้าง “New Startups” ในกลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ (Food, Agriculture & Bio-Tech) กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ (Health, Wellness & Bio-Med) กลุ่มเครื่องมืออุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม (Smart Devices, Robotics & Mechatronics) กลุ่มดิจิทัลเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่างๆ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว (Digital, IoT, Artificial Intelligence, & Embedded Technology) และกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง (Creative, Culture, & High Value Services)¹⁴

8. กลไกการขับเคลื่อนประเทศไทย 4.0

ในการที่ประเทศไทยจะสามารถก้าวข้าม 3 กับดักสำคัญในการพัฒนาประเทศ ที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน อันประกอบด้วย กับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) กับดักความเหลื่อมล้ำ (Inequality Trap) และกับดักความไม่สมดุลของการพัฒนา (Imbalance Trap) ประเทศไทยจำเป็นต้องต้องมีการสร้างโมเดลใหม่ในการพัฒนาประเทศขึ้นมา ซึ่งเป็นกลไกที่จะสามารถพัฒนาประเทศไทยให้หลุดพ้นทั้ง 3 กับดักพร้อมกับการนำประเทศมุ่งสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมได้จะปรับเปลี่ยนประเทศไทยให้ก้าวไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง ตลอดจนเป็นระบบเศรษฐกิจสีเขียวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยโมเดลการขับเคลื่อนประเทศไทย 4.0 จะประกอบด้วยกลไกในการขับเคลื่อนความมั่งคั่ง (Engines of Growth) ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังรูปภาพที่ 2

¹⁴ สุวิทย์ เมษินทรีย์, หนังสือพิมพ์ไทยรัฐออนไลน์, 2 พฤษภาคม 2559, เข้าถึง

<https://www.thairath.co.th/content/613903> เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2564

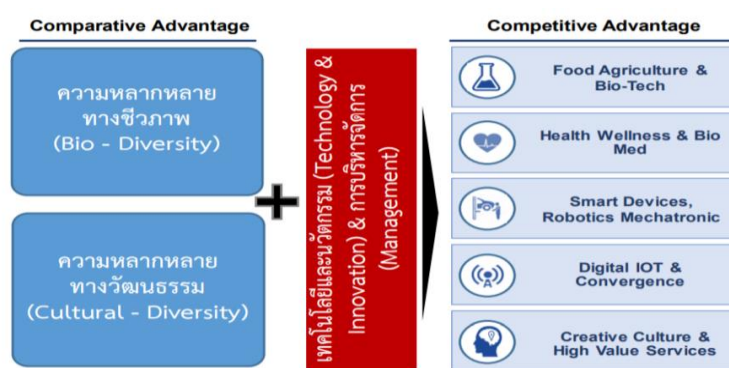
ภาพประกอบที่ 2: กลไกการขับเคลื่อนความมั่งคั่งของประเทศ¹⁵

จากภาพที่ 2 อธิบายได้ว่า กลไกการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เป็นกลไกขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม เพื่อกำหนดระดับผลิตภาพ (Productive Growth Engine) ที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ปัญญา เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อความพยายามในการก้าวข้าม “กับดักประเทศรายได้ปานกลาง” ที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ กลไกนี้ประกอบไปด้วยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในรูปแบบประชารัฐ การบริหาร จัดการ สมัยใหม่ การสร้างคลัสเตอร์ทางด้านเทคโนโลยี การพัฒนาขีดความสามารถในการวิจัยและพัฒนา การพัฒนา โมเดลธุรกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม กิจกรรมร่วมทุนรัฐและเอกชนในโครงการขนาดใหญ่ รวมถึงการ บ่มเพาะธุรกิจงานเทคโนโลยี เป็นต้น ในส่วนของกลไกการขับเคลื่อนด้วยการสร้างการมีส่วนร่วม เป็นกลไกขับเคลื่อนที่คนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง (Inclusive Growth Engine) เป็นการตอบโจทย ความพยายามในการก้าวข้าม “กับดักความเหลื่อมล้ำ” ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการกระจาย รายได้ การสร้างโอกาสและความมั่งคั่งอย่างเท่าเทียม และกลไกการขับเคลื่อนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เป็น กลไกการขับเคลื่อนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Green Growth Engine) เพื่อเป็นการตอบโจทยการ หลุดออกจากกับดักความไม่สมดุลของการพัฒนาระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากกลไกขับเคลื่อนเพื่อก้าวข้าม 3 กับดักที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังกล่าวด้วยความ ได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศไทยที่มีอยู่ในปัจจุบัน 2 ด้าน คือ ความหลากหลายเชิงชีวภาพและ ความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม ประเทศไทย 4.0 จึงแสวงหากลไกในการขับเคลื่อนความมั่งคั่ง (Engines of Growth) ชุดใหม่ โดยการแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศไทยให้เป็นความได้เปรียบใน แข่งขันผ่านการเติมความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี รวมถึงการบริหารจัดการ เพื่อต่อยอดความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ หรือการปรับโครงสร้างจากกลุ่มอุตสาหกรรมดั้งเดิม สู่กลุ่ม อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าและความซับซ้อนสูง ซึ่งขับเคลื่อนด้วย 5 กลุ่มเทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้แก่ กลุ่ม อาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ กลุ่มเครื่องมือ

¹⁵ กองยุทธศาสตร์และแผนงานยุทธศาสตร์, ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559, หน้า6-7

อุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตเชื่อมต่ออุปกรณ์ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว และกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรมและบริการที่มีมูลค่าสูงดังรูปภาพที่ 3

ภาพประกอบที่ 3: ความได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศ¹⁶

9. บทสรุป

การพัฒนาสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับยุคประเทศไทย 4.0 ตามนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้เป็น “ประเทศไทย 4.0” เศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม เทคโนโลยี และการบริการระดับสูง พบว่า ทรัพยากรมนุษย์ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในขับเคลื่อนให้องค์การประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ เนื่องจาก “คน” เป็นทรัพยากรที่สำคัญขององค์กรที่จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ให้เกิดความรู้ ความสามารถ นำไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการทำงานควบคู่กันไป ผ่านกระบวนการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นระบบ ในด้านความรู้ (Knowledge) คือ ความรู้เฉพาะด้านของบุคคล ด้านทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ต้องการให้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดจากการฝึกปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดความชำนาญ ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Attribute) คือ ทักษะ ค่านิยม และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตนเองหรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัวของบุคคล (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงบุคคลนั้น และด้านแรงจูงใจ (Motives) คือ สิ่งที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่มุ่งไปสู่เป้าหมายหรือมุ่งสู่ความสำเร็จโดยมีวิธีการพัฒนาในหลายกิจกรรม เช่นการฝึกอบรม การให้ความรู้ หรือวิธีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติ ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรนั้น ๆ มีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้นทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรนั้น ๆ มีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้นทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีในยุคประเทศไทย 4.0

การปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศตาม “ยุทธศาสตร์ชาติ” ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของประเทศในทุกภาคส่วนและนำพาประเทศให้หลุดพ้นจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงสามารถรับมือกับภัยคุกคามและบริหารจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถเปลี่ยนผ่าน

¹⁶ กองยุทธศาสตร์และแผนงานยุทธศาสตร์, ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579), กระทรวงอุตสาหกรรม, 2559, หน้า4-6

ประเทศไทยไปพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ใหม่ของโลกได้ มีการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าไปสู่สินค้าเชิง “นวัตกรรม” และปรับเปลี่ยนจากการให้บริการพื้นฐานเป็นบริการที่ต้องใช้ทักษะขั้นสูงไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Innovation Drive Economy) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องมีรายได้มากขึ้น และเป็นเกษตรกรแบบเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) เปลี่ยนจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแบบเดิม (Traditional SMEs) ที่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูงและวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนด้วย (Innovation Driven Enterprises: IDE) เปลี่ยนจากการให้บริการแบบเดิม (Traditional Services) ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่การบริการที่สร้างมูลค่าสูง (High Value Services) และเปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง และขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม ดังนั้นเมื่อมีการพัฒนาสมรรถนะของทรัพยากรมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคประเทศไทย 4.0 ก็จะทำให้ทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรนั้นๆ มีขีดความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้นทันต่อความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดียิ่งขึ้น

10. เอกสารอ้างอิง

กองยุทธศาสตร์และแผนงานยุทธศาสตร์. กระทรวงอุตสาหกรรม,ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม

ไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579). 2559

ก้องเกียรติ ลีกฤษ. การจัดการความรู้กับสมรรถนะบุคลากรของกรมช่างโยธาทหารเรือ กองทัพเรือ.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นสาระสำคัญของการศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, 2561

ฉัตรณรงค์ศักดิ์ สุธรรมดี และจินตกานต์ สุธรรมดี. การประยุกต์ใช้สมรรถนะ เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.

วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ปีที่11ฉบับที่1 มกราคม – มิถุนายน, 2560. หน้า 262

จิตติพัฒน์ พิษณุธาดางษ์. ยุทธวิธีในการใช้ระบบสมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อผลักดันองค์กรสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง. วารสารดำรงราชานุภาพ. (กรกฎาคม – กันยายน 2549), หน้า 33-34

ดำเนิน หมายดี และ วิไลวรรณ บันวัง. กลยุทธ์แนวพุทธกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ยุคไทยแลนด์ 4.0.

วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562), หน้า 8-9

นิสตากร เวชยานนท์, **Competency Based Approach**, กรุงเทพมหานคร: กราฟิโก ซิสเต็มส์, 2549

ศิริภัสสร วงศ์ทองดี. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2559,

สกล บุญสิน. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระบบการคมนาคมขนส่งทางรางของไทย. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 15(2) (กรกฎาคม-ธันวาคม), 2560, หน้า 82-83

สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. Competency: เครื่องมือในการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์. เอกสารความรู้ สตร, 2553

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

สุวิทย์ เมษินทรีย์. ไชรหส์ "ประเทศไทย 4.0" สร้างเศรษฐกิจใหม่ ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง.

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ. 2 พฤษภาคม 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2564 จากเว็บไซต์

<https://www.thairath.co.th/content/613903>

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. การปรับใช้สมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์. เอกสาร

ประกอบการสัมมนาเรื่องสมรรถนะข้าราชการ, พ.ศ. 2548

อาภรณ์ ภู่วิทยพันธ์. **Career development in practice**. กรุงเทพมหานคร. เอช อาร์ เซ็นเตอร์. 2547

เศรษฐศาสตร์การเมืองของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย

POLITICAL ECONOMY OF LOCAL GOVERNMENT IN MYANMAR

โอฬาร ถิ่นบางเตียว *

Olarn Thinbangtieo

Received: 2021-02-15

Revised: 2021-03-22

Accepted: 2021-04-30

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่น รูปแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย และวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย ผลการศึกษานี้พบว่า พัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 5 ช่วงเวลา ได้แก่ พัฒนาการระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยในยุคก่อนอาณานิคม (the Pre-colonial Period) ยุคอาณานิคม (The Colonial Era) ยุคหลังประกาศเอกราชและรัฐบาลพลเรือน (Independence and the Civilian Government) ยุครัฐบาลทหาร (The Military Coup Period) และยุคหลังรัฐธรรมนูญปี ค.ศ. 2008 หรือยุครัฐบาลปัจจุบัน ซึ่งพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยในแต่ละช่วงเวลา มีความเชื่อมโยงอยู่กับพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองร่วมอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากรูปแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองในระดับท้องถิ่นในปัจจุบันที่มาจากเงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจการเมืองที่สืบเนื่องมาจากอดีต โดยเฉพาะบทบาทของกองทัพกับความพยายามในการกำกับควบคุมผู้คน และชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่น ทำให้อำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่นมีอยู่อย่างจำกัด

ข้อจำกัดทางด้านอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นภายในโครงสร้างการปกครองของประเทศไทย รวมถึงการขาดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องต่าง ๆ ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะปัญหาของการรวมศูนย์อำนาจ (centralized) การตัดสินใจเชิงนโยบายหรือการดำเนินการโครงการต่าง ๆ ไว้ที่รัฐบาลกลาง การปฏิรูปเศรษฐกิจที่ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนและไม่สามารถกระจายผลประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง หรือปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ และชนกลุ่มน้อยที่สะท้อนผ่านความรุนแรง ที่ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาอยู่ถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: เศรษฐกิจการเมือง, การปกครองท้องถิ่น, ประเทศไทย

*

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, เบอร์โทร 081-6836901

E-mail: Olarn1977@gmail.com, olarn@go.buu.ac.th

ABSTRACT

This research aims to study the development of local governance, patterns of the structure, and roles of the local government as well as analysis of the political economy and the changing of local government in Myanmar. The research found that the development of local government system in Myanmar had divided into 5 periods: the development of local government system in Myanmar before the pre-colonial period, the colonial era, independence and the civilian government, the military coup period, and post-constitution era in 2008 (at the present). Due to the different periods of development of the local government system in Myanmar, there was the linkage dynamic of the political economy changed. It can be seen by the structures and the roles of recent local government that derived from the conditions of political economy in the past. In particular, the roles of the military attempted to regulate people, communities, and minorities at the local level. Consequently, the roles of local government and people's participation in Myanmar were limited. The limitations of the local government's role under the government structures in Myanmar and lacking contribution of people's participation emerged many troubles: centralized decision making, un-distributable interests throughout, the problems of the political economy of ethnicity, and minority violence. Recently, the whole problem still remained in Myanmar society.

Keywords: Political Economy, Local Government, Myanmar

1. บทนำ

การปกครองท้องถิ่น (local government) ถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับชาติ เนื่องการปกครองท้องถิ่นเป็นการปกครองที่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ตัดสินใจและมีส่วนร่วมต่อปัญหาของท้องถิ่นตนได้ เป็น “การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เห็นได้ชัด” (manifest political participation) ของการพัฒนาประชาธิปไตยประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา¹ หรือประเทศเมียนมา (Myanmar) มีประวัติศาสตร์ด้านการเมืองและการปกครองเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ โดยเฉพาะประเทศเมียนมาเคยผ่านการอยู่ภายใต้การปกครองจากอาณานิคมของอังกฤษ (a British colony) หลังจากสงครามพม่า-อังกฤษครั้งที่สาม (three Anglo-Burmese Wars) ในช่วงศตวรรษที่ 19 ก่อนที่ประเทศเมียนมาจะได้รับเอกราช (independence) ในปี พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ด้วยการเป็นประเทศที่ใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ไม่นานการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางการเมืองของเมียนมาเกิดขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์รัฐประหาร (coup d'état) เมื่อปี พ.ศ. 2505 (ค.ศ. 1962) อันนำมาสู่การปกครองระบอบเผด็จการทหาร (military dictatorship) ภายใต้พรรคสังคมนิยมพม่า (the Burma Socialist Programme Party)

¹ วีระ หวังสัจจะโชค และกัมปนาท เบ็ญจนาวิ. การมีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์ชาติกับการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ: ถอดบทเรียนประเทศโคลัมเบีย และมอลโดวาเกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติของไทย. ใน การประชุมวิชาการ สถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 19 ประจำปี 2560: หน้า 267-287.

ด้วยการนำของนายพล เนวิน (General Ne Win)² ภายหลังประเทศเมียนมาเข้าสู่การปกครองของโดยคณะทหาร ทำให้สภาพการเมืองและเศรษฐกิจภายในประเทศเกิดปัญหา มีความขัดแย้งทั้งในระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวข้องกับเรื่องชาติพันธุ์ (ethnic groups) ที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน จนประเทศเมียนมาถูกจัดว่าเป็นประเทศที่มีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนมากในอันดับต้นของโลก แม้ในปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) ประเทศเมียนมาจะเข้ามาเป็นสมาชิกขององค์การอาเซียน ประเทศเมียนมายังคงไว้ซึ่งระบอบการปกครองโดยคณะทหารเช่นเดิม โดยมีการเปลี่ยนแปลงเพียงการตั้งสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ (State Peace and Development Council: SPDC) ขึ้น ซึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศเมียนมาเป็นสำคัญ³

ปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศเมียนมาดำรงมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีสาเหตุจากการปกครองภายใต้ระบอบเผด็จการทหารที่มีคณะทหารใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐปกครองประเทศเมียนมาในทุกระดับและพื้นที่ ก่อนที่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางการเมืองของเมียนมาเกิดขึ้นอีกครั้งภายหลังมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2553 (ค.ศ. 2010) ซึ่งมีเหตุการณ์การคว่ำบาตรการเลือกตั้งโดยพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (the National League for Democracy: NLD) ของ ออง ซาน ซูจี (Aung San Suu Kyi) ซึ่งเป็นฝ่ายสนับสนุนประชาธิปไตย (pro-democracy) ในประเทศ ก่อนที่ในปีต่อมาพรรครัฐบาลของคณะทหารจะทำการยุติบทาทางการเมืองประเทศ และเข้าสู่กระบวนการปฏิรูปทางการเมือง (political reform) เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพการเมืองและสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศเมียนมาและนำไปสู่การลดมาตรการคว่ำบาตรทางการค้าทางเศรษฐกิจ และความร่วมมือจากต่างประเทศที่เคยมีต่อประเทศในช่วงที่มีการปกครองแบบเผด็จการทหาร ซึ่งเป็นระยะเวลาเกือบ 50 ปี โดยมีการจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้นครั้งแรกนับตั้งแต่ พ.ศ. 2505 (ค.ศ. 1962) ภายใต้การนำของพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย⁴ เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการเมืองของประเทศเมียนมาในช่วงปี พ.ศ. 2553-2558 (ค.ศ. 2010-2015) อันนำไปสู่การปฏิรูปทางการเมืองของประเทศเมียนมานั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากรัฐธรรมนูญของประเทศเมียนมา พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) (Constitution of the Republic of the Union of Myanmar 2008) อันเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐบาลทหารในช่วงนั้น ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์สำหรับการเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายโอนอำนาจให้กับรัฐบาลพลเรือนในนามที่นำโดยประธานาธิบดีเต็งเส่ง (Thein Sein) และพรรคสหสามัคคีและการพัฒนา (the Union Solidarity and Development Party: USDP) ซึ่งนำมาสู่การเลือกตั้งเมียนมาในปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015) พรรคของออง ซาน ซูจี ได้รับเสียงส่วนใหญ่ โดยที่พรรคของรัฐบาลทหารเดิมยังคงมีพลังและบทบาททางการเมืองของเมียนมาอยู่ ดังจะเห็นได้จาก

² Stokke, K. & Vakulchuk, R. and Overland, I. **Myanmar: A Political Economy Analysis**. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs. 2018. pp. 2 – 3; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2552.; BBC. (2018, 12 April). Myanmar country profile. Retrieved July 10, 2018, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-12990563>.

³ พรณชญา ศิริวรรณบุญ. “การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระบบการเมืองการปกครอง การเลือกตั้ง พรรคการเมือง และองค์กรจัดการเลือกตั้ง ของกลุ่มประเทศอาเซียน.” **วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 2558, 45 (2): หน้า 149-173.

⁴ พณิตา ไชยศรี. **ระบบการปกครองท้องถิ่น ประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน: สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. 2556, หน้า 20-25

จำนวนที่นั่งในรัฐสภาหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015)⁵ ปัจจุบัน การเมืองและการปกครองของประเทศเมียนมามีลักษณะเป็นรัฐเดี่ยว (Unitary state) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) บัญญัติให้รัฐบาลกลางมีอำนาจสูงสุด มีประธานาธิบดีแห่งสหภาพเมียนมาได้รับการเลือกตั้งมาจากสภาผู้แทนราษฎร (Pyithu Hluttaw/ House of Representatives) และสภาชาติพันธุ์ (Amyotha Hluttaw/ House of Nationalities) การปกครองระดับท้องถิ่นภายใต้รูปแบบรัฐเดี่ยวถือเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเพียงตัวแทนของรัฐบาลกลางเท่านั้น รัฐบาลแบ่งเขตการปกครอง โดยแต่ละเขตการปกครองจะส่งตัวแทนคือข้าราชการจากส่วนกลางไปประจำ เพื่อดูแล หรือดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายหรือคำสั่งของรัฐบาลกลาง โดยเขตการปกครองที่ถูกแบ่งโดยรัฐบาลกลาง⁶

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเมียนมาหลังการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมีแนวโน้มที่เติบโตขึ้นอย่างชัดเจน เป็นผลจากการผ่อนคลายมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากต่างประเทศและการเปิดให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนภายในประเทศของรัฐบาลเมียนมาเห็นได้จากตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (gross domestic product: GDP)⁷ ที่ขยายตัวขึ้นอย่างน่าสนใจ การเปลี่ยนผ่าน (transition) การปกครองที่มีแนวโน้มสู่ประชาธิปไตยในเมียนมาจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม แต่ในเศรษฐกิจการเมืองในระดับท้องถิ่น (local level) ก็ยังมีปัญหา ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองและกลุ่มทางการเมืองที่เป็นตัวแทนในการปกครองในระดับชาติ เป็นกลุ่มตัวแทนที่มีพื้นฐานมาจากองค์กร/พรรค/กลุ่มที่รวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง อย่างพรรคสหสามัคคีและการพัฒนา (USDP) ของนายเต็ง เส่ง มีพื้นฐานมาจากกองทัพและกลุ่มทหาร หรือพรรคขององ ซาน ซูจี กับพรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (NLD) ก็มีข้อเรียกร้องหรือแนวโน้มของพรรคในการเรียกร้องประชาธิปไตยและต่อต้านระบอบเผด็จการทหาร (pro-democracy) โดยใช้ออง ซาน ซูจี เป็นสัญลักษณ์ ทำให้การขึ้นมาเป็นรัฐบาลในสองช่วงเวลาที่แตกต่างกันของทั้งสองพรรคการเมืองข้างต้น ไม่สามารถแก้ไขที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นได้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านโครงสร้างเศรษฐกิจที่กระจายตัวไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ หรือการเมืองที่รัฐบาลกลางไม่สามารถเชื่อมโยงกับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน⁸ เช่น กรณีการดำเนินการทางทหารของรัฐบาลต่อชาวมุสลิมโรฮิงยา (Rohingya) เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากการยึดที่ดินที่เกิดขึ้นภายใต้การปกครองของทหารในช่วงก่อนการปฏิรูปการเมือง ทำให้การถือครองที่ดินของประชาชน เกษตรกรและภาคเอกชนตามพื้นที่ต่าง ๆ ยังไม่มีประสิทธิภาพ และเกษตรกรกับประชาชนยังต้องเผชิญกับการจับกุมโดย

⁵ Wilson, T. **Myanmar Political Reform: A Slow But Steady Transformation**. Retrieved July 10, 2018, from <http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/myanmars-political-reform-slow/>. 2017, 19 June.

⁶ ศูนย์พัฒนาการค้าและธุรกิจไทย ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ กรุงย่างกุ้ง สหภาพเมียนมา. (ม.ป.ป.). **ข้อมูลพื้นฐาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา**. วันที่ค้นข้อมูล 9 พฤษภาคม 2561, เข้าถึงได้จาก http://www.ditp.go.th/contents_attach/141175/141175.pdf.

⁷ Trading Economics. **Myanmar GDP: 1998-2018**. Retrieved July 10, 2018, from <https://tradingeconomics.com/myanmar/gdp>. 2018.

⁸ Egretreau, R. **Parliamentary Development in Myanmar: An Overview of the Union Parliament 2011–2016**. Yangon: Asia Foundation. 2017.

รัฐจากการถือครองที่ดินที่รัฐไม่ได้ให้การรับรองหรือภัยคุกคามจากต่างชาติที่เข้ามาลงทุนและดูดกลืนที่ดินของตนเองไป⁹

กลไกการแก้ไขปัญหาทางสังคมที่ผ่านมาของประเทศเมียนมาถูกรวมศูนย์การจัดการและการบริหารไว้ที่ส่วนกลาง จึงทำให้ปัญหาในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ยังคงไม่ได้รับการแก้ไขหรือมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ การพิจารณาภาพรวมของปัญหาของการเมืองการปกครองของประเทศเมียนมาจึงยังไม่เพียงพอต่อการพิจารณาปัญหาอย่างรอบด้าน จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงรากฐานของการพัฒนาการเมืองการปกครองประเทศอย่าง การปกครองท้องถิ่นของประเทศเมียนมาและการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงพิจารณาเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นของพื้นที่ต่าง ๆ ด้วยการศึกษาและตอบข้อสงสัยถึงประเด็นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาเป็นอย่างใด โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมามีรูปแบบอย่างไร และเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาอย่างไร ซึ่งจะเป็นตัวหนุนเสริมในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เบื้องหน้าและเบื้องหลังของประเทศเมียนมาได้เพิ่มมากขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้จะใช้กรอบการศึกษาแบบการเมืองท้องถิ่นแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy of local politics analysis) ซึ่งมีวิธีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ (historical) แบบองค์รวม (holistic) เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงต้นตอและผลลัพธ์ที่มีลักษณะของความขัดแย้ง (conflict) และการขัดกัน (contradiction) ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านการศึกษาเชิงวิพากษ์ (critical)¹⁰

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมา
- 2.2 เพื่อศึกษารูปแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมา
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมา

3. ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยจะเน้นศึกษาระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศเมียนมาภายใต้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางด้านเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น โดยเนื้อหาการศึกษาให้ความสำคัญกับการศึกษาเชิงโครงสร้างและเชิงตัวแสดง ผ่านกรอบการศึกษาวเคราะห์แบบการเมืองท้องถิ่นแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (political economy of local politics analysis) ของการปกครองท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น และในช่วงเวลาในการศึกษาจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศเมียนมาและเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่น¹¹

⁹ Human Rights Watch. Myanmar Events of 2018. Retrieved July 20, 2019, from <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/burma>, 2019.

¹⁰ โอฬาร ถิ่นบางเตียว, การเมืองท้องถิ่นไทย, (ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2560). หน้า 65-68

¹¹ Yin, R. K. *Case Study Research: Design and Methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, 2003.

4. ประโยชน์ที่คาดหวังจะได้รับ

4.1 การศึกษาสำรวจเกี่ยวกับระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศเมียนมาจะทำให้เห็นถึงสถานการณ์และแนวโน้มการปกครองท้องถิ่นที่เป็นรากฐานหนึ่งที่สำคัญของการเมืองของเมียนมา

4.2 ผลการศึกษาจะช่วยให้เข้าใจแง่มุมที่เป็นประโยชน์และแง่มุมที่เป็นปัญหาในเรื่องการปกครองท้องถิ่นของเมียนมา

4.3 การศึกษาจะมีส่วนในการช่วยเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการปกครองท้องถิ่นของเมียนมา รวมถึงความเข้าใจต่อเศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นเมียนมาที่มีอยู่ในสังคมไทยอยู่ปัจจุบัน

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแนวพรรณนา (Qualitative descriptive research) ผ่านกรอบแนวคิดเศรษฐกิจการเมืองของการเมืองการปกครองท้องถิ่น มีขั้นตอนกระบวนการศึกษา ดังต่อไปนี้

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยนี้รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านวิธีการในการรวบรวมเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการสำรวจเอกสาร (documentary research) ดังนี้

- เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น เอกสารทางราชการ ระเบียบ คำสั่ง นโยบาย ร่างกฎหมาย หรือสถิติที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่นของเมียนมา ฯลฯ

- เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นเอกสารที่ผ่านการวิเคราะห์ในรูปแบบต่างๆ เช่น บทความทางวิชาการ ข้อมูลทางสถิติ ตำราทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ งานวิจัย อินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น โดยการศึกษาครั้งนี้ จะอาศัยการสำรวจเอกสารจากทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศเมียนมาเพื่อรวบรวมข้อมูลให้สมบูรณ์ ซึ่งการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเฉพาะกรณี (Case study)¹²

5.2 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะใช้หลักการสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการตรวจสอบความถูกต้องโดยการเปรียบเทียบจากแหล่งข้อมูล (Triangulation of data sources) ด้วยวิธีการตรวจสอบด้านข้อมูลจากภายในประเทศเมียนมาและจากต่างประเทศ รวมถึงการเปรียบเทียบจากการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี (Triangulation of methods)

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้มีกรณีศึกษาเฉพาะของการปกครองส่วนท้องถิ่นเมียนมาเป็นหน่วยการวิเคราะห์หลัก (unit of analysis) และใช้การวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของการเมืองการปกครองท้องถิ่น ภายใต้ฐานของวิธีวิทยาแบบการวิเคราะห์และตีความผ่านบริบททางสังคม ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์และสภาพแวดล้อมภายในสังคมทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและ

¹² Phillips, E. M. & Pugh, D. S. How to do research. In **How to get a PhD: A handbook for students and their supervisors**. Berkshire: Open University Press. Publications, Inc, 2005. pp. 61-70.

วัฒนธรรมแบบองค์รวม (holistic) ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาในเชิงประวัติศาสตร์ (historical) ซึ่งการวิเคราะห์และตีความบริบททางสังคมจะพิจารณาทั้งในแง่ที่เป็นเหตุที่ส่งผลต่อ (cause-effect relationship)

6. สรุปข้อค้นพบจากการวิจัย

1. พัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทยเมียนมา การสำรวจการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศไทยเมียนมา เป็นการพิจารณาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (historical analysis) ซึ่งพัฒนาการตามประวัติศาสตร์ของระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทยเมียนมา มีสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองของเมียนมาอย่างไม่สามารถแบ่งแยกได้ ดังจะพิจารณาพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นใน 5 ช่วง ได้แก่

- ช่วงที่หนึ่ง ระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทยเมียนมายุคก่อนอาณานิคม การปกครองในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นการปกครองภายใต้ระบอบกษัตริย์ (monarchy) โดยมีการเปลี่ยนผ่านของการปกครองสามราชวงศ์ที่สำคัญ ประกอบด้วย ราชวงศ์พุกาม กับการปกครองในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 1587-1830 (ค.ศ. 1044-1287) ราชวงศ์ตองอู กับการปกครองในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2029-2295 (ค.ศ. 1486-1752) และราชวงศ์คองบอง หรืออลองพญา ที่ปกครองอยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2295-2428 (ค.ศ. 1752-1885) ซึ่งการปกครองในระดับท้องถิ่นเป็นการปกครองโดยผู้ปกครองในระดับท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาผ่านทางสายเลือดหรือเป็นผู้ปกครองตามจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น อย่างการมีผู้ปกครองหรือหัวหน้าในระดับหมู่บ้าน (ywa) หรือมีเจ้าเมือง (myo หรือ taik) ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ท้องถิ่นนั้น ดังเช่น การปกครองในระบบเจ้าฟ้า (Sawbwa) ของอาณาจักรฉาน ถือเป็น การปกครองตามจารีตประเพณีที่เกิดขึ้นในอาณาจักรฉาน ทั้งนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ จะเป็นในลักษณะผ่านการแลกเปลี่ยนและส่งบรรณาการให้ระหว่างกัน โดยมีสถาบันของคณะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรด้วย

- ช่วงที่สอง ระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทยเมียนมายุคเมืองขึ้นของอังกฤษ การขยายอำนาจการปกครองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษจากอินเดียสู่เมียนมา ถือเป็นความพยายามในการดูดกลืนทรัพยากรภายในพื้นที่ของเมียนมาโดยเฉพาะไม้สัก พืชเพาะปลูกต่าง ๆ รวมถึงการได้รับประโยชน์จากท่าเรือชายฝั่งในบริเวณพื้นที่ของเมียนมา ซึ่งการปกครองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษในเมียนมาใช้วิธีการแบบแบ่งแยกและปกครอง อันเป็นความพยายามในการลดโอกาสของการรวมกลุ่มของชาวเมียนมาในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อต่อต้านเจ้าอาณานิคมอังกฤษ ทั้งนี้การปกครองของเจ้าอาณานิคมอังกฤษยังคงอาศัยอำนาจตามจารีตประเพณีของผู้ปกครองท้องถิ่นเดิม ดังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ปกครองอังกฤษกับผู้ปกครองอย่างเจ้าฟ้าในอาณาจักรฉาน ซึ่งผู้ปกครองท้องถิ่นจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมและส่งข้อมูลไปยังข้าหลวงอังกฤษประจำเมียนมาในส่วนกลาง เพื่อแลกกับการคงไว้ซึ่งสถานภาพการปกครองของตนเองไว้ อย่างไรก็ตาม ด้วยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาของการดำรงชีพที่เลวร้ายลงเรื่อย ๆ ทำให้เกิดความพยายามในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมอังกฤษโดยกลุ่มผู้นำท้องถิ่นต่าง ๆ สถาบันพระสงฆ์ นักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไปในรูปแบบของกองทัพเพื่อเอกราชเมียนมาก่อนที่จะเปลี่ยนไปสู่การเป็นกลุ่มสันนิบาตเสรีชนต่อต้านฟาสซิสต์ในช่วงเวลาต่อมา โดยอาศัยเงื่อนไขของสงครามและการขยายอิทธิพลของประเทศญี่ปุ่นเป็นส่วนหนึ่งในการต่อต้านเจ้าอาณานิคมอังกฤษ

- ช่วงที่สาม ระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาร์ในยุคหลังประกาศเอกราชและรัฐบาลพลเรือน ภายหลังข้อตกลงปางโหลงกับความพยายามในการรวมชาติเป็นสหภาพ เมียนมา (Union of Burma) ในสังคมกลับพบกับปัญหาความขัดแย้งทั้งในระดับของรัฐบาลส่วนกลางจากการแย่งชิงอำนาจระหว่างกัน และในระดับท้องถิ่นกับความพยายามในการเรียกร้องอิสระและการปกครองโดยตนเองจากรัฐบาลกลาง แม้ความพยายามของรัฐบาลกลางในการใช้รัฐธรรมนูญ กฎหมาย หรือแม้แต่หลักการตามจารีตตามวิถีพุทธศาสนา แต่ก็ไม่สามารถนำไปสู่กระบวนการสร้างชาติ และสร้างความสงบในประเทศ

- ช่วงที่สี่ ระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาในยุคของรัฐบาลที่มาจากกองทัพและทหารจากเงื่อนไขของความขัดแย้งและความไม่สงบในพื้นที่ท้องถิ่นต่าง ๆ ได้เป็นเงื่อนไขที่กองทัพและทหารนำมาใช้เป็นข้ออ้างและสร้างความชอบธรรมในการปกครอง โดยเฉพาะการเปลี่ยนระบอบการปกครองสู่สังคมนิยมตามวิถีของเมียนมา (The Burmese Way to Socialism) ทำให้อำนาจของการปกครองส่วนกลางเหนือผู้ปกครองและการปกครองท้องถิ่นมีสูงมากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทของสภาพื้นฟูกฎหมาย และระเบียบแห่งรัฐที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐได้มีการรวมศูนย์อำนาจของการปกครองไว้ และเชื่อมโยงกับคณะผู้ปกครองที่ได้รับการแต่งตั้งโดยสภาส่วนกลางเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองในส่วนท้องถิ่น

- ช่วงที่ห้า ระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาในยุคปัจจุบัน การปกครองของคณะรัฐบาลทหารและกองทัพส่วนกลางของเมียนมาที่ยาวนาน ได้ถูกสั่นคลอนด้วยเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองที่ท้องถิ่นต่าง ๆ ได้รับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ความยากจน รวมถึงผลกระทบจากโครงการทางเศรษฐกิจของรัฐต่าง ๆ และยังสัมพันธ์กับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กับศาสนาที่เป็นส่วนสำคัญต่อการเกิดขึ้นของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2551 (ค.ศ. 2008) เพื่อลดกระแสการต่อต้านจากทั้งภายในประเทศในท้องถิ่นต่าง ๆ และภายนอกประเทศต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศในช่วงเวลาปัจจุบัน แม้จะเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลพลเรือน แต่ยังคงพบถึงบทบาทของกองทัพและการใช้ความอำนาจรวมศูนย์จากส่วนกลางต่อการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นด้วยความรุนแรง และไม่เท่าเทียมเป็นธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ จากพัฒนาการเปลี่ยนผ่านของระบบการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาอันเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองของเมียนมาแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงและเงื่อนไขที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองท้องถิ่นของเมียนมาในปัจจุบันอีกด้วย

2. รูปแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมา

จากพัฒนาการของระบบการปกครองท้องถิ่นและโครงสร้างของเศรษฐกิจการเมืองของเมียนมา ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสู่รูปแบบโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมาในปัจจุบัน โดยที่โครงสร้างการปกครองของประเทศเมียนมาแบ่งออกเป็นสถาบันที่ใช้อำนาจอธิปไตยของประเทศในส่วนกลางประกอบด้วย ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ซึ่งฝ่ายนิติบัญญัติเป็นแบบระบบสองสภา คือ สภาผู้แทนราษฎร และสภาชาติพันธุ์ ซึ่งทั้งสภาจะประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งหรือเป็นผู้แทนจากประชาชน กับสมาชิกที่มาจากการแต่งตั้งโดยผู้บัญชาการทหารสูงสุดหรือมาจากบุคลากรจากกองทัพ อำนาจหน้าที่ที่สำคัญของสมาชิกทั้งสองสภาคือ การเสนอชื่อและเลือกประธานาธิบดีของประเทศ ส่วนอำนาจหน้าที่ของฝ่ายบริหาร อันประกอบด้วย ประธานาธิบดีที่มีอำนาจในการแต่งตั้งรัฐมนตรีประจำกระทรวงต่าง ๆ และอำนาจในการแต่งตั้งมุขมนตรีประจำรัฐและเขตต่าง ๆ ในระดับ

ท้องถิ่น ส่วนรัฐมนตรีประจำกระทรวงของรัฐบาลกลางมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลกลาง รวมถึงหน้าที่ในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ในระดับท้องถิ่นตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด

สำหรับระบบการปกครองในระดับท้องถิ่นในประเทศเมียนมา รัฐธรรมนูญได้กำหนดแบ่งออกเป็น การปกครองแบบรัฐ จำนวน 7 แห่ง การปกครองแบบเขต จำนวน 7 แห่ง และเขตการปกครองพิเศษประจำเมืองหลวงเนปีดอร์ 1 แห่ง ซึ่งในแต่ละประเภทจะยังประกอบไปด้วยระดับของการบริหารอีก 4 ระดับ ประกอบด้วย จังหวัด เขตเมือง เมืองและเขตนอกหมู่บ้าน รวมถึงหมู่บ้าน ทั้งนี้จากโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของการปกครองส่วนกลาง แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างการปกครองของเมียนมาในลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจ ทั้งอำนาจในการแต่งตั้งคณะฝ่ายบริหารของรัฐและเขต และยังรวมถึงบทบาทของกองทัพจากส่วนกลางในการปกครองท้องถิ่นระดับต่าง ๆ

3. เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมา

การวิเคราะห์ถึงมิติทางด้านเศรษฐกิจการเมืองในระดับท้องถิ่นกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่น จากพัฒนาการและบริบทของระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศเมียนมาในปัจจุบัน จะพบถึงสามประเด็นที่สำคัญที่เป็นทั้งเงื่อนไขเชิงสาเหตุและเชิงผลลัพธ์ที่เชื่อมโยงต่อการเปลี่ยนแปลงของการเมืองและการปกครองท้องถิ่นในประเทศเมียนมา ซึ่งสามประเด็นดังกล่าวประกอบด้วย

- การเมืองท้องถิ่นภายใต้ระบอบการรวมศูนย์อำนาจ แม้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้รัฐบาลพลเรือนที่สนับสนุนการเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยและกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นได้เข้ามาทำหน้าที่ฝ่ายบริหาร แต่อย่างไรก็ตามปัญหาของความชัดเจนในการดำเนินการต่าง ๆ รวมถึงท่าทีของรัฐบาลกลางต่อนโยบายในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการรวมศูนย์อำนาจ และการพิทักษ์สถานะเชิงอำนาจของรัฐบาลส่วนกลางไว้ ด้วยเงื่อนไขดังกล่าวสนามการเมืองในระดับท้องถิ่นจึงเต็มไปด้วยการเชื่อมโยงการปกครองจากรัฐบาลหรือกองทัพส่วนกลางยังระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากคณะผู้แทนของรัฐบาลกลางที่มาจากการแต่งตั้งทั้งฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติระดับท้องถิ่น รวมถึงเครือข่ายของความสัมพันธ์ของรัฐบาลกลางกับกลุ่มผลประโยชน์ในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้น

- การปฏิรูปเศรษฐกิจ การเปลี่ยนทิศทางของรัฐบาลกลางของประเทศเมียนมาสู่การเปิดประเทศเพื่อรับการลงทุนและเงินทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิรูปเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลส่วนกลางของประเทศผ่านนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เขตเศรษฐกิจพิเศษ และการสัมปทาน ซึ่งการดำเนินการส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยรัฐบาลกลางทำให้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนถูกตัดขาด รวมถึงการรับรู้ถึงการตัดสินใจของรัฐก็มีอย่างจำกัด อันนำไปสู่ปัญหาของการถูกพรากสิทธิในทรัพยากร ที่ดิน รวมถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเองไปจากพื้นที่อยู่อาศัยเดิมที่ถูกแทนที่ด้วยโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐและบริษัทจากต่างประเทศ ทั้งนี้ รัฐบาลกลางมิได้ใช้เพียงแค่มาตรการทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการพัฒนา แต่ยังมีการใช้มาตรการความรุนแรง และกฎหมายระเบียบต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศ

- เศรษฐกิจการเมืองกับปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ และชนกลุ่มน้อย ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยในประเทศเมียนมา ถือเป็นปัญหาที่ถูกได้รับการสนใจในวงกว้าง ซึ่งปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้แสดงให้เห็นว่า ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ได้มีเพียงปัญหาของความแตกต่างทางด้านศาสนาหรือความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่มันยังสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับมิติของการเมืองกับการ

ปกครองของรัฐส่วนกลาง และมีทิศทางการปฏิบัติงานกับประโยชน์ของกลุ่มที่จะได้รับจากพื้นที่ของชนกลุ่มน้อยที่ถูกพรากไป ทั้งนี้ กรณีของชาวมุสลิมโรฮิงยาในรัฐยะไข่ถือเป็นกรณีที่เกิดขึ้นให้เห็นถึงความซับซ้อนของความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้อย่างดี

ทั้งนี้ การวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองท้องถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงของการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทยมีแนวโน้มทั้งสามประเด็น ต่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ดังเช่น การปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีผลต่อความรุนแรงและความขัดแย้งในระดับท้องถิ่น

7. อภิปรายผล

ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมือง กับการเปลี่ยนแปลงของการเมืองการปกครองในระดับท้องถิ่นของประเทศไทยมาซึ่งพัฒนาการของการปกครองท้องถิ่นในเมียนมาในยุคปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการรวมศูนย์อำนาจของรัฐบาลส่วนกลางอย่างมาก รวมถึงความพยายามในการรักษาสถานะทางอำนาจไว้ที่รัฐบาลและหน่วยงานส่วนกลางต่าง ๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาผ่านแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น ก็จะพบว่าแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะที่นำไปสู่รูปแบบความอ่อนแอ (weak form) ที่มีมากขึ้น จากโครงสร้างอำนาจหน้าที่และการตัดสินใจในพื้นที่ท้องถิ่นส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับรัฐบาลกลางของประเทศ อำนาจการตัดสินใจเชิงนโยบาย การดำเนินโครงการ หรือข้อบ่งชี้ด้านงบประมาณเป็นสิ่งที่คณะปกครองระดับท้องถิ่นของเมียนมามีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้การต่อต้านที่เกิดขึ้นตามบริเวณพื้นที่ท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีต่อรัฐบาลกลางยังได้เป็นเงื่อนไขที่รัฐบาลใช้เป็นหนทางในการสร้างความชอบธรรมเพื่อควบคุมและปราบปรามผู้ต่อต้านด้วยกองทัพบก หรือใช้กำลังในการบีบบังคับ

แม้การเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลพลเรือนกับความพยายามในการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจโดยรัฐบาลส่วนกลางจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาถึงท่าทีและแนวโน้มของการดำเนินการรวมถึงบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้น กลับแสดงให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ จำนวนมาก รวมถึงมีอุปสรรคที่ทำให้กระบวนการกระจายอำนาจสู่การปกครองระดับท้องถิ่นเป็นไปอย่างล่าช้า และเมื่อพิจารณากับงานศึกษาเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่นและการเมืองท้องถิ่นที่ผ่านมา ก็จะพบว่า งานส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์¹³ แสงระวี สวัสดิ์บุตร¹⁴ และการศึกษาโอพาร์ ถิ่นบางเตียวและคณะ¹⁵ ได้ชี้ให้เห็นว่าประเด็นปัญหาของการนำเอาระบบการปกครองท้องถิ่นไปใช้หรือปฏิบัติผ่านรัฐส่วนกลางเป็นผู้กำหนดต่างก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ขึ้นมา รวมถึงกลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่น และระบบอุปถัมภ์มีส่วนต่อการ

¹³ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, รายงานการวิจัยเรื่อง การเมืองในระดับท้องถิ่นกับการพัฒนาการเมืองในระบบประชาธิปไตย: ศึกษาเปรียบเทียบการเมืองท้องถิ่นของสองนครในเขตภาคเหนือของประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2542.

¹⁴ แสงระวี สวัสดิ์บุตร, ปัญหาที่เกิดจากการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายว่าด้วยการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

¹⁵ โอพาร์ ถิ่นบางเตียว และคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กลไกและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองตนเองของท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2557.

พัฒนาการปกครองท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความล่าช้า รวมถึงยังก่อให้เกิดปัญหาต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน และการกระจายทรัพยากรของแต่ละท้องถิ่นที่เป็นธรรม

การวิเคราะห์ด้วยแนวทางในการศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองท้องถิ่นที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองท้องถิ่น รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถช่วยตอบคำถามและทำให้เห็นถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากบริบทแวดล้อมทางเศรษฐกิจการเมืองในประเด็นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การเมืองท้องถิ่นภายใต้ระบอบการรวมศูนย์อำนาจ การปฏิรูปเศรษฐกิจ ผ่านนโยบายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เขตเศรษฐกิจพิเศษ และการสัมปทาน หรือเศรษฐกิจการเมืองกับปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ และชนกลุ่มน้อย ได้ชี้ให้เห็นว่ามิติของการศึกษาการเมืองและการปกครองท้องถิ่นไม่ได้มีเพียงมิติทางด้านโครงสร้างการปกครองที่เป็นทางการ หรือมีเพียงการพิจารณาอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของรัฐเท่านั้น แต่ยังพัวพันอยู่กับมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม การสำรวจงานศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเศรษฐศาสตร์การเมืองของการเมืองท้องถิ่นที่ผ่านมา จะพบว่า อรรถัย กักผล¹⁶ ชี้ให้เห็นว่าตัวแสดงทางการเมืองและการปกครองท้องถิ่นทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการมีส่วนร่วมต่อการกระจายผลประโยชน์และทรัพยากรของรัฐสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ โดยมีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบอุปถัมภ์เป็นตัวช่วยในการรักษาความเป็นเครือข่ายและผลประโยชน์ของเครือข่ายไว้ ซึ่งในกรณีของเมียนมามีได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของกองทัพและกลุ่มเครือข่ายผลประโยชน์ที่ใช้ทั้งอำนาจทางการเมืองและไม่ใช่ทางการเมืองที่ส่งผลต่อการกระจายผลประโยชน์ส่วนท้องถิ่น รวมถึงบทบาทของชนกลุ่มน้อยกับความพยายามในการต่อสู้และต่อรองผลประโยชน์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ในช่วงเวลาต่าง ๆ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

8. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1) กระบวนการกระจายอำนาจและการปกครองในระดับท้องถิ่นถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนโดยรวม ซึ่งการศึกษาในบริบทของประเทศเมียนมาจะพบว่า การตัดสินใจเชิงนโยบายเชิงเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมโดยรวมที่รวมศูนย์ไว้ที่ส่วนกลางได้สร้างปัญหาและความขัดแย้งตามมามากมาย ซึ่งการส่งเสริมกระบวนการกระจายอำนาจพร้อมกับพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมด้วย จะช่วยให้สามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่การพัฒนาในแต่ละท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมมากขึ้น

2) บทเรียนจากโครงการการพัฒนาประชาธิปไตย และการกระจายอำนาจของเมียนมา นอกเหนือจากจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่รัฐส่วนกลางไม่มีการดำเนินการโครงการอย่างเต็มที่แล้ว การยึดติดแต่เพียงโครงการการกระจายอำนาจของรัฐก็ยังเป็นผลเสียของการแก้ไขปัญหาอีกด้วย ดังเช่นการกระจายบุคลากรของรัฐส่วนกลางไปยังเขตปกครองท้องถิ่นตามพื้นที่ต่าง ๆ ของเมียนมานั้น กลับไม่ได้ช่วยให้เกิดการแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น ทั้งนี้ การกระจายอำนาจด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อันเป็นด้านของกระบวนการกระจายอำนาจในแบบของเมียนมา จะกลายเป็นรากฐานที่สำคัญของระบบการปกครองท้องถิ่นและการพัฒนาในระดับท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมเกิดขึ้นได้

¹⁶ อรรถัย กักผล, ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2546)

9. เอกสารอ้างอิง

- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. พม่า: ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2552.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. รายงานการวิจัยเรื่อง การเมืองในระดับท้องถิ่นกับการพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตย: ศึกษาเปรียบเทียบการเมืองท้องถิ่นของสองนครในเขตภาคเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2542.
- พณิตา ไชยศรี. ระบบการปกครองท้องถิ่น ประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน: สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. 2556.
- พรณชญา ศิริวรรณบุญ. การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระบบการเมืองการปกครอง การเลือกตั้ง พรรคการเมือง และองค์กรจัดการเลือกตั้ง ของกลุ่มประเทศอาเซียน. วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558. หน้า 45 (2).
- วิระ หวังสัจจะโชค และกัมปนาท เบ็ญจนาวิ. การมีส่วนร่วมในยุทธศาสตร์ชาติกับการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ: ถอดบทเรียนประเทศโคลัมเบีย และมอลโดวาเกี่ยวกับการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติของไทย. ใน การประชุมวิชาการ สถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 19 ประจำปี 2560
- ศูนย์พัฒนาการค้าและธุรกิจไทย ในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ กรุงเทพมหานคร สหภาพเมียนมา. (ม.ป.ป.). ข้อมูลพื้นฐาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา. วันที่ค้นข้อมูล 9 พฤษภาคม 2561, เข้าถึงได้จาก http://www.ditp.go.th/contents_attach/141175/141175.pdf.
- แสงระวี สวัสดิบุตร. ปัญหาที่เกิดจากการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายว่าด้วยการกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2551.
- อรทัย กักผล. ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ส่วนรวม: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า. 2546.
- โอฬาร ถิ่นบางเตียว และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ กลไกและกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองตนเองของท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2557.
- โอฬาร ถิ่นบางเตียว. การเมืองท้องถิ่นไทย. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 2560.
- BBC. Myanmar country profile. Retrieved July 10, 2018, from <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-12990563>, 2018, 12 April.
- Egretau, R. Parliamentary Development in Myanmar: An Overview of the Union Parliament 2011–2016. Yangon: Asia Foundation, 2017.

Human Rights Watch. Myanmar Events of 2018. Retrieved July 20, 2019, from

<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/burma>, 2019.

Phillips, E. M. & Pugh, D. S. How to do research. In How to get a PhD: A handbook for students and their supervisors. (pp. 61-70). Berkshire: Open University Press. Publications, Inc, 2005.

Stokke, K. & Vakulchuk, R. and Overland, I. Myanmar: A Political Economy Analysis. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs, 2018.

Trading Economics. Myanmar GDP: 1998-2018. Retrieved July 10, 2018, from

<https://tradingeconomics.com/myanmar/gdp>, 2018.

Wilson, T. Myanmar Political Reform: A Slow But Steady Transformation. Retrieved July 10, 2018, from <http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/myanmars-political-reform-slow/>, 2017, 19 June.

Yin, R. K. Case Study Research: Design and Methods (3rd ed.). Thousand Oaks, CA : Sage, 2003

กฎหมายปกครองกับการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะ

ADMINISTRATIVE LAW WITH PUBLIC SERVICE POLICY IMPLEMENTATION

ชาญวิสุทธิ์ ตันมณี*

Charnwisut Tonmanee

Received: 2021-04-09

Revised: 2021-04-21

พร้อมพล สัมพันธ์โน**

Accepted: 2021-04-30

Promphol Samphanthano

บทคัดย่อ

การดำเนินนโยบายบริการสาธารณะโดยรัฐจะต้องมีกฎหมายเป็นเครื่องมือและกลไกในการบริหารงานอยู่เสมอ เพราะการบริหารราชการแผ่นดินจะต้องยึดกฎ ระเบียบ และข้อบังคับตามหลักการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย กลไกและเครื่องมือดังกล่าวก็คือกฎหมายปกครอง ดังนั้น กฎหมายปกครองและการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะจึงมีความสัมพันธ์กัน ทั้งเป็นกลไกสำหรับการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติโดยรัฐ การช่วยควบคุมการใช้อำนาจของรัฐ และเป็นเครื่องมือตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะให้ได้ดุลยภาพกับประโยชน์ของเอกชน อย่างไรก็ตาม กลไกและเครื่องมือดังกล่าวจะต้องมีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยกลไกจะต้องมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ส่วนองค์กรจะต้องมีความเป็นเอกภาพ ไม่ซ้ำซ้อนและไม่ถูกแทรกแซงจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร และระบบควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจก็ต้องมีความเหมาะสมกับสภาพกิจกรรมที่ฝ่ายปกครองกระทำอันจะเป็นการสร้างดุลยภาพของความจำเป็นในการใช้อำนาจรัฐ การที่มีกฎหมายปกครองเพื่อควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐจะเป็นหลักการประกันว่าการใช้อำนาจปกครองนั้นเป็นการกระทำภายใต้หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: กฎหมายปกครอง, การดำเนินนโยบาย, บริการสาธารณะ

ABSTRACT

The government must always have laws as tools and administrative mechanisms to do the public service policy implementation because the administration of the state government must adhere to

* อาจารย์บรรยายพิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

rules regulations according to the principles of lawful actions. Such mechanisms and tools are administrative law for this reason, administrative laws and public service policy implementation are interrelated. Both as a mechanism for the implementation of public policy by the government, control the exercise of state power and as a tool to monitor the use of state power to protect the public interest in equilibrium with the interests of the private. However, such mechanisms and tools must be strengthened, efficient and effective. The mechanism must be transparent and verifiable. The organization must be a unity, not duplicate and not subject to interference from both internal and external organizations. The system of monitoring the use of power must be suitable for the conditions of the activities performed by the government, which will create a balance of the need for the exercise of state power. The laws governing and monitoring the exercise of such state power will ensure that the exercise of government is done under the rule of law to protect the rights and freedoms of the people including real remedy for those affected by the exercise of administrative power.

Keywords: Administrative law, Policy implementation, Public service

1. บทนำ

การใช้อำนาจปกครองของรัฐตามเจตนารมณ์และความต้องการของประชาชน จะต้องอยู่ภายใต้หลักนิติรัฐและนิติธรรม มีความชอบธรรมตามกฎหมาย การใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองที่มีฐานะที่เหนือกว่า ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ หรือคำสั่งทางปกครองจึงต้องกระทำภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย เช่น เมื่อรัฐตัดสินใจแนบนโยบายที่ได้วางแผนไว้ไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยการจัดทำบริการสาธารณะแก่ประชาชน การดำเนินนโยบายสาธารณะนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายตามหลักการบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ จึงจะถือว่าฝ่ายปกครองได้ใช้อำนาจภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจเพื่อดำเนินนโยบายสาธารณะนั้น จะต้องมีความรู้และกลไกในการขับเคลื่อนอำนาจซึ่งก็กฎหมายปกครอง

กฎหมายปกครองเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจทางปกครองกับหน่วยงานทางปกครองและเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจทางปกครอง ยกเว้นบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้อำนาจทางปกครองได้เป็นกรณีไป เช่น บุคคลที่ได้รับสัญญาทางปกครองกับรัฐ และเมื่อมีกรณีพิพาทขึ้นจะต้องนำคดีเข้าสู่ศาลปกครอง ซึ่งคู่พิพาทจะต้องเป็นคู่กรณีที่เป็นหน่วยงานทางปกครองกับหน่วยงานทางปกครอง หรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานทางปกครองกับเอกชน หรือเจ้าหน้าที่กับเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าหน้าที่กับเอกชน และผู้ที่ฟ้องต่อศาลปกครองได้ต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรงตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง พ.ศ. 2539 นอกจากนี้ยังเป็นกฎหมายที่กำหนดถึงรายละเอียดในการปกครองลดหลั่นกันลงมาจากกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายว่าด้วยการปกครองประเทศ แต่กฎหมายปกครองนั้นเป็นกฎหมายดำเนินการปกครอง ซึ่งกฎหมายปกครองนี้จะกล่าวถึงการจัดระเบียบแห่งองค์การทางปกครอง เช่น การจัดแบ่งกระทรวง ทบวง กรม เป็นต้น

กฎหมายปกครองจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการใช้อำนาจอธิปไตยเพื่อนำนโยบายไปปฏิบัติ ไม่ว่าเพื่อใช้ควบคุมและตรวจสอบอำนาจรัฐโดยองค์กรภายในของฝ่ายปกครอง และองค์กรภายนอกฝ่ายปกครองเอง ทั้งนี้เพื่อให้การใช้อำนาจตามกฎหมายของฝ่ายปกครองไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ และผลเสียแก่ประชาชนซึ่งต้องเป็นการใช้อำนาจอย่างพอสมควรแก่เหตุ มีความแน่นอนชัดเจน ไม่เลือกปฏิบัติตามอำเภอใจ และคุ้มครองความเชื่อถือและความไว้วางใจ รวมทั้งเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อำนาจที่มีผลกระทบสิทธิ หรือจำกัดสิทธิของประชาชน ฝ่ายปกครองจึงต้องใช้อย่างจำกัดและมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ และต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญบัญญัติ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเพื่อเป็นการวางหลักประกันที่เข้มงวดและเคร่งครัดซึ่งรัฐต้องให้ความเคารพต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการแทรกแซง ซึ่งหากฝ่ายปกครองไม่ใช้อำนาจภายใต้กฎหมายที่ให้ไว้ ก็อาจทำให้การดำเนินนโยบายนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชนและองค์กรได้

2. นโยบายสาธารณะและการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนโยบายสาธารณะ การนำนโยบายไปปฏิบัติหมายถึง การนำการตัดสินใจนโยบายที่ได้กระทำไว้ไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จและเป็นการร่วมกันทำงานภายใต้กฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ หรือคำสั่งของฝ่ายบริหาร หรือคำพิพากษาของศาลสูงสุด หรือศาลฎีกา ซึ่งตามอุดมคติแล้วการตัดสินใจนโยบาย คือ การบ่งชี้ปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์ และการกำหนดโครงสร้างกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการกำหนดนโยบายไปปฏิบัติประกอบด้วยขั้นตอนหลายขั้นตอน เริ่มด้วยการกำหนดกฎพื้นฐานสำหรับการปฏิบัติการคาดหมายผลลัพธ์จากการนำนโยบายไปปฏิบัติ การยินยอมปฏิบัติตามของกลุ่มเป้าหมาย การพิจารณาผลกระทบจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งที่เจตนาและไม่ได้เจตนาผลกระทบจากการตัดสินใจของหน่วยปฏิบัติ และการปรับปรุงกฎระเบียบพื้นฐานที่ใช้ในการนำนโยบายไปปฏิบัติให้เหมาะสม ทั้งนี้กระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติจะต้องมีการพิจารณาผลลัพธ์ของนโยบายของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ โดยมุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาตามวัตถุประสงค์ของนโยบายที่กำหนดไว้ การยินยอมปฏิบัติตามของกลุ่มเป้าหมายต่อการตัดสินใจนโยบายของผู้กำหนดนโยบาย หากนโยบายใดที่กลุ่มเป้าหมายไม่ยินยอมปฏิบัติ จะก่อให้เกิดอุปสรรคสำคัญต่อการนำนโยบายไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จ การพิจารณาจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจของหน่วยปฏิบัติ เพื่อจำแนกผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นผลกระทบในทางบวกหรือทางลบ ถ้าเกิดผลในทางลบก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป การพิจารณาผลกระทบจากการรับรู้ของผู้ตัดสินใจนโยบาย ซึ่งผู้ตัดสินใจนโยบายจะประเมินได้ว่าเป็นผลกระทบที่พึงปรารถนาหรือไม่ และการประเมินกระบวนการทางการเมืองที่มีบทบาทในการบัญญัติกฎหมายเพื่อพิจารณาปรับปรุงกฎหมายให้มีความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จ¹

¹ รัตนกรณ์ แวกระโทะ, การนำนโยบายไปปฏิบัติ, สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2564, จากเว็บไซต์ <https://www.gotoknow.org/posts/448023>, 2559.

3. หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง

การกระทำทางปกครอง หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐใช้อำนาจตามกฎหมาย เช่น การที่ผู้บังคับบัญชาออกคำสั่งแต่งตั้งบุคคล หรือการออกใบอนุญาตให้บุคคลก่อสร้างอาคารเป็นต้น ทั้งนี้ การกระทำทางปกครองแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ²

1) นิติกรรมทางปกครอง ได้แก่ การกระทำทางปกครองที่เป็นนิติกรรมทางปกครองฝ่ายเดียว เช่น การออกกฎ หรือการออกคำสั่ง นิติกรรมทางปกครองสามารถแยกได้เป็นสองประเภทอีกเช่นกัน คือ นิติกรรมทางปกครองที่มีผลเป็นการทั่วไป เช่น บรรดากฎ ระเบียบต่างๆ และนิติกรรมทางปกครองที่มีผลเป็นการเฉพาะตัว เช่น คำสั่งต่างๆ เป็นต้น

2) ปฏิบัติการทางปกครอง ได้แก่ การกระทำของฝ่ายปกครองที่มีใช่เป็นการออกกฎ ออก คำสั่ง เช่น การเข้ารื้อถอนอาคารที่ก่อสร้างโดยฝ่าฝืนกฎหมาย เป็นต้น ปฏิบัติการทางปกครองมักจะเป็นการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติกรรมทางปกครองที่ได้ออกใช้ไปก่อนหน้านี้แล้ว เช่น ฝ่ายปกครองออกคำสั่งให้เจ้าของอาคารฝ่าฝืนกฎหมายรื้อถอนอาคารนั้น หากเจ้าของอาคารไม่รื้อถอน ฝ่ายปกครองก็จะเข้าไปรื้อถอน

หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง เป็นหลักการพื้นฐานกฎหมายปกครองที่จำเป็นในการใช้และตีความกฎหมายปกครอง หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองประกอบด้วยหลักสำคัญ 2 ประการ คือ³

1) หลักการกระทำทางปกครองต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย หลักการนี้กำหนดให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องผูกพันตนต่อกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่จริงในบ้านเมือง การผูกพันตนต่อกฎหมายขององค์กรเจ้าหน้าที่ให้องค์กรฝ่ายปกครองอาจมีได้ 2 ลักษณะ คือ กรณีกฎหมายกำหนดหน้าที่ให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ แต่หากกฎหมายไม่ได้กำหนดหน้าที่ให้องค์กรฝ่ายปกครองต้องปฏิบัติแต่เป็นกรณีที่ต้องพิจารณาการตัดสินใจดำเนินการตามแผนการปกครองเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น เช่น การสร้างสวนสาธารณะ หรือการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ ฝ่ายปกครองย่อมมีหน้าที่ต้องละเว้นไม่กระทำการดังกล่าวนี้ให้ขัดต่อกฎหมายบ้านเมืองที่ใช้บังคับอยู่ นอกจากนี้องค์กรเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่อาจกำหนดมาตรการทางกฎหมายที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและมีผลใช้บังคับทั่วไปให้ขัดกับรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ และกฎหมายอื่นที่มีค่าบังคับเสมอด้วยพระราชบัญญัติ รวมตลอดถึงกฎหมายประเพณีทางปกครอง และหลักกฎหมายทั่วไปได้ เช่นเดียวกับการใช้และตีความกฎหมายปกครอง ที่ผู้มีอำนาจตีความจะเคารพหลักความชอบด้วยกฎหมายในกรณีคือ จะใช้หรือตีความกฎหมายกฎหมายเกินกว่ากฎหมายให้อำนาจไม่ได้ และจะใช้หรือตีความกฎหมายในกรณีที่กฎหมายให้ตนเองมีอำนาจในสิ่งที่กฎหมายไม่ละเว้นไม่ให้อำนาจไม่ได้เช่นกัน

² ชาญชัย แสงวงศ์, คำอธิบายกฎหมายปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 23, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), หน้า 284.

³ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546), หน้า 33-45.

2) หลัก “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีอำนาจ” หลักการนี้กำหนดว่า องค์การฝ่ายปกครองจะกระทำการใดๆ ได้ ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายมอบอำนาจให้แก่องค์การฝ่ายปกครองในการกระทำการนั้น ในขณะที่หลักการกระทำทางปกครองต้องไม่ขัดต่อกฎหมายเรียกร้องแต่เพียงให้องค์การฝ่ายปกครองกระทำการอยู่ในกรอบของกฎหมายเท่านั้น การยอมรับหลักการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักนิติรัฐที่เรียกร้องให้มีการกำหนดนิติสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในรูปของกฎหมายที่ใช้บังคับเป็นการทั่วไป ทั้งนี้เพื่อที่ประชาชนจะได้คาดหมายได้ล่วงหน้าก่อนที่จะกระทำการใดๆ ลงไปว่ากฎหมายต้องการให้ตนประพฤติปฏิบัติอย่างไร การกำหนดกฎเกณฑ์ที่มีผลทั่วไปดังกล่าวจะกำหนดโดยองค์การเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่ได้ เว้นแต่องค์การฝ่ายปกครองจะได้รับมอบอำนาจจากรัฐสภาให้กำหนดกฎเกณฑ์ในรายละเอียดซึ่งอยู่ในกรอบที่องค์การนิติบัญญัติได้ตราไว้ล่วงหน้าแล้วในรูปกฎหมายหรือได้รับมอบอำนาจให้ออกคำสั่งเพื่อจะบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายที่ได้ประกาศให้รู้ล่วงหน้าแล้วนั้น นอกจากนี้การใช้และตีความกฎหมายปกครองจะอ้างหลักกฎหมายทั่วไปหรือกฎหมายจารีตประเพณีมาใช้เป็นฐานแห่งอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐกระทำการไม่ได้ ส่วนการตีความกฎหมายปกครองที่เป็นลายลักษณ์อักษรจะตีความขยายอำนาจนอกเหนือที่กฎหมายบัญญัติไม่ได้เช่นกัน

4. การบริการสาธารณะ

บริการสาธารณะ หมายถึง “กิจกรรมประเภทหนึ่งซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องจัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวม”⁴ จากความหมายดังกล่าว บริการสาธารณะจึงประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการ คือ 1) เป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับนิติบุคคลมหาชน ซึ่งหมายถึงกรณีที่นิติบุคคลมหาชนเป็นผู้ประกอบกิจกรรมด้วยตนเองอันได้แก่ กิจกรรมที่รัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น หรือรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ดำเนินการ และยังหมายความรวมถึงกรณีที่รัฐมอบกิจกรรมของรัฐบางประเภทให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการด้วย และ 2) เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะและตอบสนองความต้องการของประชาชน

หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดทำบริการสาธารณะถูกสร้างขึ้นมาให้มีส่วนคล้ายกับหลักทั่วไปของกฎหมายเกี่ยวกับบริการสาธารณะ ซึ่งประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ ดังนี้

1) หลักว่าด้วยความเสมอภาค หลักนี้เป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญประการแรกในการจัดทำบริการสาธารณะ เนื่องจากการที่ฝ่ายปกครองเข้ามาจัดทำบริการสาธารณะได้มีจุดมุ่งหมายที่จะจัดทำบริการสาธารณะขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่เป็นการจัดทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนทุกคน คือประชาชนทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติหรือได้รับผลประโยชน์จากบริการสาธารณะอย่างเสมอภาคกัน ดังนั้นกิจการใดที่ฝ่ายปกครองจัดทำขึ้นเพื่อบุคคลใดโดยเฉพาะจึงไม่มีลักษณะเป็นบริการสาธารณะ

2) หลักว่าด้วยความต่อเนื่อง เนื่องจากบริการสาธารณะเป็นกิจการที่มีความจำเป็นสำหรับประชาชน ดังนั้นหากบริการสาธารณะหยุดชะงักลงไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตาม ประชาชนผู้ใช้บริการสาธารณะย่อมได้รับความ

⁴ นันทวัฒน์ บรมานันท์, สัญญาทางปกครอง : เครื่องมือในการจัดทำบริการสาธารณะ, สืบค้นเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2564, จากเว็บไซต์ <http://pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=693#s4>, 2559.

⁵ อ้างอิงแล้ว, หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544), หน้า 39 – 49.

เดือดร้อนเสียหายได้ ดังนั้นต้องมีความต่อเนื่องตลอดเวลา นอกจากนี้หลักว่าด้วยความต่อเนื่องยังมีผลกระทบต่อสัญญาทางปกครอง กล่าวคือ เมื่อมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น มีผลทำให้คู่สัญญาฝ่ายเอกชนที่ได้รับมอบหมายจากฝ่ายปกครองให้จัดทำบริการสาธารณะไม่สามารถดำเนินการตามสัญญาต่อไปได้ตามปกติ ฝ่ายปกครองอาจเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกสัญญาได้ เพื่อประโยชน์สาธารณะแล้วฝ่ายปกครองก็จะเข้าดำเนินการเอง เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องหรือหากเป็นกรณีที่เอกชนต้องรับภาระมากขึ้น ฝ่ายปกครองก็อาจต้องเข้าไปร่วมรับภาระกับเอกชน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องด้วยเช่นเดียวกัน

3) หลักว่าด้วยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การบริการสาธารณะที่ดีจะต้องสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ และความจำเป็นในทางปกครองที่จะรักษาประโยชน์สาธารณะ รวมทั้งปรับปรุงให้เข้ากับวิวัฒนาการของความต้องการส่วนรวมของประชาชนได้

5. กลไกในการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง

การปกครองในระบบประชาธิปไตย ฝ่ายปกครองยึดหลักนิติรัฐในการปกครองประเทศ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยของสังคม ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพ และดำรงความเป็นธรรมให้กับทุกภาคส่วนของสังคมภายใต้ฝ่ายปกครอง หรือฝ่ายบริหาร หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องกระทำการในอำนาจหน้าที่ตามขอบเขตของรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นการออกกฎ หรือคำสั่งทางปกครอง ซึ่งฝ่ายปกครองมีฐานะที่เหนือกว่า ดังนั้นการกระทำของฝ่ายปกครองจึงต้องมีการควบคุมและตรวจสอบ ทั้งจากองค์กรภายในของฝ่ายปกครอง และองค์กรภายนอกฝ่ายปกครอง เพื่อให้มีการใช้อำนาจเป็นไปอย่างพอสมควรแก่เหตุ มีความแน่นอนชัดเจน ไม่เลือกปฏิบัติตามอำเภอใจ และคุ้มครอง ความเชื่อถือและความไว้วางใจ รวมทั้งเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะด้วย

โดยการควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองนั้นจะประกอบด้วย 2 รูปแบบคือ⁶

1) การควบคุมโดยองค์กรภายในฝ่ายปกครอง เป็นการควบคุมและตรวจสอบภายในองค์กร มี 2 ลักษณะ กล่าวคือ การควบคุมความชอบด้วยกฎหมายและความชอบด้วยวัตถุประสงค์ กับการควบคุมในแง่ของการทุจริตหรือการกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ส่วนองค์กรนิติบัญญัติหรือองค์กรตุลาการ โดยการควบคุมภายในองค์กรนั้นจะมีการควบคุมเฉพาะการควบคุมในแง่ของการทุจริต หรือการกระทำผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ การควบคุมลักษณะนี้คือการควบคุมด้วยวิธีการร้องเรียนภายในฝ่ายปกครองอันเป็นวิธีการกึ่งข้อพิพาท กล่าวคือ เป็นการควบคุมที่ดำเนินการโดยฝ่ายปกครองด้วยกันเองผ่านสายงานบังคับบัญชาที่เหนือกว่า ถือได้ว่าเป็นรูปแบบการควบคุมภายในฝ่ายปกครองแบบดั้งเดิม ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการควบคุมภายนอกจะเป็นที่ยอมรับในวงกว้างมากกว่า แต่การควบคุมภายในก็ยังคงมีความจำเป็นเช่นกัน ซึ่งต้องทำควบคู่ไปกับการควบคุมภายนอก การควบคุมลักษณะนี้มีผลดี คือ ประชาชนเข้าถึงกระบวนการได้ง่ายกว่าการเสนอข้อพิพาทให้ศาลที่เป็นองค์กร ภายนอกวินิจฉัย อีกทั้งองค์กรผู้ใช้อำนาจบังคับบัญชาก็สามารถควบคุมการใช้ดุลพินิจของผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างสมบูรณ์

⁶ ยุติธรรม ปัทมะ, “การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง,” บทความวิชาการ ปีที่ 4 ฉบับที่ 06 มีนาคม 2557, หน้า 18-25.

2) การควบคุมโดยองค์กรภายนอกฝ่ายปกครองเป็นการควบคุมและตรวจสอบภายนอกองค์กร มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การควบคุมและตรวจสอบโดยกระบวนการทางรัฐสภา การควบคุมและตรวจสอบโดยองค์กรอิสระต่างๆ และการควบคุมและตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการหรือศาล

6. บุคคลหรือองค์กรที่มีอำนาจดำเนินนโยบายหรือจัดทำบริการสาธารณะ

องค์กรผู้ใช้อำนาจบริหารนั้น ประกอบด้วยรัฐบาลและฝ่ายปกครอง โดยรัฐบาล หมายถึง บุคคลและคณะบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจบริหารเพื่อดำเนินการปกครองประเทศ การบริหาร ราชการแผ่นดิน กำหนดนโยบาย และวางแผนงานในการปกครองประเทศ แต่ผู้ที่จะปฏิบัติให้สำเร็จตามนโยบายและดำเนินงานประจำ คือ ฝ่ายปกครอง ซึ่งมีหน้าที่ กำลังคนและงบประมาณ ตลอดจนเครื่องมือที่จะดำเนินการในรายละเอียดเป็นปกติประจำวัน โดยการปฏิบัติงานต่างๆ เพื่อสนองความต้องการ หรือประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและประเทศชาติ ซึ่งเรียกว่า “บริการสาธารณะ” ฝ่ายปกครองจึงเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรฝ่ายบริหาร การปฏิบัติงานหรือดำเนินการของฝ่ายปกครองจึงไม่ใช่การใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติ หรือตุลาการแต่อย่างใด⁷

โดยคำว่า “เจ้าหน้าที่” ตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 ให้คำนิยามไว้หมายความว่า บุคคล คณะบุคคล หรือนิติบุคคล ซึ่งใช้อำนาจหรือได้รับมอบให้ใช้อำนาจทางปกครองของรัฐในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งขึ้นในระบบราชการ รัฐวิสาหกิจหรือกิจการอื่นของรัฐหรือไม่ก็ตาม

ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดี ปกครอง พ.ศ. 2542 ได้ให้คำนิยามไว้ในมาตรา 3 ดังนี้

“เจ้าหน้าที่ของรัฐ” หมายความว่า (1) ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง คณะบุคคลหรือผู้ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานทางปกครอง (2) คณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาท คณะกรรมการหรือบุคคลซึ่งมีกฎหมายให้อำนาจในการออกกฎ คำสั่ง หรือมติใดๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคล และ (3) บุคคลที่อยู่ในบังคับบัญชาหรือในกำกับดูแลของหน่วยงานทางปกครอง หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐตาม (1) หรือ (2) “คณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาท” หมายความว่า คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายที่มีการจัดองค์กรและวิธีพิจารณาสำหรับการวินิจฉัยข้อพิพาทและหน้าที่ตามกฎหมาย

สำหรับหน่วยงานทางปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดี ปกครอง พ.ศ. 2542 ได้ให้คำนิยามไว้ในมาตรา 3 ดังนี้

“หน่วยงานทางปกครอง” หมายความว่า กระทรวง ทบวง กรม ส่วนราชการ ที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ ที่ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ และให้หมายความ รวมถึงหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจทางปกครองหรือให้ดำเนินการทางปกครอง

⁷ ยุติธรรม ปัทมะ, การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง, บทความวิชาการ ปีที่ 4 ฉบับที่ 06 มีนาคม 2557. หน้า 18-25.

7. การใช้อำนาจทางปกครองเพื่อการจัดทำบริการสาธารณะ

เมื่อฝ่ายปกครองได้ก่อตั้งบริการสาธารณะขึ้น จะต้องดำเนินการจัดทำหรือกำกับดูแลให้ได้ผลดีตามความมุ่งหมายของการก่อตั้งบริการสาธารณะนั้น ทั้งนี้ฝ่ายปกครองจะมีกฎหมายที่เป็น “เครื่องมือ” ที่ใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 มาตรา 5 และพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 3 โดยการใช้กฎหมายดังกล่าวมีการแยกลักษณะการใช้ไว้ ดังนี้⁸

1) “กฎ” ตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 มาตรา 5 หมายความว่า พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศกระทรวง ข้อบัญญัติท้องถิ่น ระเบียบ ข้อบังคับ หรือบทบัญญัติอื่นที่มีผลบังคับเป็นการทั่วไป โดยไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดหรือบุคคลใดเป็นการเฉพาะ

2) “คำสั่งทางปกครอง” ตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 มาตรา 5 หมายถึง การใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ที่มีผลเป็นการสร้างนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคลในอันที่จะก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลง โอน สงวน ระบุ หรือมีผลกระทบต่อสถานภาพของสิทธิหรือหน้าที่ของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการถาวรหรือชั่วคราว เช่น การสั่งการ การอนุญาต การอนุมัติ การวินิจฉัยอุทธรณ์ การรับรอง และการรับจดทะเบียนและการอื่นที่กำหนดในกฎกระทรวง แต่ไม่หมายความรวมถึงการออกกฎ

3) “สัญญาทางปกครอง” ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 3 หมายความว่า รวมถึง สัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองหรือเป็นบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐ และมีลักษณะเป็นสัญญาสัมปทาน สัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะ หรือจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคหรือแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

สัญญาทางปกครองเป็นเครื่องมือสำคัญของฝ่ายปกครองในการที่จะมอบบริการสาธารณะอันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครองให้แก่เอกชนไปดำเนินการจัดทำและในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ของฝ่ายปกครองเพื่อใช้ในการจัดทำบริการสาธารณะ โดยส่วนใหญ่บริการสาธารณะที่ฝ่ายปกครองจะมอบให้เอกชนไปดำเนินการจัดทำได้จะเป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม แต่อย่างไรก็ตาม บางกรณีสัญญาทางปกครองสามารถนำมาใช้กับการดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครองได้ เช่น การค้นคว้าหรือวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ฝ่ายปกครองสามารถว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยหรือสถาบันต่างๆ ทำการวิจัยโดยการทำข้อตกลงเป็นสัญญาทางปกครอง

8. การควบคุมและตรวจสอบการกระทำทางปกครอง

การควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองและคำสั่งทางปกครองปรากฏอยู่ในมาตรา 9 (1) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดมาตรการควบคุมการกระทำทางปกครองในกรณีเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการกระทำทางปกครอง โดยหน่วยงานของ

⁸ นันทวัฒน์ บรมานันท์, สัญญาทางปกครอง: เครื่องมือในการจัดทำบริการสาธารณะ, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544)

รัฐหรือโดยเจ้าหน้าที่ทางปกครองที่กระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งที่เป็น “กฎ” และ “คำสั่ง” และ “การกระทำอย่างอื่น”

ทั้งนี้ศาลปกครองอาจมีคำสั่งเพิกถอนการกระทำและคำสั่งทางปกครองนั้นได้หากมีลักษณะเป็นการกระทำที่ไม่มีอำนาจหรือเป็นการกระทำที่นอกเหนือหน้าที่ หรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่ถูกต้องตามรูปแบบหรือขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด ไม่ถูกต้องตาม “วิธีการ” ที่กฎหมายกำหนด หรือเป็นการกระทำโดยไม่สุจริต การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม การสร้างขั้นตอนโดยไม่จำเป็น การสร้างภาระให้กับประชาชนเกินสมควร การใช้ดุลพินิจโดยมิชอบของฝ่ายปกครอง หรือเหตุของความไม่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 9 (2) คือ “การละเลยต่อหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องปฏิบัติและการปฏิบัติหน้าที่ล่าช้าเกินสมควร”หรือเหตุตามมาตรา 9 (3) คือ คดีพิพาทอันเนื่องมาจากการกระทำละเมิดทางปกครองหรือความรับผิดชอบอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือเป็นความเสียหายอันเกิดจากการออกกฎ คำสั่งทางปกครองหรือคำสั่งอื่น

เหตุไม่ชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครองหรือคำสั่งทางปกครองตามมาตรา 9 (1) และ (2) ข้างต้น เห็นได้ว่ามีลักษณะเหมือนกันกับหลักควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง ส่วนเหตุฟ้องเป็นคดีปกครองตามมาตรา 9 (3) นั้นหมายถึง เป็นกรณีที่เกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งตามมาตรา 72 (3) บัญญัติให้อำนาจศาลปกครองพิพากษาให้ชดเชยเงินหรือส่งมอบทรัพย์สินหรือให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการเพื่อเยียวยาการละเมิดหรือความรับผิดชอบอื่นนั้น

9. บทสรุป

การนำนโยบายไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ซึ่งตามอุดมคติแล้วการตัดสินใจนโยบาย คือ การบ่งชี้ปัญหา การกำหนดวัตถุประสงค์ และการกำหนดโครงสร้างกระบวนการนำนโยบายไปปฏิบัติ แต่ด้วยกระบวนการกำหนดนโยบายไปปฏิบัติประกอบด้วยขั้นตอนหลายขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายเพื่อการบริการสาธารณะที่มีผลต่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน ดังนั้น การดำเนินนโยบายบริการสาธารณะโดยฝ่ายปกครองให้ประสบผลสำเร็จ จึงต้องเป็นการดำเนินการภายใต้กฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบของฝ่ายนิติบัญญัติ หรือคำสั่งของฝ่ายบริหาร หรือคำพิพากษาของศาลสูงสุดหรือศาลฎีกา โดยมุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาตามวัตถุประสงค์ของนโยบายสาธารณะที่กำหนดไว้ภายใต้การกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย โปร่งใส ตรวจสอบได้

กฎหมายปกครองเป็นเครื่องมือและกลไกที่ใช้ในฝ่ายปกครองเพื่อนำนโยบายบริการสาธารณะไปดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จ เนื่องจากเป็นกฎหมายที่กำหนดเงื่อนไข กฎเกณฑ์ และขั้นตอนเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน โดยกำหนดขอบเขตสถานะ อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐบนพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม แต่ไม่ให้เกิดผลกระทบแก่ประชาชนเกินควร นอกจากนี้แล้วยังเป็นกฎหมายที่ใช้ในการจัดองค์กรของรัฐในทางบริหารและเกี่ยวกับการกระทำทางปกครอง และเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการควบคุมการใช้อำนาจในทางปกครองด้วย

จากความสำคัญของกฎหมายปกครองกับการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะจึงกล่าวได้ว่า ทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กันซึ่งสามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะคือ

1) คุ่มครองประโยชน์สาธารณะให้ได้คุณภาพกับประโยชน์ของเอกชน

การบริการสาธารณะเป็นกิจกรรมซึ่งรัฐมีหน้าที่ต้องจัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะและตอบสนองความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวม กิจกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับนิติบุคคลมหาชน ได้แก่ กิจกรรมที่รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือรัฐวิสาหกิจเป็นผู้ดำเนินการ และยังหมายความรวมถึงกรณีที่รัฐมอบกิจกรรมของรัฐบางประเภทให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการด้วย ดังนั้นในการจัดทำบริการสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นบริการสาธารณะที่มีลักษณะทางปกครอง ได้แก่ กิจกรรมที่โดยสภาพแล้วเป็นงานในหน้าที่ของฝ่ายปกครองที่จะต้องจัดทำ เช่น การดูแลรักษาความปลอดภัยและความสงบสุขของชุมชน หรือการบริการสาธารณะที่มีลักษณะของการอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมซึ่งเป็นบริการสาธารณะอีกประเภทหนึ่งที่ฝ่ายปกครองเป็นผู้ดำเนินการเพื่อสนองความต้องการของประชาชน แต่อย่างไรก็ตามการจัดทำบริการสาธารณะนี้อาจไม่เป็นธรรมได้จากการใช้อำนาจของรัฐในการบริหารจัดการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ด้วยเหตุนี้กฎหมายปกครองจึงเป็นเครื่องมือที่กำหนดให้การกระทำหรือการดำเนินนโยบายของรัฐต้องอยู่ภายใต้ความเสมอภาคเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะให้ได้คุณภาพกับประโยชน์ของเอกชน หากการจัดทำบริการสาธารณะโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ กิจกรรมที่ได้จัดทำขึ้นก็จะไม่มีลักษณะเป็นบริการสาธารณะ

2) เป็นกลไกสำหรับการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติโดยรัฐ

ฝ่ายปกครองเป็นองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อมีหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินบริการสาธารณะ ดังนั้น ในการนำนโยบายสาธารณะไปสู่การปฏิบัติจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง การดำเนินการนำนโยบายสู่การปฏิบัติจะต้องชอบด้วยกฎหมาย ทั้งการตีความวัตถุประสงค์ในนโยบาย การวิเคราะห์เป้าหมาย รวมถึงการดำเนินการปฏิบัติเพื่อตอบสนองเป้าหมายของแผนและสอดคล้องกับแนวทางในนโยบาย การแปลความหมายในส่วนกลไกของของนโยบายออกมาในรูปที่เป็นเครื่องมือและทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ และการจัดหาความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของแผน วิธีการปฏิบัติและทรัพยากรที่ใช้ให้ประสานสอดคล้องกันในลักษณะการคาดการณ์ในอนาคต ทั้งหมดนี้จะต้องกระทำภายใต้กฎหมายที่ให้อำนาจไว้ เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้กฎหมายปกครองจึงเป็นกลไกสำคัญที่กำหนดการใช้อำนาจบริหารของรัฐให้มีขอบเขตที่ชัดเจนภายใต้หลักนิติรัฐ นิติธรรม เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

3) ช่วยควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ

ด้วยกฎหมายปกครองเป็นกฎหมายที่กำหนดและให้อำนาจทางปกครองกับหน่วยงานทางปกครองและเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจทางปกครอง กฎหมายปกครองจึงมีลักษณะพิเศษ คือ ผู้ที่ใช้อำนาจหรือออกคำสั่งทางปกครองได้ต้องเป็นหน่วยงานทางปกครองและเจ้าหน้าที่เท่านั้น กฎหมายปกครองจึงเสมือนหนึ่งเป็นเครื่องช่วย ควบคุมการใช้อำนาจรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมการใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรของรัฐ หน่วยงานของรัฐ เนื่องจากกฎหมายของรัฐมีความไม่เสมอภาค รัฐ หน่วยงานของรัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐอาจให้อำนาจเหนือประชาชนโดยอาจใช้ดุลพินิจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน

ดังนั้น กฎหมายปกครองจึงมีลักษณะเป็นการควบคุมการใช้อำนาจรัฐของฝ่ายปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมแบบป้องกัน กล่าวคือ ก่อนที่ฝ่ายบริหารจะได้วินิจฉัยสั่งการหรือก่อนจะมีการกระทำในทางปกครองที่จะไปกระทบต่อสถานภาพทางกฎหมายของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะมีกฎหมายกำหนดกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ก่อนที่จะมีคำสั่งออกไป เช่น การโต้แย้งคัดค้าน การพิจารณาหรือเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การให้เหตุผลเพื่อเป็นหลักประกันในการควบคุมการใช้ดุลพินิจของฝ่ายปกครอง เป็นต้น หรือเป็นการควบคุมแบบป้องกันซึ่งเป็นวิธีการที่ช่วยเสริมการควบคุมโดยทางศาล เพราะฝ่ายปกครองจะต้องระมัดระวังในขั้นตอนการพิจารณาออกคำสั่ง ทำให้การกระทำของฝ่ายปกครองมีความโปร่งใสและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะเป็นการควบคุมแบบแก้ไขหรือการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจทางปกครอง หลังการใช้อำนาจทางปกครองไปแล้วอีกด้วย เช่น การควบคุมโดยองค์กรภายในของฝ่ายบริหารเองที่สามารถร้องทุกข์หรือการอุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยทางปกครองตามพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการทางปกครอง พ.ศ. 2539 หรือการควบคุมโดยองค์กรภายนอกของฝ่ายบริหาร เช่น การควบคุมโดยทางการเมือง หรือการควบคุมโดยองค์กรพิเศษ หรือการควบคุมโดยศาลปกครอง เป็นต้น โดยการควบคุมแบบแก้ไขนี้เป็นการใช้อำนาจทางปกครองไปแล้ว และเกิดปัญหาจากการใช้อำนาจทางปกครองนั้นขึ้น จึงต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลายวิธีตามขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติไว้ ส่วนการควบคุมการใช้อำนาจรัฐแบบแก้ไขที่เร็วที่สุด ได้แก่ การควบคุมภายในฝ่ายบริหารด้วยตนเอง อันประกอบด้วย การร้องเรียนต่อตัวผู้สั่งการ หรือผู้บังคับบัญชาที่มีระดับสูงขึ้น ทั้งนี้เพราะหากพบว่าเป็นการใช้ดุลพินิจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็สามารถที่จะร้องเรียนให้มีการแก้ไขยกเลิกได้ทันที โดยไม่จำเป็นต้องนำคดีไปสู่การฟ้องร้องต่อศาลปกครอง

กล่าวโดยสรุป กฎหมายปกครองกับการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะมีความสัมพันธ์กัน กฎหมายปกครองเป็นเครื่องมือและกลไกที่ใช้สำหรับการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะของฝ่ายปกครองให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการกำหนดอำนาจหน้าที่ ขั้นตอน กระบวนการ และวิธีการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะให้ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง แต่ทั้งนี้องค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองต้องมีความเป็นเอกภาพ เข้มแข็ง ไม่ซ้ำซ้อนและไม่ถูกแทรกแซงจากทั้งภายในและภายนอกองค์กร ส่วนกลไกขององค์กรควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองให้มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ และระบบควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองต้องมีความเหมาะสมกับสภาพ กิจกรรมที่ฝ่ายปกครองกระทำอันจะเป็นการสร้างดุลยภาพของความจำเป็นในการใช้อำนาจรัฐ และจากความสัมพันธ์ดังกล่าว ในการดำเนินนโยบายบริการสาธารณะของฝ่ายปกครองหากดำเนินการภายใต้กฎหมายปกครอง ก็จะเป็นหลักประกันว่าการใช้อำนาจปกครองนั้นเป็นการกระทำภายใต้หลักนิติรัฐและนิติธรรมที่มุ่งคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชนได้อย่างแท้จริง

10. เอกสารอ้างอิง

ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์วิญญูชน,

นันท์วัฒน์ บรมานันท์. สัญญาทางปกครอง : เครื่องมือในการจัดทำบริการสาธารณะ. สืบค้นเมื่อวันที่ 4

กุมภาพันธ์ 2564. จากเว็บไซต์ <http://pub-law.net/publaw/view.aspx?ID=693#s4>, 2559

นันท์วัฒน์ บรมานันท์. หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร.

สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2544.

ยุติธรรม ปัทมะ. “การควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง.” บทความวิชาการ ปีที่ 4 ฉบับที่ 06 มีนาคม 2557.

รัตนภรณ์ แวกระโทษ. การนำนโยบายไปปฏิบัติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2564. จากเว็บไซต์

<https://www.gotoknow.org/posts/448023>, 2559.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง: หลักการพื้นฐานของกฎหมายปกครองและการกระทำทางปกครอง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2546.

ภาคผนวก

ผู้เขียน

ชื่อ วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง (Nakhon Lampang Buddhist College's Journal)

ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2564 – เมษายน 2564)

Volume 10 No.1 (January 2021– April 2021)

ISSN 2350-9953 (Print)

ISSN 2672-9830 (Online)

คณิงนิจ ปิจันนท์

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์

นครลำปาง

ดิลก บุญอ้อม

อาจารย์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์

นครลำปาง

พระมหาไกรสร แสงวงศ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พระมหาอรรถพล นริสุโร

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พระครูสิริสุตานุยุต

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ปิ่นปิ่นท์ เหลืองพิทักษ์

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ปกรณ มหากันทา

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

เสน่ห์ ใจสิทธิ์

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

สามารถ บุญรัตน์

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

พระอธิการณัฐพล ปญญาวุฑฺโฒ (สมยา)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา

พระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พระอธิการสุชาติ จันทสโร

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พระครูสุตชยาภรณ์

อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ธนากร สิริสุคันธา

อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชา

การจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ลำปาง

ประภาพร ธนภิตติเกษม	อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน
สุเทพ คำเมฆ	อาจารย์ประจำหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
กฤติมา อินทะกุล	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
สิทธิพร เกษจ้อย	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
วรเทพ เวียงแก	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
เอกชาติรี สุขเสน	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
แก่นเพชร แผงสีพล	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
สัจจรักษ์ ไร่สงวน	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
วรชิต ทะสา	อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน จังหวัดขอนแก่น
ปาริฉัตร โพธิ์คำ	นิสิตปริญญาโท สาขาการศึกษา (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
เชษฐภูมิ วรรณไพศาล	อาจารย์ประจำ สาขาการศึกษา (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ชรินทร์ มั่งคั่ง	อาจารย์ประจำ สาขาการศึกษา (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์	อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
อรุณี กาสยานนท์	จารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ณัฐวดี ดวงใจ	นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
เพ็ญกานต์ นามวงศ์	หลักสูตรการท่องเที่ยวและการบริการ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง
ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น	หลักสูตรการท่องเที่ยวและการบริการ คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ลำปาง

ศิริขวัญ ปัญญาเรียน	หลักสูตรการท่องเที่ยวและการบริการ คณะ บริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลล้านนา ลำปาง
ชุตินันท์ วงษ์อมรวิทย์	อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
พระครูปลัด นิเวศ ชินวโร (จงแจ้งกลาง)	อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
พระครูปลัดอุทัย รตนปัญญา	อาจารย์สาขาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยา แนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ลินดา พัฒนพันธ์	อาจารย์สาขาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยา แนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
กตัญญู เรือนตุ่น	อาจารย์สาขาการสอนพระพุทธศาสนาและจิตวิทยา แนะแนว วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
ทัศนาวดี ฉากภาพ	เทศบาลเมืองอโยธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
กรกต ชำบัณฑิต ณณณีย์ ศรีสุข	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
พระมหาอุเทน โพธิ์ศรีประเสริฐ ณัฐ รัตนศิริณิษฐกุล เฉลิมชัย สุขจิตต์ สมชาย บุญศิริเกสัช พระครูปลัดเถรานุวัตร (สุเทพ) ตีเยี่ยม	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัย สงฆ์พุทธชินราช
ธัญญารัตน์ พรหมสุทธิ์	นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลรัตนโกสินทร์
สมพร เฟื่องจันทร์	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎี บัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
เพ็ญศรี ฉิรินทร์	อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎี บัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

ศิริพร แยมหิล

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎี
บัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

โอฬาร ถิ่นบางเตียว

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

ชาญวิสุทธิ ตันมณี

อาจารย์บรรยายพิเศษ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พร้อมพล สัมพันธ์โน

อาจารย์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

แบบประเมินบทความตีพิมพ์ลงวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ชื่อบทความ

.....

ชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ/ชื่อผู้อ่านบทความ :

.....

สถานที่ทำงาน :

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

Email.....

การประเมินคุณภาพทั่วไป

1. คุณภาพทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน : บทความที่ดีควรเสนอหลักวิชาการที่เชื่อถือได้ รายละเอียดที่น่าเสนอต้องผ่านการวิเคราะห์ / วิจัย และมีเอกสารหรือหลักฐานสนับสนุน

☐ ดีมาก เหตุผล

.....
.....

☐ ดี เหตุผล

.....
.....

☐ พอใช้ เหตุผล

.....
.....

☐ ยังเชื่อถือไม่ได้ เหตุผล

.....
.....

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

ประโยชน์ทางวิชาการ

เกณฑ์ประเมิน : บทความที่มีความสำคัญคือบทความที่เสนอความรู้หรือประเด็นใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ พอใช้

☐ ยังไม่สมควรจัดพิมพ์

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

การใช้ศัพท์ทางวิชาการและภาษาที่ใช้

เกณฑ์ประเมิน : มีการใช้ศัพท์ที่เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการสาขานั้น

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ พอใช้

☐ ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

2. และการเขียนบรรณานุกรม

เกณฑ์ประเมิน : มีการอ้างอิงและการเขียนบรรณานุกรมที่ถูกต้อง ครบถ้วนและเป็นระบบเดียวกัน

☐ ดีมาก

☐ ดี

☐ พอใช้

☐ ยังเชื่อถือไม่ได้

ความเห็นหรือข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

สรุปความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการตีพิมพ์บทความ

☐ เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยไม่ต้องแก้ไข

☐ เห็นสมควรให้ตีพิมพ์บทความได้โดยมีข้อแก้ไข ดังนี้

1.

2.

3.

☐ ไม่สมควรให้ตีพิมพ์บทความ เนื่องจาก

1.
2.
3.

☐ ข้อคิดเห็นอื่น ๆ

.....
.....

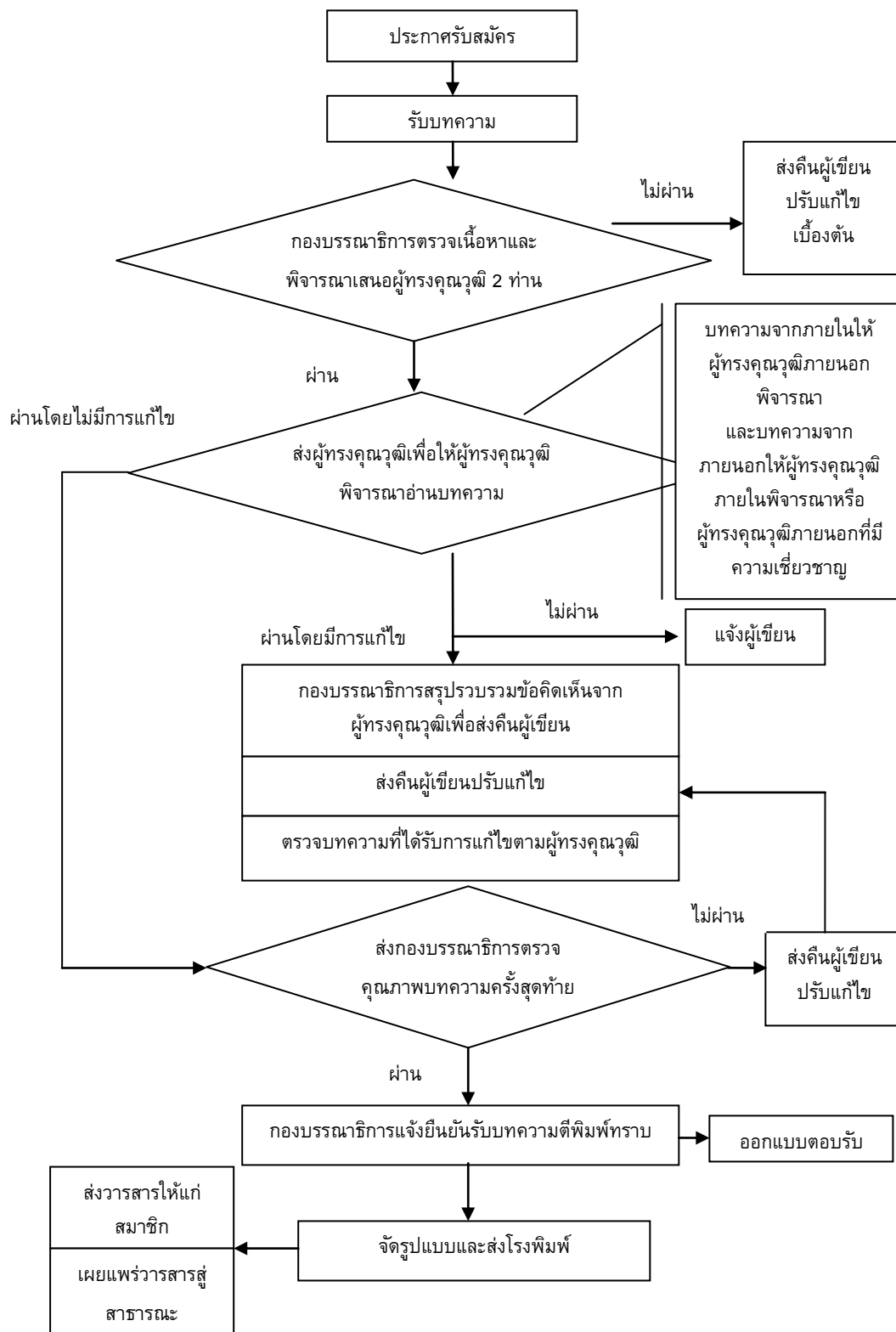
ลงชื่อ.....

()

ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้อ่านบทความ

หมายเหตุ : หากมีประเด็นชี้แนะอื่นๆ และพื้นที่ไม่เพียงพอ ท่านสามารถขยายต่อเพิ่มเติมจากนี้ได้

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
เลขที่ 662 ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง 52130
โทรศัพท์ 0 5420 9454

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็น คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาหรือประชาชนทั่วไป

1.3 บทความวิจัย (Research article) ได้แก่รายงาน ผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือและวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้พิมพ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยเปรียบเทียบกัน

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจัย แฉาเครื่องมือ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง จะต้องส่งบทความออนไลน์มายัง <https://www.firstojs.com/index.php/nbj> ทั้งนี้ผู้พิมพ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้พิมพ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

1. **ต้นฉบับพิมพ์เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้**แต่ละเรื่องจะต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษการใช้ภาษาไทยให้ยึดหลักการใช้คำศัพท์และการเขียนทับศัพท์ภาษาอังกฤษ ตามหลักของราชบัณฑิตยสถาน ให้หลีกเลี่ยง การเขียน ภาษาอังกฤษปนภาษาไทยในข้อความ ยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น ศัพท์ทางวิชาการที่ไม่มีคำแปล หรือคำที่ใช้แล้ว ทำให้เข้าใจง่ายขึ้นคำศัพท์ภาษาอังกฤษที่เขียนปนภาษาไทยให้ใช้ตัวเล็กทั้งหมดยกเว้นชื่อเฉพาะสำหรับต้นฉบับภาษาอังกฤษควรได้รับการตรวจสอบความถูกต้องด้านการใช้ภาษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษก่อน

2. **ขนาดของต้นฉบับ** ใช้กระดาษขนาด A4 (8.5 x 11 นิ้ว) และพิมพ์โดยเว้นระยะห่างจากขอบกระดาษด้านละ 1 นิ้ว (2.54 เซนติเมตร) โดยมีระยะห่างระหว่างบรรทัด เป็นแบบ double space เพื่อสะดวกในการอ่านและการแก้ไข

3. **ชนิดและขนาดตัวอักษร** ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษร Browallia New

- ชื่อเรื่องใช้ตัวอักษรขนาด 18 pt. ตัวหนา
- ชื่อผู้พิมพ์ใช้ตัวอักษรขนาด 16 pt. ตัวปกติ
- หัวข้อหลักใช้ตัวอักษรขนาด 16 pt. ตัวหนา
- หัวข้อรองใช้ตัวอักษรขนาด 14 pt. ตัวหนา
- บทคัดย่อและเนื้อเรื่องใช้ตัวอักษรขนาด 14 pt. ตัวปกติ
- เชิงอรรถหน้าแรกที่เป็นที่อยู่ของผู้พิมพ์ใช้อักษรขนาด 12 pt. ตัวปกติ

4. **จำนวนหน้า** ความยาวของบทความ 7-15 หน้า รวมตาราง รูป ภาพ และเอกสารอ้างอิง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind peer review)

2. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 500 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่องไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปแบบ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (Methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียบเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจน ดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีที่มีการวิเคราะห์)

- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ 3-6 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และคั่นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (;)

3. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

3.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานการวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

3.2 วิธีการศึกษา (Methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

3.3 ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ 3.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

3.4 การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.5 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะแนวการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.6 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงบรรณ (Footnote) เป็นการทำรายการเอกสารอ้างอิงหรือคำอธิบายเพิ่มเติมที่อยู่ด้านล่างของข้อความในหน้ากระดาษแต่ละหน้า ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงแตกต่างกันตามประเภทของเอกสารหรือแหล่งที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

การอ้างอิงเชิงบรรณ

1. หนังสือ

1.1 คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

รูปแบบ

ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์.เล่ม/ข้อ/หน้า. และให้วงเล็บคำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำว่า(ไทย) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย

ตัวอย่าง

1) ชุ.ชา. (บาลี) 27/855/191.

1.2 หนังสือทั่วไป

รูปแบบ

ผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์), หน้า.

ตัวอย่างภาษาไทย

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 38.

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ

Venerable Dr. W. Rahula, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Printing, 2994), p.69.

1.3 วารสาร

รูปแบบ

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า.

ตัวอย่างภาษาไทย

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปัญโญ, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่อง และการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, **มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2557): 14-28.

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ

K.N., Jayatileke, “The Buddhist Theory of Causality”, *The Maha Bodhi*, vol. 77 No.1: 10-15.

1.4 วิทยานิพนธ์

รูปแบบ

ชื่อผู้วิจัย, “ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์”, ระดับของวิทยานิพนธ์, (ชื่อแผนกวิชาหรือคณะและมหาวิทยาลัย), ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

อนุวัติ กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557.

1.5 สัมภาษณ์

รูปแบบ

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี.

ตัวอย่างภาษาไทย

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 18 กรกฎาคม 2557.

1.6 เว็บไซต์

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อเรื่อง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [วัน เดือน ปี].

ตัวอย่างภาษาไทย

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยุร ธรรมจิตโต). ธรรมประกาศนโยบาย. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=538970572&Ntype=9> [7 กันยายน 2555].

ตัวอย่างภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, Motivation and Personnality, New York: Harper and Row Publishers, 1970.

การเขียนบรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

รูปแบบ

ชื่อผู้แต่ง. ชื่อหนังสือ. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์, ปีที่พิมพ์.

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2564)

ตัวอย่างภาษาไทย

จำนง อติพัฒนสิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

2) วารสาร

รูปแบบ

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า.

ตัวอย่างภาษาไทย

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อ
เรื่องและการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1
(มกราคม-เมษายน 2557): 14-28.

3) วิทยานิพนธ์

รูปแบบ

ชื่อผู้เขียน. “ชื่อเรื่อง”. ชื่อปริญญา. ชื่อแผนกวิชาหรือคณะมหาวิทยาลัย, ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่างภาษาไทย

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของ
พระพุทธเจ้า”. ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

4) สัมภาษณ์

รูปแบบ

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี.

ตัวอย่างภาษาไทย

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
18 กรกฎาคม 2557.

5) เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ธรรมประกาศโนบาย.[ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [7
กันยายน 2555].

6) ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, Motivation and Personality, New York: Harper and Row Publishers, 1970.

4. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพหรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

ใบสมัครสมาชิก

วันที่สมัคร.....

ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี การศึกษา.....อาชีพ.....

สถานที่ส่งเอกสาร บ้าน ☐

 ทำงาน ☐

เลขที่.....ถนน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

E-mail:.....

กรุณาส่งหรือโทรสารใบสมัครมายัง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
เลขที่ 662 ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
รหัสไปรษณีย์ 52130
โทร/โทรสาร : 0-5420-9454, 06-2174-3987

จัดการศึกษา
พระพุทธศาสนา
บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่
พัฒนาจิตใจและสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
๖๖๒ หมู่ ๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลศาลา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐
โทรศัพท์ ๐๕๔-๒๐๙๔๕๔ Email: Silawatchaiwong30@gmail.com
website: <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/lampang>